

ULUSLARARASI
BEDİÜZZAMAN
SEMPOZYUMU

Küresel Krizlere Kur'anî Çözümlere

Risale-i Nur'dan Işık Tutan Metinler

**İstanbul
İlim ve Kültür
Vakfı**

ISTANBUL FOUNDATION FOR KNOWLEDGE AND CULTURE
مؤسسة Istanbul للثقافة والعلم

Küresel Krizlere Kur'anî Çözümlere

Risale-i Nur'dan Işık Tutan Metinler

Copyright © 2026
İstanbul İlim ve Kültür Vakfı

13. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu

"Küresel Krizlere Kur'anî Çözümler"

Risale-i Nur'dan Işık Tutan Metinler

Hazırlayan

Doç. Dr. Mehmet Ali Gündoğdu

Doç. Dr. Ünal Akyüz

İbrahim Said İçtenal

Tarik Sağlam

Medine Okur

Muhammed İgedi

Abdurrahman Seyidoğlu

Azmi Şerbetçi

Dr. Mohamed Hadi Quannes

Şevket Üsâme İnan

Hulusi Ofıaz

Gökhan Saka

Yayımlayan

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı

Kapak, İç Tasarım ve Mizampaj

Muhammet Uzun

Baskı-Cilt

İmak Ofset

Basım Tarihi: Mayıs / 2026

Sunuş

*İ*STANBUL İLİM VE KÜLTÜR VAKFI olarak 4-6 Ekim 2026 tarihlerinde gerçekleştireceğimiz “Küresel Krizlere Kur’ânî Çözümler” başlıklı 13. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu, insanlığın yaşadığı çok katmanlı krizlere Kur’an ve Sünnet rehberliğinde çözümler arama gayretinin ilmi bir tezahürüdür.

Bu sempozyum, yalnızca problemlerin teşhisiyle yetinmeyen; vahiy merkezli bir medeniyet tasavvurunu yeniden düşünmeye; adalet, merhamet ve hak eksenli bir dünya ufkunu müzakere etmeye davet eden bir platformdur. Dünyanın farklı kıtalarından katılacak ilim insanları ve fikir adamları, çağımızın meselelerini Kur’an’ın evrensel prensipleri ve onun bu asra bakan tefsiri olan Risale-i Nur perspektifinden ele alacaklardır.

Elinizdeki bu kitapçık, sempozyumda tebliğ sunmak isteyen araştırmacılara yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır. Risale-i Nur Külliyyatı’ndan seçilen me-

tinler; medeniyet anlayışından içtimai adalete, aile ve nesil terbiyesinden iktisat ve kanaat düsturlarına, siyasetin ahlaki sınırlarından riba ve israfın tahribatına kadar geniş bir çerçevede Kur’ânî esaslara ışık tutmaktadır.

Bediüzzaman Said Nursî, bir asır önce insanlığın karşı karşıya kalacağı manevî ve sosyal buhranları derin bir basiretle tahlil etmiş; çözümünü Kur’an’ın değişmez hakikatlerinde göstermiştir. Bu metinler, günümüzün küresel krizlerini anlamada ve onlara çözümler geliştirmede sağlam bir fikrî zemin sunmaktadır.

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı Başkanı
Said Yüce

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı: *Küresel İlim ve İrfanın Buluşma Noktası*

SON DEVRİN yetiştirdiği en büyük İslam âlimlerinden Bediüzzaman Said Nursi, ömrünü Kur'an hakikatlerini insanlığa ulaştırmaya ve onların anlaşılmasına adadı. Onun kaleme aldığı Risale-i Nur Külliyyatı, çağımızın yeni anlayışına Kur'an'ın nurunu taşıyan eşsiz bir hazine olarak telif edildi.

Her cümlesi derin hikmetlerle dolu bu eser, yazıldığı günden bu yana okunduğu ve müzakere edildiği her ortamda ilim ve irfanla yoğrulmuş nesiller yetiştirerek gönüllere iman ve hakikat tohumları ekti.

Bir yandan devasa bir modern dünyanın inşa edildiği, diğer yandan insanlığın dinî ve ahlakî değerlerden uzaklaşarak büyük bir krize sürüklendiği bu asırda, Risale-i Nur'dan süzülen ilahi hakikatler, çölde susuzluktan kavranan bir yolcunun berrak ve güvenilir bir kaynaktan kana kana su içmesi gibi, hakikate muhtaç gönüllere ab-ı hayat sunuyor; zihinleri aydınlatıyor, kalplere iman ve huzur şuurunu yeniden kazandırıyor. Bu muhteşem külliyyatın her bir risalesi, materyalizmin, ateizmin, sekülerizmin, ahlaksızlık ve sefahatin, dünyaperestliğin ve küresel krizlerin karanlığında boğulan insanlara, adeta kurtuluşun ve saadetin kapısını aralayan birer sığınak gibi parlıyor; her

geçen gün sadece dinî çevrelerin değil, sosyologların, pedagoğların, eğitimcilerin, aydınların ve düşünen her kesimin ilgisini daha çok cezbediyor.

Bu eserlerin yaşandığı ve hayata tatbik edildiği mekânlar, ruhu yorgun, kalbi daralmış, aklı şaşkınlaşmış, ama umutla çare arayan insanlara çöldeki yeşil vahalar gibi nefes aldırıyor, yollarını aydınlatıyor, kurtuluş vesilesi oluyor. İşte bu hakikatlerin yankılandığı ve gönüllere ulaştığı en önemli ilim ve irfan merkezlerinden biri de İstanbul'un kadim kalbinde yükselen İstanbul İlim ve Kültür Vakfı'dır. Vakfımız, yalnızca ülke içinde değil, dünyanın dört bir yanından hakikate susamış, çözüm arayışında olan nice yolcunun uğrak noktası olmuş; yıl boyunca uzak diyarlardan gelen değerli misafirleri ağırılarak dünya ilim ve irfan ordusuna güç katmıştır.

Çağın insanlık krizine karşı adeta açık bir üniversite gibi duran Risale-i Nur, hâlâ zeki, kabiliyetli, ufku geniş gençleri ve sahasında derinleşmiş ilim erbabını bekliyor; onların zihnine, kalbine ve hayatına dokunacak bir perspektifle okunmayı ve yaşanmayı arzuluyor. Vakfımız, köklü geleneği ve yeni kurulan enstitüsü ile bu çağrışı duyuran bir meşale gibi yanyor; bir yandan irfanla dolu idealist nesiller yetiştirirken, diğer yandan dünyanın farklı köşelerinden gelen ilim ve fikir adamlarını bir araya getirerek ilahi hakikatlerin küresel bir irfan buluşmasına dönüşmesine vesile oluyor.

Vakfımızda gerçekleştirilen programlar bu misyonu canlı tutmakta ve her geçen gün yeni ufuklar açmaktadır. Her yıl İİKV ve İİK iş birliğiyle düzenlenen ve yılda altı kez gerçekleştirilen “5 Boyutlu Düşünme Programı (5D Thinking Program)”, seküler eğitime alternatif olarak tevhide bir perspektiften geliştirilen bilim felsefesini katılımcılara aktarmayı hedeflemektedir. Arap dünyasındaki yüksek lisans ve doktora öğrencilerini hedef alan “Arapça Genç Akademisyenler Programı”, genç araştırmacıların Risale-i Nur Külliyesi’ni tanımalarını, incelemelerini ve akademik düzeyde analiz etmelerini teşvik etmektedir.

“Tebliğ ve İrşad, Vaaz ve Hutbelerde Hakikat Dilinin İnşası” başlıklı çalıştaylar zinciriyle hazırlanan raporda, seküler eğitim sistemlerinin yaratıcı ile yaratılmışlar arasındaki bağı kopardığına dikkat çekilmiş ve hutbelerde varlıklar üzerindeki Esmâ-i Hüsnâ tecellilerinin vurgulanmasının önemi Diyanet İşleri Başkanlığı’na sunulmuştur. Türkiye’nin dört bir yanından gelen akademisyen

ve uzmanların katılımıyla tertip edilen Sünnet-i Seniyye Çalıştayında sünnet bilincinin canlandırılması ve saldırılara karşı çözüm önerileri raporlaştırılmıştır.

Her ay düzenlenen “Akademik Tez Değerlendirme Toplantıları”nda Risale-i Nur ve Bediüzzaman üzerine yapılan tezler uzman akademisyenlerce tartışılmakta, sorular cevaplandırılmaktadır. “Sanattan Tevhide” projesi kapsamında Rüstempaşa Medresesi’nde her hafta gerçekleştirilen sanat programları ile sanatın mana-yı harfiyle nasıl icra edilebileceği hem teorik hem uygulamalı olarak ele alınmaktadır.

Kolombiya ve Brezilya’da İslam’la müşerref olmuş yeni Müslümanlarla yapılan programlarla Risale-i Nur’un sunduğu çözüm önerileri paylaşılmakta, Türkiye’ye davet edilen katılımcılar Üstad’ın yaşadığı mekânları ziyaret ederek tefekkür dünyasını yakından tanıma fırsatı bulmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” bağlamında, öğretmen ve okul yöneticilerine yönelik gönüllü eğitim toplantıları düzenlenmekte, ülke genelinde yeni bir eğitim anlayışının inşasına katkı sunulmaktadır.

Vakfımız ayrıca ABD ve Kanada merkezli Maqasid Enstitüsü, İngiltere’de IFMT ve Qur’an Project gibi kuruluşlarla iş birliği anlaşmaları yaparak yurt içi ve yurt dışında pek çok eğitim programı icra etmektedir. 2026 yılı Ekim ayında yapılacak 13. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu için yurt içi ve yurt dışından birçok vakıf ve uzmanın katıldığı hazırlık toplantılarıyla kapsamlı bir organizasyon çalışması yürütülmektedir. Her yıl Ağustos ayında Türkiye’nin ve dünyanın farklı bölgelerinden gelen vakıf, STK tem-

silcileri ve Nur Talebeleri’nin katılımıyla Çamdağı’nda “Muhabbet Buluşması” programları düzenlenmektedir.

Vakfımızın akademik yönünü temsil eden hakemli Katre Dergisi, mana-yı harfiyle kaleme alınmış kıymetli çalışmalarla uluslararası tanınırlığını her geçen gün artırmaktadır. Arşivimizde bulunan altı binden fazla belgeyi görünür kılmaya hedeflenen çalışmalar, zamanla adeta bir İslam Düşünce Atlası veya bir Wikipedia gibi bir “Nursi Atlası” projesine dönüşmüş, hızla ilerlemektedir. Enstitü bünyesinde yürütülen Aile Okulu bini aşkın katılımcısıyla ilk yılını tamamlamış, Güvenli Kitap projesi ise ailelere güvenle okutabilecekleri eserleri titizlikle seçerek tavsiye etmeyi sürdürmektedir.

Tüm bu çalışmalar, Bediüzzaman Said Nursi’nin asırlara meydan okuyan hakikat mirasını çağın yaralı ruhlarına ulaştırmak, insanlığa çare ve umut olmak için aşkla, azimle ve ihlasla sürdürülmektedir.

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı (İİKV) Bu sempozyum, günümüzde hem küresel ölçekte hem de bölgesel düzeyde yaşanmakta olan krizlere karşı Kur’an ve onun bu çağa bakan tefsiri Risale-i Nur perspektifinden evrensel, ahlaki ve ilkesel çözümler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Alanında temayüz etmiş birçok bilim insanı, âlim ve kanaat önderinin katkı sağlayaca-

ğı sempozyum; akademik camianın yanında toplumun farklı kesimlerine de hitap edecek nitelikte gerçekleştirilmiştir.

Dünyanın tüm kıtalarından ve yaklaşık kırk ülkeden iki yüz akademisyen, ilim adamı, medrese âlimi, influencer, medya mensubu, kanaat önderi, STK temsilcileri ve geniş bir dinleyici kitlesinin katılacağı bu sempozyum; insanlığın içinden geçtiği maddi/manevi kriz ve buhranlara karşı, İslam medeniyetinin sunduğu çözüm önerilerini müzakere edecekleri bir platform oluşturmayı amaçlamaktadır.

13. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu; insanlığın yaşadığı krizlere Kur’an ve Sünnet rehberliğinde, ortak insani değerlerin yol göstericiliğinde çözümler arayacaktır.

Dünya çapında tarihi bir geleneği devam ettiren İstanbul İlim ve Kültür Vakfı (İİKV), 1979 yılında kamu yararına kurulmuş bir vakıftır. Uluslararası alanda pek çok kurum, kuruluş, üniversite ve STK’lar ile birlikte iş birliği yapmakta olan vakfımız; fitrat, inanç, ahlak ve insani değerlerle bütünleşen eğitim sistemlerinin geliştirilmesinde çaba sarfetmektedir. Uluslararası kuruluşların aktif bir üyesi olan İİKV, daha güvenli bir dünyanın oluşturulmasına önemli katkı sağlayacak bu sempozyuma sizleri davet etmekten onur duymaktadır.

*İstanbul Medeniyet Enstitüsü
Akademik Koordinatörü*

Doç. Dr. Mehmet Ali Gündoğdu

13. ULUSLARARASI BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU
KÜRESEL KRİZLERE KUR'ANİ ÇÖZÜMLER

13. Uluslararası Bediüzzaman *Sempozyumunun Başlık ve Temaları*

1. Yeni Dünya Düzeninde Medeniyet Tasavvuru

- Kur'an'ın Evrensel Barış Mesajı
- Kur'an'da İnsan Hak ve Özgürlükleri
- Risale-i Nur'da Kur'an Merkezli Adalet ve Medeniyet Anlayışı
- Tarihi Süreçte Medeniyetler ve Tecrübeleri
- İttihad-ı İslâm Düşüncesi

2. Vahiy Merkezli Toplum ve Aile İnşası

- Fıtrat Temelli Aile ve Nesil Terbiyesi
- Sosyal Hayatın Temel Dinamikleri
- Vahiy Temelli Yönetim ve Siyaset Yaklaşımları
- Eğitim Yoluyla Toplumsal İnşa

3. Modern Çağın Manevi ve Sosyal Meseleleri

- İsraf ve Tüketim Kültürüne Karşı Kanaat ve İktisat Anlayışı
- Gençlikte Sorumluluk ve Dava Bilincinin İnşası
- Medya Çağında Kalp ve Aklın Muhafazası
- Sanatta Tevhidi Bakış Açısı
- Modern Felsefi Akımlar ve Dini İnançlar Arasındaki İlişki
- İslam Dünyasının Geleceğinde Bilim ve Teknolojinin Rolü
- İnsan ve Çevre Sağlığına Manevi Yaklaşımlar
- Maddî ve Manevî Musibetlere Karşı Sabır ve Tevekkül
- İnancın toplum üzerindeki dönüştürücü etkisi

İçindekiler

SÖZLER

SUNUŞ	5
Küresel İlim ve İrfanın Buluşma Noktası	7
Sempoziumunun Başlık ve Temaları	11
ON İKİNCİ SÖZ	3
<i>Birinci Esas</i>	3
<i>İkinci Esas</i>	4
<i>Üçüncü Esas</i>	4
<i>Dördüncü Esas</i>	5
ON ÜÇÜNCÜ SÖZ	7
ON DOKUZUNCU SÖZ	9
<i>On Dördüncü Reşha</i>	9
YİRMİ BEŞİNCİ SÖZ	11
<i>İkinci Cilve</i>	11
<i>İkinci Ziya</i>	14
<i>Üçüncü Ziya</i>	15
<i>Birinci Zeyl</i>	17
OTUZUNCU SÖZ	19
<i>Birinci Maksbat</i>	19
<i>İkinci Maksat</i>	25
LEMAAT	30
<i>Fıtratın şehadeti sadıkadır</i>	30
<i>Nasraniyet İslâmiyet'e teslim olacak</i>	31
<i>Kur'an âyine ister, vekil istemez</i>	31
<i>Nur-u akıl kalbten gelir</i>	31

<i>Dimağda meratib-i ilim muhtelifedir, mültebise</i>	31
<i>Kuvvet hakka hizmetkâr olmalı</i>	32
<i>Bazen zıt, zıddını tazammun eder</i>	32
<i>Menfaati esas tutan siyaset canavardır</i>	32
<i>Kuva-yı insaniye tahdid edilmediğinden cinayeti büyük olur</i>	32
<i>Hayat-ı ihtilal; mevt-i zekât, hayat-ı ribadan çıkmış</i>	32
<i>Beşer hayatını isterse enva-ı ribayı öldürmeli</i>	33
<i>Beşer esirliği parçaladığı gibi ecirliği de parçalayacaktır</i>	33
<i>Gayr-ı meşru tarik, zıdd-ı maksuda gider</i>	33
<i>Bir meclis-i misalide</i>	33
<i>Şeriatla medeniyet-i hazıra, deha-i fennî ile hüda-i şer'î muvazeneleri</i>	33
<i>Din ile hayat kabil-i tefrik olduğunu zannedenler felakete sebeptirler</i>	36
<i>Siyaset, efkârın âleminde bir şeytandır; istiaze edilmeli!</i>	36
<i>İslâmiyet, selm ve müsalemettir; dâhilde nizâ ve husumet istemez</i>	36
<i>İsraf sefahetin, sefahet sefaletin kapısıdır</i>	37
<i>Zaika telgrafçudur, telziz ile baştan çıkarma</i>	37
<i>Niyet gibi tarz-ı nazar dahi âdeti ibadete çevirir</i>	37
<i>Böyle zamanda tereffühte izn-i Şer'î bizi muhtar bırakmaz</i>	37
<i>Hasletlerin yerleri değişse mahiyetleri değişir</i>	38
<i>الْحَقُّ يَغْلُو</i>	38
<i>Bizzat hem âkıbet muraddır</i>	38
<i>Bir kısım desatir-i içtimaiye</i>	39
<i>Kadınlar yuvalarından çıkıp beşeri yoldan çıkarmış, yuvalarına dönmeli</i>	39
<i>Maddiyunluk bir taun-u manevî, beşere de tutturdu şu müthiş bir sıtmayı</i>	40
<i>Riba, İslâm'a zarar-ı mutlaktır</i>	40
<i>Kur'an, kendi kendini himaye edip hâkimiyetini idame eder</i>	40
<i>İcaz ile beyan i'caz-ı Kur'an</i>	41
<i>Fatiha'nın âhîrinde işaret olunan üç yolun beyanı</i>	44
<i>Hakiki bütün elem dalalette, bütün lezzet imandadır</i>	45
<i>Anglikan Kilisesine Cevap</i>	47

LEMALAR

ON YEDİNCİ LEMA	48
<i>Beşinci Nota</i>	48
<i>Altıncı Nota</i>	51
<i>Yedinci Nota</i>	51
<i>Dokuzuncu Nota</i>	52
<i>On Birinci Nota</i>	53
<i>On Üçüncü Nota</i>	53
ON DOKUZUNCU LEM'A	53
<i>Birinci Nükte</i>	53
<i>İkinci Nükte</i>	54
<i>Üçüncü Nükte</i>	54
<i>Dördüncü Nükte</i>	55

Beşinci Nükte	56
Altıncı Nükte	56
Yedinci Nükte	57
Cây-ı Hayret ve Medar-ı İbret Bir Tevafuk	58

YİRMİNCİ LEM'A

Birinci Nokta.....	59
Birincisi	59
İkinci Sebep.....	60
Üçüncü Sebep.....	61
Dördüncü Sebep.....	61
Beşinci Sebep.....	62
Altıncı Sebep	63
Yedinci Sebep	63

YİRMİ ÜÇÜNCÜ LEM'A

İhtar	65
Amma Birinci Yol Ki	66
Amma İkinci Mesele.....	67
Üçüncü Kelime.....	68

YİRMİ DÖRDÜNCÜ LEM'A

Birinci Hikmet	71
İkinci Hikmet	72
Üçüncü Hikmet.....	72
Dördüncü Hikmet	72
Ehl-i İman Âhiret Hemşirelerim Olan Kadınlar Taifesi ile Bir Muhaveredir.....	73

MESNEVİ NURİYE

Risale-i Nur'un Bir Nevi Arabi Mesnevî-i Şerifi Hükmünde Olan Bu Mecmuanın Mukaddimesi	75
Beş Noktadır	75

KATRE

Mukaddime	77
Hâtîme	77
Nokta	79
Remiz	80
Remiz	80
Remiz	80

EMİRDAĞ LAHİKASI-2

İkinci Sual.....	84
------------------	----

SÖZLER

ON İKİNCİ SÖZ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

Kur'an-ı Hakîm'in hikmet-i kudsiyesi ile felsefe hikmetinin icmalen muvazenesi, hem hikmet-i Kur'aniyenin insanın hayat-ı şahsiyesine ve hayat-ı içtimaiyesine verdiği ders-i terbiyenin gayet kısa bir fezlekesi, hem Kur'an'ın sair kelimat-ı İlahiyeye ve bütün kelâmlara cihet-i rüçhaniyetine bir işaretir. İşte bu sözde dört esas vardır.

Birinci Esas

Hikmet-i Kur'aniye ile hikmet-i fenniye'nin farklarına şu gelecek hikâye-i temsiliye dürbünüyle bak:

Bir zaman hem dindar hem gayet sanatkâr bir hâkim-i namdar istedi ki Kur'an-ı Hakîm'i, maânisindeki kudsiyetine ve kelimatındaki i'caza şayeste bir yazı ile yazsın. O mu'ciz-nüma kamete, hârîka bir libas giydirilsin. İşte o nakkaş zat, Kur'an'ı pek acib bir tarzda yazdı. Bütün kıymettar cevherleri, yazısında istimal etti. Hakaikinin tenevvüüne işaret için bazı mücessem hu-

rufatını elmas ve zümrüt ile ve bir kısmını lü'lü ve akik ile ve bir taifesini pırlanta ve mercanla ve bir nevini altın ve gümüş ile yazdı. Hem öyle bir tarzda süslendirip münakkaş etti ki okumayı bilen ve bilmeyen herkes temasından hayran olup istihsan ederdi. Bâhusus ehl-i hakikatin nazarına o surî güzellik, manasındaki gayet parlak güzelliğin ve gayet şirin tezyinatın işarati olduğundan pek kıymetli bir antika olmuştur.

Sonra o hâkim, şu musanna ve murassa Kur'an'ı, bir ecnebi feylesofa ve bir Müslüman âlime gösterdi. Hem tecrübe hem mükâfat için emretti ki: "Her biriniz, bunun hikmetine dair bir eser yazınız." Evvela o feylesof sonra o âlim, ona dair birer kitap telif ettiler.

Fakat feylesofun kitabı, yalnız harflerin nakışlarından ve münasebetlerinden ve vaziyetlerinden ve cevherlerinin hâsiyetlerinden ve tarifatından bahseder. Manasına hiç ilişmez. Çünkü o ecnebi adam, Arabî hattı okumayı hiç bilmez. Hattâ o müzeyyen Kur'an'ı, bilmiyor ki bir kitaptır ve manayı ifade eden yazıdır. Belki ona münakkaş bir antika nazarıyla bakıyor. Lâkin çendan Arabî bilmiyor fakat çok iyi bir mühendistir, güzel bir tasviridir, mahir bir kimyagerdir, sarraf bir cevhercidir. İşte o adam, bu sanatlarla göre eserini yazdı.

Amma Müslüman âlim ise ona baktığı vakit anladı ki o, Kitab-ı Mübin'dir, Kur'an-ı Hakîm'dir. İşte bu hakperest zat, ne tezyinat-ı zahiriyesine ehemmiyet verdi ve ne de hurufun nukuşuyla iştilal etti. Belki öyle bir şeyle meşgul oldu ki milyon mertebe öteki adamın iştilal ettiği meselelerinden daha âlî daha gâli daha latîf daha şerif daha nâfi' daha câmi'... Çünkü nukuşun perdesi altında olan hakaik-i kudsiyesinden ve envar-ı esrarından bahsederek gayet güzel bir tefsir-i şerif yazdı.

Sonra ikisi, eserlerini götürüp o hâkim-i zîşana takdim ettiler. O hâkim, evvela feylesofun eserini aldı. Baktı gördü ki o hodpesend ve tabiat-perest adam çok çalışmış fakat hiç hakiki hikmetini yazmamış. Hiçbir manasını anlamamış, belki karıştırmış. Ona karşı hüremetsizlik, belki edepsizlik etmiş. Çünkü o menba-ı hakaik olan Kur'an'ı, manasız nukuş zannederek mana cihetinde kıymetsizlik ile tahkir etmiş olduğundan o hâkim-i hakîm dahi onun eserini başına vurdu, huzurundan çıkardı.

Sonra öteki hakperest, müdakkik âlimin eserine baktı gördü ki gayet güzel ve nâfi' bir tefsir ve gayet hakîmane, mürşidane bir teliftir. "Âferin, bârekellah" dedi. İşte hikmet budur ve âlim ve hakîm, bunun sahibine derler. Öteki adam ise haddinden tecavüz etmiş bir sanatkârdır. Sonra onun eserine bir mükâfat

olarak her bir harfine mukabil, tükenmez hazinesinden "On altın verilsin." irade etti.

Eğer temsili fehmettin ise bak, hakikatin yüzünü de gör:

Amma o müzeyyen Kur'an ise şu musanna kâinatıdır. O hâkim ise Hakîm-i Ezelî'dir. Ve o iki adam ise birisi yani ecnebisi, ilm-i felsefe ve hükemasıdır. Diğeri, Kur'an ve şakirdleridir.

Evet, Kur'an-ı Hakîm, şu Kur'an-ı Azîm-i Kâinat'ın en âli bir müfessiridir ve en belîğ bir tercümanıdır. Evet, o Furkan'dır ki şu kâinatın sahifelerinde ve zamanların yapraklarında kalem-i kudretle yazılan âyât-ı tekviniyeyi cin ve inse ders verir. Hem her biri birer harf-i manidar olan mevcudata "mana-yı harfi" nazarıyla yani onlara Sâni' hesabına bakar, "Ne kadar güzel yapılmış, ne kadar güzel bir surette Sâni'inin cemaline delâlet ediyor." der. Ve bununla kâinatın hakiki güzelliğini gösteriyor.

Amma ilm-i hikmet dedikleri felsefe ise huruf-u mevcudatın tezyinatında ve münasebatında dalmış ve sersemleşmiş, hakikatin yolunu şaşırılmış. Şu kitab-ı kebirin hurufatına "mana-yı harfi" ile yani Allah hesabına bakmak lâzım gelirken öyle etmeyip "mana-yı ismi" ile yani mevcudata mevcudat hesabına bakar, öyle bahseder. "Ne güzel yapılmış."a bedel, "Ne güzeldir." der, çirkinleştirir. Bununla kâinatı tahkir edip kendisine müşteki eder. Evet, dinsiz felsefe, hakikatsiz bir safsatadır ve kâinata bir tahkirdir.

İkinci Esas

Kur'an-ı Hakîm'in hikmeti, hayat-ı şahsiyeye verdiği terbiye-i ahlâkiye ve hikmet-i felsefenin verdiği dersin muvazenesi:

Felsefenin hâlis bir tilmizi, bir firavundur. Fakat menfaati için en hasis şeye ibadet eden bir firavun-u zelildir. Her menfaatli şeyi kendine rab tanır. Hem o dinsiz şakird, mütemerrid ve muanniddir. Fakat bir lezzet için nihayet zilleti kabul eden miskin bir mütemerriddir. Şeytan gibi şahısların, bir menfaat-i hasise için ayağını öpmekle zillet gösterir deni bir muanniddir. Hem o dinsiz şakird, cebbar bir mağrurdur. Fakat kalbinde nokta-i istinad bulmadığı için zatında gayet acz ile âciz bir cebbar-ı hodfüruştur. Hem o şakird; menfaatperest, hodendiştir ki gaye-i himmeti, nefis ve batnın ve fercin hevesatını tatmin ve menfaat-i şahsiyesini, bazı menfaat-i kavmiye içinde arayan dessor bir hodgâmdır.

Amma hikmet-i Kur'an'ın hâlis tilmizi ise bir abddir. Fakat a'zam-ı mahlu-kata da ibadete tenezzül etmez, hem cennet gibi a'zam-ı menfaat olan bir şeyi, gaye-i ibadet kabul etmez bir abd-i azizdir. Hem hakiki tilmizi mütevazidir, selim halîmdir. Fakat Fâtır'ının gayrına, daire-i izni haricinde ihtiyarıyla tez-zellüle tenezzül etmez. Hem fakir ve zayıftır, fakr ve zaafını bilir. Fakat onun Mâlik-i Kerîm'i, ona iddihar ettiği uhrevî servet ile müstağnidir ve Seyyid'inin nihayetsiz kudretine istinad ettiği için kavîdir. Hem yalnız livechillah, rıza-i İlahî için fazilet için amel eder, çalışır.

İşte iki hikmetin verdiği terbiye, iki tilmizin muvazenesiyle anlaşılır.

Üçüncü Esas

Hikmet-i felsefe ile hikmet-i Kur'aniyenin hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye verdiği terbiyeler:

Amma hikmet-i felsefe ise hayat-ı içtimaiyede nokta-i istinadı, "kuvvet" kabul eder. Hedefi, "menfaat" bilir. Düstur-u hayatı, "cidal" tanır. Cemaatlerin rabitasını, "unsuriyet, menfi milliyet"i tutar. Semeratı ise "hevesat-ı nefsanı-yeyi tatmin ve hâcat-ı beşeriyeyi tezyid"dir.

Halbuki kuvvetin şe'ni tecavüzdür. Menfaatin şe'ni her arzuya kâfi gelme-diğinden üstünde boğuşmaktır. Düstur-u cidalin şe'ni çarpışmaktır. Unsu-riyetin şe'ni başkasını yutmakla beslenmek olduğundan tecavüzdür. İşte bu hikmettendir ki beşerin saadeti selb olmuştur.

Amma hikmet-i Kur'aniye ise nokta-i istinadı, kuvvete bedel "hakk"ı kabul eder. Gayede menfaate bedel, "fazilet ve rıza-yı İlahî"yi kabul eder. Hayatta düstur-u cidal yerine, "düstur-u teavün"ü esas tutar. Cemaatlerin rabitala-rında unsuriyet, milliyet yerine "rabita-i dinî ve sınıfı ve vatanî" kabul eder. Gayatı, hevesat-ı nefsanıyenin tecavüzatına set çekip ruhu maâliyata teşvik ve hissiyat-ı ulviyesini tatmin eder ve insanı kemalât-ı insaniyeye sevk edip insan eder.

Hakkın şe'ni ittifaktır. Faziletin şe'ni tesanüddür. Düstur-u teavünün şe'ni birbirinin imdadına yetişmektir. Dinin şe'ni uhuvettir, incizabdır. Nefsi gemlemekle bağlamak, ruhu kemalâta kamçılama serbest bırakmanın şe'ni saadet-i dâreyindir.

Dördüncü Esas

Kur'an'ın bütün kelimat-ı İlahiye içinde cihet-i ulviyetini ve bütün kelâmlar üstünde cihet-i tefevvukunu anlamak istersen şu iki temsile bak:

Birincisi: Bir sultanın iki çeşit mükâlemesi, iki tarzda hitabı vardır. Biri-si, âdi bir raiyet ile cüz'î bir iş için hususi bir hâcete dair, has bir telefonla konuşmaktır. Diğeri, saltanat-ı uzma unvanıyla ve hilafet-i kübra namıyla ve hâkimiyet-i âmme haysiyetiyle evamirini etrafa neşir ve teşhir maksadıyla bir elçisiyle veya büyük bir memuruyla konuşmaktır ve haşmetini izhar eden ulvi bir fermanla mükâlemedir.

İkinci Temsil: Bir adam, elinde bir âyineyi güneşe karşı tutar. O âyine miktarınca bir ışık ve yedi rengi câmi' bir ziya alır; o nisbetle güneşle münasebet olur, sohbet eder. Ve o ışıklı âyineyi, karanlıklı hanesine veya dam altındaki bağına tevcih etse güneşin kıymeti nisbetinde değil, belki o âyinenin kabiliyeti miktarınca istifade edebilir.

Diğeri ise hanesinden veya bağının damından geniş pencereler açar. Gök-teki güneşe karşı yollar yapar. Hakiki güneşin daimî ziyasıyla sohbet eder, konuşur ve lisan-ı hal ile böyle minnettara bir sohbet eder. Der: "Ey yeryü-zünü ışığıyla yaldızlayan ve bütün çiçeklerin yüzünü güldüren dünya güzeli ve gök nazdarı olan nâzenin güneş! Onlar gibi benim haneciğimi ve bahçeciğimi ısındırdın, ışıktırdın." Halbuki âyine sahibi böyle diyemez. O kayıt altın-da ki güneşin aksi ise âsârı mahduddur. O kayda göredir.

İşte bu iki temsilin dürbünüyle Kur'an'a bak. Tâ ki i'cazını göresin ve kud-siyetini anlayasın.

Evet, Kur'an der ki: "Eğer yerdeki ağaçlar kalem olup denizler mürekkep olsa Cenab-ı Hakk'ın kelimatını yazsalar, bitiremezler." Şimdi şu nihayetsiz kelimat içinde en büyük makam, Kur'an'a verilmesinin sebebi şudur ki:

Kur'an, ism-i a'zamdan ve her ismin a'zamlık mertebesinden gelmiş. Hem bütün âlemlerin Rabb'i itibarıyla Allah'ın kelâmıdır. Hem bütün mevcudatın ilahı unvanıyla Allah'ın fermanıdır. Hem semavat ve arzın Hâlık'ı haysiye-tiyle bir hitaptır. Hem rububiyet-i mutlaka cihetinde bir mükâlemedir. Hem saltanat-ı âmme-i Sübhaniye hesabına bir hutbe-i ezeliyedir. Hem rahmet-i vâsia-i muhita noktasında, bir defter-i iltifatat-ı Rahmaniye'dir. Hem uluhiye-tin azamet-i haşmeti haysiyetiyle, başlarında bazen şifre bulunan bir muhabe-re mecmuasıdır. Hem ism-i a'zamın muhitinden nüzul ile arş-ı a'zamın bütün muhatına bakan, teftiş eden hikmet-feşan bir kitab-ı mukaddestir.

İşte bu sırdandır ki "kelâmullah" unvanı kemal-i liyakatle Kur'an'a veril-miş.

Amma sair kelimat-ı İlahiye ise bir kısmı, has bir itibar ile ve cüz'î bir un-

van ve hususi bir ismin cüz'î tecellisi ile ve has bir rububiyet ile ve mahsus bir saltanat ile ve hususi bir rahmet ile zahir olan kelâmdır. Hususiyet ve külliyyet cihetinde dereceleri muhtelifdir. Ekser ilhamat bu kısımdandır. Fakat derecatı çok mütefavittir.

Mesela, en cüz'îsi ve basiti, hayvanatın ilhamatıdır. Sonra avam-ı nâsın ilhamatıdır. Sonra avam-ı melaikenin ilhamatıdır. Sonra evliya ilhamatıdır. Sonra melaike-i izam ilhamatıdır. İşte şu sırdandır ki kalbin telefonuyla vasıtasız münâcat eden bir veli der:

حَدَّثَنِي قَلْبِي عَنْ رَبِّي Yani “Kalbim, benim Rabb'imden haber veriyor.” Demiyor: “Rabbü'l-âlemîn'den haber veriyor.” Hem der: “Kalbim, Rabb'imin âyinesidir, arşıdır.” Demiyor: “Rabbü'l-âlemîn'in arşıdır.” Çünkü kabiliyeti miktarınca ve yetmiş bine yakın hicabların nisbet-i ref'i derecesinde mazhar-ı hitap olabilir.

İşte bir padişahın saltanat-ı uzması haysiyetiyle çıkan fermanı, âdi bir adamla cüz'î bir mükâlemesinden ne kadar yüksek ve âli ise ve gökteki güneşin feyzinden istifade, âyinedeki aksinin cilvesinden istifadeden ne derece çok ve faik ise Kur'an-ı Azîmüşşan dahi o nisbette bütün kelâmların ve hep kitapların fevkindedir.

Kur'an'dan sonra ikinci derecede kütüb-ü mukaddese ve suhuf-u semaviyenin dereceleri nisbetinde tefevvukları vardır. O sırr-ı tefevvuktan hissedarlırlar.

Eğer bütün cin ve insanın Kur'an'dan teressüh etmeyen bütün güzel sözleri toplansa yine Kur'an'ın mertebe-i kudsîyesine yetişip tanzir edemez.

Eğer Kur'an'ın ism-i a'zamdan ve her ismin a'zamlık mertebesinden geldiğini bir parça fehmetmek istersen Âyetü'l-Kürsî ve âyet-i وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ ve âyet-i يُعْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَيْثُهَا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ve âyet-i قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمُلْكِ ve âyet-i تَسْبِيحِ ve âyet-i يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْبَلِي ve âyet-i وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِ رَبِّهِ مَا خَلَقْنَاكُمْ وَلَا بَعَثْنَاكُمْ إِلَّا كَفْتِسٍ وَاحِدَةٍ ve âyet-i لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ve âyet-i نَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ ve âyet-i إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ ve âyet-i وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ve âyet-i كَطَيِّ السَّجْلِ لِلْكِتَابِ ve âyet-i لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ يَتَهافتان

Hem başlarında اللَّهُ الْحَمْدُ veyahut سَبِّحْ ve يُسَبِّحْ bulunan surelerin başlarına dikkat et. Tâ bu sırr-ı azîmin şuânı göresin. Hem اَلَمْ lerin ve اَلرَّ ların ve حَم lerin fatihalarına bak; Kur'an'ın, Cenab-ı Hakk'ın yanında ehemmiyetini bilesin.

Eğer şu “Dördüncü Esas”ın kıymettar sırrını fehmettin ise enbiyaya gelen vahyin ekseri melek vasıtasıyla olduğunu ve ilhamın ekseri vasıtasız olduğunu anlarsın. Hem en büyük bir veli, hiçbir nebinin derecesine yetişmediğinin sırrını anlarsın. Hem Kur'an'ın azametini ve izzet-i kudsiyetini ve ulviyet-i i'cazının sırrını anlarsın. Hem mi'racın sırr-ı lüzumunu, yani tâ semavata, tâ Sidretü'l-münteha'ya, tâ Kab-ı Kavseyne gidip, اَقْرَبَ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ olan Zat-ı Zülcelal ile münâcat edip tarfetü'l-aynda yerine gelmek sırrını anlarsın.

Evet, şakk-ı kamer, nasıl ki bir mu'cize-i risaletidir; nübüvvetini cin ve inse gösterdi. Öyle de mi'rac dahi bir mu'cize-i ubudiyetidir; habibiyetini, ervah ve melaikeye gösterdi.

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ كَمَا يَلِيْقُ بِرَحْمَتِكَ وَبِخُزْمَتِهِ آمِينَ

ON ÜÇÜNCÜ SÖZ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ * وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ

*Kur'an-ı Hakîm ile felsefe ulûmunun mahsul-ü hikmetlerini,
ders-i ibretlerini, derece-i ilimlerini muvazene etmek istersen
şu gelecek sözlere dikkat et!*

İşte Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın bütün kâinattaki âdiyat namıyla yâd olunan, hârikulâde ve birer mu'cize-i kudret olan mevcudat üstündeki âdet ve ülfet perdesini keskin beyanatıyla yırtıp, o hakaik-i acibeyi zîşuura açıp, nazar-ı ibretlerini celbedip ukûle tükenmez bir hazine-i ulûm açar.

Felsefe hikmeti ise bütün hârikulâde olan mu'cizat-ı kudreti, âdet perdesi içinde saklayıp cahilane ve lâkaydane üstünde geçer. Yalnız hârikulâdelikten düşen ve intizam-ı hilkatten huruç eden ve kemal-i fitrattan sukut eden nadir fertleri nazar-ı dikkate arz eder, onları birer ibretli hikmet diye zîşuura takdim eder.

Mesela, en câmi' bir mu'cize-i kudret olan insanın hilkatini âdi deyip lâkaythlıkla bakar. Fakat insanın kemal-i hilkatinden huruç etmiş, üç ayaklı yahut iki başlı bir insanı bir velvele-i istiğrabla nazar-ı ibrete teşhir eder.

Mesela, en latîf ve umumî bir mu'cize-i rahmet olan bütün yavruların hazine-i gaybdan muntazam iaşelerini âdi görüp küfran perdesini üstüne çeker. Fakat intizamdan şüzuz etmiş, kabilesinden cüda olmuş, yalnız olarak

gurbete düşmüş, denizin altında olan bir böceğin bir yeşil yaprakla iaşesini görür, ondan tecelli eden lütf u keremle hazır balıkçaları ağlatmak ister.

{*Hâşiye: Amerika'da aynen bu vakıa olmuştur.}

İşte Kur'an-ı Kerîm'in ilim ve hikmet ve marifet-i İlahiye cihetiyle servet ve gınası ve felsefenin ilim ve ibret ve marifet-i Sâni' cihetindeki fakr ve iflasını gör, ibret al!

İşte bu sırdandır ki Kur'an-ı Hakîm, nihayetsiz parlak, yüksek hakikatleri câmi' olduğundan şiirin hayalatından müstağnidir. Evet, Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın i'caz derecesindeki kemal-i nizam ve intizamı ve kitab-ı kâinattaki intizam-ı sanatı, muntazam üsluplarıyla tefsir ettikleri halde manzum olmadığının diğer bir sebebi de budur ki:

Âyetlerinin her bir necmi, vezin kaydı altına girmeyip tâ ekser âyetlere bir nevi merkez olsun ve kardeşi olsun ve mabeynlerinde mevcut münasebet-i maneviyeye rabita olmak için o daire-i muhita içindeki âyetlere birer hatt-ı münasebet teşkil etsin. Güya serbest her bir âyetin, ekser âyetlere bakar birer gözü, müteveccih birer yüzü var. Kur'an içinde binler Kur'an bulunur ki her bir meşrep sahibine birisini verir. Nasıl ki Yirmi Beşinci Söz'de beyan edildiği gibi; Sure-i İhlas içinde otuz altı Sure-i İhlas miktarınca her biri zi'l-ecniha olan altı cümlelerin terkibatından müteşekkil bir hazine-i ilm-i tevhid bulunur ve tazammun ediyor. Evet, nasıl ki semada olan intizamsız yıldızların sureten adem-i intizamı cihetiyle her bir yıldız, kayıt altına girmeyip her birisi ekser yıldızlara bir nevi merkez olarak daire-i muhitasındaki –birer birer– her bir yıldızla mevcudat beynindeki nisbet-i hafiyeye işaret olarak birer hatt-ı münasebet uzatıyor. Güya her bir tek yıldız, necm-i âyet gibi umum yıldızlara bakar birer gözü, müteveccih birer yüzü vardır.

İşte intizamsızlık içinde kemal-i intizamı gör, ibret al! وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ نÜN bir sırrını bil!

Hem âyet-i وَمَا يَنْبَغِي لَهُ sırrını da bununla anla ki şiirin şe'ni; küçük ve sönük hakikatleri, büyük ve parlak hayallerle süslendirip beğendirmek ister. Halbuki Kur'an'ın hakikatleri o kadar büyük, âlî, parlak ve revnaktardır ki en büyük ve parlak hayal, o hakikatlere nisbet edilse gayet küçük ve sönük kalır. Mesela يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجْلِ لِلْكِتَابِ * يُغَشِّي النَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَبِيبًا * إِنَّ كَانَتْ إِلَّا صَبِيحَةً وَاحِدَةً فَأَذَاهُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا gibi hadsiz hakikatleri buna şahittir.

Kur'an'ın her bir âyeti, birer necm-i sâkıb gibi i'caz ve hidayet nurunu neşir ile küfrün zulûmatını nasıl dağıttığını görmek, zevk etmek istersen kendini o

asr-ı cahiliyette ve o sahra-yı bedeviyette farz et ki her şey zulmet-i cehil ve gaflet altında perde-i cümud u tabiata sarılmış olduğu bir anda, birden Kur'an'ın lisan-ı ulvîsinden **يَسْبِغُ اللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ** gibi âyetleri işit, bak. O ölmüş veya yatmış mevcudat-ı âlem **يُسَبِّحُ** sadâsıyla işitenlerin zihninde nasıl diriliyorlar, hüşyar oluyorlar, kıyam edip zikrediyorlar. Hem o karanlık gökyüzünde birer camid ateşpare olan yıldızlar ve yerdeki perişan mahlukat **وَالْأَرْضِ السَّبَّحَاتِ** sayhasıyla işitenlerin nazarında gökyüzü bir ağız, bütün yıldızlar birer kelime-i hikmet-nüma, birer nur-u hakikat-eda ve arz bir kafa, berr ve bahir birer lisan ve bütün hayvanat ve nebatat birer kelime-i tesbih-feşan suretinde arz-ı dîdar eder. Yoksa bu zamandan tâ o zamana bakmakla mezkûr zevkin dekaikını göremezsin.

Evet, o zamandan beri nurunu neşreden ve mürur-u zaman ile ulûm-u mütearife hükmüne geçen ve sair neyyirat-ı İslâmiye ile parlayan ve Kur'an'ın güneşiyile gündüz rengini alan bir vaziyet ile yahut sathî ve basit bir perde-i ülfet ile baksan elbette her bir âyetin ne kadar tatlı bir zemzeme-i i'caz içinde ne çeşit zulûmatı dağıttığını hakıyla göremezsin ve birçok enva-i i'cazı içinde bu nev-i i'cazını zevk edemezsin.

Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın en yüksek bir derece-i i'cazına bakmak ister sen şu temsil dürbünüyle bak. Şöyle ki:

Gayet yüksek ve garib ve gayetle yayılmış acib bir ağaç farz edelim ki o ağaç bir perde-i gayb altında, bir tabaka-i mestûriyet içinde saklanmış. Malûmdur ki bir ağacın, insanın azaları gibi onun dalları, meyveleri, yaprakları, çiçekleri gibi bütün uzuvları arasında bir münasebet, bir tenasüp, bir muvazenet lâzımdır. Her bir cüzü, o ağacın mahiyetine göre bir şekil alır, bir suret verilir. İşte, hiç görünmeyen (ve hâlen görünmüyor) o ağaca dair biri çıksa, bir perde üstünde onun her bir azasına mukabil birer resim çekse, birer hudut çizse, daldan meyveye, meyveden yaprağa bir tenasüple bir suret tersim etse ve birbirinden nihayetsiz uzak mebdede ve müntehasının ortasında uzuvlarının aynı şekil ve suretini gösterecek muvafık tersimatla doldursa elbette şüphe kalmaz ki o ressam o gaybî ağacı gayb-aşına nazarıyla görür, ihata eder, sonra tasvir eder.

Aynen onun gibi Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın dahi hakikat-i mümkinata dair –ki o hakikat; dünyanın iptidasından tut, tâ âhiretin en nihayetine kadar uzanmış ve ferşten arşa ve zerreden şemse kadar yayılmış olan şecere-i hilkatin hakikatine dair– beyanat-ı Furkanîyesi, o kadar tenasübü muhafaza etmiş ve her bir uzva ve meyveye lâıyk birer suret vermiştir ki bütün muhakikler, nihayet-i tahkikinde, Kur'an'ın tasvirine “Mâşâallah, bârekellah” de-

yip “Tılsım-ı kâinatı ve muamma-yı hilkatî keşif ve fetheden yalnız sensin ey Kur'an-ı Hakîm!” demişler.

وَاللَّهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى –temsilde kusur yok– esma ve sıfât-ı İlahiyeyi, şunun ve ef'al-i Rabbanîyeyi, bir şecere-i tûba-i nur hükmünde temsil edelim ki o şecere-i nuraniyenin daire-i azameti, ezelden ebede uzanıp gidiyor. Hudud-u kibriyası, gayr-ı mütenahî feza-yı ıtlakta yayılıp ihata ediyor. Hudud-u icraatı **يَحُولُ بَيْنَ** hududundan tut tâ **فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى * هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ** hududuna kadar uzanmış o hakikat-i nuraniyeyi; bütün dal ve budaklarıyla, gayat ve meyveleriyle o kadar tenasüple ve birbirine uygun, birbirine lâıyk, birbirini kırmayacak, birbirinin hükmünü bozmayacak, birbirinden tevahhuş etmeyecek bir surette o hakaik-i esma ve sıfâtı ve şunun ve ef'ali beyan etmiştir ki bütün ehl-i keşif ve hakikat ve daire-i melekûtta cevelan eden bütün ashab-ı irfan ve hikmet, o beyanat-ı Furkanîyeye karşı “Sübhanallah” deyip “Ne kadar doğru, ne kadar mutabık, ne kadar güzel, ne kadar lâıyk.” diyerek tasdik ediyorlar.

Mesela, bütün daire-i imkân ve daire-i vücuba bakan hem o iki şecere-i azîmenin bir tek dalı hükmünde olan imanın erkân-ı sittesi ve o erkânın bütün dal ve budakları, tâ en ince meyve ve çiçekler aralarında o kadar bir tenasüp gözetilerek tasvir eder ve o derece bir muvazenet suretinde tarif eder ve o mer-tebe bir tenasüp tarzında izhar eder ki akl-ı beşer, idrakinden âciz ve hüsnüne hayran kalır.

Ve o iman dalının bir budağı hükmünde olan İslâmiyet'in erkân-ı hamsesi, aralarında ve o erkânın tâ en ince teferruatı ve en küçük âdabı ve en uzak gayatı ve en derin hikemiyatı ve en cüz'î semeratına varıncaya kadar aralarında hüsn-ü tenasüp ve kemal-i münasebet ve tam bir muvazenet muhafaza edildiğine delil, o Kur'an-ı câmiin nusus ve vücuhundan ve işaret ve rumuzundan çıkan şeriat-ı kübra-yı İslâmiyenin kemal-i intizamı ve muvazeneti ve hüsn-ü tenasübü ve resaneti; cerh edilmez bir şahid-i âdil, şüphe getirmez bir bürhan-ı kâti'dir.

Demek oluyor ki beyanat-ı Kur'aniye, beşerin ilm-i cüz'îsine, bâhusus bir ümmünün ilmüne müstenid olamaz. Belki bir ilm-i muhite istinad ediyor ve cemi' eşyayı birden görebilir, ezel ebed ortasında bütün hakaiki bir anda müşahede eder bir zatın kelâmıdır.

اللَّهُمَّ يَا مُتَرَلِّ يَا مُتَرَلِّ bu hakikate işaret eder. **الْقُرْآنَ بِحَقِّ الْقُرْآنِ وَ بِحَقِّ مَنْ أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنَ نَوَّرَ قُلُوبَنَا وَ قُبُورَنَا بِنُورِ الْإِيمَانِ وَ الْقُرْآنَ آمِينَ يَا مُسْتَعَانُ**

ON DOKUZUNCU SÖZ

On Dördüncü Reşha

Mahzen-i mu'cizat ve mu'cize-i kübra olan Kur'an-ı Hakîm, nübüvvet-i Ahmediye (asm) ile vahdaniyet-i İlahiyeyi, o derece kat'î ispat ediyor ki başka bürhane hâcet bırakmıyor. Biz de onun tarifine ve medar-ı tenkit olmuş bir iki lem'a-i i'caza işaret ederiz.

İşte Rabb'imizi bize tarif eden Kur'an-ı Hakîm; şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi,

Şu sahaif-i arz ve semada müstetir künuz-u esma-i İlahiyenin keşşafı,

Şu sutûr-u hâdisatın altında muzmer hakaikin miftahı,

Şu âlem-i şehadet perdesi arkasındaki âlem-i gayb cihetinden gelen iltifatat-ı Rahmaniye ve hitabat-ı ezeliyenin hazinesi,

Şu âlem-i maneviye-i İslâmiyenin güneşi, temeli, hendesesi,

Avâlim-i uhreviyenin haritası,

Zat ve sıfât ve şunun-u İlahiyenin kavî-i şârihi, tefsir-i vâzılı, bürhan-ı nâtıkı, tercüman-ı sâtı,

Şu âlem-i insanîyetin mürebbisi, hikmet-i hakikisi, mürşid ve hâdisi,

Hem bir kitab-ı hikmet ve şeriat hem bir kitab-ı dua ve ubudiyet hem bir kitab-ı emir ve davet hem bir kitab-ı zikir ve marifet gibi; bütün hâcat-ı maneviyesine karşı birer kitap ve bütün muhtelif ehl-i mesalik ve meşarib olan ev-

liya ve sıddıkînin, asfiya ve muhakkikînin her birinin meşreplerine lâyük birer risale ibraz eden bir "Kütüphane-i Mukaddese"dir.

Sebeb-i kusur tevehhüm edilen tekraratındaki lem'a-i i'caza bak ki Kur'an, hem bir kitab-ı zikir hem bir kitab-ı dua hem bir kitab-ı davet olduğundan içinde tekrar müstahsendir, belki elzemdır ve eblağdır. Ehl-i kusurun zannı gibi değil. Zira zikrin şe'ni tekrar ile tenvidir. Duanın şe'ni terdad ile takrirdir. Emir ve davetin şe'ni tekrar ile tekiddir.

Hem herkes her vakit bütün Kur'an'ı okumaya muktedir olamaz. Fakat bir sureye galiben muktedir olur. Onun için en mühim makasid-ı Kur'aniye ekser uzun surelerde derc edilerek her bir sure bir küçük Kur'an hükmüne geçmiş. Demek, hiç kimseyi mahrum etmemek için tevhid ve haşır ve kıssa-i Musa gibi bazı maksatlar tekrar edilmiş.

Hem cismanî ihtiyaç gibi manevî hâcat dahi muhtelifdir. Bazısına insan her nefes muhtaç olur; cisme hava, ruha hû gibi. Bazısına her saat, Bismillah gibi ve hâkeza... Demek tekrar-ı âyet, tekerrür-ü ihtiyaçtan ileri gelmiş ve o ihtiyaca işaret ederek uyandırıp teşvik etmek hem iştiyaki ve iştihayı tahrik etmek için tekrar eder.

Hem Kur'an müessistir. Bir din-i mübinin esasatıdır ve şu âlem-i İslâmiyet'in temelleridir ve hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi değiştirip muhtelif tabakata, mükerrer suallerine cevaptır. Müessise tesbit etmek için tekrar lâzımdır. Tekid için terdad lâzımdır. Teyid için takrir, tahkik, tekrir lâzımdır.

Hem öyle mesail-i azîme ve hakaik-i dakikadan bahsediyor ki umumun kalplerinde yerleştirmek için çok defa muhtelif suretlerde tekrar lâzımdır. Bununla beraber sureten tekrardır fakat manen her bir âyetin çok manaları, çok faydaları, çok vücut ve tabakatı vardır. Her bir makamda ayrı bir mana ve fayda ve maksatlar için zikrediliyor.

Hem Kur'an'ın mesail-i kevnîyenin bazısında ibham ve icmali ise irşadî bir lem'a-i i'cazdır. Ehl-i ilhadın tevehhüm ettikleri gibi medar-ı tenkit olamaz ve sebeb-i kusur değildir.

Eğer desen: "Acaba neden Kur'an-ı Hakîm, felsefenin mevcûdâtın bahsettiği gibi etmiyor. Bazı mesâili mücmel bırakır, bazısını nazar-ı umumîyi okşayacak, hiss-i âmmeyi rencide etmeyecek, fikr-i avâmı tâciz edip yormayacak bir sûret-i basîtane-i zâhirânedede söylüyor?"

Cevaben deriz ki: Felsefe, hakikatin yolunu şaşırılmış onun için... Hem,

geçmiş derslerden ve sözlerden elbette anlamışsın ki; Kur’ân-ı Hakîm, şu kâinâttan bahsediyor; tâ, zât ve sıfât ve Esmâ-i İlâhiye’yi bildirsin. Yani, bu kitab-ı kâinâtın maânîsini anlattırıp, tâ Hâlık’ımı tanıttırsın. Demek, mevcûdâta kendileri için değil, belki Mûcid’leri için bakıyor. Hem umuma hitâb ediyor. İlm-i hikmet ise, mevcûdâta mevcûdât için bakıyor. Hem hususan ehl-i fen-ne hitâb ediyor. Öyle ise; mâdemki Kur’ân-ı Hakîm, mevcûdâtı delil yapıyor, bürhân yapıyor; delil zâhirî olmak, nazar-ı umuma çabuk anlaşılacak gerektir. Hem mâdemki Kur’ân-ı Mürşid; bütün tabakât-ı beşere hitâb eder. Kesretli tabaka ise, tabaka-i avâmdır. Elbette irşad ister ki: Lüzumsuz şeyleri ibham ile icmâl etsin ve dakîk şeyleri temsîl ile takrib etsin ve mağlatalara düşürmemek için zâhirî nazarlarında bedîhî olan şeyleri, lüzumsuz, belki zararlı bir sûrette tağyîr etmemektir.

Meselâ, Güneş’e der: “Döner bir sirâcdır, bir lambadır.” Zîra, Güneş’ten Güneş için, mâhiyeti için bahsetmiyor. Belki bir nev’i intizamın zenbereği ve nizâmın merkezi olduğundan intizam ve nizâm ise Sâni’in

âyine-i mârifeti olduğundan bahsediyor. Evet der: ﴿يَرْجَتُ سَمَ شَلَا﴾ “Güneş döner.” Bu “döner” tâbiriyle, kış-yaz, gece-gündüzün deverânındaki muntazam tasarrufât-ı kudreti ihtar ile Azamet-i Sâni’i ifhâm eder. İşte bu dönmek hakikati ne olursa olsun maksûd olan ve hem mensûc, hem meşhûd olan intizama te’sir etmez.

Hem der: ﴿وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا﴾ Şu “sirâc” tâbiriyle âlemi bir kasır sûretinde, içinde olan eşya ise, insana ve zîhayata ihzar edilmiş müzeyyenât ve mat’ûmât ve levâzimat olduğunu ve Güneş dahi musahhar bir mumdâr olduğunu ihtar ile rahmet ve ihsân-ı Hâlık’ı ifhâm eder.

Şimdi bak şu sersem ve geveze felsefe ne der? Bak diyor ki:

“Güneş, bir kitle-i azîme-i mâyia-i nâriyedir. Ondandır fırlamış olan seyyârâtı etrafında döndürüp, cesâmeti bu kadar, mâhiyeti böyledir, şöyledir!..” Mühiş bir dehşetten, müdhiş bir hayretten başka rûha bir kemâl-i ilmî vermiyor. Bahs-i Kur’ân gibi etmiyor. Buna kıyâsen; bâtınen kof, zâhiren mutantan felsefî mes’elelerin ne kıymette olduğunu anlarsın. Onun şa’şaa-i sûrîsine aldanıp Kur’ân’ın gayet mu’ciz-nümâ beyânına karşı hürmetsizlik etme!..

اللَّهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْآنَ شِفَاءً لَنَا وَلِكَاتِبِهِ وَأُمَّتِهِ مِنْ كُلِّ دَاءٍ، وَمُونَسًا لَنَا وَلَهُمْ فِي حَيَاتِنَا وَبَعْدَ مَمَاتِنَا، وَفِي الدُّنْيَا قَرِينًا، وَفِي الْقَبْرِ مُوْنَسًا، وَفِي الْقِيَامَةِ شَفِيعًا، وَعَلَى الصِّرَاطِ نُورًا، وَمِنَ النَّارِ سِتْرًا وَجِجَانًا، وَفِي الْجَنَّةِ رَفِيقًا، وَاللَّيْلِ الْخَيْرَاتِ كُلَّهَا دَلِيلًا وَإِمَامًا، بِفَضْلِكَ وَجُودِكَ وَرَحْمَتِكَ يَا أَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، آمِينَ اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيَّ مَنْ أَنْزَلَ عَلَيَّ الْقُرْآنَ الْحَكِيمَ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ، آمِينَ، آمِينَ

YİRMİ BEŞİNCİ SÖZ

İkinci Cilve: Kur’an’ın şebabetidir. Her asırda taze nâzil oluyor gibi tazeliğini, gençliğini muhafaza ediyor.

Evet Kur’an, bir hutbe-i ezeliye olarak umum asırlardaki umum tabakat-ı beşeriyeye birden hitap ettiği için öyle daimî bir şebabeti bulunmak lâzımdır. Hem de öyle görülmüş ve görünüyor. Hattâ efkârca muhtelif ve istidatça mütebayın asırlardan her asra göre güya o asra mahsus gibi bakar, baktırır ve ders verir. Beşerin âsâr ve kanunları, beşer gibi ihtiyar oluyor, değişiyor, tebdil ediliyor. Fakat Kur’an’ın hükümleri ve kanunları, o kadar sabit ve râsihtir ki asırlar geçtikçe daha ziyade kuvvetini gösteriyor.

Evet, en ziyade kendine güvenen ve Kur’an’ın sözlerine karşı kulağını kapayan şu asr-ı hazır ve şu asrın ehl-i kitap insanları Kur’an’ın **يَا أَهْلَ الْكِتَابِ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ** hitab-ı mürşidanesine o kadar muhtaçtır ki güya o hitap doğrudan doğruya şu asra müteveccihdir ve **يَا أَهْلَ الْمَكْتَبِ** ya **يَا أَهْلَ الْكِتَابِ** manasını dahi tazammun eder. Bütün şiddetiyle, bütün tazeliğiyle, bütün şebabetiyle **يَا أَهْلَ الْكِتَابِ** tağyîrini **تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ** sayhasını âlemin aktarına savuruyor.

Mesela şahıslar, cemaatler, muarazasından âciz kaldıkları Kur’an’a karşı; bütün nev-i beşerin ve belki cinnîlerin de netice-i efkârları olan medeniyet-i hazıra, Kur’an’a karşı muaraza vaziyetini almıştır. İ’caz-ı Kur’an’a karşı, sihirleriyle muaraza ediyor. Şimdi, şu mühiş yeni muarazacıya karşı i’caz-ı Kur’an’ı âyetinin davasını ispat etmek için medeniyetin muaraza suretiyle vaz’ettiği esasatı ve desatirini, esasat-ı Kur’aniye ile karşılaştıracamız.

Birinci derecede: Birinci Söz'den tâ Yirmi Beşinci Söz'e kadar olan muvazeneler ve mizanlar ve o Sözlerin hakikatleri ve başları olan âyetler, iki kere iki dört eder derecesinde medeniyete karşı Kur'an'ın i'cazını ve galebesini ispat eder.

İkinci derecede: On İkinci Söz'de ispat edildiği gibi bir kısım düsturlarını hülâsa etmektir.

İşte medeniyet-i hazıra, felsefesiyle hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede nokta-i istinadı "kuvvet" kabul eder. Hedefi "menfaat" bilir. Düstur-u hayatı "cidal" tanıır. Cemaatlerin rabitasını "unsuriyet ve menfi milliyet" bilir. Gayesi, hevesat-ı nefsanıyeyi tatmin ve hâcat-ı beşeriyeyi tezyid etmek için bazı "lehviyat"tır.

Halbuki kuvvetin şe'ni, tecavüzdür. Menfaatin şe'ni, her arzuya kâfi gelmediğinden üstünde boğuşmaktır. Düstur-u cidalin şe'ni, çarpışmaktır. Unsuriyetin şe'ni, başkasını yutmakla beslenmek olduğundan tecavüzdür.

İşte şu medeniyetin şu düsturlarındandır ki bütün mehasiniyle beraber beşerin yüzde ancak yirmisine bir nevi surî saadet verip seksenini rahatsızlığa, sefaletle atmıştır.

Amma hikmet-i Kur'aniye ise nokta-i istinadı, kuvvet yerine "hakk"ı kabul eder. Gayede, menfaat yerine "fazilet ve rıza-yı İlahî"yi kabul eder. Hayatta, düstur-u cidal yerine "düstur-u teavün"ü esas tutar. Cemaatlerin rabitalarında, unsuriyet ve milliyet yerine "rabita-i dinî ve sınıfî ve vatanî" kabul eder. Gayatı, hevesat-ı nefsanıyenin nâmeşru tecavüzatına set çekip ruhu maâliyata teşvik ve hissiyat-ı ulviyesini tatmin etmektir ve insanı kemalât-ı insaniyeye sevk edip insan etmektir.

Hakkın şe'ni ise ittifaktır. Faziletin şe'ni, tesanüddür. Teavünün şe'ni, birbirinin imdadına yetişmektir. Dinin şe'ni uhuvvettir, incizabdır. Nefs-i emmariyi gemlemekle bağlamak, ruhu kemalâta kamçulamakla serbest bırakmanın şe'ni, saadet-i dâreyndir.

İşte medeniyet-i hazıra, edyan-ı sâbika-i semaviyeden, bâhusus Kur'an'ın irşadatından aldığı mehasinle beraber, Kur'an'a karşı böyle hakikat nazarında mağlup düşmüştür.

Üçüncü derece: Binler mesailinden yalnız numune olarak üç dört meseleyi göstereceğiz. Evet Kur'an'ın düsturları, kanunları, ezelden geldiğinden ebede gidecektir. Medeniyetin kanunları gibi ihtiyar olup ölüme mahkûm değildir. Daima gençtir, kuvvetlidir.

Mesela, medeniyetin bütün cem'iyat-ı hayriyeleri ile bütün cebbarane şedit inzibat ve nizamatlarıyla, bütün ahlâkî terbiyegâhlarıyla, Kur'an-ı Hakîm'in iki meselesine karşı muaraza edemeyip mağlup düşmüşlerdir.

Mesela وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ * وَأَحْلِلُوا الْبَيْعَ وَحَرِّمُوا الزُّبْحَا Kur'an'ın bu galebe-i i'cazkâranesini bir mukaddime ile beyan edeceğiz. Şöyle ki:

İşaratü'l-İ'caz'da ispat edildiği gibi bütün ihtilalat-ı beşeriyenin madeni bir kelime olduğu gibi bütün ahlâk-ı seyyienin menbaı dahi bir kelimedir.

Birinci kelime: "Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse bana ne."

İkinci kelime: "Sen çalış, ben yiyeyim."

Evet, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede havas ve avam, yani zenginler ve fakirler, muvazeneleriyle rahatla yaşarlar. O muvazenenin esası ise: Havas tabakasında merhamet ve şefkat, aşağısında hürmet ve itaattir. Şimdi birinci kelime, havas tabakasını zulme, ahlâksızlığa, merhametsizliğe sevk etmiştir. İkinci kelime, avamı kine, hasede, mübareze sevk edip rahat-ı beşeriyeyi birkaç asırdır selbettiği gibi; şu asırda sa'y, sermaye ile mübareze neticesi herkesçe malûm olan Avrupa hâdisat-ı azîmesi meydana geldi.

İşte medeniyet, bütün cem'iyat-ı hayriye ile ve ahlâkî mektepleriyle ve şedit inzibat ve nizamatıyla, beşerin o iki tabakasını musalaha edemediği gibi hayat-ı beşerin iki müthiş yarasını tedavi edememiştir.

Kur'an, birinci kelimeyi esasından "vücub-u zekât" ile kal'eder, tedavi eder. İkinci kelimenin esasını "hurmet-i riba" ile kal'edip tedavi eder. Evet, âyet-i Kur'aniye âlem kapısında durup ribaya "Yasaktır!" der. "Kavga kapısını kapamak için banka kapısını kapayınız." diyerek insanlara ferman eder. Şakirdlerine "Girmeyiniz!" emreder.

İkinci Esas: Medeniyet, taaddüd-ü ezvacı kabul etmiyor. Kur'an'ın o hükümünü kendine muhalif-i hikmet ve maslahat-ı beşeriyeye münafi telakki eder. Evet, eğer izdivaçtaki hikmet, yalnız kaza-yı şehvet olsa taaddüd bilakis olmalı. Halbuki, hattâ bütün hayvanatın şehadetiyle ve izdivaç eden nebatatın tasdikıyla sabittir ki izdivacın hikmeti ve gayesi, tenasüldür. Kaza-yı şehvet lezzeti ise o vazifeyi gördürmek için rahmet tarafından verilen bir ücret-i cüz'iyedir.

Madem hikmeten, hakikaten, izdivaç nesil içindir, nev'in bekası içindir. Elbette, bir senede yalnız bir defa tevellüde kabil ve ayın yalnız yarısında kabil-i telakkuh olan ve elli senede yeise düşen bir kadın, ekseri vakitte tâ yüz seneye

kadar kabil-i telkîh bir erkeğe kâfi gelmediğinden medeniyet pek çok fahişehaneleri kabul etmeye mecburdur.

Üçüncü Esas: Muhakemesiz medeniyet, Kur'an kadına sülüs verdiği için âyeti tenkit eder. Halbuki hayat-ı içtimaiyede ekser ahkâm, ekseriyet itibarıyla olduğundan ekseriyet itibarıyla bir kadın, kendini himaye edecek birisini bulur. Erkek ise ona yük olacak ve nafakasını ona bırakacak birisiyle teşrik-i mesai etmeye mecbur olur. İşte bu surette bir kadın, pederinden yarısını alsa kocası noksaniyetini temin eder. Erkek, pederinden iki parça alsa bir parçasını tezevvüc ettiği kadının idaresine verecek, kız kardeşine müsavi gelir. İşte adalet-i Kur'aniye böyle iktiza eder, böyle hükmetmiştir.

{*Hâşiye: Mahkemeye karşı ve mahkemeyi susturan lâyiha-i Temyiz'in müdafaatından bir parçadır. Bu makama hâşiye olmuş: "Ben de adliyenin mahkemesine derim ki: Bin üç yüz elli senede ve her asırda üç yüz elli milyon insanların hayat-ı içtimaiyesinde en kudsi ve hakikatli bir düstur-u İlahîyi, üç yüz elli bin tefsirin tasdiklerine ve ittifaklarına istinaden ve bin üç yüz elli sene zarfında geçmiş ecdadımızın itikadlarına iktidaen tefsir eden bir adamı mahkûm eden haksız bir karar, elbette rûy-i zeminde adalet varsa o kararı red ve bu hükmü nakzedecektir."}

Dördüncü Esas: Sanem-perestliği şiddetle Kur'an men'ettiği gibi sanem-perestliğin bir nevi taklidi olan suret-perestliği de men'eder. Medeniyet ise suretleri kendi mehasininden sayıp Kur'an'a muaraza etmek istemiş. Halbuki gölgeli gölgesiz suretler, ya bir zulm-ü mütehaccir veya bir riya-yı mütecessid veya bir heves-i mütecessimdir ki beşeri zulme ve riya ve hevaya, hevesi kamçılıyıp teşvik eder.

Hem Kur'an merhameten, kadınların hürmetini muhafaza için hayâ perdesini takmasını emreder. Tâ hevesat-ı rezilenin ayağı altında o şefkat madenleri zillet çekmesinler. Âlet-i hevesat, ehemmiyetsiz bir meta hükmüne geçmesinler.

{*Hâşiye: Tesettür-ü nisvan hakkında Otuz Birinci Mektup'un Yirmi Dördüncü Lem'a'sı, gayet kat'î bir surette ispat etmiştir ki: Tesettür, kadınlar için fitrîdir. Ref-i tesettür, fîtrata münafidir.}

Medeniyet ise kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp beşeri de baştan çıkarmıştır. Halbuki aile hayatı, kadın-erkek mabeyninde müteakabil hürmet ve muhabbetle devam eder. Halbuki açık saçıklık, samimi hürmet ve muhabbeti izale edip ailevî hayatı zehirlemiştir.

Hususan suret-perestlik, ahlâkî fena halde sarstığı ve sukut-u ruha sebebi-

yet verdiği şununla anlaşılır: Nasıl ki merhume ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlâkî tahrip eder. Öyle de ölmüş kadınların suretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan suretlerine heves-perverane bakmak, derinden derine hissiyat-ı ulviye-i insaniyeyi sarsar, tahrip eder.

İşte şu üç misal gibi binler mesail-i Kur'aniyenin her birisi, saadet-i beşeriyeyi dünyada temine hizmet etmekle beraber hayat-ı ebediyesine de hizmet eder. Sair meseleleri mezkûr meselelere kıyas edebilirsiniz.

Nasıl medeniyet-i hazıra, Kur'an'ın hayat-ı içtimaiye-i beşere ait olan düsturlarına karşı mağlup olup Kur'an'ın i'caz-ı manevisine karşı hakikat noktasında iflas eder. Öyle de medeniyetin ruhu olan felsefe-i Avrupa ve hikmet-i beşeriyeyi, hikmet-i Kur'an'la yirmi beş adet Sözlere mizanlarla iki hikmetin muvazenesinde, hikmet-i felsefiye âcize ve hikmet-i Kur'aniyenin mu'cize olduğu kat'iyetle ispat edilmiştir. Nasıl ki On Birinci ve On İkinci Sözlere, hikmet-i felsefiyenin aczi ve iflası; ve hikmet-i Kur'aniyenin i'cazı ve gınası ispat edilmiştir, müracaat edebilirsiniz.

Hem nasıl medeniyet-i hazıra, hikmet-i Kur'an'ın ilmî ve amelî i'cazına karşı mağlup oluyor. Öyle de medeniyetin edebiyat ve belâgatı da Kur'an'ın edep ve belâgatına karşı nisbeti: Öksüz bir yetimin muzlim bir hüznü ile ümitsiz ağlayışı hem süflî bir vaziyette sarhoş bir ayyaşın velvele-i gınasının (şarkı demektir) nisbeti ile ulvi bir âşığın muvakkat bir iftiraktan müştakane, ümitkârane bir hüznü ile gınası (şarkısı) hem zafer veya harbe ve ulvi fedakârlıklara sevk etmek için teşvikkârane kasaid-i vataniyeye nisbeti gibidir.

Çünkü edep ve belâgat, tesir-i üslup itibarıyla ya hüznü verir ya neşe verir. Hüznü ise iki kısımdır: Ya fakdû'l-ahbaptan gelir, yani ahbapsızlıktan, ahbapsızlıktan gelen karanlık bir hüznüdür ki dalalet-âlûd, tabiat-perest, gaflet-pîşe olan medeniyetin edebiyatının verdiği hüznüdür. İkinci hüznü, fıraku'l-ahbaptan gelir, yani ahbap var, fırakında müştakane bir hüznü verir. İşte şu hüznü, hidayet-eda, nur-efşan Kur'an'ın verdiği hüznüdür.

Amma neşe ise o da iki kısımdır: Birisi, nefsi hevesatına teşvik eder. O da tiyatrocü, sinemacı, romancı medeniyetin edebiyatının şenidir. İkinci neşe, nefsi susturup ruhu, kalbi, aklı, sırrı maâliyata, vatan-ı aslilerine, makarr-ı ebedilerine, ahbab-ı uhrevîlerine yetişmek için latîf ve edepli masumane bir teşviktir ki o da cennet ve saadet-i ebediyeye ve rûyet-i cemalullahı beşeri sevk eden ve şevke getiren Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın verdiği neşedir.

İşte *قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا* ifade ettiği azîm mana ve büyük hakikat, kâsırû'l-fehm olanlarca ve dik-katsizlikle mübalağalı bir belâgat için muhal bir suret zannediliyor. Hâşâ! Mü-balağa değil, muhal bir suret değil, ayn-ı hakikat bir belâgat ve mümkün ve vaki bir surettedir.

O suretin bir vechi şudur ki yani, Kur'an'dan tereşşuh etmeyen ve Kur'an'ın malı olmayan ins ve cinnin bütün güzel sözleri toplansa Kur'an'ı tanzir edemez, demektir. Hem edememiş ki gösterilmiyor.

İkinci vecih şudur ki cin ve insan hattâ şeytanların netice-i efkârları ve muhassala-i mesailerini olan medeniyet ve hikmet-i felsefe ve edebiyat-ı ecnebiye, Kur'an'ın ahkâm ve hikmet ve belâgatına karşı âciz derekesindedirler, demektir. Nasıl da numunesini gösterdik.

İkinci Ziya

Hikmet-i Kur'aniyenin karşısında meydana çıkan felsefe-i beşeriyenin, hikmet-i Kur'an'a karşı ne derece sukut ettiğini On İkinci Söz'de izah ve temsil ile tasvir ve sair Sözlere ispat ettiğimizden onlara havale edip şimdilik başka bir cihette küçük bir muvazene ederiz. Şöyle ki:

Felsefe ve hikmet-i insaniye, dünyaya sabit bakar; mevcudatın mahiyetlerinden, hâsiyetlerinden tafsilen bahseder. Sâni'ine karşı vazifelerinden bahsetse de icmalen bahseder. Âdetâ kâinat kitabının yalnız nakış ve huruflarından bahseder, manasına ehemmiyet vermez.

Kur'an ise dünyaya geçici, seyyal, aldâtıcı, seyyar, kararsız, inkılabcı olarak bakar. Mevcudatın mahiyetlerinden, surî ve maddî hâsiyetlerinden icmalen bahseder. Fakat Sâni' tarafından tanzif edilen vezaif-i ubudiyetkâranelerinden ve Sâni'in isimlerine ne vechile ve nasıl delâlet ettikleri ve evamir-i tekviniye-i İlahiyeye karşı inkıyadlarını tafsilen zikreder.

İşte felsefe-i beşeriye ile hikmet-i Kur'aniyenin şu tafsil ve icmal hususundaki farklarına bakacağız ki mahz-ı hak ve ayn-ı hakikat hangisidir göreceğiz.

İşte nasıl elimizdeki saat, sureten sabit görünüyor. Fakat içindeki çarkların harekâtıyla, daimî içinde bir zelzele ve âlet ve çarklarının ızdırapları vardır. Aynen onun gibi kudret-i İlahiyenin bir saat-i kübrası olan şu dünya, zahirî sabitliğiyle beraber daimî zelzele ve tagayyürde, fena ve zevalde yuvarlanıyor.

Evet, dünyaya zaman girdiği için gece ve gündüz, o saat-i kübranın saniyelerini sayan iki başlı bir mil hükmündedir.

Sene, o saatin dakikalarını sayan bir ibre vaziyetindedir.

Asır ise o saatin saatlerini ta'dad eden bir iğnedir. İşte zaman, dünyayı emvac-ı zeval üstüne atar. Bütün mazi ve istikbali ademe verip yalnız zaman-ı hazırı vücuda bırakır.

Şimdi zamanın dünyaya verdiği şu şekil ile beraber, mekân itibarıyla dahi yine dünya zelzeleli, gayr-ı sabit bir saat hükmündedir. Çünkü cevvi hava mekânı çabuk tagayyür ettiğinden, bir halden bir hale süraten geçtiğinden bazı günde birkaç defa bulutlar ile dolup boşalmakla, saniye sayan milin suret-i tagayyürü hükmünde bir tagayyür veriyor.

Şimdi, dünya hanesinin tabanı olan mekân-ı arz ise yüzü mevt ve hayat-ça, nebat ve hayvanca pek çabuk tebeddül ettiğinden dakikaları sayan bir mil hükmünde, dünyanın şu ciheti geçici olduğunu gösterir.

Zemin yüzü itibarıyla böyle olduğu gibi batındaki inkılabat ve zelzelelerle ve onların neticesinde cibalin çıkmaları ve hasflar vuku bulması, saatleri sayan bir mil gibi dünyanın şu ciheti ağırca mürur edicidir, gösterir.

Dünya hanesinin tavanı olan sema mekânı ise ecramların harekâtıyla, kuyruklu yıldızların zuhuruyla, küsufat ve husufatın vuku bulmasıyla, yıldızların sukut etmeleri gibi tagayyürat gösterir ki semavat dahi sabit değil; ihtiyarlığa, harabiyete gidiyor. Onun tagayyüratı, haftalık saatte günleri sayan bir mil gibi çendan ağır ve geç oluyor. Fakat her halde geçici ve zeval ve harabiyete karşı gittiğini gösterir.

İşte dünya, dünya cihetiyle şu yedi rükün üzerinde bina edilmiştir. Şu rükünler, daim onu sarsıyor. Fakat şu sarsılan ve hareket eden dünya, Sâni'ine baktığı vakit, o harekât ve tagayyürat, kalem-i kudretin mektubat-ı Samedaniyeyi yazması için o kalemin işleridir. O tebeddülât-ı ahval ise esma-i İlahiyenin cilve-i şuanatını ayrı ayrı tavsifat ile gösteren, tazelenen âyineleridir.

İşte dünya, dünya itibarıyla hem fenaya gider hem ölmeye koşar hem zelzele içindedir. Hakikatte akarsu gibi rihlet ettiği halde, gaflet ile sureten incimad etmiş, fikr-i tabiatla kesafet ve küdüret peyda edip âhirete perde olmuştur.

İşte felsefe-i sakîme tetkikat-ı felsefe ile ve hikmet-i tabiiye ile ve medeniyet-i sefihenin cazibedar lehviyatıyla, sarhoşane hevesatıyla o dünya-

*الْأَرْحَامَ كَيْفَ يَشَاءُ * مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا * وَكَاتِبِينَ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ* ifade ettikleri şümül-ü rahmeti görüyor, gösteriyor. Hem *خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ خَلْقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ* ifade ettiği vüs'at-i hallakiyeti görüp gösterdiği gibi *يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ* ifade ettiği şümül-ü tasarrufu ve ihata-i rububiyeti görüp gösterir. *مَوْتِهَا* ifade ettiği hakikat-i azîme ile *وَ أَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ* ifade ettiği hakikat-i kerîmaneyi *بِأَمْرِهِ السَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَالنُّجُومِ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ* ifade ettiği hakikat-i azîme-i hâkimane-i âmiraneyi görür, gösterir.

أَوْ لَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرِّيحُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ifade ettikleri hakikat-i rahîmane-i müdebbiraneyi *وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ* ifade ettiği hakikat-i rakibaneyi *وَلَقَدْ خَلَقْنَا* gibi *الْأَوَّلِ وَالْآخِرِ وَالظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ* ifade ettiği hakikat-i muhita *تَعْرِجُ الْمَلَائِكَةُ* gibi *الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسَّوَسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ* ifade ettiği akrebiyeti *إِنَّ اللَّهَ يَأْتِرُ بِالْعَدْلِ* gibi *وَالرُّوحِ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ* ifade ettiği hakikat-i ulviyeyi *وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَائِي ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ* ifade ettiği hakikat-i câmia gibi bütün uhrevî ve dünyevî, ilmî ve amelî erkân-ı sitte-i imaniyenin her birisini tafsilen ve erkân-ı hamse-i İslâmiyenin her birisini kasden ve cidden ve saadet-i dâreyni temin eden bütün düsturları görür, gösterir. Muvazenesini muhafaza edip, tenasübünü idame edip o hakaikin heyet-i mecmuasının tenasübünden hasıl olan hüsun ve cemalin menbaından Kur'an'ın bir i'caz-ı manevîsi neş'et eder.

İşte şu sırr-ı azîmdendir ki ulema-i ilm-i kelâm, Kur'an'ın şakirdleri oldukları halde, bir kısmı onar cilt olarak erkân-ı imaniyeye dair binler eser yazdıkları halde, Mutezile gibi akli nakle tercih ettikleri için Kur'an'ın on âyeti kadar vuzuh ile ifade ve kat'î ispat ve ciddi ikna edememişler. Âdeta onlar, uzak dağların altında lağım yapıp, borularla tâ âlemin nihayetine kadar silsile-i esbab ile gidip orada silsileyi keser. Sonra âb-ı hayat hükmünde olan marifet-i İlahiyeyi ve vücud-u Vâcibü'l-vücud'u ispat ederler.

Âyet-i kerîme ise her birisi birer asâ-yı Musa gibi her yerde suyu çıkarabilir, her şeyden bir pencere açar, Sâni'-i Zülcelal'i tanıttırır. Kur'an'ın bahrinden teresşuh eden Arabî "Katre Risalesi"nde ve sair Sözlere şu hakikat fiilen ispat edilmiş ve göstermişiz.

İşte hem şu sırdandır ki bâtın-ı umûra gidip, sünnet-i seniyyeye ittiba etmeyerek, meşhudatına itimat ederek yarı yoldan dönen ve bir cemaatin riyasetine geçip bir fırka teşkil eden fırak-ı dâllenin bütün imamı hakaikin tenasübünü, muvazenesini muhafaza edemediğindendir ki böyle bid'aya, dalalete

düşüp bir cemaat-i beşeriyeyi yanlış yola sevk etmişler. İşte bunların bütün aczleri, âyât-ı Kur'anîyenin i'cazını gösterir.

Birinci Zey

(Makam itibarıyla Yirmi Beşinci Söz'e ilhak edilen zeylerden, Yedinci Şuâ'nun Birinci Makam'ının on yedinci mertebesidir.)

Bu dünyada hayatın gayesi ve hayatın hayatı iman olduğunu bilen bu yolculuğa ve tok olmaz dünya seyyahı ve kâinattan Rabb'ini soran yolcu, kendi kalbine dedi ki: Aradığımız zatın sözü ve kelâmı denilen, bu dünyada en meşhur ve en parlak ve en hâkim ve ona teslim olmayan herkese, her asırda meydana okuyan Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan namındaki kitaba müracaat edip o ne diyor, bilelim. Fakat en evvel bu kitap, bizim Hâlık'ımızın kitabı olduğunu ispat etmek lâzımdır diye taharriye başladı.

Bu seyyah bu zamanda bulunduğu münasebetiyle en evvel manevî i'caz-ı Kur'anînin lem'aları olan Risale-i Nur'a baktı ve onun yüz otuz risaleleri, âyât-ı Furkaniyenin nükteleri ve ışıkları ve esaslı tefsirleri olduğunu gördü. Ve Risale-i Nur, bu kadar muannid ve mühlid bir asırda her tarafa hakaik-i Kur'anîyeyi mücahidane neşrettiği halde, karşısına kimse çıkamadığından ispat eder ki onun üstadı ve menba ve mercii ve güneşi olan Kur'an semavidir, beşer kelâmı değildir.

Hattâ Risale-i Nur'un yüzer hüccetlerinden bir tek hüccet-i Kur'anîyesi olan Yirmi Beşinci Söz ile On Dokuzuncu Mektup'un âhiri, Kur'an'ın kırk vechle mu'cize olduğunu öyle ispat etmiş ki kim görmüşse değil tenkit ve itiraz etmek, belki ispatlarına hayran olmuş, takdir ederek çok sena etmiş. Kur'an'ın vech-i i'cazını ve hak kelâmullah olduğunu ispat etmek cihetini Risale-i Nur'a havale ederek, yalnız kısa bir işaretle büyüklüğünü gösteren birkaç noktaya dikkat etti.

Birinci Nokta: Nasıl ki Kur'an, bütün mu'cizatıyla ve hakkaniyetine delil olan bütün hakaikiyle Muhammed aleyhissalâtü vesselâmın bir mu'cizesidir. Öyle de Muhammed aleyhissalâtü vesselâm da bütün mu'cizatıyla ve delail-i nübüvvetiyle ve kemalât-ı ilmiyesiyle Kur'an'ın bir mu'cizesidir ve Kur'an kelâmullah olduğuna bir hüccet-i kâtiyasıdır.

İkinci Nokta: Kur'an, bu dünyada öyle nurani ve saadetli ve hakikatli bir surette bir tebdil-i hayat-ı içtimaiye ile beraber, insanların hem nefislerinde hem kalplerinde hem ruhlarında hem akıllarında hem hayat-ı şahsiyelerinde

hem hayat-ı içtimaiyelerinde hem hayat-ı siyasiyelerinde öyle bir inkılab yapmış ve idame etmiş ve idare etmiş ki on dört asır müddetinde her dakikada altı bin altı yüz altmış altı âyetleri, kemal-i ihtiramla hiç olmazsa yüz milyondan ziyade insanların dilleriyle okunuyor ve insanları terbiye ve nefislerini tezkiye ve kalplerini tasfiye ediyor; ruhlara inkişaf ve terakki ve akıllara istikamet ve nur ve hayata hayat ve saadet veriyor. Elbette böyle bir kitabın misli yoktur, hârikadır, fevkalâdedir, mu'cizedir.

Üçüncü Nokta: Kur'an, o asırdan tâ şimdiye kadar öyle bir belâgat göstermiş ki Kâbe'nin duvarında altınla yazılan en meşhur ediblerin "Muallakat-ı Seb'a" namıyla şöret-şiar kasidelerini o dereceye indirdi ki Lebid'in kızı, babasının kasidesini Kâbe'den indirirken demiş: "Âyâta karşı bunun kıymeti kalmadı."

Hem bedevî bir edib **فَاَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ** âyeti okunurken işittiği vakit secdeye kapanmış. Ona dediler: "Sen Müslüman mı oldun?" Dedi: "Yok, ben bu âyetin belâgatına secde ettim."

Hem ilm-i belâgatın dâhilerinden Abdülkahir-i Cürcanî ve Sekkakî ve Zemahşerî gibi binler dâhî imamlar ve mütefennin edibler, icma ve ittifakla karar vermişler ki: "Kur'an'ın belâgatı, tâkat-i beşerin fevkindedir, yetişilmez."

Hem o zamandan beri mütemadiyen meydan-ı muarazaya davet edip, mağrur ve enaniyetli ediblerin ve belîğlerin damarlarına dokundurup gururlarını kırarak bir tarzda der: "Ya bir tek surenin mislini getiriniz veyahut dünyada ve âhirette helâket ve zilleti kabul ediniz." diye ilan ettiği halde o asrın muannid belîğleri, bir tek surenin mislini getirmekle kısa bir yol olan muarazayı bırakıp, uzun olan ve can ve mallarını tehlikeye atan muharebe yolunu ihtiyar etmeleri ispat eder ki o kısa yolda gitmek mümkün değildir.

Hem Kur'an'ın dostları, Kur'an'a benzemek ve taklit etmek şevkiyle ve düşmanları dahi Kur'an'a mukabele ve tenkit etmek şevkiyle o vakitten beri yazdıkları ve yazılan ve telahuk-u efkâr ile terakki eden milyonlar Arabî kitaplar ortada geziyor. Hiçbirisi ona yetişemediğini hattâ en âmî adam dahi dinlese elbette diyecek: Bu Kur'an, bunlara benzemez ve onların mertebesinde değil. Ya onların altında veya umurunun fevkinde olacak. Umurunun altında olduğunu dünyada hiçbir fert, hiçbir kâfir, hattâ hiçbir ahmak diyemez. Demek, mertebe-i belâgatı umurunun fevkindedir.

Hattâ bir adam **سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ** âyetini okudu. Dedi: "Bunun hârika

telakki edilen belâgatını göremiyorum." Ona denildi: "Sen dahi bu seyyah gibi o zamana git, orada dinle." O da kendini Kur'an'dan evvel orada tahayyül ederken gördü ki mevcudat-ı âlem perişan, karanlıklı, camid ve şuursuz ve vazifesiz olarak hâlî, hadsiz, hudutsuz bir fezada; kararsız, fâni bir dünyada bulunuyorlar. Birden Kur'an'ın lisanından bu âyeti dinlerken gördü:

Bu âyet, kâinat üstünde, dünyanın yüzünde öyle bir perde açtı, ışıktandırdı ki bu ezeli nutuk ve sermedî ferman, asırlar sıralarında dizilen zîşuurlara ders verip gösteriyor ki bu kâinat bir câmi-i kebir hükmünde başta semavat ve arz olarak umum mahlukat hayattarane zikir ve tesbihte ve vazifeler başında cûş u hurûşla mesudane ve memnunane bir vaziyette bulunuyor diye müşahede etti. Ve bu âyetin derece-i belâgatını zevk ederek sair âyetleri buna kıyasla Kur'an'ın zenzeme-i belâgatı arzın nısfını ve nev-i beşerin humsunu istila ederek haşmet-i saltanatı, kemal-i ihtiramla on dört asır bilâ-fâsıla idame ettiği binler hikmetlerinden bir hikmetini anladı.

Dördüncü Nokta: Kur'an, öyle hakikatli bir halâvet göstermiş ki en tatlı bir şeyden dahi usandıran çok tekrar, Kur'an'ı tilavet edenler için değil usandırmak, belki kalbi çürümemiş ve zevki bozulmamış adamlara tekrar-ı tilaveti halâvetini ziyadeleştirdiği, eski zamandan beri herkesçe müsellemler olup darb-i mesel hükmüne geçmiş.

Hem öyle bir tazelik ve gençlik ve şebabet ve garabet göstermiş ki on dört asır yaşadığı ve herkesin eline kolayca girdiği halde, şimdi nâzil olmuş gibi tazeliğini muhafaza ediyor. Her asır, kendine hitap ediyor gibi bir gençlikte görmüş. Her taife-i ilmiye ondan her vakit istifade etmek için kesretle ve mebzuliyetle yanlarında bulundurdıkları ve üslub-u ifadesine ittiba ve iktida ettikleri halde o üslubundaki ve tarz-ı beyanındaki garabetini aynen muhafaza ediyor.

Beşinci Nokta: Kur'an'ın bir cenahı mazide, bir cenahı müstakbelde, kökü ve bir kanadı eski peygamberlerin ittifaklı hakikatleri olduğu ve bu onları tasdik ve teyid ettiği ve onlar dahi tevafukun lisan-ı haliyle bunu tasdik ettikleri gibi; öyle de evliya ve asfiya gibi ondan hayat alan semereleri, hayattar tekemmülleriyle, şecere-i mübarekelerinin hayattar, feyizdar ve hakikat-medar olduğuna delâlet eden ve ikinci kanadının himayesi altında yetişen ve yaşayan velayetin bütün hak tarikatları ve İslâmiyet'in bütün hakikatli ilimleri, Kur'an'ın ayn-ı hak ve mecma-ı hakaik ve câmiyyette misilsiz bir hârika olduğuna şehadet eder.

Altıncı Nokta: Kur'an'ın altı ciheti nuranıdır, sıdk ve hakkaniyetini gös-

terir. Evet, altında hüccet ve bürhan direkleri, üstünde sikke-i i'caz lem'aları, önünde ve hedefinde saadet-i dâreyn hediyeleri ve arkasında nokta-i istinadî vahy-i semavî hakikatleri, sağında hadsiz ukûl-ü müstakimenin deliller ile tasdikleri, solunda selim kalplerin ve temiz vicdanların ciddi itminanları ve samimi incizabları ve teslimleri; Kur'an'ın fevkalâde, hârika, metin, hücum edilmez bir kale-i semaviye-i arziye olduğunu ispat ettikleri gibi; altı makamdan dahi onun ayn-ı hak ve sadık olduğunu ve beşerin kelâmı olmadığını ve yanlış bulunmadığını imza eden, başta bu kâinatta daima güzelliği izhar, iyiliği ve doğruluğu himaye ve sahtekârları ve müfterileri imha ve izale etmek âdetini bir düstur-u faaliyet ittihaz eden bu kâinatın mutasarrıfı, o Kur'an'a âlemde en makbul en yüksek en hâkimane bir makam-ı hürmet ve bir mertebe-i muvaffakiyet vermesiyle onu tasdik ve imza ettiği gibi; İslâmiyet'in menbaı ve Kur'an'ın bir tercümanı olan zatın (asm) herkesten ziyade ona itikad ve ihtiramı ve nüzulü zamanında uyku gibi bir vaziyet-i nâimane bulunması ve sair kelâmları ona yetişememesi ve bir derece benzememesi ve ümmiyetle beraber gitmiş ve gelecek hakiki hâdisat-ı kevnîyeyi, gaybiyane Kur'an ile tereddütsüz ve itminan ile beyan etmesi ve çok dikkatli gözlerin nazarı altında hiçbir hile, hiçbir yanlış vaziyeti görülmeyen o tercüman, bütün kuvvetiyle Kur'an'ın her bir hükmünü öyle iman ve tasdik edip hiçbir şey onu sarsmaması dahi Kur'an'ın semavî, hakkaniyetli ve kendi Hâhk-ı Rahîm'inin mübarek kelâmı olduğunu imza ediyor.

Hem nev-i insanın humsu, belki kısm-ı a'zamı, göz önündeki o Kur'an'a müncezibane ve dindarane irtibatı ve hakikat-perestane ve müştakane kulak vermesi ve çok emarelerin ve vakıaların ve keşfiyatın şehadetiyle, cin ve melek ve ruhanîler dahi tilaveti vaktinde pervane gibi etrafında hakperestane toplanmaları, Kur'an'ın kâinatça makbuliyetine ve en yüksek bir makamda bulunduğuna bir imzadır.

Hem nev-i beşerin umum tabakaları, en gabi ve âmîden tut tâ en zeki ve âlime kadar her birisi, Kur'an'ın dersinden tam hisse almaları ve en derin hakikatleri fehmetmeleri ve yüzer fen ve ulûm-u İslâmiyenin ve bilhassa şeriat-ı kübranın büyük müçtehidleri ve usûlü'd-din ve ilm-i kelâmın dâhî muhakikleri gibi her taife kendi ilmine ait bütün hâcatını ve cevaplarını Kur'an'dan istihraç etmeleri, Kur'an'ın menba-ı hak ve maden-i hakikat olduğuna bir imzadır.

Hem edebiyatça en ileri bulunan Arap edibleri –şimdiye kadar Müslüman olmayanlar– muarazaya pek çok muhtaç oldukları halde, Kur'an'ın i'cazından

yedi büyük vechi varken, yalnız bir tek vechi olan belâgatının –tek bir sure-sinin– mislini getirmekten istinkâfları ve şimdiye kadar gelen ve muaraza ile şöhret kazanmak isteyen meşhur belîğlerin ve dâhî âlimlerin onun hiçbir vech-i i'cazına karşı çıkamamaları ve âcizane sükût etmeleri; Kur'an mu'cize ve tâkat-i beşerin fevkinde olduğuna bir imzadır.

Evet, bir kelâm “Kimden gelmiş ve kime gelmiş ve ne için?” denilmesiyle kıymeti ve ulviyeti ve belâgatı tezahür etmesi noktasından Kur'an'ın misli olamaz ve ona yetişilemez. Çünkü Kur'an, bütün âlemlerin Rabb'i ve bütün kâinatın Hâlık'ının hitabı ve konuşması ve hiçbir cihette taklidi ve tasannuu ihsas edecek hiçbir emare bulunmayan bir mükâlemesi ve bütün insanların belki bütün mahlukatın namına mebus ve nev-i beşerin en meşhur ve namdar muhatabı bulunan ve o muhatabın kuvvet ve vüs'at-i imanı, koca İslâmiyet'i tereşşüh edip sahibini Kab-ı Kavseyin makamına çıkararak muhatab-ı Samedaniyeye mazhariyetle nüzul eden ve saadet-i dâreyne dair ve hilkat-i kâinatın neticelerine ve ondaki Rabbanî maksatlara ait mesaili ve o muhatabın bütün hakaik-i İslâmiyeyi taşıyan en yüksek ve en geniş olan imanımı beyan ve izah eden ve koca kâinatı bir harita, bir saat, bir hane gibi her tarafını gösterip, çevirip onları yapan sanatkârı tavrıyla ifade ve talim eden Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın elbette mislini getirmek mümkün değildir ve derece-i i'cazına yetişilmez.

Hem Kur'an'ı tefsir eden ve bir kısmı otuz kırk hattâ yetmiş cilt olarak birer tefsir yazan yüksek zekâlî müdakkik binler mütefennin ulemanın, senetleri ve delilleriyle beyan ettikleri Kur'an'daki hadsiz meziyetleri ve nükteleri ve hâsiyetleri ve sırları ve âlî manaları ve umûr-u gaybiyenin her nevinden kesretli gaybî ihbarları izhar ve ispat etmeleri ve bilhassa Risale-i Nur'un yüz otuz kitabı, her biri Kur'an'ın bir meziyetini, bir nüktelerini kat'î bürhanlarla ispat etmesi ve bilhassa Mu'cizat-ı Kur'aniye Risalesi, şimendifer ve tayyare gibi medeniyetin hârikalarından çok şeyleri Kur'an'dan istihraç eden Yirminci Söz'ün İkinci Makamı ve Risale-i Nur'a ve elektrîğe işaret eden âyetlerin işaretini bildiren İşarat-ı Kur'aniye namındaki Birinci Şuâ ve huruf-u Kur'aniye ne kadar muntazam ve esrarlı ve manalı olduğunu gösteren Rumuzat-ı Semaniye namındaki sekiz küçük risaleler ve Sure-i Feth'in âhirki âyeti beş vechle ihbar-ı gaybî cihetinde mu'cizeliğini ispat eden küçücük bir risale gibi Risale-i Nur'un her bir cüzü, Kur'an'ın bir hakikatini, bir nurunu izhar etmesi; Kur'an'ın misli olmadığına ve mu'cize ve hârika olduğuna ve bu âlem-i şehadette âlem-i gaybın lisanı ve bir Allâmü'l-guyub'un kelâmı bulunduğuna bir imzadır.

İşte altı noktada ve altı cihette ve altı makamda işaret edilen, Kur'an'ın mezkûr meziyetleri ve hâsiyetleri içindir ki haşmetli hâkimiyet-i nuraniyesi ve azametli saltanat-ı kudsiyesi, asırların yüzlerini ışıktandırarak zemin yüzünü dahi bin üç yüz sene tenvir ederek kemal-i ihtiram ile devam etmesi hem o hâsiyetleri içindir ki Kur'an'ın her bir harfi, hiç olmazsa on sevabı, on haseneyi ve on meyve-i bâki vermesi, hattâ bir kısım âyâtın ve surelerin her bir harfi, yüz ve bin ve daha ziyade meyve vermesi ve mübarek vakitlerde her bir harfin nuru ve sevabı ve kıymeti ondan yüzlere çıkması gibi kudsî imtiyazları kazanmış diye dünya seyyahı anladı ve kalbine dedi:

İşte böyle her cihetle mu'cizatlı bu Kur'an, surelerinin icmayla ve âyâtının ittifakıyla ve esrar ve envarının tevafukuyla ve semerat ve âsârının tetabukuyla bir tek Vâcibü'l-vücut'un vücuduna ve vahdetine ve sıfâtına ve esmasına deliller ile ispat suretinde öyle şehadet etmiş ki bütün ehl-i imanın hadsiz şehadetleri, onun şehadetinden tereşşuh etmişler.

İşte bu yolcunun Kur'an'dan aldığı ders-i tevhid ve imana kısa bir işaret olarak Birinci Makam'ın on yedinci mertebesinde böyle: **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْوَجِدُ الْوُجُودِ** الْوَاحِدُ الْأَخْدُ الَّذِي دَلَّ عَلَىٰ وَجُوبِ وَجُودِهِ فِي وَحْدَتِهِ الْقُرْآنُ الْمُعْجَزُ الْبَيَانُ الْمَقْبُولُ الْمَرْغُوبُ لِأَجْنَابِ الْمَلِكِ وَالْأَنْبِيَاءِ وَالْمُجَانِّ الْمَقْرُوءِ كُلِّ آيَاتِهِ فِي كُلِّ ذَقِيقَةٍ بِكَمَالِ الْإِحْتِرَامِ بِالسَّنَةِ مَاتَ مَلْيُونِ مِنْ نَوْعِ الْإِنْسَانِ الدَّائِمِ سَلْطَنَتُهُ الْقُدْسِيَّةِ عَلَىٰ أَقْطَارِ الْأَرْضِ وَالْأَكْوَانِ وَعَلَىٰ وَجْهِ الْأَعْضَارِ وَالزَّمَانِ وَالْجَارِي حَاكِمِيَّةُ الْمَعْنَوِيَّةِ التَّوْرَانِيَّةِ عَلَىٰ نِصْفِ الْأَرْضِ وَحُمِسِ الْبِشْرِ فِي أَرْبَعَةِ عَشَرَ عَضْرًا بِكَمَالِ الْإِحْتِسَامِ .. وَكَذَا : شَهَدَ وَ بَزَهْنَ بِإِجْمَاعِ سُورَةِ الْقُدْسِيَّةِ وَالسَّمَاوِيَّةِ وَبِتَّفَاقِ آيَاتِهِ التَّوْرَانِيَّةِ الْإِلَهِيَّةِ وَبِتَّوْفَاقِ أَسْرَارِهِ وَتَوَارِهِ وَبِتَطَابُقِ حَقَائِقِهِ وَتَمَرَاتِهِ وَأَثَرِهِ بِالْمُشَاهَدَةِ وَالْعَيَانِ **denilmiştir.**

Tılsım-ı kâinatı keşfeden, Kur'an-ı Hakîm'in mühim bir tılsımını halleden

OTUZUNCU SÖZ

“Ene” ve “zerre”den ibaret bir “elîf” bir “nokta”dır.

Şu Söz iki maksattır. Birinci Maksat, enenin mahiyet ve neticesinden; İkinci Maksat, zerrenin hareket ve vazifesinden bahseder.

Birinci Maksat

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

Şu âyetin büyük hazinesinden tek bir cevherine işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Gök, zemin, dağ tahammülünden çekindiği ve korktuğu emanetin müteaddid vücuhundan bir ferdi, bir vechi, enedir. Evet ene, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar âlem-i insaniyetin etrafına dal budak salan nurani bir şecere-i tûba ile müthiş bir şecere-i zakkumun çekirdeğidir.

Şu azîm hakikate girişmeden evvel, o hakikatin fehmini teshil edecek bir `mukaddime` beyan ederiz. Şöyle ki:

Ene, künuz-u mahfiye olan esma-i İlahiyenin anahtarı olduğu gibi kâinatın tılsım-ı muğlakının dahi anahtarı olarak bir muamma-yı müşkül-küşadır, bir tılsım-ı hayret-fezadır. O ene, mahiyetinin bilinmesiyle o garib muamma, o

acıb tılsım olan ene açılır ve kâinat tılsımını ve âlem-i vücubun künuzunu dahi açar. Şu meseleye dair Şemme isminde bir risale-i Arabiyemde şöyle bahsetmişiz ki:

Âlemin miftahı insanın elindedir ve nefesine takılmıştır. Kâinat kapıları zahiren açık görünürken hakikaten kapalıdır. Cenab-ı Hak, emanet cihetiyle insana ene namında öyle bir miftah vermiş ki âlemin bütün kapılarını açar ve öyle tılsımlı bir enaniyet vermiş ki Hallak-ı kâinat'ın künuz-u mahfiyesini onun ile keşfeder. Fakat ene, kendisi de gayet muğlak bir muamma ve açılması müşkül bir tılsımdır. Eğer onun hakiki mahiyeti ve sırr-ı hilkatini bilirse kendisi açıldığı gibi kâinat dahi açılır. Şöyle ki:

Sâni'-i Hakîm, insanın eline emanet olarak rububiyetinin sıfât ve şununatının hakikatlerini gösterecek, tanıttırarak, işaret ve numuneleri câmi' bir ene vermiştir. Tâ ki o ene, bir vâhid-i kıyasî olup evsaf-ı rububiyet ve şununat-ı uluhiyet bilinsin. Fakat vâhid-i kıyasî, bir mevcud-u hakiki olmak lâzım değil. Belki hendesedeki farazî hatlar gibi farz ve tevehhümle bir vâhid-i kıyasî teşkil edilebilir. İlim ve tahakkukla hakiki vücudu lâzım değildir.

Sual: Niçin Cenab-ı Hakk'ın sıfât ve esmasının marifeti, enaniyete bağlıdır?

Elcevap: Çünkü mutlak ve muhit bir şeyin hududu ve nihayeti olmadığı için ona bir şekil verilmez ve üstüne bir suret ve bir taayyün vermek için hükmedilmez, mahiyeti ne olduğu anlaşılmaz. Mesela, zulmetsiz daimî bir ziya, bilinmez ve hissedilmez. Ne vakit hakiki veya vehmî bir karanlık ile bir had çekilse o vakit bilinir.

İşte Cenab-ı Hakk'ın ilim ve kudret, Hakîm ve Rahîm gibi sıfât ve esması; muhit, hudutsuz, şeriksiz olduğu için onlara hükmedilmez ve ne oldukları bilinmez ve hiss olunmaz. Öyle ise hakiki nihayet ve hadleri olmadığından farazî ve vehmî bir haddi çizmek lâzım geliyor. Onu da enaniyet yapar. Kendinde bir rububiyet-i mevhum, bir mâlikiyet, bir kudret, bir ilim tasavvur eder; bir had çizer. Onun ile muhit sıfatlara bir hadd-i mevhum vaz'eder. "Buraya kadar benim, ondan sonra onundur." diye bir taksimat yapar. Kendindeki ölçücükler ile onların mahiyetini yavaş yavaş anlar.

Mesela, daire-i mülkünde mevhum rububiyetiyle, daire-i mümkinatta Hâlık'ının rububiyetini anlar ve zahir mâlikiyetiyle, Hâlık'ının hakiki mâlikiyetini fehmeder ve "Bu haneye mâlik olduğum gibi Hâlık da şu kâinatın mâlikidir." der ve cüz'î ilmiyle onun ilmini fehmeder ve kesbî sanatçıyla o

Sâni'-i Zülcelal'in ibda-ı sanatını anlar. Mesela "Ben şu evi nasıl yaptım ve tanzim ettim. Öyle de şu dünya hanesini birisi yapmış ve tanzim etmiş." der ve hâkeza... Bütün sıfât ve şununat-ı İlahiyeyi bir derece bildirecek, gösterecek binler esrarlı ahval ve sıfât ve hissiyat, enede mündericidir.

Demek ene, âyine-misal ve vâhid-i kıyasî ve âlet-i inkişaf ve mana-yı harfî gibi; manası kendinde olmayan ve başkasının manasını gösteren, vücud-u insanıyetin kalın ipinden şuurlu bir tel ve mahiyet-i beşeriyenin hüllesinden ince bir ip ve şahsiyet-i âdemiyyetin kitabından bir eliftir ki o elifin "iki yüzü" var.

Biri, hayra ve vücuda bakar. O yüz ile yalnız feyze kabildir. Vereni kabul eder, kendi icad edemez. O yüzde fâil değil, icaddan eli kısadır.

Bir yüzü de şerre bakar ve ademe gider. Şu yüzde o fâildir, fil sahibidir.

Hem onun mahiyeti, harfiyedir; başkasının manasını gösterir. Rububiyeti hayalidir. Vücudu o kadar zayıf ve incedir ki bizzat kendinde hiçbir şeye tahammül edemez ve yüklenemez. Belki eşyanın derecat ve miktarlarını bildiren mizanü'l-hararet ve mizanü'l-hava gibi mizanlar nevinden bir mizandır ki Vâcibü'l-vücud'un mutlak ve muhit ve hudutsuz sıfâtını bildiren bir mizandır.

İşte mahiyetini şu tarzda bilen ve iz'an eden ve ona göre hareket eden **فَدَّ أَمَلًا** beşaretinde dâhil olur. Emaneti bihakkın eda eder. Ve o enenin dürbünüyle, kâinat ne olduğunu ve ne vazife gördüğünü görür. Ve âfakî malûmat nefse geldiği vakit, enede bir musaddık görür. O ulûm, nur ve hikmet olarak kalır. Zulmet ve abesiyete inkılab etmez.

Vaktâ ki ene, vazifesini şu suretle ifa etti; vâhid-i kıyasî olan mevhum rububiyetini ve farazî mâlikiyetini terk eder.

لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ وَ لَهُ الْحُكْمُ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ der. Hakiki ubudiyetini takınır. Makam-ı "ahsen-i takvim"e çıkar.

Eğer o ene, hikmet-i hilkatini unutup vazife-i fitriyesini terk ederek kendine mana-yı ismiyle baksa, kendini mâlik itikad etse o vakit emanette hıyanet eder **فَدَّ خَابَ مِنْ دَشِيهَا** altında dâhil olur. İşte bütün şirkleri ve şerleri ve dalaletleri tevli eden enaniyetin şu cihetindedir ki semavat ve arz ve cibal tedehhüş etmişler, farazî bir şirkten korkmuşlar.

Evet ene; ince bir elif, bir tel, farazî bir hat iken mahiyeti bilinmezse tesettür toprağı altında neşv ü nema bulur, gittikçe kalınlaşır. Vücud-u insanın her

tarafına yayılır. Koca bir ejderha gibi vücud-u insanı bel' eder. Bütün o insan, bütün letaifiyle âdeta ene olur.

Sonra nev'in enaniyeti de bir asabiyet-i neviye ve milliye cihetiyle o enaniyete kuvvet verip o ene, enaniyet-i neviyeye istinad ederek şeytan gibi Sâni'-i Zülcelal'in evamirine karşı mübareze eder.

Sonra kıyas-ı bi'n-nefs suretiyle herkesi, hattâ her şeyi kendine kıyas edip Cenab-ı Hakk'ın mülkünü onlara ve esbaba taksim eder. Gayet azîm bir şirke düşer.

إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ mealini gösterir.

Evet, nasıl mîrî malından kırk parayı çalan bir adam, bütün hazır arkadaşlarına birer dirhem almasını kabul ile hazmedebilir. Öyle de “Kendime mâlikim.” diyen adam “Her şey kendine mâliktir.” demeye ve itikad etmeye mecburdur.

İşte ene, şu hainane vaziyetinde iken cehl-i mutlaktır. Binler fünunu bilse de cehl-i mürekkeble bir echeldir. Çünkü duyguları, efkârları kâinatın envar-ı marifetini getirdiği vakit, nefsinde onu tasdik edecek, ışıklandıracak ve idame edecek bir madde bulmadığı için sönerler. Gelen her şey, nefsindeki renkler ile boyalanır. Mahz-ı hikmet gelse nefsinde abesiyet-i mutlaka suretini alır. Çünkü şu haldeki enenin rengi, şirke ve tatildir, Allah'ı inkârdır. Bütün kâinat parlak âyetlerle dolsa o enedeki karanlıklı bir nokta, onları nazarda söndürür, göstermez.

On Birinci Söz'de mahiyet-i insaniyenin ve mahiyet-i insaniyedeki enaniyetin –mana-yı harfî cihetiyle– ne kadar hassas bir mizan ve doğru bir mikyas ve muhit bir fihriste ve mükemmel bir harita ve câmi' bir âyine ve kâinata güzel bir takvim, bir rûzname olduğu gayet kat'î bir surette tafsil edilmiştir. Ona müracaat edilsin. O Söz'deki tafsilata iktifaen kısa keserek mukaddimeye nihayet verdik.

Eğer mukaddimeyi anladınsa gel, hakikate giriyoruz:

İşte bak: Âlem-i insaniyette, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar iki cereyan-ı azîm, iki silsile-i efkâr; her tarafta ve her tabaka-i insaniyede dal budak salmış iki şecere-i azîme hükmünde. Biri, silsile-i nübüvvet ve diyanet; diğeri, silsile-i felsefe ve hikmet, gelmiş gidiyor. Her ne vakit o iki silsile imtizaç ve ittihat etmiş ise yani silsile-i felsefe, silsile-i diyanete dehalet edip itaat ederek hizmet etmişse âlem-i insaniyet parlak bir surette bir saadet, bir hayat-ı içtimaiye

geçirmiştir. Ne vakit ayrı gitmişler ise bütün hayır ve nur, silsile-i nübüvvet ve diyanet etrafına toplanmış ve şerler ve dalaletler, felsefe silsilesinin etrafına cem'olmuştur. Şimdi şu iki silsilenin menşelerini, esaslarını bulmalıyız.

İşte diyanet silsilesine itaat etmeyen silsile-i felsefe ki bir şecere-i zakkum suretini alıp, şirke ve dalalet zulûmatını etrafına dağıtır. Hattâ kuvve-i akliye dalında dehriyyun, maddiyyun, tabiiyyun meyvelerini, beşer aklının eline vermiş. Ve kuvve-i gazabiye dalında Nemrutları, Firavunları, Şeddadları

{*Hâşiye: Evet Nemrutları, Firavunları yetiştiren ve dâyelik edip emziren, Eski Mısır ve Babil'in ya sihir derecesine çıkmış veyahut hususi olduğu için etrafında sihir telakki edilen eski felsefeleri olduğu gibi; âliheleri Eski Yunan kafasında yerleştiren ve esnamı tevlid eden felsefe-i tabiiye bataklığıdır. Evet, tabiatın perdesi ile Allah'ın nurunu görmeyen insan, her şeye bir uluhiyet verip kendi başına musallat eder.}

beşerin başına atmış. Ve kuvve-i şehevîye-i behimiye dalında âliheleri, sanemleri ve uluhiyet dava edenleri semere vermiş, yetiştirmiş.

O şecere-i zakkumun menşei ile silsile-i nübüvvetin ki bir şecere-i tûba-i ubudiyet hükmünde bulunan o silsilenin küre-i zeminin bağında mübarek dalları: Kuvve-i akliye dalında enbiya ve mürselîn ve evliya ve siddîkîn meyvelerini yetiştirdiği gibi kuvve-i dâfia dalında âdil hâkimleri, melek gibi melikler meyvesini veren ve kuvve-i cazibe dalında hüsn-ü sîret ve ismetli cemal-i suret ve sehavet ve kerem-namdarlar meyvesini yetiştiren ve beşer nasıl şu kâinatın en mükemmel bir meyvesi olduğunu gösteren o şecerenin menşei ile beraber enenin iki cihetindedir. O iki şecereye menşe ve medar, esaslî bir çekirdek olarak enenin iki vechini beyan edeceğiz. Şöyle ki:

Enenin bir vechini nübüvvet tutmuş gidiyor, diğeri vechini felsefe tutmuş geliyor.

Nübüvvetin vechi olan birinci vecih: Ubudiyet-i mahzanın menşeidir. Yani ene, kendini abd bilir. Başkasına hizmet eder, anlar. Mahiyeti harfiyedir. Yani başkasının manasını taşıyor, fehmeder. Vücudu, tebedürdür. Yani başka birisinin vücudu ile kaim ve icadıyla sabittir, itikad eder. Mâlikiyeti, vehmiyedir. Yani kendi mâlikinin izni ile surî, muvakkat bir mâlikiyeti vardır, bilir. Hakikati, zilliyedir. Yani, hak ve vâcib bir hakikatin cilvesini taşıyan mümkün ve miskin bir zillidir. Vazifesi ise kendi Hâlık'ının sıfât ve şuunatına mikyas ve mizan olarak şuurkârane bir hizmettir.

İşte enbiya ve enbiya silsilesindeki asfiya ve evliya eneye şu vecihle bakmış-

lar, böyle görmüşler, hakikati anlamışlar. Bütün mülkü Mâlikü'l-mülk'e teslim etmişler ve hükmetmişler ki o Mâlik-i Zülcelal'in ne mülkünde ne rububiyetinde ne uluhiyetinde şerik ve naziri yoktur, muîn ve vezire muhtaç değil, her şeyin anahtarı onun elindedir, her şeye Kâdir-i Mutlak'tır. Esbab, bir perde-i zahiriyedir; tabiat, bir şeriat-ı fitriyesidir ve kanunlarının bir mecmuasıdır ve kudretinin bir mistarıdır.

İşte şu parlak nurani güzel yüz, hayattar ve manidar bir çekirdek hükmüne geçmiş ki Hâlık-ı Zülcelal bir şecere-i tûba-i ubudiyeti ondan halk etmiştir ki onun mübarek dalları, âlem-i beşeriyetin her tarafını nurani meyvelerle tezyin etmiştir. Bütün zaman-ı mazideki zulümatı dağıtıp o uzun zaman-ı mazi; felsefenin gördüğü gibi bir mezar-ı ekber, bir ademistan olmadığını, belki istikbale ve saadet-i ebediyeye atlamak için ervah-ı âfilîne bir medar-ı envar ve muhtelif basamaklı bir mi'rac-ı münevver ve ağır yüklerini bırakan ve serbest kalan ve dünyadan göçüp giden ruhların nurani bir nuristanı ve bir bostanı olduğunu gösterir.

İkinci vecih ise felsefe tutmuştur: Felsefe ise eneye mana-yı ismiyle bakmış. Yani kendi kendine delâlet eder, der. Manası kendindedir, kendi hesabına çalışır, hükmeder. Vücudu aslî, zatî olduğunu telakki eder. Yani zatında bizzat bir vücudu vardır, der. Bir hakk-ı hayatı var, daire-i tasarrufunda hakiki mâliktir, zu'meder. Onu bir hakikat-i sabite zanneder. Vazifesini, hubb-u zattından neş'et eden bir tekemmül-ü zatî olduğunu bilir ve hâkeza çok esasat-ı fâsideye mesleklerini bina etmişler.

O esasat, ne kadar esassız ve çürük olduğunu sair risalelerimde ve bilhasa Sözlere hususan On İkinci ve Yirmi Beşinci Sözlere kat'î ispat etmişiz. Hattâ silsile-i felsefenin en mükemmel fertleri ve o silsilenin dâhîleri olan Eflatun ve Aristo, İbn-i Sina ve Farabi gibi adamlar "İnsaniyetin gayetü'l-gayatı, teşebbüh-ü bi'l-Vâcib'dir." yani Vâcibü'l-vücut'a benzemektir, deyip firavunane bir hüküm vermişler ve enaniyeti kamçılayıp şirk derelerinde serbest koşturarak esbab-perest, sanem-perest, tabiat-perest, nücum-perest gibi çok enva-ı şirk taifelerine meydan açmışlar. İnsaniyetin esasında munderic olan acz ve zaaf, fakr u ihtiyaç, naks ve kusur kapılarını kapayıp ubudiyetin yolunu seddetmişler. Tabiata saplanıp, şirkten tamamen çıkamayıp şükürün geniş kapısını bulamamışlar.

Nübüvvet ise gaye-i insaniyet ve vazife-i beşeriyet, ahlâk-ı İlahiye ile ve secaya-yı hasene ile tahalluk etmekle beraber, aczini bilip kudret-i İlahiyeyle iltica, zaafını görüp kuvvet-i İlahiyeyle istinad, fakrını görüp rahmet-i İlahi-

yeye itimat, ihtiyacını görüp gına-i İlahiyeden istimdad, kusurunu görüp aff-ı İlahîye istiğfar, naksını görüp kemal-i İlahîye tesbihhan olmaktır, diye ubudiyetkârane hükmetmişler.

İşte diyanete itaat etmeyen felsefenin böyle yolu şaşırıldığı içindir ki ene kendi dizginini eline almış, dalaletin her bir nevine koşmuş. İşte şu vecihteki enenin başı üstünde bir şecere-i zakkum neş ü nema bulup, âlem-i insaniyetin yarısından fazlasını kaplamış.

İşte o şecerenin kuvve-i şeheviye-i behimiye dalında, beşerin enzarına verdiği meyveler ise esnamlar ve âlihelerdir. Çünkü felsefenin esasında, kuvvet müstahsendir. Hattâ "El-hükmü li'l-galib" bir düsturudur. "Galebe edende bir kuvvet var. Kuvvette hak vardır." der.

{*Hâşiye: Düstur-u nübüvvet "Kuvvet haktadır, hak kuvvette değildir." der, zulmü keser, adaleti temin eder.}

Zulmü manen alkışlamış, zalimleri teşci etmiştir ve cebbarları, uluhiyet davasına sevk etmiştir.

Hem masnûdaki güzelliği ve nakıştaki hüsnü, masnua ve nakşa mal edip, Sâni' ve Nakkaş'ın mücerred ve mukaddes cemalinin cilvesine nisbet etmeyecek "Ne güzel yapılmış." yerine "Ne güzeldir." der. Perestişe lâayık bir sanem hükmüne getirir.

Hem herkese satılan muzahref, hodfüruş, gösterici, riyakâr bir hüsnü istih-san ettiği için riyakârları alkışlamış, sanem-misalleri kendi âbidlerine âbide

{*Hâşiye: Yani o sanem-misaller perestîşkârlarının hevesatlarına hoş görünmek ve teveccühlerini kazanmak için riyakârane gösteriş ile ibadet gibi bir vaziyet gösteriyorlar.}

yapmıştır.

O şecerenin kuvve-i gazabiye dalında, bîçare beşerin başında küçük büyük Nemrutlar, Firavunlar, Şeddadlar meyvelerini yetiştirmiş. Kuvve-i akliye dalında, âlem-i insaniyetin dimağına dehriyyun, maddiyyun, tabiiyyun gibi meyveleri vermiş; beşerin beynini bin parça etmiştir.

Şimdi şu hakikati tenvir için felsefe mesleğinin esasat-ı fâsidesinden neş'et eden neticeleriyle, silsile-i nübüvvetin esasat-ı sadıkasından tevellüd eden neticelerinin binler muvazenesinden numune olarak üç dört misal zikrediyoruz.

Mesela: Nübüvvetin hayat-ı şahsiyedeki düsturî neticelerinden تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ

الله kaidesiyle “Ahlâk-ı İlahiye ile muttasıf olup Cenab-ı Hakk’a mütezellilane teveccüh edip acz, fakr, kusurunuzu bilip dergâhına abd olunuz.” düsturu nerede? Felsefenin teşebbüh-ü bi'l-Vâcib insaniyetin gayet-i kemalidir kaidesiyle “Vâcibü'l-vücut'a benzemeye çalışınız.” hodfüruşane düsturu nerede? Evet, nihayetsiz acz, zaaf, fakr, ihtiyaç ile yoğrulmuş olan mahiyet-i insaniye nerede? Nihayetsiz kadîr, kavî, gani ve müstağni olan Vâcibü'l-vücut'un mahiyeti nerede?

İkinci Misal: Nübüvvetin hayat-ı içtimaiyedeki düsturî neticelerinden ve sems ve kamerden tut, tâ nebatat hayvanatın imdadına ve hayvanat insanın imdadına, hattâ zerrat-ı taamiye hüceyrat-ı bedeninin imdadına ve muavene-tine koşturulan düstur-u teavün, kanun-u kerem, namus-u ikram nerede? Felsefenin hayat-ı içtimaiyedeki düsturlarından ve yalnız bir kısım zalim ve canavar insanların ve vahşi hayvanların fitratlarını sû-i istimallerinden neş'et eden düstur-u cidal nerede? Evet, düstur-u cidalı o kadar esaslı ve küllî kabul etmişler ki “Hayat bir cidaldir.” diye eblehane hükmetmişler.

Üçüncü Misal: Nübüvvetin tevhid-i İlahî hakkındaki netaic-i âliyesinden ve düstur-u gâliyesinden **الْوَّاحِدُ لَا يُضَدُّ إِلَّا عَنِ الْوَّاحِدِ** yani “Her birliği bulunan, yalnız birden sudûr edecektir. Madem her şeyde ve bütün eşyada bir birlik var, demek bir tek zatın icadıdır.” diye olan tevhidkârane düsturu nerede? Eski felsefenin bir düstur-u itikadiyesinden olan **الْوَّاحِدُ لَا يُضَدُّ عِنْدَهُ إِلَّا الْوَّاحِدُ** “Birden bir sudûr eder.” yani “Bir zattan, bizzat bir tek sudûr edebilir. Sair şeyler, vasıtalar vasıtasıyla ondan sudûr eder.” diye Ganiyy-i Ale'l-ıtlak ve Kadîr-i Mutlak'ı âciz vesaitte muhtaç göstererek bütün esbaba ve vesaitte, rububiyette bir nevi şirket verip Hâlık-ı Zülcelal'e “akl-ı evvel” namında bir mahluku verip âdetâ sair mülkünü esbaba ve vesaitte taksim ederek bir şirk-i azîme yol açan, şirk-âlûd ve dalalet-pîşe o felsefenin düsturu nerede? Hükemanın yüksek kısmı olan işrakıyyun böyle halt etseler maddiyyun, tabiiyyun gibi aşağı kısımları ne kadar halt edeceklerini kıyas edebilirsiniz.

Dördüncü Misal: Nübüvvetin düstur-u hakîmanesinden **وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ** sırıyla “Her şeyin, her zîhayatın neticesi ve hikmeti kendine ait bir ise Sâni'ine ait neticeleri, Fâtır'ına bakan hikmetleri binlerdir. Her bir şeyin, hattâ bir meyvenin; bir ağacın meyveleri kadar hikmetleri, neticeleri bulunduğu” mahz-ı hakikat olan düstur-u hikmet nerede? Felsefenin “Her bir zîhayatın neticesi kendine bakar veyahut insanın menafiine aittir.” diye koca bir dağ gibi ağaca, hardal gibi bir meyve, bir netice takmak gibi gayet manasız bir abesiyet içinde gördüğü hikmetsiz hikmet-i muzahrefe düsturları nerede? Şu

hakikat, Onuncu Söz'ün Onuncu Hakikati'nde bir derece gösterildiğinden kısa kestik.

İşte bu dört misale, binler misali kıyas edebilirsiniz. Lemaat namındaki bir risalede bir kısmına işaret etmişiz.

İşte felsefenin şu esasat-ı fâsidesinden ve netaic-i vahîmesindendir ki:

İslâm hükemasından İbn-i Sina ve Farabi gibi dâhîler, şaşaa-i surîsine meftun olup, o mesleğe aldanıp, o mesleğe girdiklerinden âdi bir mü'min derecesini ancak kazanabilmişler. Hattâ İmam-ı Gazalî gibi bir Hücetü'l-İslâm, onlara o dereceyi de vermemiş.

Hem mütekellimînin mütebahhırîn ulemasından olan Mutezile imamları, ziyet-i surîsine meftun olup, o mesleğe ciddi temas ederek, akli hâkim ittihaz ettiklerinden ancak fâsık, mübtedi bir mü'min derecesine çıkabilmişler.

Hem üdeba-yı İslâmiyenin meşhurlarından, bedbinlikle maruf Ebu'l-Alâ-i Maarrî ve yetimane ağlayışıyla mevsuf Ömer Hayyam gibilerin, o mesleğin nefsi emmareyi okşayan zevkiyle zevklenmesi sebebiyle, ehl-i hakikat ve kemalden bir sille-i tahkir ve tekfir yiyip “Edepsizlik ediyorsunuz, zındıkaya giriyorsunuz, zındıkları yetiştiriyorsunuz.” diye zecirkârane te'dib tokatlarını almışlar.

Hem meslek-i felsefenin esasat-ı fâsidesindendir ki ene, kendi zatında hava gibi zayıf bir mahiyeti olduğu halde, felsefenin meş'um nazarı ile manayı ismî cihetiyle baktığı için güya buhar-misal o ene, temeyyu edip sonra ülfet cihetiyle ve maddiyata tevaggul sebebiyle güya tasallüb ediyor. Sonra gaflet ve inkâr ile o enaniyet tecemmüd eder. Sonra isyan ile tekeddür eder, şeffafiletini kaybeder. Sonra gittikçe kalınlaşıp sahibini yutar. Nev-i insanın efkârıyla şişer. Sonra sair insanları, hattâ esbabı kendine ve nefesine kıyas edip onlara – kabul etmedikleri ve teberri ettikleri halde– birer firavunluk verir. İşte o vakit, Hâlık-ı Zülcelal'in evamirine karşı mübareze vaziyetini alır.

مَنْ يُخَيِّ الْعِظَامَ وَ هِيَ رَبِّمِ der. Meydan okur gibi Kadîr-i Mutlak'ı acz ile ittiham eder. Hattâ Hâlık-ı Zülcelal'in evsafına müdahale eder. İşine gelmeyenleri ve nefsi emmarenin firavunluğunun hoşuna gitmeyenleri ya red ya inkâr ya tahrif eder. Ezcümle:

Felasifenin bir taifesi, Cenab-ı Hakk'a “mücib-i bizzat” demişler, ihtiyarını nefyetmişler; ihtiyarını ispat eden bütün kâinatın nihayetsiz şahadetlerini tekzip etmişler. Feyâ Sübhanallah! Şu kâinatta zerreden şemse kadar bütün

mevcudat taayyünatlarıyla, intizamıyla, hikmetleriyle, mizanlarıyla Sâni'in ihtiyarını gösterdikleri halde, şu kör olası felsefenin gözü görmüyor.

Hem bir kısım felasife, "Cüz'iyata ilm-i İlahî taalluk etmiyor." diye ilm-i İlahînin azametli ihatasını nefyedip bütün mevcudatın şehadet-ı sadıklarının reddetmişler.

Hem felsefe, esbaba tesir verip tabiat eline icad verir. Yirmi İkinci Söz'de kat'î bir surette ispat edildiği gibi her şeyde Hâlık-ı külli şey'e has, parlak sikkayı görmeyip âciz, camid, şuursuz, kör ve iki eli tesadüf ve kuvvet gibi iki körün elinde olan tabiata masdariyet verip, binler hikmet-i âliyyeyi ifade eden ve her biri birer mektubat-ı Samedaniye hükmünde olan mevcudatın bir kısmını ona mal eder.

Hem Onuncu Söz'de ispat edildiği gibi Cenab-ı Hak bütün esmasıyla ve kâinat bütün hakaikiyle ve silsile-i nübüvvet bütün tahkikatıyla ve kütüb-ü semaviye bütün âyâtıyla gösterdikleri haşır ve âhiret kapısını bulmayı, haşrı nefyedip ervahlara bir ezeliyet isnad etmişler.

İşte bu hurafatlara sair meselelerini kıyas edebilirsin. Evet şeytanlar, güya enenin gaga ve pençesiyle dinsiz feylesoflarının akıllarını havaya kaldırıp dalalet derelerine atıp dağıtmıştır. Küçük âlemde ene, büyük âlemde tabiat gibi tağutlardandır.

Geçen **فَمَنْ يَكْفُرُ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنُ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ** hakikati tenvir edecek bir seyahat-i hayaliye suretinde nim-manzum olarak Lemaat'ta yazdığım bir vakıa-i misaliyenin mealini şurada zikretmeye münasebet geldi. Şöyle ki:

Bu risalenin telifinden sekiz sene evvel İstanbul'da, ramazan-ı şerifte, meslek-i felsefe ile münasebette bulunan Eski Said'in Yeni Said'e inkılab edeceği bir hengâmdadır ki Fatiha-i Şerife'nin âhirinde **صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ** ile işaret ettiği üç mesleği düşünürken şöyle bir vakıa-i hayaliye, bir hâdise-i misaliye, rüyaya benzer bir hâdise gördüm ki:

Kendimi, bir sahra-yı azîmede görüyorum. Bütün zeminin yüzünü; karanlıklı, sıkıcı ve boğucu bir bulut tabakası kaplamış. Ne nesîm var ne ziya ne âb-ı hayat. Hiçbirisi bulunmuyor. Her tarafı canavarlar, muzır ve muvahhiş mahluklarla dolu olduğunu tevehhüm ettim. Kalbime geldi ki: "Şu zeminin öteki tarafında ziya, nesîm, âb-ı hayat var. Oraya geçmek lâzım." Baktım ki ihtiyarsız sevk olunuyorum. Zeminin içinde, tünelvari bir mağaraya sokuldum. Gitgide zeminin içinde seyahat ettim. Bakıyorum ki benden evvel o tahte'l-arz

yolda çok kimseler gitmişler. Her tarafta boğulup kalmışlar. Onların ayak izlerini görüyordum. Bazılarının bir zaman seslerini işitiyordum. Sonra sesleri kesiliyordu.

Ey hayali ile benim seyahat-i hayaliyeme iştirak eden arkadaş! O zemin, tabiattır ve felsefe-i tabiiyedir. Tünel ise ehl-i felsefenin efkârı ile hakikate yol açmak için açtıkları meslektir. Gördüğüm ayak izleri, Eflatun ve Aristo

{*Hâşiye: Eğer desen: "Sen necisin, bu meşahire karşı meydana çıkıyor-sun? Sen bir sinek gibi olup da kartalların uçmalarına karşıyorsun?"

Ben de derim ki: Kur'an gibi bir üstad-ı ezeliyem varken dalalet-âlûd felsefenin ve evham-âlûd aklın şakirdleri olan o kartallara, hakikat ve marifet yolunda, sinek kanadı kadar da kıymet vermeye mecbur değilim. Ben onlardan ne kadar aşağı isem onların üstadı dahi benim üstadımdan bin defa daha aşağıdır. Üstadımın himmetiyle, onları gark eden madde, ayağımı da ıslatmadı. Evet büyük bir padişahın, onun kanununu ve evamirini hâmil küçük bir neferi, küçük bir şahın büyük bir müşirinden daha büyük işler görebilir.}

gibi meşahirlerindir. İşittiğim sesler, İbn-i Sina ve Farabi gibi dâhîlerindir. Evet, İbn-i Sina'nın bazı sözlerini, kanunlarını bazı yerlerde görüyordum. Sonra, bütün bütün kesiliyordu. Daha ileri gidememiş. Demek boğulmuş. Her ne ise seni meraktan kurtarmak için hayalin altındaki hakikatin bir köşesini gösterdim. Şimdi seyahatime dönüyorum.

Gitgide baktım ki benim elime iki şey verildi. Biri, bir elektrik; o tahte'l-arz tabiatın zulûmatını dağıtır. Diğeri, bir âlet ile dahi azîm kayalar, dağ-misal taşlar parçalanıp bana yol açılıyor. Kulağıma denildi ki: "Bu elektrik ile o âlet, Kur'an'ın hazinesinden size verilmiştir." Her ne ise çok zaman öylece gittim. Baktım ki öteki tarafa çıktım. Gayet güzel bir bahar mevsiminde bulutsuz bir güneş, ruh-efza bir nesîm, hayattar bir âb-ı leziz, her taraf şenlik içinde bir âlem gördüm. Elhamdülillah dedim.

Sonra baktım ki ben kendi kendime mâlik değilim. Birisi beni tecrübe ediyor. Yine evvelki vaziyette o sahra-yı azîmede, boğucu bulut altında yine ben kendimi gördüm. Daha başka bir yolda bir sâik beni sevk ediyordu. Bu defa tahte'z-zemin değil belki seyr ü seyahatle yeryüzünü katedip öteki yüze geçmek için gidiyordum. O seyahatimde öyle acayip ve garaibi görüyordum ki tarif edilmez. Deniz bana hiddet ediyor, fırtına beni tehdit eder, her şey bana müşkülât peyda eder. Fakat yine Kur'an'dan bana verilen bir vasıta-i seyahatimle geçiyordum, galebe çalıyordum. Gitgide bakıyordum, her tarafta sey-

yahların cenazeleri bulunuyor. O seyahati bitirenler, binde ancak birdir. Her ne ise... O buluttan kurtulup, zeminin öteki yüzüne geçip güzel güneşle karşılaştım. Ruh-efza nesîmi teneffüs ederek Elhamdülillah dedim. O cennet gibi o âlemi seyre başladım.

Sonra baktım, biri var ki beni orada bırakmıyor. Başka yolu bana gösterecek gibi yine beni bir anda o müthiş sahraya getirdi. Baktım ki yukarıdan inmiş aynı asansörler gibi muhtelif tarzlarda bazı tayyare, bazı otomobil, bazı zembil gibi şeyler görünüyor. Kuvvet ve istidada göre onlara atılsa yukarıya çekiliyor. Ben de birisine atladım. Baktım, bir dakika zarfında bulutun fevki-ne beni çıkardı. Gayet güzel, müzeyyen, yeşil dağların üstüne çıktım. O bulut tabakası, dağın yarısına kadar gelmemişti. En latîf bir nesîm en leziz bir âb en şirin bir ziya her tarafta görünüyor. Baktım ki o asansörler gibi nurani menziller, her tarafta var. Hattâ iki seyahatimde ve zeminin öteki yüzünde onları görmüştüm, anlamamıştım. Şimdi anlıyorum ki şunlar, Kur'an-ı Hakîm'in âyetlerinin cilveleridir.

İşte **وَلَا الضَّالِّينَ** ile işaret olunan evvelki yol, tabiata saplananların ve tabiiyun fikrini taşıyanların mesleğidir ki onda, hakikate ve nura geçmek için ne kadar müşkülât olduğunu hissettiniz. **غَيْرِ الْمَغْضُوبِ** ile işaret olunan ikinci yol, esbab-perestlerin ve vesait icad ve tesir verenlerin, Meşaiyyun hükeması gibi yalnız akıl ile fikir ile hakikatü'l-hakaike ve Vâcibü'l-vücut'un marifetine yol açanların mesleğidir.

الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ile işaret olunan üçüncü yol ise sırat-ı müstakim ehli olan ehl-i Kur'an'ın cadde-i nuraniyesidir ki en kısa en rahat en selâmet ve herkese açık, semavî ve rahmanî ve nurani bir meslektir.

İkinci Maksat

Tahavvülat-ı zerrata dair

Şu âyetin hazinesinden bir zerreye işaret edecektir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ

Şu âyetin pek büyük hazinesinden bir miskal zerre miktarında, yani zerre sandukçasında olan cevheri gösterir ve zerrenin hareket ve vazifesinden bir nebze bahseder. Şu maksat, bir mukaddime ile üç noktadan ibarettir.

Mukaddeme

Tahavvülat-ı zerrat; Nakkaş-ı Ezelî'nin kalem-i kudreti, kitab-ı kâinatta yazdığı âyât-ı tekviniyenin hengâmındaki ihtizazatı ve cevelanıdır. Yoksa maddiyyun ve tabiiyyunların tevehhüm ettikleri gibi tesadüf oyuncuğu ve karışık, manasız bir hareket değildir. Çünkü bütün mevcudat gibi zerrelere ve her bir zerre, mebd-i hareketinde "Bismillah" der. Çünkü nihayetsiz, kuvvetinden fazla yükleri kaldırır ve buğday tanesi kadar bir çekirdeğin koca bir çam ağacı gibi bir yükü omuzuna alması gibi...

Hem vazifesinin hitamında "Elhamdülillah" der. Çünkü bütün ukûlü hayrette bırakan hikmetli bir cemal-i sanat, faydalı bir hüsn-ü nakış göstererek Sâni'-i Zülcelal'in medayihine bir kaside-i medhiye gibi bir eser gösterir. Mesela, nar ve mısra dikkat et.

Evet, tahavvülat-ı zerrat

{*Hâşiye: İkinci Maksat'ın tahavvülat-ı zerratın tarifine dair olan uzun cümlelerin hâşiyesidir.

Kur'an-ı Hakîm'de İmam-ı Mübin ve Kitab-ı Mübin, mükerrer yerlerde zikredilmiştir. Ehl-i tefsir "İkisi birdir." bir kısmı "Ayrı ayrıdır." demişler. Hakikatlerine dair beyanatları muhtelifdir. Hülâsa: "İlm-i İlahînin unvanlarıdır." demişler. Fakat Kur'an'ın feyzi ile şöyle kanaatim gelmiş ki:

İmam-ı Mübin, ilim ve emr-i İlahînin bir nevine bir unvanıdır ki âlem-i şehadetten ziyade âlem-i gayba bakıyor. Yani zaman-ı halden ziyade mazi ve müstakbele nazar eder. Yani her şeyin vücut-u zahîrîsinden ziyade aslına, nesline ve köklerine ve tohumlarına bakar. Kader-i İlahînin bir defteridir. Şu defterin vücutu, Yirmi Altıncı Söz'de hem Onuncu Söz'ün hâşiyesinde ispat edilmiştir.

Evet şu İmam-ı Mübin, bir nevi ilim ve emr-i İlahînin bir unvanıdır. Yani eşyanın mebâdileri ve kökleri ve asılları, kemal-i intizam ile eşyanın vücutlarını gayet sanatkârane intac etmesi cihetiyle elbette desatir-i ilm-i İlahînin bir defteri ile tanzim edildiğini gösteriyor. Ve eşyanın neticeleri, nesilleri, tohumları; ileride gelecek mevcudatın programlarını, fihristelerini tazammun ettiklerinden elbette evamir-i İlahiyenin bir küçük mecmuası olduğunu bildiriyorlar. Mesela bir çekirdek, bütün ağacın teşkilatını tanzim edecek olan programları ve fihristeleri ve o fihriste ve programları tayin eden o evamir-i tekviniyenin küçük bir mücessemi hükmünde denilebilir.

Elhasıl İmam-ı Mübin, mazi ve müstakbelin ve âlem-i gaybın etrafında dal

budak salan şecere-i hilkatın bir programı, bir fihristesi hükmündedir. Şu manadaki İmam-ı Mübin, kader-i İlahînin bir defteri, bir mecmua-i desatiridir. O desatirin imlası ile ve hükmü ile zerrat, vücud-u eşyadaki hidematına ve harekâtına sevk edilir.

Amma Kitab-ı Mübin ise âlem-i gaybdan ziyade, âlem-i şهادete bakar. Yani mazi ve müstakbelden ziyade, zaman-ı hazıra nazar eder ve ilim ve emirden ziyade, kudret ve irade-i İlahiyenin bir unvanı, bir defteri, bir kitabıdır. İmam-ı Mübin kader defteri ise Kitab-ı Mübin kudret defteridir. Yani her şey vücudunda, mahiyetinde ve sıfât ve şuunatında kemal-i sanat ve intizamları gösteriyor ki bir kudret-i kâmilenin desatiri ile ve bir irade-i nâfizenin kavanini ile vücud giydiriliyor. Suretleri tayin, teşhis edilip birer miktar-ı muayyen, birer şekl-i mahsus veriliyor. Demek, o kudret ve iradenin küllî ve umumî bir mecmua-i kavanini, bir defter-i ekberi vardır ki her bir şeyin hususi vücudları ve mahsus suretleri ona göre biçilir, dikilir, giydirilir.

İşte şu defterin vücudu İmam-ı Mübin gibi kader ve cüz-i ihtiyarî mesailinde ispat edilmiştir. Ehl-i gaflet ve dalalet ve felsefenin ahmaklığına bak ki kudret-i fâtıranın o levh-i mahfuzunu ve hikmet ve irade-i Rabbaniyenin o basîrane kitabının eşyadaki cilvesini, aksini, misalini hissetmişler. Hâşâ, tabiat namıyla tesmiye etmişler, körletmişler.

İşte İmam-ı Mübinin imlası ile yani kaderin hükmüyle ve düsturu ile kudret-i İlahiye, icad-ı eşyada her biri birer âyet olan silsile-i mevcudatı, Levh-i Mahv-İspat denilen zamanın sahife-i misaliyesinde yazıyor, icad ediyor, zerratı tahrik ediyor. Demek harekât-ı zerrat; o kitabetten, o istinsahtan mevcudat, âlem-i gaybdan âlem-i şهادete ve ilimden kudrete geçmelerinde bir ihtizazdır, bir harekâttır.

Amma Levh-i Mahv-İspat ise sabit ve daim olan Levh-i Mahfuz-u A'zam'ın daire-i mümkinatta, yani mevt ve hayata, vücud ve fenaya daima mazhar olan eşyada mütebeddil bir defteri ve yazar bozar bir tahtasıdır ki hakikat-i zaman odur. Evet, her şeyin bir hakikati olduğu gibi zaman dediğimiz, kâinatta cereyan eden bir nehr-i azîmin hakikati dahi Levh-i Mahv-İspattaki kitabet-i kudretin sahifesi ve mürekkebi hükmündedir.

لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ âlem-i gaybdan olan, her şeyin geçmiş aslında ve gelecek neslindeki intizamata medar ve ilim ve emr-i İlahînin bir unvanı olan “İmam-ı Mübin”in düsturları ve imlası tahtında ve zaman-ı hazır ve âlem-i şهادetten, teşkil ve icad-ı eşyada tasarrufa medar ve kudret ve irade-i İlahiyenin bir un-

vanı olan “Kitab-ı Mübin”den istinsah ile ve seyyal zamanın hakikati ve sahife-i misaliyesi olan “Levh-i Mahv-İspat”ta kelimat-ı kudreti yazmak ve çizmekten gelen harekâttır ve manidar ihtizazattır.

Birinci Nokta

İki Mebhasır.

Birinci Mebhas: Her zerrede –hem hareketinde hem sükûnetinde– iki güneş gibi iki nur-u tevhid parlıyor. Çünkü Onuncu Söz’ün Birinci İşareti’nde icmalen ve Yirmi İkinci Söz’de tafsilten ispat edildiği gibi her bir zerre, eğer memur-u İlahî olmazsa ve onun izni ve tasarrufu ile hareket etmezse ve ilim ve kudretiyle tahavvül etmezse o vakit her bir zerrenin nihayetsiz bir ilmi, hadsiz bir kudreti, her şeyi görür bir gözü, her şeye bakar bir yüzü, her şeye geçer bir sözü bulunmak lâzım gelir. Çünkü anâsırın her bir zerresi, her bir cism-i zîhayatta muntazaman işler veya işleyebilir. Eşyanın intizamı ve kavanin-i teşekkülâtı birbirine muhaliftir. Onların nizamı bilinmezse işlenilmez, işlenilse de yanlış yapılmaz. Halbuki yanlış yapıyor. Öyle ise o hizmet eden zerrelere, ya bir ilm-i muhit sahibinin izin ve emriyle ve ilim ve iradesiyle işliyorlar veyahut kendilerinde öyle bir muhit ilim ve kudret bulunmak lâzım geliyor.

Evet, havanın her bir zerresi, her bir zîhayatın cismine, her bir çiçeğin her bir meyvesine, her bir yaprağın binasına girip işleyebilir. Halbuki onların teşkilatları ayrı ayrı tarzdadır, başka başka nizamı var. Bir incir meyvesinin fabrikası, faraza çuha makinesi gibi olsa bir nar meyvesinin fabrikası da şeker makinesi gibi olacaktır ve hâkeza... O binaların, o cisimlerin programları birbirinden başkadır. Şimdi şu zerre-i havaiye, bütün onlara girer veya girebilir ve gayet hakîmane ve üstadane yanlış olarak işler, vaziyetler alır. Vazifesi bittikten sonra kalkar, gider.

İşte müteharrik havanın müteharrik zerresi, ya nebatata ve hayvanata, hattâ meyvelerine ve çiçeklerine giydirilen suretlerin, miktarların teşkilatını, biçimini bilmesi lâzım geldiği veyahut onlar, bir bilen emir ve iradesiyle memur olması lâzım geldiği gibi; sakın toprak, sakın olan her bir zerresi, bütün çiçekli nebatatın ve meyvedar ağaçların tohumlarına medar ve menşe olmak kabil olduğundan hangi tohum gelse o zerrede, yani misliyet itibarıyla bir zerre hükmünde olan bir avuç toprakta kendine mahsus bir fabrika ve bütün levazimatına ve teşkilatına lâzım bütün cihazatı bulunduğundan; o zerrede ve o zerrenin kulübeciği olan o bir avuç toprakta; eşcar ve nebatat ve çiçekler ve

meyveler envai adedince muntazam manevî makine ve fabrikaları bulunması veyahut mu'cizekâr, her şeyi hiçten icad eder ve her şeyin her şeyini ve her cihetini bilir bir ilim ve kudret bulunması lâzımdır veyahut bir Kadîr-i Mutlak, bir Alîm-i küllî şey'in emir ve izniyle, havl ve kuvvetiyle o vazifeler gördürülür.

Evet, nasıl ki bir acemi, ham, âmî, âdi hem kör bir adam Avrupa'ya gitse; bütün fabrikalara, tezgâhlara girse üstadane kemal-i intizam ile her bir sanatta, her bir binada işler, öyle eserler yapar ki nihayet derecede hikmetli, sanatlı, herkesi hayrette bırakıyor. Zerre miktar şuuru olan bilir ki o adam, kendi başıyla işlemiyor. Belki bir üstad-ı küll, ona ders verir, işlettirir. Hem nasıl ki bir kör, âciz, yerinden kalkamıyor, basit bir kulübeciğinde oturmuş bir adam bulunuyor. Halbuki o kulübeciğe bir dirhem gibi küçük bir taş, kemik ve pamuk gibi birer madde veriliyor. Halbuki o kulübecikten batmanlarla şeker, toprakla çuha, binlerle mücevherat, gayet sanatlı, murassaathı libaslar, lezzetli taamlar çıkıp gelse zerre miktar akıllı olan demeyecek mi ki: "O adam, gayet mu'cizekâr bir zatın menşe-i mu'cizatı olan fabrikasının bir mandalı veyahut miskin bir kapıcısıdır."

Aynen öyle de havanın zerrelere, her biri birer mektubat-ı Samedaniye, birer antika-i sanat-ı Rabbanîye, birer mu'cize-i kudret, birer hârîka-i hikmet olan nebatat ve eşcar, ezhar ve esmardaki harekât ve hidematları; bir Sâni'-i Hakîm-i Zülcelal'in, bir Fâtır-ı Kerîm-i Zülcemal'in emir ve iradesiyle hareket ettiğini ve toprağın zerrelere dahi her biri birer ayrı makine ve tezgâh, birer ayrı matbaa, birer ayrı hazine, birer ayrı antika ve Sâni'-i Zülcelal'in esmasını ilan eden birer ayrı ilanname ve kemalâtını söyleyen birer ayrı kaside hükümünde olan o tohumcuklarının, o çekirdeklerinin sümbüllerine, ağaçlarına menşe ve medar olmaları "Emr-i kün feyekûn"e mâlik, her şey emrine muşahhar bir Sâni'-i Zülcelal'in emriyle, izniyle, iradesiyle, kuvvetiyle olması; iki kere iki dört eder gibi kat'îdir. Âmennâ.

İkinci Mebhas: Zerratin harekâtındaki vazifelere, hikmetlere küçük bir işarettir.

Evet, akılları gözlerine sukut etmiş maddiyyunların hikmetsiz hikmetleri, abesiyet esasına istinad eden felsefeleri nazarında tesadüfle bağlı olan tahavvûlat-ı zerrati, bütün düsturlarına üssül-esas tutup masnuat-ı İlahiyye masdar göstermişler. Nihayetsiz hikmetlerle müzeyyen masnuatı; hikmetsiz, manasız, karmakarışık bir şeye isnad etmeleri, ne kadar hilaf-ı akıl olduğunu zerre miktar şuuru bulunan bilir.

Şimdi, Kur'an-ı Hakîm'in hikmeti nokta-i nazarında tahavvûlat-ı zerratin pek çok gayeleri, hikmetleri ve vazifeleri vardır.

İn من شيء إلا يسبح بحمده gibi çok âyetlerle hikmetlerine ve vazifelerine işaret eder. Numune olarak birkaçına işaret ediyoruz.

Birincisi: Cenab-ı Vâcibü'l-vücut'un tecelliyat-ı icadiyesini tecdid ve tazelenmek için her bir tek ruhu model gibi ederek, her sene mu'cizat-ı kudretinden taze birer ceset giydirmek ve her bir tek kitaptan ayrı ayrı bin muhtelif kitabı, hikmetiyle istinsah etmek ve bir tek hakikati başka başka surette göstermek ve kâinatların ve âlemlerin ve mevcudatların, taife taife arkasından gelmelerine yer vermek ve zemin hazırlamak için Fâtır-ı Zülcelal kudretiyle zerrati tahrik ve tavzif etmiştir.

İkincisi: Mâlikü'l-mülki Zülcelal; şu dünyayı, bâhusus rûy-i zemin tarlasını bir mülk suretinde yaratmıştır. Yani neşv ü nemaya, taze taze mahsulat vermeye kabil bir surette müheyya etmiştir. Tâ ki nihayetsiz mu'cizat-ı kudretini orada ekip biçsin. İşte şu zemin yüzündeki tarlasında, zerrati hikmetle tahrik ederek, intizam dairesinde tavzif edip her asırda her fasılda her ayda belki her günde belki her saatte mu'cizat-ı kudretinden yeni yeni birer kâinat gösterir, yeryüzü avlusuna başka başka mahsulat verdirir. Nihayetsiz hazine-i rahmetinin hedâyâsını, nihayetsiz kudretinin mu'cizatının numunelerini harekât-ı zerrat ile izhar eder.

Üçüncüsü: Nihayetsiz tecelliyat-ı esma-i İlahiyenin nakışlarını göstermekle, o esmanın cilvelerini ifade için mahdud bir zeminde hadsiz nukuş göstermek, küçük bir sahifede nihayetsiz maânîleri ifade edecek olan hadsiz âyâtı yazmak için Nakkaş-ı Ezelî zerrati, kemal-i hikmetle tahrik edip kemal-i intizamla tavzif etmiştir. Evet, geçen senenin mahsulatıyla şu senenin mahsulatının mahiyetleri bir hükmündedir. Fakat maânîleri başka başkadır. Taayyünat-ı itibariyeyi değiştirmekle, maânîleri değişir ve çoğalır. Taayyünat-ı itibariye ve teşahhusat-ı muvakkate, tebdil edildikleri ve zahiren fâni oldukları halde; onların maânî-i cemileleri muhafaza olunup sabit ve bâki kalır. Şu ağacın geçen bahardaki yaprak ve çiçek ve meyvelerinin ruhları olmadığından, şu bahardaki emsalinin, hakikatçe aynılarıdır. Yalnız teşahhusat-ı itibariyede fark var. Fakat o itibarî teşahhuslar, her vakit tecelliyatı tazelenmekte olan şuunat-ı esma-i İlahiyenin maânîlerini ifade için şu bahardakiler ayrı teşahhusatla onların yerine geldiler.

Dördüncüsü: Hadsiz âlem-i misal gibi gayet geniş âlem-i melekût ve gayr-ı

mahdud sair uhrevî âlemlere birer mahsulat veya tezyinat veya levazımat gibi onlara münasip şeyleri yetiştirmek için şu dar mezraa-i dünyada, zemin yüzünün tezgâhında ve tarlasında Hakîm-i Zülcelal, zerrati tahrik edip kâinatı seyyale ve mevcudatı seyyare ederek, şu küçük zeminde o pek büyük âlemlere pek çok mahsulat-ı maneviye yetiştiriyor. Nihayetsiz hazine-i kudretinden nihayetsiz bir seyli, dünyadan akıttırıp âlem-i gayba ve bir kısmını âhîret âlemlerine döküyor.

Beşincisi: Nihayetsiz kemalât-ı İlahiyeyi, hadsiz celevat-ı cemaliyeyi ve gayetsiz tecelliyat-ı celaliyeyi ve gayr-ı mütenahî tesbihat-ı Rabbaniyeyi şu dar ve mahdud zeminde ve mütenahî ve az bir zamanda göstermek için zerrati kemal-i hikmetle kudretiyle tahrik edip, kemal-i intizamla tanzif ederek mütenahî bir zamanda, mahdud bir zeminde gayr-ı mütenahî tesbihat yaptırıyor. Gayr-ı mahdud tecelliyat-ı cemaliye ve celaliye ve kemaliyesini gösteriyor. Çok hakaik-i gaybiye ve çok semerat-ı uhreviye ve fânilerin bâki olan hüviyet ve suretlerinden pek çok nukuş-u misaliye ve çok manidar nüsuc-u levhiyeyi icad ediyor. Demek, zerreyi tahrik eden; şu makasîd-ı azîmeyi, şu hikem-i cesîmeyi gösteren bir zattır. Yoksa her bir zerrede, güneş gibi bir dimağ bulunması lâzım gelir.

Daha bu beş numune gibi belki beş bin hikmetle tahrik olunan zerratin tahavvülatını, o akılsız feylesoflar hikmetsiz zannetmişler ve hakikatte biri enfüsî, diğeri âfakî iki hareket-i cezbekâranede zikir ve tesbih-i İlahî ile Mevlevî gibi zikreden ve deverana kalkan o zerrelere, kendi kendine, sersem gibi dönüp oynuyorlar zu'metmişler.

İşte bundan anlaşılıyor ki onların ilimleri ilim değil, cehildir. Hikmetleri, hikmetsizliktir.

(Üçüncü Nokta'da altıncı uzun bir hikmet daha söylenecektir.)

İkinci Nokta

Her bir zerrede, Vâcibü'l-vücut'un vücuduna ve vahdetine iki şahid-i şâdık vardır. Evet zerre, acz ve cümuğuyla beraber şuurkârane büyük vazifeleri yapmakla, büyük yükleri kaldırmakla Vâcibü'l-vücut'un vücuduna katî şahadet ettiği gibi harekâtında nizam-ı umumiyyeye tevfiğ-i hareket edip her girdiği yerde ona mahsus nizam-ı müraat etmekle, her yerde kendi vatani gibi yerleşmesiyle Vâcibü'l-vücut'un vahdetine ve mülk ve melekûtun mâliki olan zatın ehadiyetine şahadet eder. Yani zerre kimin ise gezdiği bütün yerler

de onundur. Demek zerre –çünkü âcizdir, yükü nihayetsiz ağırdır ve vazifeleri nihayetsiz çoktur– bir Kadîr-i Mutlak'ın ismiyle, emriyle kaim ve müteharrik olduğunu bildirir. Hem kâinatın nizam-ı külliyesini bilir bir tarzda tevfiğ-i hareket etmesi ve her yere manisiz girmesi; tek bir Alîm-i Mutlak'ın kudretiyle, hikmetiyle işlediğini gösterir.

Evet, nasıl ki bir nefer; takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında ve hâkeza her bir dairede birer nisbeti ve o nisbete göre birer vazifesi olduğunu ve o nisbetleri, o vazifeleri bilmekle tevfiğ-i hareket etmek, nizam-ı askeriye tahtında talim ve talimat görmekle bütün o dairelere kumanda eden bir tek kumandan-ı a'zamın emrine ve kanununa tebaiyetle oluyor.

Öyle de her bir zerre, birbiri içindeki mürekkebatla birer münasip vaziyeti, ayrı ayrı maslahatlı birer nisbeti, ayrı ayrı muntazam birer vazifesi, ayrı ayrı hikmetli neticeleri bulunduğundan elbette o zerreyi, o mürekkebatla bütün nisbet ve vazifelerini muhafaza edip netice ve hikmetleri bozmayacak bir tarzda yerleştirmek; bütün kâinat kabza-i tasarrufunda olan bir zata mahsustur.

Mesela, Tevfiğ'in {**Nur'un birinci kâtibidir.*} göz bebeğinde yerleşen zerre, gözün âsab-ı muharrike ve hassase ve şerayın ve evride gibi damarlara karşı münasip vaziyet alması ve yüzde ve sonra başta ve gövdede, daha sonra heyet-i mecmua-i insaniyede her birisine karşı birer nisbeti, birer vazifesi, birer faydası kemal-i hikmetle bulunması gösteriyor ki bütün o cismin bütün azasını icad eden bir zat, o zerreyi o yerde yerleştirebilir. Ve bilhassa rızık için gelen zerrelere, rızık kaflesinde seyr ü sefer eden o zerrelere, o kadar hayret-feza bir intizam ve hikmetle seyr ü seyahat ederler ve öyle tavırlarda, tabakalarda intizam-perverane geçip gelirler ve öyle şuurkârane ayak atıp hiç şaşımaya-arak gele gele tâ beden-i zîhayatta dört süzgeçle süzülüp rızka muhtaç aza ve hüceyratın imdadına yetişmek için kandaki küreyvat-ı hamraya yüklenip bir kanun-u keremle imdada yetişirler. Ondan bilbedahe anlaşılır ki şu zerrelere binler muhtelif menzillerden geçiren, sevk eden; elbette ve elbette bir Rezzak-ı Kerîm, bir Hallak-ı Rahîm'dir ki kudretine nisbeten zerrelere, yıldızlar omuz omuza müsavidirler.

Hem her bir zerre, öyle bir nakş-ı sanatta işler ki ya bütün zerratla münasebettar, her birisine ve umumuna hem hâkim ve hem her birisine ve umuma mahkûm bir vaziyette bulunmakla, o hayret-feza sanatlı nakşı ve hikmet-nüma nakışlı sanatı bilir ve icad eder. Bu ise binler defa muhaldir. Veya bir Sâni'-i Hakîm'in kanun-u kader ve kalem-i kudretinden çıkan, harekete memur birer noktadır.

Nasıl ki mesela, Ayasofya kubbesindeki taşlar, eğer mimarının emrine ve sanatına tabi olmazlarsa her bir taşı, Mimar Sinan gibi dülgerlik sanatında bir mahareti ve sair taşlara hem mahkûm hem hâkim olmak, yani “Geliniz, düşmemek, sukut etmemek için baş başa vereceğiz.” diye bir hüküm sahibi olması lâzımdır.

Öyle de binler defa Ayasofya kubbesinden daha sanatlı, daha hayretli ve hikmetli olan masnuattaki zerrelere, kâinat ustasının emrine tabi olmazlarsa her birine Sâni’-i kâinat’ın evsafı kadar evsaf-ı kemal verilmesi lâzım gelir.

Feyâ Sübhanallah! Zındık maddiyyun gâvurlar bir Vâcibü’l-vücut’u kabul etmediklerinden, zerrat adedince bâtil âliheleri kabul etmeye mezheplerine göre muztar kalıyorlar. İşte şu cihette münkir kâfir ne kadar feylesof, âlim de olsa nihayet derecede bir cehl-i azîm içindedir, bir echel-i mutlaktır.

Üçüncü Nokta

Şu nokta, Birinci Nokta’nın âhîrinde vaad olunan altıncı hikmet-i azîmeye bir işarettir. Şöyle ki:

Yirmi Sekizinci Söz’ün İkinci Sualî’nin cevabındaki hâşiyede denilmişti ki: Tahavvülât-ı zerratin ve zihayat cisimlerde zerrat harekâtının binler hikmetlerinden bir hikmeti dahi zerrelere nurlandırmaktır ve âlem-i uhreviye binasına lâyük zerrelere olmak için hayattar ve manidar olmaktır. Güya cism-i hayvanî ve insanî hattâ nebatî; terbiye dersini almak için gelenlere bir misafirhane, bir kışla, bir mektep hükmündedir ki camid zerrelere ona girerler, nurlanırlar. Âdeta bir talim ve talimata mazhar olurlar, letafet peyda ederler. Birer vazifeyi görmekle âlem-i bekaya ve bütün eczasıyla hayattar olan dâr-ı âhirete zerrat olmak için liyakat kesbederler.

Sual: Zerratin harekâtında şu hikmetin bulunması ne ile bilinir?

Elcevap:

Evvela: Bütün masnuatın bütün intizamıyla ve hikmetleriyle sabit olan Sâni’in hikmetiyle bilinir. Çünkü en cüz’î bir şeye küllî hikmetleri takan bir hikmet, seyl-i kâinatın için de en büyük faaliyet gösteren ve hikmetli nakışlara medar olan harekât-ı zerrati hikmetsiz bırakmaz. Hem en küçük mahlukatı, vazifelerinde ücretsiz, maaşsız, kemalsiz bırakmayan bir hikmet, bir hâkimiyet; en kesretli ve esaslı memurlarını, hizmetkârlarını nirsuz, ücretsiz bırakmaz.

Sâniyen: Sâni’-i Hakîm, anâsırı tahrik edip tavnif ederek (onlara bir ücret-i kemal hükmünde) madeniyat derecesine çıkarmasıyla ve madeniyata mahsus tesbihatları onlara bildirmesiyle ve madeniyatı tahrik ve tavnif edip nebatat mertebeye-i hayatiyesinin makamını vermesiyle ve nebatatı rızık ederek tahrik ve tavnif ile hayvanat mertebeye-i letafetini onlara ihsan etmesiyle ve hayvanat-taki zerrati tavnif edip rızık yoluyla hayat-ı insaniye derecesine çıkarmasıyla ve insanın vücudundaki zerrati süze süze tasfiye ve taltif ederek tâ dimağın ve kalbin en nazık ve latîf yerinde makam vermesiyle bilinir ki harekât-ı zerrat hikmetsiz değil belki kendine lâyük bir nevi kemalâta koşturuluyor.

Sâlisen: Zihayat cisimlerin zerrati içinde çekirdek ve tohumdaki gibi bir kısım zerrelere öyle manevî bir nura, bir letafete, bir meziyete mazhar oluyorlar ki sair zerrelere ve o koca ağaca bir ruh, bir sultan hükmüne geçer. İşte azîm bir ağacın bütün zerrati içinde bir kısım zerrelere şu mertebeye çıkmaları, o ağacın tabaka-i hayatında çok devirleri ve nazık vazifeleri görmesiyle olduğundan gösteriyor ki Sâni’-i Hakîm’in emriyle vazife-i fitrat içinde zerratin enva-ı harekâtına göre onlara tecelli eden esmanın hesabına ve şerefine olarak birer manevî letafet, birer manevî nur, birer makam, birer manevî ders almalarını gösteriyor.

Elhasıl: Madem Sâni’-i Hakîm, her şey için o şeye münasip bir nokta-i kemal ve ona lâyük bir mertebeye-i feyz-i vücud tayin edip ve o şeye, o nokta-i kemale sa’y edip gitmek için bir istidat vererek ona sevk ediyor. Ve bütün nebatat ve hayvanatta şu kanun-u rububiyet cari olmakla beraber, cemadatta dahi caridir ki âdi toprağa, elmas derecesine ve cevahir-i âliye mertebesine bir terakkiyat veriyor ve şu hakikatte muazzam bir kanun-u rububiyetin ucu görünüyor.

Hem madem o Hâlık-ı Kerîm, tenasül kanun-u azîminde istihdam ettiği hayvanata ücret olarak birer maaş gibi birer lezzet-i cüz’iye veriyor. Ve arı ve bülbül gibi sair hidemat-ı Rabbaniyede istihdam olunan hayvanlara birer ücret-i kemal verir. Şevk ve lezzete medar birer makam veriyor ve şunda bir muazzam kanun-u keremin ucu görünüyor.

Hem madem her şeyin hakikati, Cenab-ı Hakk’ın bir isminin tecellisine bakar, ona bağılıdır, ona âyinedir. O şey, ne kadar güzel bir vaziyet olsa o ismin şerefinedir; o isim öyle ister. O şey bilse, bilmese o güzel vaziyet, hakikat nazarında matlubdur. Ve şu hakikatten gayet muazzam bir kanun-u tahsin ve cemalin ucu görünüyor.

Hem madem Fâtır-ı Kerîm, düstur-u kerem iktizasıyla bir şeye verdiği makamı ve kemali, o şeyin müddeti ve ömrü bitmesiyle o kemali geriye almıyor. Belki o zîkemalin meyvelerini, neticelerini, manevî hüviyetini ve manasını, ruhlu ise ruhunu ibka ediyor. Mesela, dünyada insanı mazhar ettiği kemalâtın manalarını, meyvelerini ibka ediyor. Hattâ müteşekkir bir mü'minin yediği zâil meyvelerin şükürünü, hamdini mücessem bir meyve-i cennet suretinde tekrar ona veriyor. Ve şu hakikatte muazzam bir kanun-u rahmetin ucu görünüyor.

Hem madem Hallak-ı Bîmisal israf etmiyor, abes işleri yapmıyor. Hattâ güz mevsiminde vazifesi bitmiş, vefat etmiş mahlukların enkaz-ı maddiyesini bahar masnuatında istimal ediyor; onların binalarında dercediyor. Elbette بِرِّمْ سِرِّيْلا تَبْدُلُ الْأَرْضَ غَيْرَ الْأَرْضِ işaretleriyle şu dünyada camid, şuursuz ve mühim vazifeler gören zerrat-ı arziden elbette taşı, ağacı, her şeyi zîhayat ve zîşuur olan âhiretin bazı binalarında derc ve istimali mukteza-yı hikmettir. Çünkü harap olmuş dünyanın zerratını dünyada bırakmak veya ademe atmak israftır. Ve şu hakikatten pek muazzam bir kanun-u hikmetin ucu görünüyor.

Hem madem şu dünyanın pek çok âsârı ve maneviyatı ve meyveleri ve cin ve ins gibi mükellefin mensucat-ı amelleri, sahaif-i e'falleri, ruhları, cesetleri âhiret pazarına gönderiliyor. Elbette o semerata ve manalara hizmet eden arkadaşlık eden zerrat-ı arzide dahi vazife noktasında kendine göre tekemmül ettikten sonra, yani nur-u hayata çok defa hizmet ve mazhar olduktan sonra ve hayatî tesbihata medar olduktan sonra şu harap olacak dünyanın enkazı içinde, şu zerratı dahi öteki âlemin binasında dercetmek, mukteza-yı adl ve hikmettir. Ve şu hakikatten pek muazzam bir kanun-u adlin ucu görünüyor.

Hem madem ruh cisme hâkim olduğu gibi camid maddelerde dahi kaderin yazdığı evamir-i tekviniye, o maddelere hâkimdir. O maddeler, kaderin manevî yazısına göre mevki ve nizam alabilirler. Mesela, yumurtaların envaında ve nutfelerin aksamında ve çekirdeklerin esnafında ve tohumların ecnasında kaderin ayrı ayrı yazdığı evamir-i tekviniye cihetiyle ayrı ayrı makam ve nur sahibi oluyorlar. Ve o madde itibarıyla mahiyetleri

{*Hâşiye: Evet, bütün onlar dört unsurdan mürekkebirdir. Müvellidü'l-mâ, müvellidü'l-humuza, azot, karbon gibi maddelerden teşkil olunuyorlar. Maddece bir sayılabilirler. Farkları yalnız kaderin manevî yazısındanadır.}

bir hükmünde olan o maddeler, hadsiz muhtelif mevcudata menşe olu-

yorlar. Ayrı ayrı makam ve nur sahibi oluyorlar. Elbette hidemat-ı hayatiye ve hayattaki tesbihat-ı Rabbaniyede defaatle bir zerre bulunmuş ise ve hizmet etmiş ise o zerrenin manevî alnında o manaların hikmetlerini, hiçbir şeyi kaybetmeyen kader kalemiyle kaydetmesi; mukteza-yı ihata-i ilmîdir. Ve şunda pek muazzam bir kanun-u ilm-i muhitin ucu görünüyor.

Öyle ise zerrelere {*Hâşiye: Şu cevap, yedi "madem" kelimelerine bakar.} başıboş değiller.

Netice-i Kelâm: Geçmiş yedi kanun, yani kanun-u rububiyet, kanun-u kerem, kanun-u cemal, kanun-u rahmet, kanun-u hikmet, kanun-u adl, kanun-u ihata-i ilmî gibi pek çok muazzam kanunların görünen uçları arkalarında birer ism-i a'zam ve o ism-i a'zamın tecelli-i a'zamını gösteriyor. Ve o tecelliden anlaşılıyor ki sair mevcudat gibi şu dünyadaki tahavvülât-ı zerrat dahi gayet âli hikmetler için kaderin çizdiği hudut üzerine kudretin verdiği evamir-i tekviniyeye göre hassas bir mizan-ı ilmî ile cevelan ediyorlar. Âdeta başka yüksek bir âleme

{*Hâşiye: Çünkü bilmüşahede gayet cevvadane bir faaliyetle şu âlem-i kesif ve süflide pek kesretle nur-u hayatı serpmek ve iş'al etmek, hattâ en hasis maddelerde ve taaffün etmiş cisimlerde kesretle taze bir nur-u hayatı ışıklandırmak, o kesif ve hasis maddeleri nur-u hayatla letafetlendirmek, cilâlandırmak sarahate yakın işaret ediyor ki gayet latîf, ulvî, nazîf, hayattar diğer bir âlemin hesabına şu kesif, camid âlemi; zerratın hareketiyle, hayatın nuruyla cilâlandırıyor, eritiyor, güzelleştiriyor. Güya latîf bir âleme gitmek için ziynetlendiriyor.

İşte beşer haşrini aklına sığdıramayan dar akıllı adamlar, Kur'an'ın nuruyla rasad etseler görecekler ki bütün zerratı bir ordu gibi haşrecek kadar muhit bir kanun-u Kayyumiyet görünüyor, bilmüşahede tasarruf ediyor.} gitmeye hazırlanıyorlar. Öyle ise zîhayat cisimler, o seyyah zerrelere güya birer mektep, birer kışla, birer misafirhane-i terbiye hükmündedir. Ve öyle olduğuna bir hads-i sadıkla hükmedilebilir.

Elhasıl: Birinci Söz'de denildiği ve ispat edildiği gibi her şey "Bismillah" der. İşte bütün mevcudat gibi her bir zerre ve zerratın her bir taifesi ve mahsus her bir cemaati, lisan-ı hal ile "Bismillah" der, hareket eder.

Evet, geçmiş üç nokta sırrıyla her bir zerre, mebd-i hareketinde lisan-ı hal ile بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ der. Yani "Ben, Allah'ın namıyla, hesabıyla, ismiyle, izniyle, kuvvetiyle hareket ediyorum." Sonra netice-i hareketinde, her bir masnû gibi her bir zerre, her bir taifesi, lisan-ı hal ile الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ der ki bir kaside-i

medhiye hükmünde olan sanatlı bir mahlukun nakşında, kudretin küçük bir kalem ucu hükmünde kendini gösterir. Belki her biri; manevî, Rabbanî, muaz-zam, hadsiz başlı bir fonografin birer plağı hükmünde olan masnuların üstün-de dönen ve tahmidat-ı Rabbanîye kasideleriyle o masnuatı konuşuran ve tesbihat-ı İlahîye neşidelerini okutturan birer iğne başı suretinde kendini gösteriyorlar.

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَجِئُهُمْ فِيهَا سَلَامًا وَاجْرُ دَعْوِيهِمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَاةً تَكُونُ لَكَ رِضَاءً وَ لِحَقِّقِهِ آدَاءً وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ إِخْوَانِهِ وَ سَلِّمْ
وَ سَلِّمْ عَلَيْنَا وَ سَلِّمْ دِينَنَا آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

LEMAAT

Fıtratın şهادeti sadıkadır

Fıtratta yalan yoktur, ne dediye doğrudur. Çekirdeğin lisanı,

Meyl-i nümüv der: “Ben, sümbüllenip meyvedar...” Doğru çıkar beyanı.

Yumurtanın içinde, derin derin söyler hayatın meylanı

Ki: “Ben piliç olurum, izn-i İlahî ola.” Sadık olur lisanı.

Bir avuç su, bir demir gülle içinde eğer niyet etse incimad. Bürudetin zamanı

İçindeki inbisat meyli der: “Genişlen, bana lâzım fazla yer.” Bir emr-i bîemanî...

Metin demir çalışır, onu yalan çıkarmaz. Belki onda doğruluk hem de sıdk-ı cenanî

O demiri parçalar. Şu meylanlar bütün birer emr-i tekvinî, birer hükm-ü Yezdanî,

Birer fitrî şeriat, birer cilve-i irade. İrade-i İlahî, idare-i ekvanî

Emirleri şunlardır: Birer birer meylan, birer birer imtisal, evamir-i Rabbanî.

Vicdandaki tecelli aynen böyle cilvedir, ki incizab ve cezbe iki musaffâ canı

İki mücella camdır, akseder içinde cemal-i Lâyezalî hem de nur-u imanî.

Nasraniyet İslâmiyet’e teslim olacak

Nasraniyet, ya intıfa ya ıstıfa bulacak. İslâm’a karşı teslim olup terk-i silah edecek.

Mükerreren yırtıldı, purutluğa tâ geldi, purutlukta görmedi ona salah verecek.

Perde yine yırtıldı, mutlak dalale düştü. Bir kısmı lâkin bazı yakınlaştı tevhide, onda felâh görecek.

Hazırlanır şimdiden *{*Bu dehşetli Harb-i Umumî neticesindeki vaziyete işaret eder. Belki İkinci Harb-i Umumî'den tam haber verir.}* yırtılmaya başlıyor. Sönmezse safvet bulup İslâm'a mal olacak.

Bu bir sırr-ı azîmdir, ona remz u işaret; Fahr-i Rusûl demiştir: "İsa, Şer'im ile amel edip ümmetimden olacak."

Kur'an âyine ister, vekil istemez Ümmetteki cumhuru hem avamın umumu, bürhandan ziyade me'hazdeki kudsiyet şevk-i itaat verir, sevk eder imtisale.

Şeriat yüzde doksanı; müsellemaat-ı şer'î, zaruriyat-ı dinî birer elmas sütundur.

İçtihadî, hilafî, fer'î olan mesail; yüzde ancak on olur. Doksan elmas sütunu, on altının sahibi

Kesesine koyamaz, ona tabi kılamaz. Elmasların madeni: Kur'an ve hem hadîstir. Onun malı, oradan her zaman istemeli.

Nur-u akıl, kalpten gelir

Zulmetli münevverler bu sözü bilmeliler: Ziya-yı kalpsiz olmaz nur-u fikir münevver.

O nur ile bu ziya mezcolmazsa zulmettir, zulüm ve cehli fişkıdır. Nurun libasını giymiş bir zulmet-i müzevver.

Gözünde bir nehar var, lâkin ebyaz ve muzlim. İçinde bir sevad var ki bir leyl-i münevver.

O içinde bulunmazsa o şahm-pare göz olmaz, sen de bir şey göremez. Basîretsiz basar da para etmez.

Ger fikret-i beyzada süveyda-i kalp olmazsa halita-i dimağî ilim ve basîret olmaz. Kalpsiz akıl olamaz.

Kitaplar, içtihadlar Kur'an'ın âyinesi, yahut dürbün olmalı. Gölge, vekil istemez o Şems-i Mu'ciz-beyan.

Dimağda meratib-i ilim muhtelifedir, mültebise

Dimağda meratib var; birbiriyle mültebis, ahkâmları muhtelif. Evvel tahayyül olur, sonra tasavvur gelir,

Sonra gelir taakkul, sonra tasdik ediyor, sonra iz'an oluyor, sonra gelir iltizam, sonra itikad gelir.

İtikadın başkadır, iltizamın başkadır. Her birinden çıkar bir halet: Salabet itikaddan,

Taassub iltizamdan, imtisal iz'andan, tasdikten iltizam, taakkulde bîtaraf, bîbehre tasavvurda.

Tahayyülde safсата hasıl olur, mezcine eğer olmaz muktedir. Bâtıl şeyleri güzel tasvir etmek, her demde

Safi olan zihinleri cerhdır hem idlâli.

Kuvvet hakka hizmetkâr olmalı

Hikmetteki desatir, hükûmette nevamis, hakta olan kavanin, kuvvetteki kavaid birbiriyle olmazsa müstenid ve müstemid

Cumhur-u nâsta olmaz, ne müsmir ve müessir. Şeriatта şear; kalır mühmel, muattal. Umûr-u nâsta olmaz, müstenid ve mutemid.

Bazen zıt, zıddını tazammun eder

Zaman olur zıt, zıddını saklarmış. Lisan-ı siyasette lafız, mananın zıddıdır. Adalet külahını *{*Bu zamanı tam görmüş gibi bahseder.}*

Zulüm başına geçirmiş. Hamiyet libasını, hıyanet ucuz giymiş. Cihad ve hem gazâyaya, bağı ismi takılmış. Esaret-i hayvanî,

İstibdad-ı şeytanî; hürriyet nam verilmiş. Zıtlarda emsal olmuş, suretlerde tebadül, isimlerde tekabül, makamlarda becayış-i mekânî.

Menfaati esas tutan siyaset canavardır

Menfaat üzere çarkı kurulmuş olan siyaset-i hazıra; müfteristir, canavar.

Aç olan canavara karşı tahabbüb etsen merhametini değil, iştihasını açar.

Sonra döner, geliyor; tırnağının hem dişinin kirasını senden ister.

Kuva-yı insaniye tahdid edilmediğinden cinayeti büyük olur

Hayvanın hilafına, insandaki kuvveler, fitrî tahdid olmamış. Onda çıkan hayr u şer, lâyetenahî gider.

Onda olan hodgâmlık, bundan çıkan hodbinlik, gurur, inat birleşse; öyle günah oluyor *{*Bunda da bir işaret-i gaybiye var.}* ki beşer şimdiye kadar

Ona isim bulmamış. Cehennemün lüzumuna delil olduğu gibi cezası da yalnız cehennem olabilir.

Hem mesela bir adam, tek yalancı sözünü doğru göstermek için İslâm'ın felaketini kalben arzu eder.

Şu zaman da gösterdi: Cehennem lüzumsuz olmaz, cennet ucuz değildir.

Hayat-ı ihtilal; mevt-i zekât, hayat-ı ribadan çıkmış

Bi'l-cümle ihtilalat, bütün herc ü fesadat hem asıl hem madeni; rezail ve seyyiat, bütün fâsid hasletler,

Muharrık ve menbaı iki kelimedir tek yahut iki kelâmdır. Birincisi şudur ki: “Ben tok olsam, başkalar

Acından ölse neme lâzım!” İkincisi: “Rahatım için zahmet çek; sen çalış, ben yiyeyim. Benden yemek, senden emekler!”

Birinci kelimedede olan semm-i kâtili hem kökünü kesecek, şâfi deva olacak tek bir devası vardır.

O da zekât-ı şer'î ki bir rükn-ü İslâm'dır. İkinci kelimedede, zakkum-şecer münderic. Onun ırkını kesecek, ribanın hurmetidir.

Beşer salah isterse, hayatını severse zekâtı vaz'etmeli, ribayı kaldırmalı.

Beşer hayatını isterse enva-ı ribayı öldürmeli

Tabaka-i havastan tabaka-i avama sila-i rahim kopmuştur. Aşağıdan fırlıyor

Sadâ-yı ihtilalî, vaveylâ-yı intikamî, kin ü hased enîni... Yukarıdan iniyor

Zulüm ve tahkir ateşi, tekebbürün sıkleti, tahakküm sâikası... Aşağıdan çıkmalı

Tahabbüb ve itaat, hürmet ve hem imtisal. Fakat merhamet ve ihsan yukarıdan inmeli,

Hem şefkat ve terbiye... Beşer bunu isterse sarılmalı zekâta, ribayı tard etmeli.

Kur'an'ın adaleti bab-ı âlemde durup ribaya der: “Yasaktır! Hakkın yoktur, dönmeli!”

Dinlemedi bu emri, beşer yedi bir sille. *{*Kuvvetli bir işaret-i gaybiyedir. Evet beşer dinlemedi, İkinci Harb-i Umumî ile bu dehşetli silleyi de yedi.}*

Müdhişini yemeden bu emri dinlemeli.

Beşer esirliği parçaladığı gibi ecîrliği de parçalayacaktır

Bir rüyada demiştim: Devletler, milletlerin hafif muharebesi; tabakat-ı beşerin şedit olan harbine terk-i mevki ediyor.

Zira beşer, edvarda esirlik istemedi, kanıyla parçaladı. Şimdi ecîr olmuştur; onun yükünü çeker, onu da parçalıyor.

Beşerin başı ihtiyar, edvar-ı hamsesi var. Vahşet ve bedeviyet, memlûkiyet, esaret, şimdi dahi ecîrdir, başlamıştır geçiyor.

Gayr-ı meşru tarîk, zıdd-ı maksuda gider *الْقَاتِلُ لَا يَرِثُ* bir düstur-u azîmdir: “Gayr-ı meşru tarîk ile bir maksada giden zat, galiben maksudunun zıddıyla görür mücazat.”

Avrupa muhabbeti, gayr-ı meşru muhabbet hem taklit ve hem ülfet. Âkıbeti mükâfat: Mahbubun gaddarane adâveti, cinayat...

Fâsık-ı mahrum bulmaz, ne lezzet ve ne necat.

Bir meclis-i misalîde

Şeriatla medeniyet-i hazıra, deha-i fennî ile hüda-i şer'î muvazeneleri

(Birinci Harb'in) Mütareke başında, bir cuma gecesinde bir rüya-yı sadıkada, misalî âleminde, bir meclis-i azîmde, benden sual ettiler:

“Mağlubiyet sonunda İslâm'ın âleminde ne hal peyda olacak?” Asr-ı hazır mebusu sıfatıyla söyledim, onlar da dinlediler:

Eski zamandan beri istiklal-i İslâm'ın bekası hem kelimetullahın i'lâsı için farz-ı kifaye-i cihadı, o lâzıme-i diyanet

Deruhte ile kendini yekvücut-u vahdanî İslâm'ın âlemine fedaya vazifedar, hilafete bayraktar görmüş olan bu devlet,

Şu millet-i İslâm'ın felaket-i mazisi, getirecek de elbet İslâm'ın âlemine sadet ve hürriyet. Olur geçen musibet,

İstikbalde telafi. Üçü veren, üç yüzü kazandıran, etmiyor elbette hiç hasaret. Halini istikbale tebdil eder, zihimmet...

Zira ki şu musibet; hayatımız mâyesi olan şefkat, uhuvvet, tesanüd-ü İslâm'ı hârikulâde etti, inkişaf-ı uhuvvet

Tesri'-i ihtizazı. Tahrib-i medeniyet, deniyet-i hazıra sureti değişecek, sistemi bozulacak; zuhur edecek o vakit,

İslâmî medeniyet. Müslümanlar bi'l-ihtiyar elbet evvel girecek. Muvazene istersen: Şer'in medeniyeti, şimdiki medeniyet

Esaslara dikkat et, âsârlara nazar et. Şimdiki medeniyet esasatı menfidir. Menfî olan beş esas ona temel hem kıymet.

Onlarla çark kurulur. İşte nokta-i istinad hakka bedel kuvvettir. Kuvvet ise şe'nidir tecavüz ve taâruz, bundan çıkar hıyanet.

Hedef-i kasdı, fazilet bedeline hasis bir menfaattir. Menfaatin şe'nidir tezahüm ve tehasum, bundan çıkar cinayet.

Hayattaki kanunu, teavün bedeline bir düstur-u cidaldir. Cidalin şe'ni budur: Tenazu ve tedafü, bundan çıkar sefalet.

Akvamların beyninde rabita-i esası: Âherin zararına müntebih unsuriyet. Başkaları yutmakla beslenir, alır kuvvet.

Milliyet-i menfiye, unsuriyet, milliyet; şe'ni olur daima böyle müthiş tesadüm, böyle feci telatum, bundan çıkar helâket.

Beşincisi şudur ki cazibedar hizmeti: Heva, hevesi teşci, teshil; hevesatı, arzuları da tatmin; bundan çıkar sefahet.

O heva hem heves, şe'ni budur daima: İnsanı memsuh eder, sîreti değiştirir. Manevî meshediyor, değişir insaniyet.

Şu medenilerden çoğunun, eğer içini dışına çevirirsen görürsün: Başta maymunla tilki, yılanla ayı, hınzır. Sîreti olur suret.

Gelir hayali karşına, postlarıyla tüyleri. İşte şununla görünür meydandaki âsârı. Zemindeki mevazın mizanıdır şeriat.

Şeriattaki rahmet, sema-i Kur'an'dandır. Medeniyet-i Kur'an esasları müsbettir. Beş müsbet esas üzere döner çark-ı saadet.

Nokta-i istinadı, kuvvete bedel hakır. Hakkın daim şe'nidir adalet ve tevaüzün. Bundan çıkar selâmet, zâil olur şakavet.

Hedefinde menfaat yerine fazilettir. Faziletin şe'nidir muhabbet ve tecazüb. Bundan çıkar saadet, zâil olur adâvet.

Hayattaki düsturu, cidal kıtal yerine, düstur-u teavündür. O düsturun şe'nidir ittihat ve tesanüd, hayatlanır cemaat.

Suret-i hizmetinde, heva heves yerine hüda-yı hidayettir. O hüdanın şe'nidir insana lâıyk tarzda terakki ve refahet.

Ruha lâzım surette tenevvür ve tekâmül. Kitlelerin içinde cihetü'l-vahdeti de tard eder unsuriyet hem de menfî milliyet.

Hem onların yerine rabita-i dinîdir, nisbet-i vatanîdir, alâka-i sınıfıdır, uhuvvet-i imanî. Şu rabitanın şe'nidir; samimi bir uhuvvet,

Umumî bir selâmet. Haric etse tecavüz, o da eder tedafü. İşte şimdi anladın; sırrı nedir ki küsmüş, almadı medeniyet.

Şimdiye kadar İslâmlar ihtiyarla girmemiş, şu medeniyet-i hazıra. Onlara yaramamış hem de onlara vurmuş müthiş kayd-ı esaret.

Belki nev-i beşere tiryak iken zehir olmuş. Yüzde seksenini atmış meşakkat ve şakavet. Yüzde onu çıkarmış muzahref bir saadet!

Diğer onu bırakmış beyne beyne bîrahat! Zalim ekallin olmuş gelen rıbh-i ticaret. Lâkin saadet odur, külle ola saadet.

Lâekall ekseriyete olsa medar-ı necat. Nev-i beşere rahmet nâzil olan şu Kur'an ancak kabul ediyor bir tarz-ı medeniyet;

Umuma, ya eksere verirse bir saadet. Şimdiki tarz-ı hazır, heves serbest olmuştur, heva da hür olmuştur, hayvanî bir hürriyet.

Heves tahakküm eder. Heva da müstebittir, gayr-ı zarurî hâcatı havaic-i zarurî hükmüne geçirmiştir. İzale etti rahat.

Bedavette bir adam dört şeye muhtaç iken, medeniyet yüz şeye muhtaç, fakir etmiştir. Sa'y-i helâl, masrafa etmemiştir kifayet.

Onda hile, harama beşeri sevk etmiştir. Ahlâkın esasını şu noktadan bozmuştur. Cemaate hem nev'e vermiştir servet, haşmet.

Ferdi, şahsı ahlâksız hem fakir eylemiştir. Bunun şahidi çoktur. Kurûn-u ûlâdaki mecmu-u vahşet ve cinayet hem gadir ve hem hıyanet

Şu medeniyet-i habîse tek bir defada kustu. Midesi

{*Demek, daha dehşetli kusacak. Evet, iki harb-i umumî ile öyle kustu ki

hava, deniz, kara yüzlerini bulandırdı, kanla lekeledi.} daha bulanır. Âlem-i İslâm'daki istinkâf-ı manidar hem de bir cây-ı dikkat.

Kabulde muzdariptir, soğuk da davranmıştır. Evet, şeriat-ı garrada olan nur-u İlahî, hâssa-i mümtazdır: İstiğna, istiklaliyet.

O hâssadır bırakmaz ki o nur-u hidayet, şu medeniyet ruhu olan Roma dehası ona tahakküm etsin. Onda olan hidayet,

Bundaki felsefe ile mezcolmaz hem aşılınmaz hem de tabi olamaz. İslâmiyet ruhunda şefkat izzet-i iman, beslediği şeriat

Kur'an-ı Mu'ciz-Beyan tutmuş yed-i beyzada hakaik-i şeriat. O yemin-i beyzada birer asâ-yı Musa'dır. Sehhar medeniyet,

İstikbalde edecek ona secde-i hayret.

Şimdi buna dikkat et: Eski Roma, Yunan'ın iki dehası vardı; bir asıldan tev'emdi, biri hayal-âlûddu, biri madde-perestti.

Su içinde yağ gibi imtizaç olamadı. Mürur-u zaman istedi, medeniyet çabaladı. Hristiyanlık da çalıştı, temizine muvaffak hiçbiri de olmadı.

Her biri istiklalini filcümle hıfzeyeledi. Hattâ el-ân âdeta o iki ruh, şimdi de cesetleri değişmiş; Alman, Fransız oldu.

Güya bir nevi tenasüh başlarından geçmişti. Ey birader-i misalî! Zaman böyle gösterdi. O ikiz iki deha, öküz gibi reddetti

Temzicin esbabını. Şimdi de barışmadı. Madem onlar tev'emdi, kardeş ve arkadaşta, terakkide yoldaştı; birbiriyle dövüştü.

Hiç de barışmadılar. Nasıl olur ki aslı hem madeni, matlaı başka çeşit olmuştu. Kur'an'da olan nuru, şeriat hidayeti

Şu medeniyetin ruhu olan Roma dehası, birbiriyle barışır hem mezc u itihadı.

O deha ile bu hüda menşeleri ayrıdır: Hüda semadan indi, deha zeminden çıktı. Hüda kalpte işliyor, dimağı da işletir.

Deha dimağda işler, kalbi de karıştırır. Hüda ruhu eder tenvir, taneleri sümbülletirir. Karanlıkları tabiat onunla ışıklanır.

İstidad-ı kemali birdenbire yol alır, nefsi-i cismanî yapar hizmetkâr-ı emirber. Melek-sima ediyor insan-ı himmet-perver.

Deha ise evvela nefsi u cisme bakıyor, tabiata giriyor, nefsi tarla ediyor. İstidad-ı nefsanî neşv ü nema buluyor.

Ruhu eder hizmetkâr, taneleri kuruyor. Şeytanın simasını beşerde gösteriyor. Hüda, hayateyne saadet veriyor. Dâreyne ziya neşrediyor.

İnsanı yükseltiyor. Deccal-misal {**Bunda da bir ince işaret var.*} deha-yı a'ver, bir dâr ile bir hayatı anlar; madde-perest olur ve dünya-perver. İnsanı yapar birer canavar.

Evet deha, sağır tabiata tapar. Kör kuvvete fermanber. Fakat hüda, şuurlu sanatı tanır, hikmetli kudrete bakar. Deha, zemine küfran perdesi çeker. Hüda, şükran nurunu serper.

Bu sırdandır: Deha, âmâ-i asamı; hüda, semî'-i basîr. Dehanın nazarında, zemindeki nimetler sahipsiz ganimettir.

Minnetsiz gasb ve sirkat, tabiattan koparmak canavarca his verir. Hüdanın nazarında, zeminin sinesinde kâinatın yüzünde

Serpilmiş olan niam, rahmetin semeratı. Her nimetin altında bir yed-i muhsin görür, şükran ile öptürür.

Bunu da inkâr etmem: Medeniyette vardır mehasin-i kesîre lâkin onlar değildir ne Nasraniyet malı, ne Avrupa icadı,

Ne şu asrın sanatı, belki umum malıdır: Telahuk-u efkârdan, semavî şerâyî'den hem hâcat-ı fitrîden, hususan şer'-i Ahmedî,

İslâmî inkılabdan neş'et eden bir maldır. Kimse temellük etmez. Misalîler meclisi, o meclisin reisi tekrar sordu hem dedi:

“Musibet olur her dem hıyanet neticesi, mükâfatın sebebi. Ey şu asrın adamı! Kader bir sille vurdu, kazaya da çarptırdı

Hangi ef'alinizle kazaya hem kadere şöyle fetva verdiniz ki kaza-i İlahî musibetle hükmetti, sizleri hırpaladı?

Hata-i ekseriyet olur sebep daima musibet-i âmmeye.” Dedim: Beşerin dalâlet-i fikrîsi, Nemrudane inadı,

Firavunane gururu şişti şişti zeminde, yetiştirdi semavata. Hem de dokundu hassas sır-ı hilka. Semavattan indirdi

Tufan, taun misali, şu harbin zelzelesi; gâvura yapıştırdı semavî bir silleyi. Demek ki şu musibet, bütün beşer musibetiydi,

Nev'en umuma şâmil. Bir müşterek sebebi; maddiyyunluktan gelen dalalet-i fikrîydi, hürriyet-i hayvanî, hevanın istibdadı...

Hissemizin sebebi, erkân-ı İslâmîde ihmal ve terkimizdi. Zira Hâlık Teâlâ yirmi dört saatten bir saati istedi,

Beş vakit namaz için yalnız o saati, bizden yine bizim için emretti hem istedi. Tembellikle terk ettik, gafletle ihmal oldu.

Şöyle de ceza gördük: Beş senede, yirmi dört saatte daima talim ve meşak-katle tahrik ve koşturmakla bir nevi namaz kıldırdı.

Hem senede yalnız bir ay oruç için nefsimizden istedi. Nefsimize acıdık, keffareten beş sene cebren oruç tutturdu.

Kendi verdiği malından, kırkıdan ya onundan birini zekât istedi. Buhl ile hem zulmettik, haramı karıştırdık, ihtiyarla vermedikti.

O da bizden aldırıldı müterakim zekâtı, haramdan da kurtardı. Amel, cins-i cezadır. Ceza, cins-i ameldir. Salih amel ikiydi:

Biri müsbet ve ihtiyarî; biri menfî, ıztırarî. Bütün âlâm, mesaiib, a'mal-i salihadır; lâkin menfidir, ıztırarî. Hadîs teselli verdi.

Bu millet-i günahkâr kanıyla abdest aldı. Fiilî bir tövbe etti. Mükâfat-ı âcili, şu milletin humsu dört milyonu çıkardı

Derece-i velayet, mertebe-i şehadetle gazilik verdi, günahı sildi. Bu meclis-i âlî-i misalî, bu sözü tahsin etti.

Ben de birden uyandım, belki yakaza ile yeni yattım. Bence yakaza rüyadır, Rüya bir nevi yakazadır. Orada asrın vekili, burada Said-i Nursî...

Din ile hayat kabil-i tefrik olduğunu zannedenler felakete sebeptirler

Şu Jön Türk'ün hatası, bilmedi o bizdeki din hayatın esası. Millet ve İslâmiyet ayrı ayrı zannetti.

Medeniyet müstemir, müstevli vehmeyledi. Saadet-i hayatı içinde görüyordu. Şimdi zaman gösterdi,

Medeniyet sistemi {**Tam bir işaret-i gaybiyedir. Sekeratta olan dinsiz, zalim medeniyete bakıyor.*} bozuktu hem muzırdı, tecrübe-i kat'îye bize bunu gösterdi.

Din hayatın hayatı hem nuru hem esası. İhya-yı din ile olur şu milletin ihyası. İslâm bunu anladı.

Başka dinin aksine, dinimize temessük derecesi nisbeten milletin terakkisi. İhmali nisbetinde idi

Milletin tedennisi. Tarihî bir hakikat, ondan olmuş tenasi.

Siyaset, efkârın âleminde bir şeytandır; istiaze edilmeli!

Siyaset-i medeni, ekserin rahatına feda eder ekalli. Belki ekall-i zalim, kendine kurban eder ekserîn-i avamı.

Adalet-i Kur'anî; tek masumun hayatı, kanı heder göremez, onu feda edemez değil ekseriyete, hattâ nev'in umumu...

Âyet-i *مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ* iki sırr-ı azîmi vaz'ediyor nazara. Biri: Mahz-ı adalet. Bu düstur-u azîmi

Ki fert ile cemaat, şahıs ile nev-i beşer, kudret nasıl bir görür; adalet-i İlahî, ikisine bir bakar. Bir sünnet-i daimî.

Şahs-ı vâhid, hakkını kendi feda ediyor. Lâkin feda edilmez, hattâ umum insana. Onun iptal-i hakkı hem irâka-i demi,

Hem zeval-i ismeti iptal-i hakk-ı nev'in hem ismet-i beşerin mislidir hem naziri. İkinci sırrı budur: Hodgâmî bir âdemî

Hırs ve heves yolunda bir masumu öldürse, eğer elinden gelse, hevesine mani ise harap eder dünyayı, imha eder benî-Âdem'i.

İslâmiyet, selm ve müsalemettir; dâhilde nizâ ve husumet istemez

Ey âlem-i İslâmî! Hayatın ittihatı. Ger ittihat istersen düsturun bu olmalı:

“Hüve'l-Hakku” yerine “Hüve Hakkun” olmalı. “Hüve'l-Hasen” yerine “Hüve'l-Ahsen” olmalı.

Her müslim kendi meslek, mezhebine demeli: “İşte bu hakdır, başkasına ilişmem. Başkaları güzelse benim en güzelidir.”

Dememeli: “Budur hak, başkaları battaldır.” Ya “Yalnız benimkidir güzeli, başkaları yanlışdır hem çirkindir.”

Zihniyet-i inhisar, hubb-u nefisten geliyor, sonra maraz oluyor, nizâ ondan çıkıyor. Dert ile dermanlar

Taaddüdü hak olur, hak da taaddüd eder. Hâcat ve ağdıyenin tenevvüü hak olur, hak da tenevvü eder.

İstidat, terbiyeler tekessürü hak olur, hak da tekessür eder. Bir madde-i vâhide hem zehir ve hem panzehir.

İki mizaca göre. Mesail-i fer'ide hakikat sabit değil, izafî ve mürekkeb, mükellefîn mizaçlar

Ona bir hisse verip ona göre ederek tahakkuk ve terekküp, her mezhebin sahibi mühmel mutlak hükmeder.

Mezhebinin hududu, tayinini bırakır temayül-ü mizaca; taassub-u mezhebî tamime sebep olur.

Tamimin iltizamı sebep olur nizâyâ. İslâmiyet'ten evvel tabakat-ı beşerde derin uçurumlar,

Hem tebâud-ü acibi istedi bir vakitte taaddüd-ü enbiya, tenevvü-ü şerâyi', müteaddid mezhepler.

Beşerde bir inkılab İslâmiyet yaptırdı, beşer tekarüb etti, şer' etti ittihat, vâhid oldu peygamber.

Seviye bir olmadı, mezhep taaddüd etti. Terbiye-i vâhide kâfi geldiği zaman, ittihat eder mezhepler...

İsraf sefahetin, sefahet sefaletin kapısıdır

Ey müsrifli kardeşim! Tagaddi noktasında bir iken iki lokma; bir lokma bir kuruşa, bir lokma on kuruşa.

Hem ağza girmeden hem boğazdan geçtikten, müsavi bir olurlar. Yalnız ağızda, o da kaç saniyede bîhuşe verir nûşe.

Zevkî bir fark bulunur, daim onu aldatır o kuvve-i zaika; bedene hem mideye kapıcı, müfettişe.

Onun tesiri menfî, müsabet değil! Vazife yalnız kapıcıyı taltif ve memnun etmek! Nûş verirsin o bîhuşe

Aslî vazifesinde onu müşevveş etmek, tek bir kuruş yerine on bir kuruşu vermek, olur şeytanî pîşe.

İsrafın en sefihi, tebzirin en sakîmi, bir tarzıdır bir çeşidi; heves etme bu işe...

Zaika telgrafçıdır, telziz ile baştan çıkarma {**İktisat Risalesi'nin çekirdeği-dir. Belki on sahife olan İktisat Risalesi'ni kable'l-vücut on satırda okumuş.*}

Rububiyet-i İlah hikmet ve inayeti, ağızla hem burunla iki merkezi teşkil etmiştir, içinde hudut karakolu, hem

Muhbirleri de koymuş. Şu âlem-i sağırde damarları telefon, âsablını telgraf hükmüne vaz'eylemiş. Şâmme telefonu, hem

Telgrafa zaika inayet memur etmiş. O Rezzak-ı Hakiki, erzak üstüne koymuş rahmetten bir tarife; taam ve levn ve hem

Rayiha. İşte şu havass-ı selâse, o Rezzak canibinden birer ilannamesi, birer davetnamesi, bir izinnamesi, hem

Bir dellâldır ki muhtaç ve müşteriler hep onlarla celbolur. Mürtezic hayvanlara zevk ve rü'yet ve şemm, birer âlet vermiş. Hem

Taamları muhtelif ziynetlerle süsletmiş, hevaî gönülleri avutup lâkaytları tehyic ile cezbetmiş. Vaktâ taam girse hem

Ağza, birdenbire zaika her tarafa bir telgraf çekiyor bedenini aktarına. Şâmme telefon veriyor, gelen taam nev'i, hem

Çeşitleri de söyler. Hâcetleri muhtelif, ayrı ayrı mürtezic, ona göre davranır, ona da hazırlanır ya cevab-ı red gelir. Hem

Kapı dışarı atar, yüzüne de tükürür. İnalet tarafından madem buna memurdur, zevki baştan çıkarma. Hem

Telziz ile aldatma. Sonra o da unuttur doğru iştiha nedir; bir iştiha-yı kâzib gelir, başına çatar. Hatası, maraz ile hem

İlletlerle cezalar gelir. Hakiki lezzet hakiki iştihadan çıkar, doğru iştiha sadık bir ihtiyaçtan. Bu lezzet-i kâfide, şah hem

Geda beraber. Hem bâhemdir bir dinar ve bir dirhem o lezzet berhem-zened eleme olur merhem.

Niyet gibi tarz-ı nazar dahi âdeti ibadete çevirir

Şu noktaya dikkat et; nasıl olur niyetle mubah âdât, ibadat... Öyle tarz-ı nazarla fûnun-u ekvan, olur maarif-i İlahî...

Tetkik dahi tefekkür, yani ger harfî nazarla hem sanat noktasında "Ne güzeldir." yerine "Ne güzel yapmış Sâni", nasıl yapmış o mâhi?"

Nokta-i nazarında kâinata bir baksan nakş-ı Nakkaş-ı Ezel, nizam ve hikmetiyle lem'a-i kasd ve itkan, tenvir eder şübehi.

Döner ulûm-u kâinat, maarif-i İlahî. Eğer mana-yı ismiyle, tabiat noktasında, “Zatında nasıl olmuş?” eğer etsen nigâhı,

Bakarsan kâinata, daire-i fününun daire-i cehil olur. Bîçare hakikatler, kıymetsiz eller kıymetsiz eder. Çoktur bunun güvahi.

Böyle zamanda tereffühte izn-i Şer’î bizi muhtar bırakmaz

Lezaiz çağırıldıkça “Sanki yedim.” demeli. Sanki yedim düstur eden, bir mescidi yemedi. {**İstanbul’da Sanki Yedim namında bir mescid var. “Sanki yedim.” diyen adam, hevesinden kurtardığı paralarla bina etmiş.*}

Eskide ekser İslâm filcümle aç değildi. Tena’uma ihtiyar bir derece var idi.

Şimdi ise ekseri açlığa düştü kaldı. Telezzüze ihtiyar, izn-i şer’î kalmadı.

Sevad-ı a’zam hem ekseriyet-i masumun maişeti basittir. Tagaddi besatiyle onlara tabi olmak

Bin kere müreccaktır, ekalliyet-i müsriye, ya bir kısım sefihe tagaddide tereffüh noktasında benzemek...

Hasletlerin yerleri değişse mahiyetleri değişir

Bir haslet; yer ayrı, sima bir. Kâh dev kâh melek kâh salih kâh talih, misali şunlardır:

Zayıfın kavîye karşı izzet-i nefsi sayılan bir sıfat, ger olursa kavîde, tekebür ve gururdur.

Kavînin bir zayıfa karşı da tevazuu sayılan bir sıfatı, ger olursa zayıfta, tezellül ve riyadır.

Bir ulü’l-emr, makamında olursa ciddiyeti, vakardır; mahviyeti, zilletir.

Hanesinde bulunsa mahviyeti tevazu, ciddiyeti kibirdir.

Mütekelim-i vahde olsa eğer bir zatta: Müsamaha, hamiyet. Fedakârlık; bir haslet, bir amel-i salihdir.

Mütekelim-i maalgayr olsa eğer o zatta: Müsamaha, hıyanet. Fedakârlık; bir sıfat, bir amel-i talihdir.

Tertib-i mebâdide tevekkül, tembelliktir. Terettüb-ü netice noktasındaki tefviz, tevekkül-ü şer’îdir.

Semere-i sa’yine, kısmetine rıza ise memduh bir kanaattir, meyl-i sa’ye kuvvettir.

Mevcut mala iktifa, mergub kanaat değil belki dîn-himmetliktir. Misaller daha çoktur.

Kur’an mutlak zikreder, salihat ve takvayı. İbhamında remzeder makamatın tesiri. İcazı bir tafstir. Sükûtu geniş sözdür.

أَلْحَقُّ يَغْلُو bizzat hem âkıbet muraddır

Ey arkadaşı! Bir zaman bir sâil dedi: “Madem أَلْحَقُّ يَغْلُو hakdır. Neden kâfir, müslime; kuvvet, hakka galiptir?”

Dedim: Dört noktaya bak, bu müşkül de hallolur. `Birinci nokta şudur: >Her hakkın her vesilesi hak olması lâzım değildir.

Öyle de her bâtılın her vesilesi bâtıl olması, yine lâzım değildir. Neticesi şu çıkar: Hak olan bir vesile, bâtıl vesileye galiptir.

Dolayısıyla, bir hak bir bâtıla mağluptur. Muvakkaten, bi’l-vasita olmuştur. Yoksa bizzat hem daima değildir.

Lâkin âkıbetü’l-akibe, her dem yine hakkındır. Kuvvetin bir hakkı var, bir sırr-ı hilkatı var.

İkinci nokta şudur: Her müslimin her vasfı müslim olmak vâcib iken hariçen her dem vaki, sabit değildir.

Öyle de her kâfirin her vasfı kâfir olmak, küfründen neş’et etmek yine lâzım değildir.

Her fâsıkın her vasfı fâsık olmak, fâsıktan neş’et etmek, öyle de her dem sabit değildir.

Demek bir kâfirin müslim olan bir vasfı, müslimdeki lâmeşru vasfına galip olur. Bi’l-vasita, o kâfir dahi ona galiptir.

Hem dünyada, hayatın hakkı şâmil ve âmmdır. O rahmet-i âmmenin bir cilve-i manidar, onun bir sırr-ı hikmeti var; küfür mani değildir.

Üçüncü nokta şudur: O Zat-ı Zülcelal’in iki vaf-ı kemalden iki şer’i tecelli, vaf-ı iradeden gelen meşietle takdirdir,

O da şer’-i tekvinî. Vaf-ı kelâmdan gelen şeriat-ı meşhure. Teşri’ evamire karşı itaat, isyan

Nasıl olur. Öyle de tekvinî evamire itaat ve isyan olur. Birincisi galiba dâr-ı uhrada görür

Mücazâtı, sevabı. İkincisi ağıleba dâr-ı dünyada çeker, mükâfat ve ikabı. Mesela, nasıl sabrın mükâfatı zaferdir;

Ataletin mücazâtı sefalet. Öyle de sa'yin sevabı olur servet. Sebatta da galebedir mükâfat. Zehirin ikabı bir maraz, panzehirin sevabı bir sıhhattir.

Bazen iki şeriat evamiri, bir şeyde beraber müctemidir. Her birine bir cihet... Demek tekvinî emre itaat ki bir haktır.

İtaat galip olur, o emrin isyanına ki bir tavr-ı bâtıldır. Bir bâtıla vesile olmuş olursa bir hak, vaktâ ki galip olsa

Bir bâtıla ki olmuş o da vesile-i hak. Bi'l-vasıta bir hakkın bir bâtıla mağluptur. Fakat bizzat değildir.

Demek **الْحَقُّ يَغْلُو** bizzat demektir. Hem âkıbet muraddır, kayd-ı haysiyet maksuddur. `Dördüncü nokta şudur:

Bir hak bi'l-kuvve kalmış, yahut kuvvetsiz kalmış, ya mahluttur hem mahşuş. Ona da bir inkişaf, ya bir taze kuvvet vermek lâzım gelmiştir.

Mühezzeb ve müzehheb yapmak için muvakkat bâtil ona musallat, tâ ki sebike-i hak ne miktar lüzum vardır

Tâ mahz ve hâlis çıksın. Mebâdide, dünyada bâtil etse galebe fakat kazanmaz harbi. "Âkıbetü'l-müttakin" ona vurur bir darbe!

İşte bâtil mağluptur.

الْحَقُّ يَغْلُو sırrı onu çarpar ikaba, işte hak da galiptir.

Bir kısım desatir-i içtimaiye

İçtimaî heyette düsturları istersen: Müsavatsız adalet, önce adalet değil. Temasülse tezdânın mühim bir sebebidir.

Tenasüpse tesanüdün esası. Sıgar-ı nefistir tekebbürün menbaı. Zaaf-ı kalptir gururun madeni. Olmuş acz, muhalefet menşei. Meraksa ilme hocadır.

İhtiyaçtır terakkinin üstadı. Sıkıntıdır muallime-i sefalet. Demek, sefaletin menbaı sıkıntı olmuş. Sıkıntı ise madeni: Yeisle sû-i zandır,

Dalalet-i fikrîdir, zulûmat-ı kalbîdir, israf-ı cesedîdir.

Kadınlar yuvalarından çıkıp beşeri yoldan çıkarmış, yuvalarına dönmeli ۱۵

تَأْتِي الرِّجَالُ الشُّفَهَاءَ بِالْمَوْسَاتِ * إِذَا تَرَجَّلَ النِّسَاءُ النَّاسِرَاتِ بِالْوَقَاحَاتِ {*Tesettür Risalesi'nin esasıdır. Yirmi sene sonra müellifinin mahkûmiyetine sebep gösteren bir mahkeme, kendini ve hâkimlerini ebedî mahkûm ve mahcup eylemiş.}

Mimsiz medeniyet, taife-i nisayı yuvalardan uçurmuş, hürmetleri de kırmış, mebzul metayı yapmış. Şer'-i İslâm onları

Rahmeten davet eder eski yuvalarına. Hürmetleri orada, rahatları evlerde, hayat-ı ailede. Temizlik ziynetleri.

Haşmetleri, hüsn-ü hulk; lütf-u cemali, ismet; hüsn-ü kemali, şefkat; eğlencesi, evladı. Bunca esbab-ı ifsad, demir-sebat kararı

Lâzımdır tâ dayansın. Bir meclis-i ihvanda güzel karı girdikçe riya ile rekalet, hased ile hodgâmlık debretir damarları!

Yatmış olan hevesat, birdenbire uyanır. Taife-i nisada serbestî inkişafı, sebep olmuş beşerde ahlâk-ı seyyienin birdenbire inkişafı.

Şu medeni beşerin hırçınlaşmış ruhunda, şu suretler denilen küçük cenazelerin, mütebessim meyyitlerin rolleri pek azımdır hem müthiştir tesiri.

{*Nasıl meyyite bir karıya nefsanî nazarla bakmak, nefsin dehşetle alçaklığım gösterir. Öyle de rahmete muhtaç bir biçare meyyitenin güzel tasvirine müştehiyane bir nazarla bakmak, ruhun hissiyat-ı ulviyesini söndürür.}

Memnû heykel, suretler: Ya zulm-ü mütehaccir ya mütecessid riya ya mün-cemid hevestir. Ya tılsımdır, celbeder o habîs ervahları.

Maddiyyunluk, bir taun-u manevîdir

Maddiyyunluk bir taun-u manevî, beşere de tutturdu şu müthiş bir sıtmayı.

{*Eski Harb-i Umumî'ye işaret eder.}

Hem de âni çarptırdı bir gazab-ı İlahî. Telkin hem de taklit,

Tenkide kabiliyet-i tevessüü nisbeten, o taun da ediyor tevessü ve intişar. Telkini fenden almış, medeniyetten taklit.

Hürriyet, tenkit vermiş, gururundan dalalet çıkmış.

Riba, İslâm'a zarar-ı mutlaktır

Riba atalet verir, şevk-i sa'yi söndürür. Ribanın kapıları hem de onun kapıları olan bu bankaların her

Dem nef'i ise beşerin en fena kısmıdır, onlar da gâvurlardır. Gâvurlardaki nef'i en fena kısmıdır, onlar da zalimler. Her

Dem zalimlerdeki nef'i en fena kısmıdır, onlar da sefihtir. Âlem-i İslâm'a bir zarar-ı mutlak. Mutlak beşer her

Dem refahı, nazar-ı şer'ide yoktur; zira harbî bir gâvur hürmetsiz, ismet-sizdir; demi hederdir her

De.....m.

Kur'an, kendi kendini himaye edip hâkimiyetini idame eder {*Otuz beş sene evvel yazılan bu makam, bu sene yazılmış tarzını gösteriyor. Demek, ramazan bereketiyle yazılmış bir nevi ihbar-ı gaybidir.}

Bir zatı gördüm ki yeis ile müptela, bedbinlikle hasta idi. Dedi: Ulema azaldı, kemiyet keyfiyeti. Korkarız dinimiz sönecek de bir zaman

Dedim: Nasıl kâinat söndürülmezse iman-ı İslâmî de sönecek. Öyle de zeminin yüzünde çakılmış mismarlar hükmünde her an

Olan İslâmî şeair, dinî minarat, İlahî maâbid, şer'î maâlim itfa olmazsa İslâmîyet parlayacak an be-an!

Her bir mabed bir muallim olmuş tabıyla tabâyie ders verir. Her maâlim dahi birer üstad olmuştur; onun lisan-ı hali eder telkin-i dinî, hatasız hem bînisan.

Her bir şeair bir hoca-i dânâdır, ruh-u İslâm'ı daim enzara ders veriyor. Mürur-u a'sar ile sebep-i istimrar-ı zaman.

Güya tecessüm etmiş envar-ı İslâmîyet, şeairi içinde. Güya tasallüb etmiş zülâl-i İslâmîyet, maâbidi içinde. Birer sütun-u iman.

Güya tecessüd etmiş ahkâm-ı İslâmîyet, maâlimi içinde. Güya tahaccür etmiş erkân-ı İslâmîyet, avâlimi içinde. Birer sütun-u elmas. Onunla murtabittir zemin ile âsuman.

Lâsiyyema bu Kur'an-ı hatib-i mu'ciz-beyan; daima tekrar eder bir hutbe-i ezeli, aktar-ı İslâmîde kalmamış hiç de bir köy hem dahi hiçbir mekân;

Nutkunu dinlemesin, talimi işitmesin.

إِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ sırıyla hâfızlıktır pek de büyük bir rütbe. Tilavet ise ibadet-i ins ü cânn.

Onun içinde talim hem müsellematı tezkir. Tekerrür-ü zamanla nazariyat, kalbolur müsellemata hem döner bedihiyata. İstemez daha beyan.

Zaruriyat-ı dinî, nazariyattan çıkıp zaruriyat olmuştur. Tezkir ise kâfidir. İhtar ise vâfidir. Şâfidir her dem Kur'an.

İhtara hem tezkire, şu intibah-ı İslâm hem içtimaî yakaza her birine veriyor: Umuma ait olan delail ve hem mizan.

Madem içtimaî hayat İslâm'da başlamıştır, her birinin imanı kendine mahsus olan delile münhasıran değil, müstenid vicdan.

Belki cemaatin kalbinde gayr-ı mahdud esbaba dahi eder istinad. Hattâ cây-ı dikkattir: Bir mezheb-i zaîfî, mürur ettikçe zaman,

İptali müşkül olur. Nerede kaldı ki İslâm, vahiy ile fitrat gibi iki metin esasa hem istinad etmiştir hem bu kadar a'sarda nâfizane hükümran!

Râsih esaslarıyla, bâhir eserleriyle kürenin yarısıyla iltiham peyda etmiş, bir ruh-u fitrî olmuş; nasıl küsufa girer, küsuftan çıkmış el-ân!

Fakat maatteessüf, bazı zevzek kefere, safsatalı adamlar şu kasr-ı âlînin metin esaslarına ilişir buldukça imkân.

Onları deprettirir. Esaslara ilişilmez, onlarla oynanılmaz, sussun şimdi dinsizlik! İflas etti o teres. Bestir tecrübe-i küfran ve yalan.

Bu âlem-i İslâm'ın âlem-i küfre karşı en ileri karakolu şu dârülfünun idi. Lâkayt ve gafletlikle hasm-ı tabiat-yılan

Gediği açtı cephenin arkasında, dinsizlik hücum etti, millet epey sarsıldı. En ileri karakol, İslâmîyet ruhuyla tenevvür etmiş cenan.

En mütesallib olmalı, en müteyakkız olmalı yahut o dâr olmamalı, İslâm'ı aldatmamalı. İmanın yeri kalptir, dimağ ise oluyor ma'kes-i nur-u iman.

Bazen de mücahiddir, bazen süpürgecidir. Dimağda vesveseler hem pek çok ihtimaller kalp içine girmese sarsılmaz iman, vicdan.

Yoksa bazılarının zannınca iman dimağda olsa ruh-u iman olan hakkalyakîne, ihtimalat-ı kesîre olur birer hasm-ı bîeman.

Kalp ile vicdan, mahall-i iman. Hads ile ilham, delil-i iman. Bir hiss-i sâdis, tarîk-ı iman. Fikr ile dimağ, beğçi-i iman.

İcaz ile beyan i'caz-ı Kur'an

Bir zaman rüyada gördüm ki Ağrı Dağı altındayım. Birden o dağ patladı, dağ gibi taşları âleme dağıttı, sarstı cihanı.

Füc’eten bir adam yanımda peyda oldu. Dedi ki: İcaz ile beyan et, icmal ile icaz et, bildiğin enva-ı i’caz-ı Kur’an’ı!

Daha rüyada iken tabirini düşündüm, dedim: Şuradaki infilak, beşerde bir inkılaba misal. İnkılabda ise elbet hüda-yı Furkanî,

Her tarafta yükselip hem de hâkim olacak. İ’cazının beyanı, zamanı da gelecek! O sâile cevaben dedim: İ’caz-ı Kur’anî,

Yedi menabi-i külliyyeden tecelli hem yedi anâsırdan tereküp eder. `Birinci Menba:>Lafzın fesahatinden selaset-i lisanı;

Nazmın cezaletinden, mana belâgatından, mefhumların bedaatinden, mazmunların beraatından, üslupların garabetinden birden tevellüd eden bârika-i beyanı.

Onlarla oldu mümtezic, mizac-ı i’cazında acib bir nakş-ı beyan, garib bir sanat-ı lisanî. Tekrarı hiçbir zaman usandırmaz insanı.

İkinci Unsur ise: Umûr-u kevnîyede gaybî olan esasat, İlahî hakaikten gaybî olan esrardan, gaybî-yi âsumanî.

Mazide kaybolan gaybî olan umûrdan, müstakbelde müstetir kalmış olan ahvalden birden tazammun eden bir ilmü’l-guyub hızanı,

Âlemü’l-guyub lisanı, şehadet âlemiyle konuşuyor erkânı, rumuz ile beyanı, hedef nev-i insanî, i’cazın bir lem’a-i nurani...

Üçüncü Menba ise: Beş cihetle hârika bir câmiyyet vardır. Lafzında, manasında, ahkâmında hem ilminde, makasızın mizanı.

Lafzı tazammun eder pek vâsi ihtimalat hem vücuh-u kesîre ki her biri nazar-ı belâgatta müstahsen, Arabiyece sahih, sırr-ı teşriî lâyk görüyor ânı.

Manasında: Meşarib-i evliya, ezvak-ı ârifni, mezahib-i sâlikîn, turuk-u mütekellimîn, menahic-i hükema, o i’caz-ı beyanı

Birden ihata etmiş hem de tazammun etmiş. Delâletinde vüs’at, manasında genişlik. Bu pencere ile baksan, görürsün ne geniştir meydanı!

Ahkâmındaki istiab: Şu hârika şeriat ondan olmuş istinbat. Saadet-i dâreynin bütün desatirini, bütün esbab-ı emni,

İçtimaî hayatın bütün revabitını, vesail-i terbiye, hakaik-i ahvali birden tazammun etmiş onun tarz-ı beyanı...

İlmindeki istiğrak: Hem ulûm-u kevnîye hem ulûm-u İlahî, onda meratib-i delâlat, rumuz ile işaret, sureler surlarında cem’etmiştir cinanı.

Makasız ve gayatta: Muvazenet, ittırad, fitrat desatirine mutabakat, ittihat; tamam müraat etmiş, hıfzylemiş mizanı.

İşte lafzın ihatasında, mananın vüs’atında, hükmün istiabında, ilmin istiğrakında, muvazene-i gayatta câmiyyet-i pür-şanı!..

Dördüncü Unsur ise: Her asrın derece-i fehmine, edebî rütbesine hem her asırdaki tabakata, derece-i istidat, rütbe-i kabiliyet nisbetinde ediyor bir ifaza-i nurani.

Her asra, her asırdaki her tabakaya kapısı küşade. Güya her demde, her yerde taze nâzil oluyor o Kelâm-ı Rahmanî.

İhtiyarlandıkça zaman, Kur’an da gençleşiyor. Rumuzu hem tavazzuh eder, tabiat ve esbabın perdesini de yırtar o hitab-ı Yezdanî.

Nur-u tevhidi, her dem her âyetten fıskırır. Şehadet perdesini gayb üstünde kaldırır. Ulviyet-i hitabı dikkate davet eder, o nazar-ı insanı.

Ki o lisan-ı gaybdır; şehadet âlemiyle bizzat odur konuşur. Şu unsurdan bu çıkar hârika tazeliği bir ihata-i ummanî!

Te’nis-i ezhan için akl-ı beşere karşı İlahî tenezzülât. Tenzil’in üslubunda tenevvüü munisliğidir mahbub-u ins ü cânı.

Beşinci Menba ise: Nakil ve hikâyatında, ihbar-ı sadıkada esasî noktalar-dan hazır müşahit gibi bir üslub-u bedî-i pür-maânî

Naklederek, beşeri onunla ikaz eder. Menkulatı şunlardır: İhbar-ı evvelîni, ahval-i âhirîni, esrar-ı cehennem ve cinanı.

Hakaik-i gaybiye hem esrar-ı şehadet, serair-i İlahî, revabit-ı kevnîye dair hikâyatıdır hikâyet-i ayânî

Ki ne vaki reddeylemiş, ne mantık tekzip etmiş. Mantık kabul etmezse red de bile edemez. Semavî kitapların ki matmah-ı cihanî.

İttifakî noktalarda musaddıkane nakleder. İhtilafî yerlerinde musahhahane bahseder. Böyle naklî umûrlar bir “Ümmî”den sudûru hârika-i zamanî...

Altıncı Unsur ise: Mutazammın ve müessis olmuş din-i İslâm'a. İslâmiyet misline ne mazi muktedirdir, ne müstakbel muktedir; araştırsan zaman ile mekânı!..

Arzımızı senevî, yevmî dairesinde şu hayt-ı semavîdir; tutmuş da döndürüyor. Küreye ağır basmış hem dahi ona binmiş. Bırakmıyor isyanı.

Yedinci Menba ise: Şu altı menbadan çıkan envar-ı sitte, birden eder imti-zaç. Ondan çıkar bir hüsün, bundan gelir bir hads, vasıta-i nurani.

Şundan çıkan bir zevktir; zevk-i i'caz bilindir, tabirine lisanımız yetişmez. Fikir dahi kâsırdır, görünür de tutulmaz o nücüm-u âsumanî.

On üç asır müddette meylü't-tahaddî varmış Kur'an'ın a'dasında, şevk-i taklit uyanmış Kur'an'ın ahbabında. İşte i'cazın bir bürhanı...

Şu iki meyl-i şeditte yazılmıştır meydanda, milyonlarla kütüb-ü arabiye, gelmiştir kütüphane-i vücuda. Onlar ile Tenzil'i düşerse bir mizanı

Muvazene edilse, değil dâna-i bîmüdânî, hattâ en âmî adam, göz kulakla diyecek: Bunlar ise insanî, şu ise âsumanî!

Hem de hükmedecek: Şu bunlara benzemez, rütbesinde olamaz. Öyle ise ya umumdan aşağı; bu ise bilbedahe malûm olmuş butlanı.

Öyle ise umumun fevkindedir. Mazmunları o kadar zamanda, kapı açık, beşere vakfedilmiş; kendine davet etmiş ervah ile ezhanı!

Beşer onda tasarruf, kendine de mal etmiş. Onun mazmunları ile yine Kur'an'a karşı çıkmamış, hiçbir zaman çıkamaz; geçti zaman-ı imtihanı.

Sair kitaplara benzemez, onlara makîs olmaz; zira yirmi sene zarfında müneccemen hâcetlere nisbeten nüzulü; müteferrik mütekatı', bir hikmet-i Rabbanî.

Esbab-ı nüzulü muhtelif, mütebayın. Bir maddede es'ile mütekerrir, mütefavit. Hâdisat-ı ahkâmı müteaddid, mütegayir. Muhtelif, mütefarık nüzulünün ezmanı.

Hâlât-ı telakkisi mütelevvi, mütehalif. Aksam-ı muhatabı müteaddid, mütebaid. Gayat-ı irşadında mütederric, mütefavit. Şu esaslara müstenid binâ hem beyanı,

Cevabı hem hitabı. Bununla da beraber selaset ve selâmet, tenasüp ve tesa-nüd, kemalini göstermiş; işte onun şahidi: Fenn-i beyan maânî.

Kur'an'da bir hâssa var; başka kelâmı yoktur. Bir kelâmı işitsen, asıl sahib-i kelâmı arkasında görürsün, ya içinde bulursun. Üslup: Âyine-i insanî.

Ey sâil-i misalî! Sen ki icaz istedin, ben de işaret ettim. Eğer tafsil istersen, haddimin haricinde!.. Sinek seyretmez âsumanı.

Zira o kırk enva-ı i'cazından yalnız bir tekini ki cezalet-i nazmıdır; İşaratü'l-i'caz'da sıkışmadı tıbyanı.

Yüz sahife tefsirim ona kâfi gelmedi. Senin gibi ruhanî ilhamları ziyade. Ben istiyorum senden tafsil ile beyanı!

* * *

أولاً شَمَاؤُ دَسْتِ أَدَبٍ غَرِبٍ هَوْشِبَارٍ هَوَاكِرٍ دَهَادِرٍ
دَابَّ أَدَبٍ أَبَدٌ مُدَّتْ فُرْوانِ ضِيَابَارٍ شِفَاكَارٍ هُدَادَارٍ

Kâmilîn insanların zevk-i maâlîsini hoşnut eden bir halet, çocukça bir he-ve, sefihçe bir tabiat sahibine hoş gelmez,

Onları eğlendirmez. Bu hikmete binaen, bir zevk-i süflî, sefih hem nefsî ve şehvanî içinde tam beslenmiş, zevk-i ruhîyi bilmez.

Avrupa'dan tereşşuh etmiş şu hazır edebiyat romanvari nazarla, Kur'an'da olan letaif-i ulviyet, mezaya-yı haşmeti göremez hem tadamaz.

Kendindeki miheki ona ayar edemez. Edebiyatta vardır üç meydan-ı cevelan; onlar içinde gezer, haricine çıkamaz:

Ya aşkla hüsendür, ya hamaset ve şehamet, ya tasvir-i hakikat. İşte yabani edepse hamaset noktasında hakperestliği etmez.

Belki zalim nev-i beşerin gaddarlıklarını alkışlamakla kuvvet-perestlik his-sini telkin eder. Hüsün ve aşk noktasında, aşk-ı hakiki bilmez.

Şehvet-engiz bir zevki nefislere de zerkeder. Tasvir-i hakikat maddesinde, kâinata sanat-ı İlahî suretinde bakmaz,

Bir sıbga-i Rahmanî suretinde göremez. Belki tabiat noktasında tutar, tasvir ediyor hem ondan da çıkamaz.

Onun için telkini aşk-ı tabiat olur. Madde-perestlik hissi, kalbe de yerleşti-rir, ondan ucuzca kendini kurtaramaz.

Yine ondan gelen, dalaletten neş'et eden ruhun ızdırabatına o edepsizlenmiş edep müsekkin hem münevvim; hakiki fayda vermez.

Tek bir ilacı bulmuş, o da romanlarıymış. Kitap gibi bir hayy-ı meyyit, sine-ma gibi bir müteharrik emvat! Meyyit hayat veremez.

Hem tiyatro gibi tenasühvari, mazi denilen geniş kabrin hortlakları gibi şu üç nevi romanlarıyla hiç de utanmaz.

Beşerin ağzına yalancı bir dil koymuş hem insanın yüzüne fâsık bir göz takmış, dünyaya bir âlüfte fistanını giydirmiş, hüsn-ü mücerred tanımaz.

Güneşi gösterirse sarı saçlı güzel bir aktrisi kârie ihtar eder. Zahiren der: "Sefahet fenadır, insanlara yakışmaz."

Netice-i muzırrayı gösterir. Halbuki sefahete öyle müşevvikane bir tasviri yapar ki ağız suyu aktır, akıl hâkim kalamaz.

İştihayı kabartır, hevesi tehyic eder, his daha söz dinlemez. Kur'an'daki edepse hevayı karıştırmaz.

Hakperestlik hissi, hüsn-ü mücerred aşkı, cemel-perestlik zevki, hakikat-perestlik şevki verir hem de aldatmaz.

Kâinata tabiat cihetinde bakmıyor; belki bir sanat-ı İlahî, bir sıbga-i Rahmanî noktasında bahseder, akılları şaşırtmaz.

Marifet-i Sâni'in nurunu telkin eder. Her şeyde âyetini gösterir. Her ikisi rikkatli birer hüznü de veriyor fakat birbirine benzemez.

Avrupazade edepse faldü'l-ahbaptan, sahipsizlikten neş'et eden gamlı bir hüznü veriyor, ulvi hüznü veremez.

Zira sağır tabiat hem de bir kör kuvvetten mülhemane aldığı bir hiss-i hüzn-ü gamdar. Âlemi bir vahşetzar tanır, başka çeşit göstermez.

O surette gösterir hem de mahzunu tutar, sahipsiz de olarak yabaniler için de koyar, hiçbir ümit bırakmaz.

Kendine verdiği şu hissî heyecanla gitgide ilhada kadar gider, tatile kadar yol verir, dönmesi müşkül olur, belki daha dönemez.

Kur'an'ın edebi ise öyle bir hüznü verir ki âşıkane hüzündür, yetimane de-gildir. Firaku'l-ahbaptan gelir, faldü'l-ahbaptan gelmez.

Kâinata nazarı, kör tabiat yerine şuurlu hem rahmetli bir sanat-ı İlahî onun medar-ı bahsi, tabiattan bahsetmez.

Kör kuvvetin yerine inayetli, hikmetli bir kudret-i İlahî ona medar-ı beyan. Onun için kâinat, vahşetzar suret giymez.

Belki muhatab-ı mahzunun nazarında oluyor bir cemiyet-i ahbab. Her tarafta tecavüb, her canibde tahabbüb; ona sıkıntı vermez.

Her köşede istînas, o cemiyet içinde mahzunu vaz'ediyor bir hüzn-ü müş-takane, bir hiss-i ulvi verir, gamlı bir hüznü vermez.

İkisi birer şevki de verir: O yabani edebın verdiği bir şevk ile nefis düşer heyecana, heves olur münbasit; ruha ferah veremez.

Kur'an'ın şevki ise: Ruh düşer heyecana, şevk-i maâlî verir. İşte bu sırta binaen, şeriat-ı Ahmediye (asm) lehviyatı istemez.

Bazı âlât-ı lehvi tahrım edip, bir kısmı helâl diye izin verip... Demek, hüzn-ü Kur'anî veya şevk-i Tenzilî veren âlet, zarar vermez.

Eğer hüzn-ü yetimî veya şevk-i nefsanî verse âlet haramdır. Değişir eşhasa göre herkes birbirine benzemez.

Fatiha'nın âhirinde işaret olunan üç yolun beyanı

Ey birader-i pür emel! Hayalini ele al, benimle beraber gel. İşte bir zemin-deyiz, etrafına bakarız; kimse de görmez bizi.

Çadır direkleri hükmünde yüksek dağlar üstünde karanlıklı bir bulut taba-kası atılmış hem o dahi kaplatmış zeminimizin yüzü.

Müncemid bir sakf olmuş fakat alt yüzü açılmış, o yüz güneş görmüş. İşte bulut altındayız, sıkıyor zulmet bizi.

Sıkıntı da boğuyor, havasızlık öldürür. Şimdi bize üç yol var: Bir âlem-i ziyadar, bir kere seyrettimdi bu zemin-i mecazî.

Evet, bir kere buraya da gelmişim, üçünde ayrı ayrı gitmişim. Birinci yolu budur: >Ekseri burdan gider; o da devr-i âlemdir, seyahate çeker bizi.

İşte biz de yoldayız, böyle yayan gideriz. Bak şu sahranın kum deryalarına, nasıl hiddet saçıyor, tehdit ediyor bizi!

Bak şu deryanın dağvari emvacına! O da bize kızıyor. İşte elhamdülillah öteki yüze çıktık, görürüz güneş yüzü.

Fakat çektiğimiz zahmeti ancak da biz biliriz. Of! Tekrar buraya döndük şu zemin-i vahşetzar, bulut damı zulmettar. Bize lâzım, revnaktar eder kalpteki gözü

Bir âlem-i ziyadar. Fevkalâde eğer bir cesaretin var; gireriz de beraber, bu yol-u pür-hatarkâr. İkinci yolumuzu:>

Tabiat-ı arzı deleriz, o tarafa geçeriz. Ya fitrî bir tünelden titreyerek gideriz. Bir vakitte bu yolda seyrettim de geçtim bînaz ve pür-niyazî.

Fakat o zaman tabiatın zemini eritecek, yırtacak bir madde var idi elimde. Üçüncü yolun o delil-i mu'cizi

Kur'an onu bana vermişti. Kardeşim, arkamı da bırakma, hiç de korkma! Bak hâ şurada tünelvari mağaralar, tahte'l-arz akıntılar beklerler ikimizi.

Bizi geçirecekler. Tabiat da şu müthiş cümudiyeleri de seni hiç korkutmasın. Zira bu abus çehresi altında merhametli sahibinin tebessümlü yüzü.

Radyumvari o madde-i Kur'anî ışığıyla sezmiştim. İşte gözüne aydın! Ziyadar âleme çıktık, bak şu zemin-i pür-nâzî

Bu feza-yı latîf, şirin. Yahu başını kaldır! Bak semavata ser çekmiş, bulutları da yırtmış, aşağıda bırakmış. Davet ediyor bizi.

Şu şecere-i tûba, meğer o Kur'an imiş. Dalları her tarafa uzanmış. Tedelli eden bu dala biz de asılmamız, oraya alsın bizi.

O şecere-i semavî, bir timsali zeminde olmuş şer'-i enveri. Demek, zahmet çekmeden o yol ile çıkardık bu âlem-i ziyaya, sıkmadan zahmet bizi.

Madem yanlış etmişiz; eski yere döneriz, doğru yolu buluruz. Bak, üçüncü yolumuz:>Şu dağlar üstünde durmuş olan şehbazi

Hem de bütün cihana okuyor bir ezanı. Bak müezzin-i a'zama, Muhammedü'l-Hâşimî (asm) davet eder insanı âlem-i nur-u envere. İlzam eder niyaz ile namazı.

Bulutları da yırtmış, bak bu hüda dağlarına. Semavata ser çekmiş, bak şeriat cibeline. Nasıl müzeyyen etmiş zeminimizin yüzü gözü.

İşte çıkmamız buradan himmet tayyaresiyle. Ziya, nesîm orada; nur u cimal orada. İşte buradadır Uhud-u Tevhid, o cebel-i azizi.

İşte şuradadır Cûdi-i İslâmiyet, o cebel-i selâmet. İşte Cebelü'l-Kamer olan Kur'an-ı Ezher, zülâl-i Nil akıyor o muhteşem menbadan. İç o âb-ı lezizi!..

فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ
وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Ey arkadaşı! Şimdi hayali baştan çıkar, aklı kafaya geçir. Evvelki iki yolun, mağdub ve dâllin yolu; hatarları pek çoktur, kıştır daim güz yazı.

Yüzde biri kurtulur; Eflatun, Sokrat gibi. Üçüncü yol, sehildir hem karib-i müstakimdir. Zayıf, kavî müsavi. Herkes o yoldan gider. En rahatı budur ki şehit olmak ya gazi.

İşte neticeye gireriz. Evet, deha-yı fennî: Evvelki iki yoldur ona meslek ve mezhep. Fakat hüda-yı Kur'anî: Üçüncü yoldur, onun sırat-ı müstakimi îsal eder o bizi. اَللّٰهُمَّ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِيْنَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لَا الضَّالِّينَ اٰمِيْنَ

Hakiki bütün elem dalalette, bütün lezzet imandadır

Hayal libasını giymiş muazzam bir hakikat

Ey yoldaş-ı hüşdar! Sırat-ı müstakimin o meslek-i nurani, mağdub ve dâllinin o tarîk-ı zulmanî, tam farklarını görmek eğer istersen ey aziz,

Gel vehmini ele al, hayal üstüne de bin, şimdi seninle gideriz zulûmat-ı ademe. O mezar-ı ekberi, o şehir-i pür-emvatı bir ziyaret ederiz.

Bir Kadîr-i Ezelî, kendi dest-i kudretle bu zulûmat kıtadan bizi tuttu çıkardı, bu vücuda bindirdi, gönderdi şu dünyaya; şu şehir-i bilezaiz.

İşte şimdi biz geldik şu âlem-i vücuda, o sahra-yı hâile. Gözümüz de açıldı, şey cihette biz baktık; evvel istiftakârane önümüze bakarız.

Lâkin beliyeler, elemeler önümüzde düşmanlar gibi tehacüm eder. Ondan korktuk, çekindik. Sağa sola, anâsır-ı tabâyia bakarız, ondan meded bekleriz.

Lâkin biz görüyoruz ki onların kalpleri kasiyye, merhametsiz. Dişlerini birerler, hiddetli de bakarlar; ne naz dinler, ne niyaz!

Muztar adamlar gibi meyasane nazarı yukarıya kaldırdık. Hem istimedkârane ecrâm-ı ulviyeye bakarız, pek dehşetli tehditkâr da görürüz.

Güya birer gülle bomba olmuşlar, yuvalardan çıkmışlar. Hem etraf-ı fezada pek süratli geçerler, her nasılsa ki onlar birbirine dokunmaz.

Ger birisi yolunu kazara bir şaşırırsa, el-iyazü billah, şu âlem-i şehadet ödü de patlayacak. Tesadüfe bağlıdır, bundan dahi hayır gelmez.

Meyusane nazarı o cihetten çevirdik, elîm hayrete düştük. Başımız da eğildi, sinemizde saklandık, nefsimize bakarız. Mütalaa ederiz.

İşte işitiyoruz: Zavallı nefsimizden binlerle hâcetlerin sayhaları geliyor. Binlerle fâkatlerin enînleri çıkıyor. Teselliye beklerken tevahhuş ediyoruz.

Ondan da hayır gelmedi. Pek ilticakârane vicdanımıza girdik; içine bakıyoruz, bir çareyi bekleriz. Eyvah! Yine bulmayız, biz meded vermeliyiz.

Zira onda görünür binlerle emelleri, galeyanlı arzular, heyecanlı hissiyat, kâinata uzanmış. Her birinden titreriz, hiç yardım edemeyiz.

O âmâl sıkışmışlar vücud adem içinde; bir tarafı ezele, bir tarafı ebede uzanıp gidiyorlar. Öyle vüs'atleri var, ger dünyayı yutarsa o vicdan da tok olmaz.

İşte bu elîm yolda nereye bir baş vurduk, onda bir bela bulduk. Zira mağdub ve dâllîn yolları böyle olur. Tesadüf ve dalalet, o yolda nazar-endaz.

O nazarı biz taktık, bu hale böyle düştük. Şimdi dahi halimiz ki mebde ve meâdi hem Sâni' ve hem haşri muvakkat unutmamız.

Cehennemden beterdir, ondan daha muhriktir, ruhumuzu eziyor. Zira o şeş cihetten ki onlara baş vurduk. Öyle halet almışız.

Ki yapılmış o halet hem havf ile dehşetten hem acz ile ra'şetten hem kalak ve vahşetten hem yütm ve hem yeisten mürekkeb vicdansûz.

Şimdi her cihete mukabil bir cepheyi alırız, def'ine çalışırız. Evvel, kudretimize müracaat ederiz, vâ-esefâ görürüz

Ki âcize, zaîfe. Sâniyen: Nefiste olan hâcatın susmasına teveccüh ediyoruz. Vâ-esefâ durmayıp bağırırlar, görürüz.

Sâlisen: İstimdadkârane, bir halâskârı için bağırır, çağırırız, ne kimse işitiyor, ne cevabı veriyor. Biz de zannediyoruz:

Her bir şey bize düşman, her bir şey bizden garib. Hiçbir şey kalbimize bir teselli vermiyor; hiç emniyet bahşetmez, hakiki zevki vermez.

Râbian: Biz ecrâm-ı ulviyeye baktıkça onlar nazara verir bir havf ile dehşeti. Hem vicdanın müz'ici bir tevahhuş geliyor: Akılsûz, evhamsâz!

İşte ey birader! Bu dalaletin yolu, mahiyeti şöyledir. Küfürdeki zulmeti, bu yolda tamam gördük. Şimdi de gel kardeşim, o ademe döneriz.

Tekrar yine geliriz. Bu kere tarîkımız sırat-ı müstakimdir hem imanın yoludur. Delil ve imamımız, inayet ve Kur'an'dır, şebbaz-ı edvar-pervaz.

İşte Sultan-ı ezel'in rahmet ve inayeti, vaktâ bizi istedi, kudret bizi çıkardı, lütfen bizi bindirdi kanun-u meşiete: Etvar üstünde perdez.

Şimdi bizi getirdi, şefkat ile giydirdi şu hil'at-ı vücudu, emanet rütbesini bize tevcih eyledi. Nişanı niyaz ve namaz.

Şu edvar ve etvarın, bu uzun yolumuzda birer menzil-i nazdır. Yolumuzda teshilat içindir ki kaderden bir emirname vermiş, sahifede cephemiz.

Her nereye geliriz, herhangi taifeye misafir oluyoruz, pek uhuvvetkârane istikbal görüyoruz. Malımızdan veririz, mallarından alırız.

Ticaret muhabbeti, onlar bizi beslerler, hediyelerle süslerler hem de teşyi ederler. Gele gele işte geldik, dünya kapısında, işitiyoruz âvâz.

Bak girdik şu zemine, ayağımızı bastık şehadet âlemine: Şehrâyine-i Rahman, gürültühane-i insan. Hiçbir şey bilmeyiz, delil ve imamımız

Meşiet-i Rahman'dır. Vekil-i delilimiz, nâzenin gözlerimiz. Gözlerimizi açtık, dünya içine saldık. Hatırına gelir mi evvelki gelişimiz?

Garib, yetim olmuştuk; düşmanlarımız çoktu, bilmezdik hâmimizi. Şimdi nur-u iman ile o düşmanlara karşı bir rükn-ü metînimiz

İstinadî noktamız hem himayetkârımız def'eder düşmanları. O iman-ı bilahlı ki ziya-i ruhumuz hem nur-u hayatımız hem de ruh-u ruhumuz.

İşte kalbimiz rahat, düşmanları aldırılmaz, belki düşman tanımaz. Evvelki yolumuzda, vaktâ vicdana girdik; işittik ondan binlerle feryad u fizar ve âvâz.

Ondan belaya düştük. Zira âmâl, arzular, istidat ve hissiyat; daim ebedi ister. Onun yolunu bilmezdik, bizden yol bilmemezlik, onda fizar ve niyaz.

Fakat elhamdülillah, şimdi gelişimizde bulduk nokta-i istimdad, ki daim hayat verir o istidat, âmâle; tâ ebedü'l-âbâda onları eder pervaz.

Onlara yol gösterir, o noktadan istidat hem istimdad ediyor hem âb-ı hayatı içer hem kemaline koşuyor; o nokta-i istimdad, o şevk-engiz remz ü naz.

İkinci kutb-u iman ki tasdik-i haşirdir. Saadet-i ebedî, o sadefin cevheri. İman bürhanı, Kur'an. Vicdan-ı insanî bir râz.

Şimdi başını kaldır, şu kâinata bir bak, onun ile bir konuş. Evvelki yo-

lumuzda pek müthiş görünürdü. Şimdi de mütebessim her tarafa gülüyor, nâzenînane niyaz ve âvâz.

Görmez misin gözümüz arı-misal olmuştur, her tarafa uçuyor. Kâinat bostandır, her tarafta çiçekler, her çiçek de veriyor ona bir âb-ı leziz.

Hem ünsiyet, teselli, tahabbübü veriyor. O da alır, getirir; şehd-i şehadet yapar. Balda bir bal akıtır, o esrarengiz şehbaz.

Harekât-ı ecrama ya nücum ya şümusa nazarımız kondukça ellerine verirler Hâlık'ın hikmetini. Hem mâye-i ibreti hem cilve-i rahmeti alır ediyor pervaz.

Güya şu güneş bizlerle konuşuyor, der: “Ey kardeşlerimiz! Tevahhuşla sıkılmayınız, ehlen sehlen merhaba, hoş teşrif ettiniz. Menzil sizin, ben bir mumdar-ı şehnaz.

Ben de sizin gibiyim fakat safi isyansız, mutî bir hizmetkârım. O Zat-ı Ehad-i Samed ki mahz-ı rahmetiyle hizmetinize beni musahhar-ı pür-nur etmiş. Benden hararet, ziya; sizden namaz ve niyaz.”

Yahu, bakın kamere! Yıldızlarla denizler her biri de kendine mahsus birer lisanla: “Ehlen sehlen merhaba!” derler. “Hoş geldiniz, bizi tanımaz mısınız?”

Sırr-ı teavünle bak, remz-i nizamla dinle. Her birisi söylüyor: “Biz de birer hizmetkâr, rahmet-i Zülcelal'in birer âyinedarıyız; hiç de üzülmeyiniz, bizden sıkılmayınız.”

Zelzele na'raları, hâdisat sayhaları sizi hiç korkutmasın, vesvese de vermesin. Zira onlar içinde bir zemzeme-i ezkâr, bir demdeme-i tesbih, velvele-i naz u niyaz.

Sizi bize gönderen o Zat-ı Zülcelal, ellerinde tutmuştur bunların dizginlerini. İman gözü okuyor yüzlerinde âyet-i rahmet, her biri birer âvâz.

Ey mü'min-i kalbi hüşyar! Şimdi gözlerimiz bir parça dinlensinler, onların bedeline hassas kulağımızı imanın mübarek eline teslim ederiz, dünyaya göndeririz. Dinlesin leziz bir saz.

Evvelki yolumuzda bir matem-i umumî hem vaveylâ-yı mevtî zannolunan o sesler, şimdi yolumuzda birer ne vaz u namaz, birer âvâz u niyaz, birer tesbihe âğâz.

Dinle, havadaki demdeme, kuşlardaki civcive, yağmurdaki zemzeme, de-

nizdeki gangama, ra'dlardaki rakraka, taşlardaki tıktıka birer manidar ne vaz...

Terennümat-ı hava, naarat-ı ra'diye, nağamat-ı emvac, birer zikr-i azamet. Yağmurun hezecatı, kuşların seceatı birer tesbih-i rahmet, hakikate bir mecaz.

Eşyada olan asvat, birer savt-ı vücuddur: Ben de varım derler. O kâinat-ı sâkit, birden söze başlıyor: “Bizi camid zannetme, ey insan-ı boşboğaz!”

Tuyûrları söylettirir ya bir lezzet-i nimet ya bir nüzul-ü rahmet. Ayrı ayrı seslerle, küçük âğâzlarıyla rahmeti alkışlarlar, nimet üstünde iner, şükür ile eder pervaz.

Remzen onlar derler: “Ey kâinat kardeşler! Ne güzeldir halimiz, şefkatle perverdeyiz, halimizden memnunuz.” Sivri dimdikleriyle feza saçıyorlar birer âvâz-ı pür-naz.

Güya bütün kâinat ulvi bir musikîdir, iman nuru işitir ezkâr ve tesbihleri. Zira hikmet reddeder tesadüf vücudunu, nizam ise tard eder ittifak-ı evhamsâz.

Ey yoldaş! Şimdi şu âlem-i misalîden çıkarız, hayalî vehimden ineriz, akıl meydanında dururuz, mizana çekeriz, ederiz yolları ber-endaz.

Evvelki elîm yolumuz mağdub ve dâllîn yolu, o yol verir vicdana, tâ en derin yerine hem bir hiss-i elîmi hem bir şedit elemi. Şuur onu gösterir. Şuura zıt olmuşuz.

Hem kurtulmak için de muztar ve hem muhtacız; ya o teskin edilsin ya ihsas da olmasın; yoksa dayanamayız, feryad u fizar dinlenmez.

Hüda ise şifadır; heva, iptal-i histir. Bu da teselli ister, bu da tegafül ister, bu da meşgale ister, bu da eğlence ister. Hevesat-ı sihirbaz.

Tâ vicdanı aldatsın, ruhu tenvim edilsin, tâ elem hissolmasın. Yoksa o elem-i elîm, vicdanı ihrak eder; fizara dayanılmaz, elem-i yeis çekilmez.

Demek, sırat-ı müstakimden ne kadar uzak düşse o derece nisbeten şu halet tesir eder, vicdanı bağırtdırır. Her lezzetin içinde elemi var, birer iz.

Demek heves, heva, eğlence, sefahetten memzuç olan şaşaa-i medeni, bu dalaletten gelen şu müthiş sıkıntıya bir yalancı merhem, uyutucu zehirbaz.

Ey aziz arkadaşım! İkinci yolumuzda, o nurani tarîkte bir haleti hissettik; o haletle oluyor hayat, maden-i lezzet. Âlâm, olur lezaiz.

Onunla bunu bildik ki mütefavit derecede, kuvvet-i iman nisbetinde ruha bir halet verir. Ceset ruhla mültezdir, ruh vicdanla mütelezziz.

Bir saadet-i âcile, vicdanda mündericdir; bir firdevs-i manevî, kalbinde mündemicdir. Düşünmekse deşmektir, şuur ise şiar-ı râz.

Şimdi ne kadar kalp ikaz edilirse, vicdan tahrik edilse, ruha ihsas verilse lezzet ziyade olur hem de döner ateşi nur, şitası yaz.

Vicdanda firdevslerin kapıları açılır, dünya olur bir cennet. İçinde ruhlarımız, eder pervaz u perdaz, olur şehbaz u şehnaz, yelpez namaz u niyaz.

Ey aziz yoldaşım! Şimdi Allah'a ısmarladık. Gel, beraber bir dua ederiz, sonra da buluşmak üzere ayrılırız...

اللَّهُمَّ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ * آمِينَ

Anglikan Kilisesine Cevap

Bir zaman bâaman İslâm'ın düşmanı, siyasî bir dessor, yüksekte kendini göstermek isteyen vesvas bir papaz, desise niyetiyle hem inkâr suretinde

Hem de boğazımızı pençesiyle sıkıdığı bir zaman-ı elimde pek şematetkârane bir istifham ile dört şey sordu bizden.

Altı yüz kelime istedi. Şematetine karşı yüzüne “Tuh!” demek, desisesine karşı küsmekle sükût etmek, inkârına karşı da

Tokmak gibi bir cevab-ı müskit vermek lâzımdı. Onu muhatap etmem. Bir hakperest adama böyle cevabımız var. O dedi`birincide:>

“Muhammed aleyhissalâtü vesselâm dini nedir?” Dedim: İşte Kur'an'dır. Erkân-ı sitte-i iman, erkân-ı hamse-i İslâm, esas maksad-ı Kur'an. Der`ikincisinde:>

“Fikir ve hayata ne vermiş?” Dedim: “Fikre tevhid, hayata istikamet. Buna dair şahidim:

فَأَسْتَقِيمَ كَمَا أُمِرْتُ * قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ Der`üçüncüsünde:>”Mezahim-i hazıra nasıl tedavi eder?” Derim: “Hurmet-i riba hem vücut-u zekâtla. Buna dair şahidim:

يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا da.

وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا * وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزُّكَاةَ Der`dördüncüsünde:>

“İhtilal-i beşere ne nazarla bakıyor?” Derim: Sa'y, asıl esastır. Servet-i insaniye, zalimlerde toplanmaz, saklanmaz

ellerinde.

Buna dair şahidim:

لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى * وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

LEMALAR

ON YEDİNCİ LEMA

Beşinci Nokta

Şu notada, Avrupa fûnûnu ve medeniyeti, Eski Said'in fikrinde bir derece yerleştiği için, Yeni Said harekât-ı fikriyede seyrettiği zaman, Avrupa'nın fûnûn ve medeniyeti, o seyahat-ı kalbiyede emrâz-ı kalbiyeye inkılâb ederek ziyâde müşkülâta medâr olduğundan, bilmecebûriye, Yeni Said zihnini silkeleyip, müzahref felsefeyi ve sefih medeniyeti atmak isterken, kendi rûhunda Avrupa'nın lehinde şehâdet eden hissiyat-ı nefsâniyeyi susturmak için, Avrupa'nın şahs-ı manevîsi ile bir cihette gayet kısa, bir cihette uzun, gelecek muhâvereye mecbur olmuştur. Yanlış anlaşılmasın, Avrupa ikidir. Birisi, İsevîlik din-i hakîkisinden aldığı feyz ile hayat-ı ictimâiye-i beşeriyeye nâfi' san'atları ve adâlet ve hakkâniyete hizmet eden fûnûnları takib eden bu birinci Avrupa'ya hitâb etmiyorum. Belki, felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiâtını mehâsin zannederek beşeri sefâhete ve dalâlete sevk eden bozulmuş ikinci Avrupa'ya hitâb ediyorum. Şöyle ki:

O zaman, o seyahat-ı rûhiyede, mehâsin-i medeniyet ve fûnûn-u nâfiadan başka olan mâlâyanî ve muzır felsefeyi ve muzır ve sefih medeniyeti elinde tutan Avrupa'nın şahs-ı manevîsine karşı demiştim:

Bil, ey ikinci Avrupa! Sen sağ elinle sakîm ve dalâletli bir felsefeyi ve sol elinle sefih ve muzır bir medeniyeti tutup da'vâ edersin ki, "Beşerin saâdeti bu ikisiyledir." Senin bu iki elin kırılısın ve şu iki pis hediyen senin başını yesin ve yiyecek!

Ey küfür ve küfranı dağıtıp neşreden bedbaht rûh! Acaba, hem rûhunda,

hem vicdânında, hem aklında, hem kalbinde dehşetli musîbetlerle musîbet-zede olmuş ve azâba düşmüş bir adamın, cismiyle zâhirî bir sûrette, aldatıcı bir zînet ve servet içinde bulunmasıyla saâdeti mümkün olabilir mi? Ona mes'ûd denilebilir mi?

Âyâ, görmüyor musun ki, bir adamın cüz'î bir emirden me'yûs olması ve vehmî bir emelden ümîdi kesilmesi ve ehemmiyetsiz bir işten inkisar-ı hayâle uğraması sebebiyle, tatlı hayâller ona acılaşıyor, şirin vaziyetler onu tâzib ediyor, dünya ona dar geliyor, zindân oluyor. Hâlbuki senin şeâmetinle kalbinin en derin köşelerinde ve rûhunun tâ esâsında dalâlet darbesini yiyen ve o dalâlet cihetiyle bütün emelleri inkitâa uğrayan ve bütün elemeleri ondan neş'et eden bir bîcâre insana hangi saâdeti te'min ediyorsun? Acaba, zâil, yalancı bir Cennette cismi bulunan ve kalbi, rûhu Cehennemde azâb çeken bir insana mes'ûd denilebilir mi? İşte, sen bîcâre beşeri böyle baştan çıkardın. Yalancı bir Cennet içinde Cehennemî bir azâb çektiriyorsun.

Ey beşerin nefsi-i emmâresi! Bu temsîle bak, beşeri nereye sevk ettiğini bil. Meselâ; bizim önümüzde iki yol var. Birisinden gidiyoruz. Görüyoruz ki, her adım başında bîcâre, âciz bir adam bulunur. Zâlimler hücum edip malını, eşyasını gasb ederek kulübeceğini harâb ediyorlar. Bazen de yaralıyorlar. Öyle bir tarzda ki, acınacak hâline semâ ağlıyor. Nereye bakılsa, hâl, bu minvâl üzere gidiyor. O yolda işitilen sesler zâlimlerin gürültüleri, mazlumların ağlayışları olduğundan, umumî bir mâtem o yolu kaplıyor. İnsan, insaniyet cihetiyle gayrın elemiyle müteellim olduğundan, hadsiz bir eleme giriftâr oluyor. Hâlbuki vicdân bu derece teellüme tahammül edemediğinden, o yolda giden iki şeyden birisine mecbur olur: Ya insaniyetten tecerrüd edip ve nihâyetsiz vahşeti iltizam ederek öyle bir kalbi taşıyacak ki, kendi selâmetiyle beraber umurun helâketi onu müteessir etmesin; veyâhut kalb ve aklın muktezâsını ibtal etsin.

Ey sefâhet ve dalâletle bozulmuş ve İsevî dininden uzaklaşmış Avrupa! Deccâl gibi bir tek gözü taşıyan kör dehân ile rûh-u beşere bu Cehennemî hâleti hediye ettin. Sonra anladın ki, bu öyle ilâçsız bir illettir ki, insanı A'lâyî İlliyînden, Esfel-i Sâfilîne atar, hayvanatın en bedbaht derecesine indirir. Bu illete karşı bulduğun ilâç, muvakkaten ibtal-i his hizmeti gören câzibedâr oyuncakların ve uyutucu hevesât ve fantaziyelerindir. Senin bu ilâcın, senin başını yesin ve yiyecek! İşte, beşere açtığın yol ve verdiğin saâdet bu misâle benzer.

İkinci yol ki, Kur'ân-ı Hakîm hidayetiyle beşere hediye etmiştir, şöyle-

dir: Görüyoruz ki, o yolun her menzilinde, her mekânında, her şehrinde bir Sultan-ı Âdilin müstakîm askerleri her tarafta bulunuyorlar, geziyorlar. Ara sıra o Sultanın emriyle o askerlerin bir kısmını terhis ediyorlar. Silâhlarını, atlarını ve mîrî levâzimatlarını alıyorlar, onlara izin tezkeresini veriyorlar. O terhis olunan neferler, çendan ünsiyet ettikleri at ve silâhların teslim alınmasından zâhiren mahzûn oluyorlar; fakat hakikat noktasında, terhisle müferrah olup, Sultanın ziyaretine ve Pâdişahın pâyitahtına dönmesi ve Pâdişahı ziyaret etmesi cihetinde gayet memnun oluyorlar.

Bazen terhis memurları acemî bir nefere rast geliyorlar. Nefer onları tanımıyor. “Silâhını teslim et” diyorlar. Nefer diyor: “Ben Pâdişahın askeriyim. Onun hizmetindeyim. Sonra onun yanına gideceğim. Siz neci oluyorsunuz? Eğer onun izin ve rızâsıyla gelmişseniz, göz ve baş üstüne geldiniz. Emrini gösteriniz, yoksa çekiliniz, benden uzak olunuz. Ben tek başımla kalsam, sizler binler dahi olsanız, yine sizinle dövüşeceğim. Kendi nefsim için değil, çünkü nefsim benim değil, benim sultanımdır. Belki bendeki nefsim ve silâhım, mâlikimin emânetidir. Emâneti muhâfaza ve sultanımın haysiyetini himâye ve izzetini vikâye için size baş eğmeyeceğim!”

İşte, o ikinci yoldaki medâr-ı sürûr ve saâdet olan binler ahvâlden bu hâl bir nümûnedir. Sâir ahvâli sen kıyâs et. Bütün o ikinci yolun seferinde, tevellüdât nâmında, sevinç ve şenlikle bir tahşidât ve sevkîyât-ı askeriye vardır ve vefiyât nâmında sürûr ve muzîka ile terhisât-ı askeriye görünüyorlar. İşte, Kur’ân-ı Hakîm beşere bu yolu hediye etmiştir. Bu hediyeyi kim tam kabûl etse, böyle iki cihanın saâdetine giden bu ikinci yoldan gider. Ne geçmiş şeyden mahzûn ve ne de gelecek şeyden havf eder.

Ey ikinci, bozuk Avrupa! Senin çürük ve esâssız esâslarının bir kısmı şunlardır ki: “En büyük melekten en küçük semeğe kadar herbir zîhayat kendi nefesine mâliktir ve kendi zâtı için çalışır ve kendi lezzeti için çabalar. Onun bir hakk-ı hayatı var. Gaye-i himmeti ve hedef-i maksadı yaşamak ve bekâsını te’min etmektir” diyorsun. Ve Hâlık-ı Kerîmin kerem düsturlarından ve erkân-ı kâinatta kemâl-i itâatle imtisal edilen düstur-u teâvünle, nebâtât hayvanatın imdâdına ve hayvanat insanların yardımına koşmasından tezâhür eden o umumî kanunun rahîmâne, kerîmâne cilvelerini cidâl zannedip, “Hayat bir cidâldır” diye, ahmakâne hükmetmişsin.

Acaba, o düstur-u teâvünün cilvesinden olan, zerrât-ı taamiyenin kemâl-i şevk ile beden hücrelerinin gıdâlandırılması için koşmaları nasıl

cidâldır? Nasıl bir çarpışmaktır? Belki o imdâd ve o koşmak, Kerîm bir Rabbin emriyle bir teâvündür.

Hem çürük bir esâsın, “Herşey kendi nefesine mâliktir” diyorsun. Hiçbir şey kendi nefesine mâlik olmadığına kat’î bir delil şudur ki:

Esbâbın içinde en eşrefi ve ihtiyar noktasında en geniş irâdelisi, insandır. Hâlbuki bu insanın düşünmek, söylemek ve yemek gibi en zâhir ef’âl-i ihtiyarîyesinden yüz cüz’ünden onun dest-i ihtiyarına verilen ve dâire-i iktidarına giren, yalnız meşkûk tek bir cüz’dür. Böyle en zâhir filin yüz cüz’ünden bir cüz’üne mâlik olmayan, nasıl kendine mâliktir denilir?

Böyle en eşref ve ihtiyar en geniş, bu derece hakîki tasarruftan ve temellükten eli bağlanmış bulunsa, “Sâir hayvanat ve cemâdât kendi kendine mâliktir” diyen, hayvandan daha ziyâde hayvan ve cemâdâttan daha ziyâde câmid ve şuûrsuz olduğunu isbât eder.

Seni bu hatâya atıp bu vartaya düşüren, bir gözlü dehândır. Yani, hârîka, menhus zekândır. O kör dehân ile, herşeyin Hâlık’ı olan Rabbin unuttun, mev’hûm bir tabiata isnâd ettin, âsârını esbâba verdin, o Hâlık’ın malını bâtıl ma’bûd olan tâğutlara taksim ettin. Şu noktada ve o dehân nazarında, her zîhayat, herbir insan, tek başıyla hadsiz a’dâya karşı mukâvemet etmek ve nihâyetsiz hâcâtın tahsiline çabalamak lâzım geliyor. Ve zerre gibi bir iktidar, ince tel gibi bir ihtiyar, zâil lem’a gibi bir şuûr, çabuk söner şu’le gibi bir hayat, çabuk geçer dakika gibi bir ömür ile, o hadsiz a’dâya ve hâcâta karşı dayanmaya mecbur oluyor. Hâlbuki, o bîçâre zîhayatın sermâyesi, binler matlûblarından birisine kâfi gelmiyor. Musîbete giriftâr olduğu zaman, sağır, kör esbâbdan başka derdine derman beklemiyor.

﴿ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴾ sırrına mazhar oluyor.

Senin karanlıklı dehân, nev’-i beşerin gündüzünü geceye kalbetmiş. Yalnız o sıkıntılı, zulümlü ve zulmetli geceye ısındırmak için, yalancı, muvakkat lambalarla tenvir ettin. O lambalar sürûr ile beşerin yüzüne tebessüm etmiyorlar. Belki beşerin ağlanacak acı hâllerindeki eblehâne gülmesine –o ışıklar– müstehziyâne gülüp eğleniyor.

Herbir zîhayat, senin şâkirdlerin nazarında, zâlimlerin hücumuna ma’rûz, miskin birer musîbet-zededirler. Dünya bir mâtemhâne-i umumiyedir. Dünyadaki sadâlar ölümlerden, elemelerden gelen vâveylâlârdır. Senden tam ders alan şâkirdin, bir fir’avun olur. Fakat en hasîs şeye ibâdet eden ve menfaat gördüğü herşeyi kendine rab telâkki eden bir fir’avun-u zelîldir. Hem senin

şâkirdin mütemerriddir. Fakat bir lezzeti için nihâyet zilleti kabûl eden mis-kin bir mütemerriddir. Hasîs bir menfaat için şeytanın ayağını öper derecede alçaklık gösterir! Hem cebbârdır. Fakat kalbinde bir nokta-i istinâd bulamadığı için, zâtında gayet âciz bir cebbâr-ı hodfürûştur. O şâkirdin gaye-i himmeti hevesât-ı nefsâniyeyi tatmin ve hamiyet ve fedâkârlık perdesi altında kendi menfaat-i nefsinin arayan ve hırs ve gururunu teskin etmeye çalışan bir dessâstır. Nefsinden başka ciddi olarak hiçbir şeyi sevmiyor; herşeyi nefsinde fedâ ediyor.

Amma Kur'ânın hâlis ve tam şâkirdi ise, bir abddir. Fakat a'zam-ı mahlûkata karşı da ubûdiyete tenezzül etmez ve Cennet gibi en büyük ve a'zam bir menfaati gaye-i ubûdiyet yapmaz bir abd-i azîzdir. Hem halîm, selîmdir. Fakat Fâtır-ı Zülcelâl'inden başkasına, izni ve emri olmadan tezellüle tenezzül etmez bir halîm-i âlîhimettir. Hem fakirdir. Fakat onun Mâlik-i Kerîmi ona ileride iddihar ettiği mükâfât ile bir fakir-i müstağnîdir. Hem zaîftir. Fakat kudreti nihâyetsiz olan Seyyidinin kuvvetine istinâd eden bir zaîf-i kavîdir ki, Kur'ân hakîki bir şâkirdine Cennet-i ebediyeyi dahi gaye-i maksad yaptırmadığı hâlde, bu zâil, fânî dünyayı ona gaye-i maksad hiç yapar mı? İşte iki şâkirdin himmetlerinin ne derece birbirinden farklı olduğunu anla!

Hem felsefe-i sakîmenin şâkirdleriyle Kur'ân-ı Hakîmin tilmizlerinin hamiyetkârlık ve fedâkârlıklarını bununla muvâzene edebilirsin. Şöyle ki:

Felsefenin şâkirdi, kendi nefsi için kardeşinden kaçır, onun aleyhinde da'vâ açar. Kur'ânın şâkirdi ise, semâvât ve arzdeki umum sâlih ibâdî kendine kardeş telâkki ederek, gayet samîmî bir sûrette onlara duâ eder. Ve saâdetleriyle mes'ûd oluyor. Ve rûhunda şedîd bir alâkayı onlara karşı hisseder ki, duâsında **اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ** der, hem en büyük şey olan Arş ve Şemsi musahhar birer memur ve kendi gibi bir abd, bir mahlûk telâkki eder.

Hem iki şâkirdin ulviyet ve inbisat-ı rûhlarını bundan kıyâs et ki: Kur'ân, kendi şâkirdlerinin rûhuna öyle bir inbisat ve ulviyet verir ki, doksan dokuz taneli tesbihe bedel, doksan dokuz Esmâ-i İlâhiyenin cilvelerini gösteren doksan dokuz âlemlerin zerrâtını, birer tesbih taneleri olarak şâkirdlerinin ellerine verir, “Evrâdlarınızı bununla okuyunuz” der. İşte, Kur'ânın tilmizlerinden Şah-ı Geylânî, Rufâî, Şâzelî (R.A.) gibi şâkirdleri, virdlerini okudukları vakit dinle, bak! Ellerinde silsile-i zerrâtı, katarât adedlerini, mahlûkatın aded-i enfâsını tutmuşlar, onunla evrâdlarını okuyorlar, Cenâb-ı Hakk'ı zikir ve tesbih ediyorlar.

İşte Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın mu'cizâne terbiyesine bak ki, nasıl ednâ bir kederle ve küçük bir gamla başı dönüp sersemleşen ve küçük bir mikroba mağlûb olan bu küçük insan, terbiye-i Kur'ân ile ne kadar teâlî ediyor. Ve ne derece letâifi inbisat eder ki, koca dünya mevcûdâtını, virdine tesbih olmakta kısa görüyor. Ve Cenneti zikir ve virdine gaye olmakta az gördüğü hâlde, kendi nefsinin Cenâb-ı Hakk'ın ednâ bir mahlûkunun üstünde büyük tutmuyor. Nihâyet izzet içinde nihâyet tevâzu'u cem' ediyor. Felsefe şâkirdlerinin buna nisbeten ne derece pest ve aşağı olduğunu kıyâs edebilirsin.

İşte, felsefe-i sakîme-i Avrupaiyeden yek-çeşm olan dehâsının yanlış gördüğü hakikatleri, iki cihana bakan, gayb-âşinâ parlak iki gözü ile iki âleme nazar eden, beşer için iki saâdete iki eliyle işâret eden hüdâ-yı Kur'ânî der ki:

Ey insan! Senin elinde bulunan nefis ve malın senin mülkün değil, belki sana emânettir. O emânetin mâliki herşeye kadîr, herşeyi bilir bir Rahîm-i Kerîmdir. O senin yanındaki mülkünü senden satın almak istiyor, tâ senin için muhâfaza etsin, zâyî' olmasın. İleride mühim bir fiat sana verecek. Sen muvazaf ve memur bir askersin. O'nun nâmıyla çalış ve hesabıyla amel et. O'dur ki, muhtaç olduğun şeyleri sana rızık olarak gönderiyor ve senin tâkatın yetmediği şeylerden seni muhâfaza eder. Senin şu hayatının gayesi, neticesi, o Mâlikin esmâsına ve şuûnâtına bir mazhariyettir. Sana bir musîbet geldiği vakit, de:

﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَأَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ Yani, “Ben Mâlikimin hizmetindeyim. Ey musîbet! Eğer O'nun izin ve rızâsıyla geldin ise, merhaba, safâ geldin. Çünkü, elbette bir vakit O'na döneceğiz ve O'nun huzuruna gideceğiz ve O'na müştâkız. Mâdem herhalde bir zaman bizi hayatın tekâlifinden âzâd edecektir. Haydi, ey musîbet, o terhis ve o âzâd etmek senin elinle olsun, râzıyım. Eğer benim emânet muhâfazasında ve vazife-perverliğimi tecrübe sûretinde sana emir ve irâde etmiş, fakat sana teslim olmaklığıma izin ve rızâsı olmazsa, benim tâkatım yettikçe, emin olmayana, Mâlikimin emânetini teslim etmem” der.

İşte, binden bir nümüne olarak, dehâ-yı felsefinin ve hüdâ-yı Kur'ânînin verdikleri derslerin derecelerine bak. Evet, iki tarafın hakikat-i hâlî, sâbikan beyân edilen tarz ile gidiyor. Fakat hidayet ve dalâlette insanların dereceleri mütefâvittir, gafletin mertebeleri muhtelif. Herkes her mertebede bu hakikatini tamamıyla hissedemez. Çünkü gaflet, hissi ibtal ediyor. Ve bu zamanda öyle bir derecede ibtal-i his etmiş ki, bu elîm elemin acısını ehl-i medeniyet hissetmiyorlar. Fakat hassâsiyet-i ilmiyenin tezâyüdüyle ve her günde otuz bin cenazeyi gösteren mevtin îkazâtıyla o gaflet perdesi parçalanıyor. Ecnebîlerin

tâğutlarıyla ve fûnûn-u tabiiyeleriyle dalâlete gidenlere ve onları körü körüne taklid edip ittibâ' edenlere binler nefrîn ve teessüfler!

Ey bu vatan gençleri! Frenkleri taklide çalışmayınız! Âyâ, Avrupa'nın size ettikleri hadsiz zulüm ve adâvetten sonra, hangi akıl ile onların sefâhet ve bâtil efkârlarına ittibâ' edip emniyet ediyorsunuz? Yok! Yok! Sefihâne taklid edenler, ittibâ' değil, belki şuûrsuz olarak onların safına iltihak edip kendi kendinizi ve kardeşlerinizi i'dâm ediyorsunuz. Âgâh olunuz ki, siz ahlâksızcasına ittibâ' ettikçe, hamiyet da'vâsında yalancılık ediyorsunuz! Çünkü şu sûrette ittibâ'ınız, milliyetinize karşı bir istihfaftır ve millete bir istihzâdır!

هَدَيْنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ إِلَى الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ

Altıncı Nokta

Ey kâfirlerin çokluklarından ve onların bazı hakaik-i imaniyenin inkârındaki ittifaklarından telaşa düşen ve itikadını bozan biçare insan! Bil ki:

Kıymet ve ehemmiyet, kemiyette ve adet çokluğunda değil. Çünkü insan eğer insan olmazsa şeytan bir hayvana inkılab eder. İnsan, bazı Frenkler ve Frenk-meşrepler gibi ihtirasat-ı hayvaniyede terakki ettikçe daha şiddetli bir hayvaniyet mertebesini alır. Sen görüyorsun ki hayvanatın kemiyet ve adet itibarıyla hadsiz bir çokluğu varken, ona nisbeten insan gayet az iken, umum enva-ı hayvanat üstünde sultan ve halife ve hâkim olmuştur.

İşte muzır kâfirler ve kâfirlerin yolunda giden sefihler, Cenab-ı Hakk'ın hayvanatından bir nevi habîslerdir ki Fâtır-ı Hakîm onları dünyanın imarâtı için halk etmiştir. Mü'min ibadına ettiği nimetlerin derecelerini bildirmek için onları bir vâhid-i kıyasî yapıp âkıbette müstahak oldukları cehenneme teslim eder.

İşte küffarın ve ehl-i dalaletin bir hakikat-i imaniyeyi inkâr ve nefyetmelerinde kuvvet yoktur. Çünkü nefiy sırrıyla ittifakları kuvvetsizdir. Bin nefyediler, bir tek hükmündedir. Mesela bütün İstanbul ahali, ramazanın başında Ay'ı görmediğinden nefyetse iki şahidin ispatıyla o cemm-i gafirin nefiy ve ittifakı sukut eder. Madem küfrün ve dalaletin mahiyeti nefydir ve inkârdır, cehildir ve ademdir, küffarın kesret ile ittifakı ehemmiyetsizdir.

Ehl-i hakkın, hak ve sabit ve sübutu ispat olunan mesail-i imaniyede şuhuda istinad eden iki mü'minin hükmü, hadsiz ehl-i dalaletin ittifakına racih olur, galebe eder. Bu hakikatin sırrı şudur ki:

Nefyedenlerin davaları sureten bir iken müteaddiddir, birbiriyle ittihat edemez ki kuvvetlensin. İspat edicilerin davaları ittihat ediyor, birbirinden kuvvet alır. Çünkü gökteki hilâl-i ramazanı görmeyen der ki: "Benim nazarımda ay yoktur, benim yanımda görünmüyor." Başkası da "Nazarımda yoktur." der. Daha başkası da öyle der. Her biri kendi nazarında "Yoktur." der. Her birinin nazarları ayrı ayrı ve nazara perde olan esbab dahi ayrı ayrı olabildiği için davaları da ayrı ayrı olur, birbirine kuvvet veremez.

Fakat ispat edenler demiyor ki: "Benim nazarımda ve gözümde hilâl var." Belki "Nefsü'l-emirde, göğün yüzünde hilâl vardır, görünür." der. Görenler bütün aynı davayı ve "Nefsü'l-emirde vardır." der. Demek bütün davalar birdir.

Nefyedenlerin nazarları ayrı ayrı olduğundan davaları da ayrı ayrı olur. Nefsü'l-emre hükmedemiyorlar. Çünkü nefsü'l-emirde nefiy ispat edilmez. Çünkü ihata lâzımdır.

وَالْعَدَمُ الْمَطْلُوقُ لَا يُثَبِّتُ إِلَّا بِمُشْكِلَاتٍ عَظِيمَةٍ bir kaide-i usûldür. Evet, bir şeyi dünyada var desen yalnız o şeyi göstermek kâfi gelir. Eğer yok deyip nefyetsen, bütün dünyayı eleyip göstermek lâzım gelir ki tâ o nefiy ispat edilsin.

İşte bu sırta binaen, ehl-i küfrün bir hakikati nefyetmesi ise bir meseleyi halletmek veyahut dar bir delikten geçmek veyahut bir hendekten atlamak misalindedir ki bin de bir de birdir. Çünkü birbirine yardımcı olamaz. Fakat ispat edenler nefsü'l-emirde ve hakikat-i hale baktıkları için müddeaları ittihat ediyor. Kuvvetleri birbirine yardım eder. Büyük bir taşın kaldırmasına benzer ki ne kadar eller yapışsa daha ziyade kaldırması kolay olur ve birbirinden kuvvet alır.

Yedinci Nokta

Ey Müslümanları dünyaya şiddetle teşvik eden ve sanat ve terakkiyat-ı ecnebiyeye cebir ile sevk eden bedbaht hamiyet-füruş! Dikkat et, bu milletin bazılarının din ile bağlandıkları rabitalar kopmasın! Eğer böyle ahmakane, körü körüne topuzların altında bazılarının dinden rabitaları kopsa o vakit hayat-ı içtimaiyede bir semm-i kâtil hükmünde o dinsizler zarar verecekler.

Çünkü mürtedin vicdanı tamam bozulduğundan hayat-ı içtimaiyeye zehir olur. Ondandır ki ilm-i usûlde "Mürtedin hakk-ı hayatı yoktur. Kâfir eğer zimmî olsa veya musalaha etse hakk-ı hayatı var." diye usûl-ü Şeriatın bir düsturudur. Hem mezheb-i Hanefiye'de, ehl-i zimmeden olan bir kâfirin şehadeti makbuldür. Fakat fâsık merdudü's-şehadettir, çünkü haindir.

Ey bedbaht fâsık adam! Fâsıkların kesretine bakıp aldanma ve “Ekseriyetin efkârı benimle beraberdir.” deme! Çünkü fâsık adam, fıskı isteyerek ve bizzat talep edip girmemiş; belki içine düşmüş çıkamıyor. Hiçbir fâsık yoktur ki salih olmasını temenni etmesin ve âmirini ve reisini mütedeyyin görmek istemesin. İllâ ki el-iyazü billah irtidad ile vicdanı tefessüh edip yılan gibi zehirlemekten lezzet alsın.

Ey divane baş ve bozuk kalp! Zanneder misin ki “Müslümanlar dünyayı sevmiyorlar veyahut düşünmüyorlar ki fakr-ı hale düşmüşler ve ikaza muhtaçtırlar tâ ki dünyadan hissesini unutmasınlar.” Zannın yanlışdır, tahminin hatadır. Belki hırs şiddetlenmiş, onun için fakr-ı hale düşüyorlar. Çünkü mü’minde hırs, sebep-i hasarettir ve sefalettir.

أَلْحَرِيضُ خَائِبٌ خَاسِرٌ durub-u emsal hükmüne geçmiştir.

Evet, insanı dünyaya çağırın ve sevk eden esbab çoktur. Başta nefis ve hevası ve ihtiyacı ve havassı ve duyguları ve şeytanı ve dünyanın surî tatlılığı ve senin gibi kötü arkadaşları gibi çok dâîleri var. Halbuki bâki olan âhirete ve uzun hayat-ı ebediyeye davet eden azdır.

Eğer sende zerre miktar bu bîçare millete karşı hamiyet varsa ve ulüvv-ü himmetten dem vurduğun yalan olmazsa hayat-ı bâkiyeye yardım eden azlara imdat etmek lâzım gelir. Yoksa o az dâîleri susturup çoklara yardım etsen şeytana arkadaş olursun.

Âyâ zanneder misin ki bu milletin fakr-ı hali, dinden gelen bir zühd ve terk-i dünyadan gelen bir tembellikten neş’et ediyor. Bu zanda hata ediyorsun. Acaba görmüyor musun ki Çin ve Hint’teki Mecusi ve Berahime ve Afrika’daki zenciler gibi Avrupa’nın tasallutu altına giren milletler bizden daha fakirdirler. Hem görmüyor musun ki zarurî kuttan ziyade Müslümanların elinde bırakılmıyor. Ya Avrupa kâfir zalimleri veya Asya münafıkları, desiseleriyle ya çalar veya gasbediyor.

Sizin cebren böyle ehl-i iman mimsiz medeniyete sevk etmekteki maksadınız, eğer memlekette asayiş ve emniyeti temin ve kolayca idare etmek ise kat’iyen biliniz ki hata ediyorsunuz, yanlış yola sevk ediyorsunuz. Çünkü itikad sarsılmış, ahlâkı bozulmuş yüz fâsıkın idaresi ve onlar içinde asayiş temini, binler ehl-i salahatin idaresinden daha müşküldür.

İşte bu esaslara binaen ehl-i İslâm, dünyaya ve hırsa sevk olunmaya ve teşvik edilmeye muhtaç değildirler. Terakkiyat ve asayişler, bununla temin edilmez. Belki mesailerin tanzimine ve mabeynlerindeki emniyetin tesisine ve

teavün düsturunun teshiline muhtaçtırlar. Bu ihtiyaç da dinin evamir-i kudsiyesiyle ve takva ve salabet-i diniye ile olur.

Dokuzuncu Nokta

Bil ki nev-i beşerde nübüvvet, beşerdeki hayır ve kemalâtın fezlekesi ve esasıdır. Din-i hak, saadetin fihristesidir. İman, bir hüsn-ü münezzeh ve mücerredir. Madem şu âlemde parlak bir hüsün, geniş ve yüksek bir hayır, zahir bir hak, faik bir kemal görünüyor. Bilbedahe hak ve hakikat, nübüvvet içinde dir ve nebiler elindedir. Dalalet, şer, hasaret; onun muhalifindedir.

Mehasin-i ubudiyetin binlerinden yalnız buna bak ki:

Nebi aleyhissalâtu vesselâm, ubudiyet cihetiyle muvahhidînin kalplerini iyd ve cuma ve cemaat namazlarında ittihat ettiriyor ve dillerini bir kelimedede cem’ediyor. Öyle bir surette ki: Şu insan, Mabud-u Ezeli’nin azamet-i hitabına, hadsiz kalplerden ve dillerden çıkan sesler, dualar, zikirler ile mukabele ediyor. O sesler, dualar, zikirler birbirine tesanüd ederek ve birbirine yardım edip ittihak ederek öyle geniş bir surette Mabud-u Ezeli’nin uluhiyetine karşı bir ubudiyet gösteriyor ki güya küre-i arz kendisi o zikri söylüyor, o duayı ediyor ve aktarıyla namaz kılıyor ve etrafıyla semavatın fevkinde izzet ve azametle nâzil olan **أَقِيمُوا الصَّلَاةَ** emrini, küre-i arz imtisal ediyor.

Bu sırr-ı ittihat ile kâinat içinde bir zerre gibi zayıf, küçük bir mahluk olan şu insan, ubudiyetin azameti cihetiyle Hâlık-ı arz ve semavat’ın mahub bir abdi ve arzın halifesi, sultanı ve hayvanatın reisi ve hilkat-i kâinatın neticesi ve gayesi oluyor.

Evet, eğer namazların arkasında hususan bayram namazlarında bir anda Allahu ekber diyen yüzer milyon insanların sesleri, âlem-i gaybda ittihat ettikleri gibi âlem-i şهادette dahi birbirleriyle ittihat edip içtima etse küre-i arz, tamamıyla büyük bir insan olup azametine nisbeten büyük bir sadâ ile söylediği Allahu ekber’e müsavi geldiğinden, o muvahhidînin ittihadı ile bir anda Allahu ekber demeleri, küre-i arzın büyük bir Allahu ekber’i hükmüne geçiyor. Âdeta bayram namazlarında âlem-i İslâm’ın zikir ve tesbihiyle zemin, zelzele-i kübraya mazhar olup aktar u etrafıyla Allahu ekber deyip kiblesi olan Kâbe-i Mükerrreme’nin samimi kalbiyle niyet edip Mekke ağzıyla, Arefe diliyle Allahu ekber diyerek, o tek kelime etraf-ı arzdaki umum mü’minlerin mağaramisal ağızlarındaki havada temessül ediyor. Bir tek Allahu ekber kelimesinin

aks-i sadâsıyla hadsiz Allahu ekber vuku bulduğu gibi o makbul zikir ve tekbir, semavatı dahi çınlatıp berzah âlemlerine de temevvüc ederek sadâ veriyor.

İşte bu arzı böyle kendine sâcid ve âbid ve ibadına mescid ve mahluklarına beşik ve kendine müsebbih ve mükebbir eden Zat-ı Zülcelal'e, yerin zerratı adedince hamd ve tesbih ve tekbir edip ve mevcudat adedince hamdediyoruz ki bize bu nevi ubudiyeti ders veren Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâmına ümmet eylemiş.

On Birinci Nota

Bil ki Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın ifadesinde çok şefkat ve merhamet var. Çünkü muhataplarının ekserisi, cumhur-u avamdır. Onların zihinleri basittir. Nazarları dahi dakik şeyleri görmediğinden, onların besatet-i efkârını okşamak için tekrar ile semavat ve arzın yüzlerine yazılan âyetleri tekrar ediyor. O büyük harfleri kolaylıkla okutturuyor. Mesela, semavat ve arzın hilkatı ve semadan yağmurun yağdırılması ve arzın dirilmesi gibi bilbedahe okunan ve görünen âyetleri ders veriyor. O huruf-u kebire içinde küçük harflerle yazılan ince âyâta nazarı nadiren çevirir tâ zahmet çekmesinler.

Hem üslub-u Kur'anîde öyle bir cezalet ve selaset ve fitrîlik var ki: Güya Kur'an bir hâfızdır, kudret kalemiyle kâinat sahifelerinde yazılan âyâtı okuyor. Güya Kur'an, kâinat kitabının kıraatıdır ve nizamının tilavetidir ve Nakkaş-ı Ezelî'sinin şunununu okuyor ve fiillerini yazıyor. Bu cezalet-i beyaniyeyi görmek istersen hüşyar ve müdakkik bir kalp ile Sure-i Amme ve **قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمَلِكِ** âyetleri gibi fermanları dinle!

On Üçüncü Nota

Beşinci Mesele: Nasıl ki bir cemaatin malı bir adama verilse zulüm olur. Veya cemaate ait vakıfları bir adam zapt etse zulmeder. Öyle de cemaatin sa'yleriyle hasıl olan bir neticeyi veya cemaatin haseneleriyle terettüp eden bir şerefi, bir fazileti, o cemaatin reisine veya üstadına vermek hem cemaate hem de o üstad veya reise zulümdür. Çünkü enaniyeti okşar, gurura sevk eder. Kendini kapıcı iken padişah zannettirir. Hem kendi nefsine de zulmeder. Belki bir şirk-i hafîye yol açar. Evet, bir kaleyi fetheden bir taburun ganimetini ve mu-zafferiyet şerefini, binbaşısı alamaz.

Evet, üstad ve müşid, masdar ve menba telakki edilmemek gerektir. Belki mazhar ve ma'kes olduklarını bilmek lâzımdır. Mesela, hararet ve ziya, sana

bir âyine vasıtasıyla gelir. Senden güneşe karşı minnettar olmaya bedel, âyineyi masdar telakki edip güneşi unutup ona minnettar olmak, divaneliktir. Evet, âyine muhafaza edilmeli çünkü mazhardır.

İşte müşidin ruhu ve kalbi bir âyinedir. Cenab-ı Hak'tan gelen feyze ma'kes olur, müridine aksedilmesine de vesile olur. Vesilelikten fazla feyiz noktasında makam verilmemek lâzımdır. Hattâ bazı olur ki masdar telakki edilen bir üstad, ne mazhardır ne de masdardır. Belki müridinin safvet-i ihlasıyla ve kuvvet-i irtibatıyla ve ona hasr-ı nazar ile o mürid başka yolda aldığı füyuzatı, üstadının mir'at-ı ruhundan gelmiş görüyor.

Nasıl ki bazı adam, manyetizma vasıtasıyla bir cama dikkat ede ede âlem-i misale karşı hayalinde bir pencere açılır. O âyinede çok garaibi müşahede eder. Halbuki âyinede değil belki âyineye olan dikkat-i nazar vasıtasıyla âyinenin haricinde hayaline bir pencere açılmış görüyor. Onun içindir ki bazen nâkıs bir şeyhin hâlis müridi, şeyhinden daha ziyade kâmil olabilir ve döner şeyhini irşad eder ve şeyhinin şeyhi olur.

ON DOKUZUNCU LEM'A

İktisat Risalesi

İktisat ve kanaate, israf ve tebzire dairdir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا

*Şu âyet-i kerîme, iktisada kat'î emir ve israftan nehy-i sarîh suretinde gayet mühim bir ders-i hikmet veriyor.
Şu meselede yedi nükte var.*

Birinci Nükte

Hâlık-ı Rahîm, nev-i beşere verdiği nimetlerin mukabilinde şükür istiyor. İsrâf ise şükre zıttır, nimete karşı hasaretili bir istihfaktır. İktisat ise nimete karşı ticaretli bir ihtiramdır.

Evet, iktisat hem bir şükür-ü manevî hem nimetlerdeki rahmet-i İlahiyeye karşı bir hürmet hem kat'î bir surette sebep-i bereket hem bedene perhiz gibi bir medar-ı sıhhat hem manevî dilencilik zilletinden kurtaracak bir sebep-i izzet hem nimet içindeki lezzeti hissetmesine ve zahiren lezzetsiz görünen nimetlerdeki lezzeti tatmasına kuvvetli bir sebeptir. İsrâf ise mezkûr hikmetlere muhalif olduğundan vahim neticeleri vardır.

İkinci Nükte

Fâtır-ı Hakîm, insanın vücudunu mükemmel bir saray suretinde ve muntazam bir şehir misalinde yaratmış. Ağızdaki kuvve-i zaikayı bir kapıcı, âsâb

ve damarları telefon ve telgraf telleri gibi kuvve-i zaika ile merkez-i vücuddaki mide ile bir medar-ı muhabereleleridir ki ağza gelen maddeyi o damarlarla haber verir. Bedene, mideye lüzumu yoksa “Yasaktır!” der, dışarı atar. Bazen de bedene menfaati olmamakla beraber zararlı ve acı ise hemen dışarı atar, yüzüne tükürür.

İşte madem ağızdaki kuvve-i zaika bir kapıcıdır; mide, cesedin idaresi noktasında bir efendi ve bir hâkimdir. O saraya veyahut o şehre gelen ve sarayın hâkimine verilen hediye yüz derece kıymeti varsa kapıcıya bahşiş nevinden ancak beş derecesi muvafık olur, fazla olamaz. Tâ ki kapıcı gururlanıp, baştan çıkıp vazifeyi unutup fazla bahşiş veren ihtilalcileri saray dâhiline sokmasın.

İşte bu sırra binaen, şimdi iki lokma farz ediyoruz. Bir lokma, peynir ve yumurta gibi mugaddi maddeden kırk para; diğer lokma, en a'lâ baklavadan on kuruş olsa; bu iki lokma, ağza girmeden, beden itibarıyla farkları yoktur, müsavidirler; boğazdan geçtikten sonra, ceset beslemesinde yine müsavidirler belki bazen kırk paralık peynir daha iyi besler. Yalnız, ağızdaki kuvve-i zaikayı okşamak noktasında yarım dakika bir fark var. Yarım dakika hatırı için kırk paradan on kuruşa çıkmak, ne kadar manasız ve zararlı bir israf olduğu kıyas edilsin. Şimdi, saray hâkimine gelen hediye kırk para olmakla beraber, kapıcıya dokuz defa fazla bahşiş vermek, kapıcıyı baştan çıkarır “Hâkim benim.” der. Kim fazla bahşiş ve lezzet verse onu içeriye sokacak, ihtilal verecek, yangın çıkaracak “Aman doktor gelsin, hararetimi teskin etsin, ateşimi söndürsün.” dedirmeye mecbur edecek.

İşte iktisat ve kanaat, hikmet-i İlahiyeye tevfiğ-i harekettir. Kuvve-i zaikayı kapıcı hükmünde tutup ona göre bahşiş verir. İsrâf ise o hikmete zıt hareket ettiği için çabuk tokat yer, mideyi karıştırır, iştihayı hakikiyi kaybeder. Tenevvü-ü et'îmeden gelen sun'î bir iştihayı kâzibe ile yedirir, hazımsızlığa sebebiyet verir, hasta eder.

Üçüncü Nükte

Sâbık ikinci nüktede, kuvve-i zaika kapıcıdır dedik. Evet, ehl-i gaflet ve ruhen terakki etmeyen ve şükür mesleğinde ileri gitmeyen insanlar için bir kapıcı hükmündedir. Onun telezüzü hatırı için israfata ve bir dereceden on derece fiyata çıkmamak gerektir.

Fakat hakiki ehl-i şükürün ve ehl-i hakikatin ve ehl-i kalbin kuvve-i zaikası –Altıncı Söz'deki muvazenede beyan edildiği gibi kuvve-i zaikası– rahmet-i

İlahiyenin matbahlarına bir nâzır ve bir müfettiş hükmündedir. Ve o kuvve-i zaikada taamlar adedince mizancılarla nimet-i İlahiyenin envanını tartmak ve tanımak; bir şükr-ü manevî suretinde cesede, mideye haber vermektir. İşte bu surette kuvve-i zaika, yalnız maddî cesede bakmıyor. Belki kalbe, ruha, akla dahi baktığı cihetle midenin fevkinde hükmü var, makamı var.

İsraf etmemek şartıyla ve sırf vazife-i şükranıyeyi yerine getirmek ve enva-ı niam-ı İlahiyeyi hissedip tanımak kaydı ile ve meşru olmak ve zillet ve dilencilığe vesile olmamak şartıyla, lezzetini takip edebilir. Ve o kuvve-i zaikayı taşıyan lisanı, şükürde istimal etmek için leziz taamları tercih edebilir. Bu hakikate işaret eden bir hâdise ve bir keramet-i Gavsıye:

Bir zaman Hazret-i Gavs-ı A'zam Şeyh Geylanî'nin (ks) terbiyesinde, nazdar ve ihtiyare bir hanımın bir tek evladı bulunuyormuş. O muhterem ihtiyare, gitmiş oğlunun hücreğine; bakıyor ki oğlu bir parça kuru ve siyah ekmeği yiyor. O riyazattan zafiyetiyle validesinin şefkatini celbetmiş. Ona acımış. Sonra Hazret-i Gavs'ın yanına şekva için gitmiş. Bakmış ki Hazret-i Gavs kızartılmış bir tavuk yiyor.

Nazdarlığından demiş: “Yâ Üstad! Benim oğlum açlıktan ölüyor. Sen tavuk yersin!”

Hazret-i Gavs tavuğa demiş: **اِنَّهُ بِاَذْنِ اللّٰهِ** O pişmiş tavuğun kemikleri toplanıp tavuk olarak yemek kabından dışarı atıldığını, mutemed ve mevsuk çok zatlardan Hazret-i Gavs gibi keramat-ı hârikaya mazhariyeti dünyaca meşhur bir zatın bir kerameti olarak manevî tevatürle nakledilmiş.

Hazret-i Gavs demiş: “Ne vakit senin oğlun da bu dereceye gelirse o zaman o da tavuk yesin.”

İşte Hazret-i Gavs'ın bu emrinin manası şudur ki: Ne vakit senin oğlun da ruhu cesedine, kalbi nefsine, akli midesine hâkim olsa ve lezzeti şükür için istese o vakit leziz şeyleri yiyebilir...

Dördüncü Nükte

“İktisat eden, maişetçe aile belasını çekmez.” mealinde **لَا يَغْوُلُ مَنْ اقْتَصَدَ** hadîs-i şerifi sırrıyla: İktisat eden, maişetçe aile zahmet ve meşakkatini çok çekmez. Evet iktisat, kat'î bir sebep-i bereket ve medar-ı hüsn-ü maişet olduğuna o kadar kat'î deliller var ki hadd ü hesaba gelmez.

Ezcümle, ben kendi şahsımda gördüğüm ve bana hizmet ve arkadaşlık

eden zatların şهادetleriyle diyorum ki: İktisat vasıtasıyla bazen bire on bereket gördüm ve arkadaşlarım gördüler. Hattâ dokuz sene –şimdi otuz sene– evvel benimle beraber Burdur'a nefyedilen reislerden bir kısmı, parasızlıktan zillet ve sefaletе düşmemekliğim için zekâtlarını bana kabul ettirmeye çok çalıştılar. O zengin reislere dedim: “Gerçi param pek azdır fakat iktisadım var, kanaate alışmışım. Ben sizden daha zenginim.” Mükerrer ve musırrane tekliflerini reddettim. Cây-ı dikkattir ki iki sene sonra, bana zekâtlarını teklif edenlerin bir kısmı iktisatsızlık yüzünden borçlandılar. Lillahi'l-hamd onlardan yedi sene sonra, o az para iktisat bereketiyle bana kâfi geldi; benim yüz suyum döktürmedi, beni halklara arz-ı hâcete mecbur etmedi. Hayatımın bir düsturu olan “nâstan istiğna” mesleğimi bozmadı.

Evet iktisat etmeyen, zillete ve manen dilencilığe ve sefaletе düşmeye namzettir. Bu zamanda israfata medar olacak para, çok pahalıdır. Mukabilinde bazen haysiyet, namus rüşvet alınıyor. Bazen mukaddesat-ı diniye mukabil alınıyor, sonra menhus bir para veriliyor. Demek, manevî yüz lira zarar ile maddî yüz paralık bir mal alınır.

Eğer iktisat edip hâcat-ı zaruriyeye iktisar ve ihtisar ve hasretse **اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ** İnnâ lillâhi sırrıyla **وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْاَرْضِ اِلَّا عَلٰى اللّٰهِ رِزْقُهَا** sarahatiyle, ummadığı tarzda yaşayacak kadar rızkı bulacak. Çünkü şu âyet taahhüd ediyor.

Evet rızık ikidir:

Biri: Hakiki rızıktır ki onunla yaşayacak. Bu âyetin hükmü ile o rızık, taahhüd-ü Rabbanî altındadır. Beşerin sû-i ihtiyarı karışmazsa o zarurî rızık her halde bulabilir. Ne dinini, ne namusunu, ne izzetini feda etmeye mecbur olmaz.

İkincisi: Rızık-ı mecazîdir ki sû-i istimalat ile hâcat-ı gayr-ı zaruriye, hâcat-ı zaruriye hükmüne geçip, görenek belasıyla tiryaki olup terk edemiyor. İşte bu rızık, taahhüd-ü Rabbanî altında olmadığı için bu rızık tahsil etmek, hususan bu zamanda çok pahalıdır. Başta izzetini feda edip zilleti kabul etmek, bazen alçak insanların ayaklarını öpmek kadar manen bir dilencilik vaziyetine düşmek, bazen hayat-ı ebediyesinin nuru olan mukaddesat-ı diniyesini feda etmek suretiyle o bereketsiz menhus malı alır.

Hem bu fakr u zaruret zamanında, aç ve muhtaç olanların elemelerinden ehl-i vicdana rikkat-i cinsiye vasıtasıyla gelen teellüm; o gayr-ı meşru bir surette kazandığı para ile aldığı lezzeti, vicdanı varsa acılaştırıyor.

Böyle acib bir zamanda, şüpheli mallarda, zaruret derecesinde iktifa etmek

lâzımdır. Çünkü **إِنَّ الصُّرُورَةَ تُقَدَّرُ بِقَدْرِهَا** sırrıyla: Haram maldan mecburiyetle zaruret derecesini alabilir, fazlasını alamaz. Evet muztar adam, murdar etten tok oluncaya kadar yiyemez. Belki ölmeyecek kadar yiyebilir. Hem yüz aç adamın huzurunda, kemal-i lezzet ile fazla yenilmez.

İktisat, sebab-i izzet ve kemal olduğuna delâlet eden bir vakıa:

Bir zaman, dünyaca sehavetle meşhur Hâtem-i Tâî, mühim bir ziyafet veriyor. Misafirlerine gayet fazla hediyeler verdiği vakit, çölde gezmeye çıkıyor. Bakar ki bir ihtiyar fakir adam, bir yük dikenli çalı ve gevenleri beline yüklemiş; cesedine batıyor, kanatıyor.

Hâtem ona dedi: “Hâtem-i Tâî, hediyelerle beraber mühim bir ziyafet veriyor. Sen de oraya git; beş kuruşluk bu çalı yüküne bedel, beş yüz kuruş alırsın.”

O muktesid ihtiyar demiş ki: “Ben, bu dikenli yükümü izzetimle çekerim, kaldırıyorum. Hâtem-i Tâî’nin minnetini almam.”

Sonra, Hâtem-i Tâî’den sormuşlar: “Sen kendinden daha civanmert, aziz, kimi bulmuşsun?”

Demiş: “İşte o sahrada rast geldiğim o muktesid ihtiyarı benden daha aziz, daha yüksek, daha civanmert gördüm.”

Beşinci Nükte

Cenab-ı Hak kemal-i kereminden, en fakir adama en zengin adam gibi ve gedayı (yani fakire) padişah gibi lezzet-i nimetini ihsas ettiriyor. Evet bir fakirin, kuru bir parça siyah ekmekten açlık ve iktisat vasıtasıyla aldığı lezzet, bir padişahın ve bir zenginin israftan gelen usanç ve iştahsızlık ile yediği en a’lâ baklavadan aldığı lezzetten daha ziyade lezzetlidir. Câ-yı hayrettir ki bazı müsrif ve mübezzir insanlar, böyle iktisatçıları “hisset” ile ittiham ediyorlar. Hâşâ... İktisat, izzet ve cömertliktir. Hisset ve zillet, ehl-i israf ve tebzirin zahirî merdane keyfiyetlerinin içyüzüdür. Bu hakikati teyid eden, bu risalenin telifi senesinde Isparta’da hücremde cereyan eden bir vakıa var. Şöyle ki:

Kaideme ve düstur-u hayatıma muhalif bir surette, bir talebem iki buçuk okkaya yakın bir balı, bana hediye kabul ettirmeye ısrar etti. Ne kadar kaidemi ileri sürdüm, kanmadı. Bilmecburiye, yanımdaki üç kardeşime yedirmek ve şaban-ı şerif ve ramazanda o baldan iktisat ile otuz kırk gün üç adam yesin ve getiren de sevap kazansın ve kendileri de tatlısız kalmasın diyerek “Alınız!”

dedim. Bir okka bal da benim vardı. O üç arkadaşım, gerçi müstakim ve iktisadı takdir edenlerdendi. Fakat her ne ise birbirine ikram etmek ve her biri ötekinin nefsinin okşamak ve kendi nefsinin tercih etmek olan bir cihette ulvi bir haslet ile iktisadı unuttular. Üç gecede iki buçuk okka balı bitirdiler. Ben gülererek dedim: “Sizi, otuz kırk gün o bal ile tatlandırıcaktım. Siz, otuz günü üçe indirdiniz. Âfiyet olsun.” dedim. Fakat, ben kendi o bir okka balımı iktisat ile sarf ettim. Bütün şaban ve ramazanda hem ben yedim hem lillahi’l-hamd o kardeşlerimin her birisine iftar vaktinde birer kaşık

{*Hâşiye: Yani, büyükçe bir çay kaşığı iledir.} verip mühim sevaba medar oldu.

Benim halimi görenler, o vaziyetimi belki hisset telakki etmişlerdir. Öteki kardeşlerimin üç gecelik vaziyetlerini bir civanmertlik telakki edebilirler. Fakat hakikat noktasında, o zahirî hisset altında ulvi bir izzet ve büyük bir bereket ve yüksek bir sevap gizlendiğini gördük. Ve o civanmertlik ve israf altında, eğer vazgeçilme idi, bir dilencilik ve gayrın eline tama’kârane ve muntazırane bakmak gibi hissetten çok aşağı bir haleti netice verir idi.

Altıncı Nükte

İktisat ve hissetin çok farkı var. Tevazu, nasıl ki ahlâk-ı seyyieden olan tezellülden manen ayrı ve sureten benzer bir haslet-i memduhadır. Ve vakar, nasıl ki kötü hasletlerden olan tekebbürden manen ayrı ve sureten benzer bir haslet-i memduhadır.

Öyle de ahlâk-ı âliye-i Peygamberiyeden olan ve belki kâinattaki nizam-ı hikmet-i İlahiyenin medarlarından olan iktisat ise sefillik ve bahillik ve tama’kârlık ve hırsın bir halitası olan hisset ile hiç münasebeti yok. Yalnız, sureten bir benzeyiş var. Bu hakikati teyid eden bir vakıa:

Sahabenin Abâdile-i Seb’a-yı Meşhure’sinden olan Abdullah İbn-i Ömer Hazretleri ki halife-i Resulullah olan Faruk-u A’zam Hazret-i Ömer’in (ra) en mühim ve büyük mahdumu ve sahabe âlimlerinin içinde en mümtazlarından olan o zat-ı mübarek çarşı içinde, alışverişte, kırk paralık bir meseleden, iktisat için ve ticaretin medarı olan emniyet ve istikameti muhafaza için şiddetli münakaşa etmiş. Bir sahabe ona bakmış. Rû-yi zeminin halife-i zîşanı olan Hazret-i Ömer’in mahdumunun kırk para için münakaşasını acib bir hisset tevehhüm ederek o imamın arkasına düşüp ahvalini anlamak ister. Baktı ki Hazret-i Abdullah hane-i mübareğine girdi. Kapıda bir fakir adam gördü. Bir

parça eğlendi; ayrıldı, gitti. Sonra hanesinin ikinci kapısından çıktı, diğer bir fakiri orada da gördü. Onun yanında da bir parça eğlendi; ayrıldı, gitti. Uzak-tan bakan o sahabe merak etti.

Gitti o fakirlere sordu: “İmam sizin yanınızda durdu, ne yaptı?”

Her birisi dedi: “Bana bir altın verdi.”

O sahabe dedi: “Fesühbanallah! Çarşı içinde kırk para için böyle münakaşa etsin de sonra hanesinde iki yüz kuruşu kimseye sezdirmeden kemal-i rızayı nefisle versin!” diye düşündü, gitti, Hazret-i Abdullah İbn-i Ömer’i gördü.

Dedi: “Yâ İmam! Bu müşkülümü hallet. Sen çarşıda böyle yaptın, hanende de şöyle yapmışsın.”

Ona cevaben dedi ki: “Çarşıdaki vaziyet iktisattan ve kemal-i akıldan ve alışverişin esası ve ruhu olan emniyetin, sadakatin muhafazasından gelmiş bir halettir; hisset değildir. Hanemdeki vaziyet, kalbin şefkatinden ve ruhun kemalinden gelmiş bir halettir. Ne o hissettir ve ne de bu israftır.”

İmam-ı A’zam, bu sırta işaret olarak *لَا إِسْرَافَ فِي الْخَيْرِ كَمَا لَا خَيْرَ فِي الْإِسْرَافِ* demiş. Yani “Hayırda ve ihsanda (fakat müstahak olanlara) israf olmadığı gibi israfta da hiçbir hayır yoktur.”

Yedinci Nükte

İsraf, hırsı intac eder. Hırs, üç neticeyi verir.

Birincisi: Kanaatsizliktir. Kanaatsizlik ise sa’ye, çalışmaya şevki kırar. Şükür yerine şekva ettirir, tembelliğe atar. Ve meşru, helâl, az malı *{*Hâşiye: İktisatsızlık yüzünden müstehlikler çoğalır, müstahsiller azalır. Herkes gözünü hükûmet kapısına diker. O vakit hayat-ı içtimaiyenin medarı olan “sanat, ticaret, ziraat” tenakus eder. O millet de tedenni edip sukut eder, fakir düşer.}* terk edip; gayr-ı meşru, külfetsiz bir malı arar. Ve o yolda izzetini, belki haysiyetini feda eder.

Hırsın ikinci neticesi: Haybet ve hasarettir. Maksudunu kaçırmak ve istiscale maruz kalıp, teshilat ve muavenetten mahrum kalmaktır. Hattâ *الْخَرِيضُ خَائِبٌ خَائِبٌ* yani “Hırs, hasaret ve muvaffakiyetsizliğin sebebidir.” olan darb-ı mesele mâsadak olur.

Hırs ve kanaatin tesirâtı, zîhayat âleminde gayet geniş bir düstur ile cereyan ediyor.

Ezcümle, rızka muhtaç ağaçların fitrî kanaatleri, onların rızkını onlara koşturduğu gibi hayvanatın hırs ile meşakkat ve noksanıyet içinde rızka koşmaları, hırsın büyük zararını ve kanaatin azîm menfaatini gösterir.

Hem zayıf umum yavruların lisan-ı halleriyle kanaatleri, süt gibi latîf bir gıdanın ummadığı bir yerden onlara akması ve canavarların hırs ile noksan ve mülevves rızıklarına saldırması; davamızı parlak bir surette ispat ediyor.

Hem semiz balıkların vaziyet-i kanaatkâranesi, mükemmel rızıklarına medar olması; ve tilki ve maymun gibi zeki hayvanların hırs ile rızıkları peşinde dolaşmakla beraber kâfi derecede bulmamalarından cılız ve zayıf kalmaları, yine hırs ne derece sebep-i meşakkat ve kanaat ne derece medar-ı rahat olduğunu gösterir.

Hem Yahudi milleti hırs ile riba ile hile dolabı ile rızıklarını zilletli ve sefaletli, gayr-ı meşru ve ancak yaşayacak kadar rızıklarını bulması ve sahra-nişinlerin (yani bedevîlerin) kanaatkârane vaziyetleri, izzetle yaşaması ve kâfi rızkı bulması; yine mezkûr davamızı kat’î ispat eder.

Hem çok âlimlerin

*{*Hâşiye: İran’ın âdil padişahlarından Nuşirevan-ı Âdil’in veziri, akılcı meşhur âlim olan Büzürücumhur’dan (Büzürg-Mihr) sormuşlar: “Neden ulema, ümera kapısında görünüyor da ümera ulema kapısında görünmüyor. Halbuki ilim, emaretin fevkindedir?”*

*Cevaben demiş ki: “Ulemanın ilminden, ümeranın cehlindedir.” Yani ümera, cehlinden ilmin kıymetini bilmiyorlar ki ulemanın kapısına gidip ilmi arasınlar. Ulema ise marifetlerinden mallarının kıymetini dahi bildikleri için ümera kapısında arıyorlar. İşte Büzürücumhur, ulemanın arasında fakr ve zilletlerine sebep olan zekâvetlerinin neticesi bulunan hırsın zarîf bir surette tevîl ederek nazikane cevap vermiştir. Hüsvrev ve ediblerin *{*Hâşiye: Bunu teyid eden bir hâdis: Fransa’da ediblere, iyi dilencilik yaptıkları için dilencilik vesikası veriliyor. Süleyman Rüşdü}**

zekâvetlerinin verdiği bir hırs sebebiyle fakr-ı hale düşmeleri ve çok aptal ve iktidarsızların fitrî, kanaatkârane vaziyetleri ile zenginleşmeleri kat’î bir surette ispat eder ki: Rızk-ı helâl, acz ve iftikara göre gelir; iktidar ve ihtiyar ile değil. Belki o rızk-ı helâl, iktidar ve ihtiyar ile makûsen mütenasiptir. Çünkü çocukların iktidar ve ihtiyarı geldikçe rızkı azalır, uzaklaşır, sakîlleşir.

الْفَنَاءَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى hadîsinin sırrıyla kanaat, bir define-i hüsn-ü maişet ve rahat-ı hayattır. Hırs ise bir maden-i hasaret ve sefalettir.

Üçüncü Netice: Hırs ihlası kırar, amel-i uhreviyeyi zedeler. Çünkü bir ehl-i takvanın hırsı varsa teveccüh-ü nâsı ister. Teveccüh-ü nâsı müraat eden, ihlas-ı tammı bulamaz. Bu netice çok ehemmiyetli, çok cây-ı dikkattir.

Elhasıl: İsrâf, kanaatsizliği intac eder. Kanaatsizlik ise çalışmanın şevkini kırar, tembelliğe atar; hayatından şekva kapısını açar, mütemadiyen şekva ettirir.

{*Hâşiye: Evet, hangi müsrif ile görüşsen şekvalar işiteceksin. Ne kadar zengin olsa da yine dili şekva edecektir. En fakir fakat kanaatkâr bir adamla görüşsen şükür işiteceksin.}

Hem ihlası kırar, riya kapısını açar. Hem izzetini kırar, dilencilik yolunu gösterir. İktisat ise kanaati intac eder.

عَزَّ مَنْ فَتَعَ ذَلَّ مَنْ طَمَعَ hadîsin sırrıyla kanaat, izzeti intac eder. Hem sa'ye ve çalışmaya teşci eder. Şevkini ziyadeleştirir, çalıştırır.

Çünkü mesela, bir gün çalıştı. Akşamda aldığı cüz'î bir ücrete kanaat sırrıyla, ikinci gün yine çalışır. Müsrif ise kanaat etmediği için ikinci gün daha çalışmaz. Çalışsa da şevksiz çalışır. Hem iktisattan gelen kanaat; şükür kapısını açar, şekva kapısını kapatır. Hayatında daima şâkir olur. Hem kanaat vasıtasıyla insanlardan istiğna etmek cihetinde teveccühlerini aramaz. İhlas kapısı açılır, riya kapısı kapanır.

İktisatsızlık ve israfın dehşetli zararlarını geniş bir dairede müşahede ettim. Şöyle ki: Ben, dokuz sene evvel mübarek bir şehre geldim. Kış münasebetiyle o şehrin menabi-i servetini göremedim. –Allah rahmet etsin– oranın müftüsü birkaç defa bana dedi: “Ahalimiz fakirdir.” Bu söz benim rikkatime dokundu. Beş altı sene sonraya kadar daima o şehir ahalisine acıyordum. Sekiz sene sonra yazın yine o şehre geldim. Bağlarına baktım. Merhum Müftünün sözü hatırıma geldi. Fesühbanallah dedim, bu bağların mahsulatı şehrin hâcetinin pek fevkindedir. Bu şehir ahalisi pek çok zengin olmak lâzım gelir. Hayret ettim. Beni aldatmayan ve hakikatlerin derkinde bir rehberim olan bir hatıra-i hakikatle anladım: İktisatsızlık ve israf yüzünden bereket kalkmış ki o kadar menabi-i servetle beraber o merhum Müftü “Ahalimiz fakirdir.” diyordu.

Evet, zekât vermek ve iktisat etmek, malda bi't-tecrübe sebep-i bereket olduğu gibi; israf etmek ile zekât vermemek, sebep-i ref'-i bereket olduğuna hadsiz vakıat vardır.

İslâm hükemasının Eflatun'u ve hekimlerin şeyhi ve feylesofların üstadı, dâhî-i meşhur Ebu Ali İbn-i Sina, yalnız tıp noktasında **كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا** âyetini şöyle tefsir etmiş. Demiş:

: جَمَعْتُ الطَّبَّ فِي الْبَيْتَيْنِ جَمْعًا وَ حَسُنُ الْقَوْلُ فِي قَضْرِ الْكَلَامِ

فَقَلِّلْ إِنْ أَكَلْتَ وَ بَعْدَ أَكْلِ تَجَنَّبْ وَ الشِّفَاءُ فِي الْإِنْهَضَامِ

وَ لَيْسَ عَلَى الثُّفُوسِ أَشَدُّ حَالًا مِنْ إِدْخَالِ الطَّعَامِ عَلَى الطَّعَامِ

Yani “İlm-i tıbbi iki satırla topluyorum. Sözün güzelliği kısalığındadır: Yediğin vakit az ye. Yedikten sonra dört beş saat kadar daha yeme. Şifa, hazım dadır. Yani, kolayca hazmedeceğin miktarı ye. Nefse ve mideye en ağır ve yorucu hal, taam taam üstüne yemektir.”

{*Hâşiye: Yani vücuda en muzır, dört beş saat fâsıla vermeden yemek yemek veyahut telezzüz için mütenevvi yemekleri birbiri üstüne mideye doldurmaktır.}

Cây-ı hayret ve Medar-ı İbret Bir Tevafuk:

İktisat Risalesi'ni, üçü acemi olarak beş altı ayrı ayrı müstensih ayrı ayrı yerde ayrı ayrı nüshadan yazıp birbirinden uzak, hatları birbirinden ayrı, hiç elifleri düşünmeyerek yazdıkları her bir nüshanın elifleri; duasız elli bir, dua ile beraber elli üçte tevafuk etmekle beraber; İktisat Risalesi'nin tarih-i telif ve istinsahı olan Rumîce elli bir ve Arabî elli üç tarihinde tevafuku ise şüphesiz tesadüf olamaz. İktisaddaki bereketin keramet derecesine çıktığına bir işaret tir. Ve bu seneye, “Sene-i İktisat” tesmiyesi lâyıktır.

Evet, zaman iki sene sonra bu keramet-i iktisadiyeyi, İkinci Harb-i Umumî'de her taraftaki açlık ve tahribat ve israfatla ve nev-i beşer ve herkes iktisada mecbur olmasıyla ispat etti.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

YIRMİNCİ LEM'A

İhlas hakkında

On Yedinci Lem'a'nın On Yedinci Nota'sının yedi meselesinden, beş noktadan ibaret olan İkinci Mesele'sinin Birinci Nokta'sı iken, ehemmiyetine binaen Yirminci Lem'a oldu.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هَلْكَ النَّاسِ وَهَلْكَ الْعَالَمُونَ إِلَّا الْعَامِلُونَ وَهَلْكَ الْعَامِلُونَ إِلَّا الْمُخْلِصُونَ وَالْمُخْلِصُونَ عَلَىٰ خَطَرٍ عَظِيمٍ - أَوْ كَمَا قَالَ hadîs-i şerifi, ikisi de ihlas ne kadar İslâmiyet'te mühim bir esas olduğunu gösteriyorlar. Bu ihlas meselesinin hadsiz nüktelerinden yalnız beş noktayı muhtasaran beyan ederiz.

Tenbih: Bu mübarek Isparta'nın medar-ı şükran bir hüsn-ü tâlî'idir ki ondaki ehl-i takva ve ehl-i tarîkat ve ehl-i ilmin –sair yerlere nisbeten– rekabetkârane ihtilafları görünmüyor. Gerçi lâzım olan hakiki muhabbet ve ittifak yoksa da zararlı muhalefet ve rekabet de başka yerlere nisbeten yoktur.

Birinci Nokta

Mühim ve müthiş bir sual: Neden ehl-i dünya, ehl-i gaflet, hattâ ehl-i dalet ve ehl-i nifak rekabetsiz ittifak ettikleri halde; ehl-i hak ve ehl-i vifak olan ashab-ı diyanet ve ehl-i ilim ve ehl-i tarîkat, neden rekabetli ihtilaf ediyorlar?

İttifak ehl-i vifakın hakkı iken ve hilaf ehl-i nifakın lâzımı iken, neden bu hak oraya geçti ve şu haksızlık şuraya geldi?

Elcevap: Bu elîm ve feci ve ehl-i hamiyeti ağılattırarak hâdise-i müthişenin pek çok esbabından yedi sebebini beyan edeceğiz.

Birincisi

Ehl-i hakkın ihtilafı, hakikatsizlikten gelmediği gibi ehl-i gafletin ittifakı dahi hakikattarlıktan değildir.

Belki ehl-i dünyanın ve ehl-i siyasetin ve ehl-i mektep gibi hayat-ı içtimaiyenin tabakatına dair birer muayyen vazife ile ve has bir hizmet ile meşgul taifelerin, cemaatlerin ve cemiyetlerin vazifeleri taayyün edip ayrılmış. Ve o vezaif mukabilindeki alacakları maişet noktasındaki maddî ücret ve hubb-u câh ve şan ve şeref noktasında teveccüh-ü nâstan alacakları

{*Hâşiye: İhtar: Teveccüh-ü nâs istenilmez, belki verilir. Verilse de onunla hoşlanılmaz. Hoşlansa ihlası kaybeder, riyaya girer. Şan ve şeref arzusuyla teveccüh-ü nâs ise ücret ve mükâfat değil belki ihlâssızlık yüzünden gelen bir itibar ve bir mücazattır.

Evet amel-i salihin hayatı olan ihlasın zararına teveccüh-ü nâs ve şan ve şeref, kabir kapısına kadar muvakkat olan bir lezzet-i cüz'iyeye mukabil, kabrin öbür tarafında azab-ı kabir gibi nâhoş bir şekil aldığından; teveccüh-ü nâsı arzu etmek değil belki ondan ürkemek ve kaçmak lâzımdır. Şöhret-perestlerin ve şan ve şeref peşinde koşanların kulaklarını çınlasın.}

manevî ücret taayyün etmiş, ayrılmış. Müzahame ve münakaşayı ve rekabeti intac edecek derecede bir iştirak yok. Onun için bunlar ne kadar fena bir meslekte de gitseler birbiriyle ittifak edebilirler.

Amma ehl-i din ve ashab-ı ilim ve erbab-ı tarîkat ise bunların her birisinin vazifesi umuma baktığı gibi muaccel ücretleri de taayyün ve tahassus etmediği ve her birinin makam-ı içtimaîde ve teveccüh-ü nâsta ve hüsn-ü kabuldeki hissesi tahassus etmiyor. Bir makama çoklar namzet olur. Maddî ve manevî her bir ücrete çok eller uzanabilir. O noktadan müzahame ve rekabet tevellüd edip vifakı nifaka, ittifakı ihtilafa tebdil eder.

İşte bu müthiş marazın merhemi, ilacı ihlastır.

Yani hakperestliği nefis-perestliğe tercih etmekle ve hakkın hatırı, nefsin ve enaniyetin hatırına galip gelmekle **إِنَّا جَرِيٌّ إِلَىٰ عَلَىٰ اللَّهِ** sırrına mazhar olup,

nâstan gelen maddî ve manevî ücretten istiğna etmekle

{*Hâşiye: Sahabelerin sena-i Kur'aniyeye mazhar olan "İsar" hasletini kendine rehber etmek. Yani hediye ve sadakanın kabulünde başkasını kendine tercih etmek ve hizmet-i diniyenin mukabilinde gelen menfaat-i maddiyeyi istemeden ve kalben talep etmeden, sırf bir ihsan-ı İlahî bile-rek, nâstan minnet almayarak ve hizmet-i diniyenin mukabilinde de almamaktır.

Çünkü hizmet-i diniyenin mukabilinde dünyada bir şey istenilmemeli ki ihlas kaçmasın. Çendan hakları var ki ümmet onların maişetlerini temin etsin. Hem zekâta da müstahaktırlar. Fakat bu istenilmez belki verilir. Verildiği vakit de "Hizmetimin ücretidir." denilmez. Mümkün olduğu kadar kanaatkârane başka ehil ve daha müstahak olanların nefsinin kendi nefsinin tercih etmek *حُصَاةٌ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ* sırrına mazharıyetle, bu müthiş tehlikeden kurtulup ihlası kazanabilir.}

وَمَا عَلَى الرَّشُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ sırrına mazhar olup; hüsn-ü kabul ve hüsn-ü tesir ve teveccüh-ü nâsı kazanmak noktalarının Cenab-ı Hakk'ın vazifesi ve ihsanı olduğunu ve kendi vazifesi olan tebliğde dâhil olmadığını ve lâzım da olmadığını ve onunla mükellef olmadığını bilmekle ihlase muvaffak olur. Yoksa ihlası kaçırmaz.

İkinci Sebep

Ehl-i dalaletin zilletindendir ittifakları, ehl-i hidayet in izzetindendir ittifakları.

Yani ehl-i gaflet olan ehl-i dünya ve ehl-i dalalet, hak ve hakikate istinad etmedikleri için zayıf ve zelildirler. Tezellül için kuvvet almaya muhtaçtırlar. Bu ihtiyaçtan, başkasının muavenet ve ittifakına samimi yapışırlar. Hattâ meslekleri dalalet ise de yine ittifakı muhafaza ederler. Âdeta o haksızlıkta bir hakperestlik, o dalalette bir ihlas, o dinsizlikte dinsizdarane bir taassup ve o nifakta bir vıfak yaparlar, muvaffak olurlar. Çünkü samimi bir ihlas, şerde dahi olsa neticesiz kalmaz. Evet, ihlas ile kim ne isterse Allah verir.

{*Hâşiye: Evet *مَنْ طَلَبَ وَجَدَ وَجَدَ* bir düstur-u hakikattir. Külliyyeti geniş ve genişliği mesleğimize de şâmil olabilir.}

Amma ehl-i hidayet ve diyanet ve ehl-i ilim ve tarîkat, hak ve hakikate istinad ettikleri için ve her biri bizzat tarîk-ı hakta yalnız Rabb'isini düşünüp, tevfiğine itimat ederek gittiklerinden, manen o meslekten gelen izzetleri var.

Zaaf hissettiği vakit; insanların yerine Rabb'isine müracaat eder, meded ondan ister. Meşreplerin ihtilafıyla, zahir meşrebine muhalif olana karşı muavenet ihtiyacını tam hissetmiyor, ittifaka ihtiyacını göremiyor. Belki hodgâmlık ve enaniyet varsa kendini haklı ve muhalifini haksız tevehhüm ederek ittifak ve muhabbet yerine, ihtilaf ve rekabet ortaya girer. İhlası kaçırmaz, vazifesi zîr ü ziber olur.

İşte bu müthiş sebebin verdiği vahim neticeleri görmemenin yegâne çaresi "Dokuz emirdir."

1 - Müsbet hareket etmektir ki yani kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek. Başka mesleklerin adâveti ve başkalarının tenkisi, onun fikrine ve ilmine müdahale etmesin; onlarla meşgul olmasın.

2 - Belki daire-i İslâmiyet içinde hangi meşrepte olursa olsun, medar-ı muhabbet ve uhuvvet ve ittifak olacak çok rabıta-i vahdet bulunduğunu düşünüp ittifak ederek...

3 - Ve haklı her meslek sahibinin, başkasının mesleğine ilişmemek cihetinde hakkı ise: "Mesleğim haklıdır yahut daha güzeldir." diyebilir. Yoksa başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini îma eden "Hak yalnız benim mesleğimdir." veyahut "Güzel benim meşrebimdir." diyemez olan insaf düsturunu rehber etmek.

4 - Ve ehl-i hakla ittifak, tevfi-k-i İlahînin bir sebebi ve diyanetteki izzetin bir medarı olduğunu düşünmekle...

5 - Hem ehl-i dalalet ve haksızlık –tesanüd sebebiyle– cemaat suretindeki kuvvetli bir şahs-ı manevînin dehasıyla hücumu zamanında; o şahs-ı manevîye karşı, en kuvvetli ferdî olan mukavemetin mağlup düştüğünü anlayıp ehl-i hak tarafındaki ittifak ile bir şahs-ı manevî çıkarıp o müthiş şahs-ı manevî-i dalalete karşı, hakkaniyeti muhafaza ettirmek.

6 - Ve hakkı, bâtılın savletinden kurtarmak için...

7 - Nefsinin ve enaniyetini

8 - Ve yanlış düşündüğü izzetini

9 - Ve ehemmiyetsiz, rekabetkârane hissiyatını terk etmekle ihlası kazanır, vazifesini hakkıyla îfa eder.

{*Hâşiye: Hattâ hadîs-i sahihle, âhir zamanda İsevilerin hakiki dindarları ehl-i Kur'an ile ittifak edip müşterek düşmanları olan zındıkaya

karşı dayanacakları gibi; şu zamanda dahi ehl-i diyanet ve ehl-i hakikat, değil yalnız dindaşı, meslektaşı, kardeşi olanlarla samimi ittifak etmek, belki Hristiyanların hakiki dindar ruhanîleri ile dahi medar-ı ihtilaf noktaları muvakkaten medar-ı münakaşa ve nizâ etmeyerek müşterek düşmanları olan müteceviz dinsizlere karşı ittifaka muhtaçtırlar.}

Üçüncü Sebep

Ehl-i hakkın ihtilafı, himmetsizlikten ve aşağılıktan ve ehl-i dalaletin ittifağı, ulüvv-ü himmetten değildir.

Belki ehl-i hidayetın ihtilafı, ulüvv-ü himmetin sû-i istimalinden ve ehl-i dalaletin ittifağı, himmetsizlikten gelen zaaf ve aczdendir. Ehl-i hidayeti, ulüvv-ü himmetten sû-i istimale ve dolayısıyla ihtilafa ve rekabete sevk eden, âhiret nokta-i nazarında bir haslet-i memduha sayılan hırs-ı sevap ve vazife-i uhreviyede kanaatsizlik cihetinden ileri geliyor. Yani “Bu sevabı ben kazanayım, bu insanları ben irşad edeyim, benim sözümü dinlesinler.” diye karşısındaki hakiki kardeşi ve cidden muhabbet ve muavenetine ve uhuvvetine ve yardımına muhtaç bir zata karşı rekabetkârane vaziyet alır. “Şakirdlerim ne için onun yanına gidiyorlar? Ne için onun kadar şakirdlerim bulunmuyor?” diye enaniyeti oradan fırsat bulup mezmum bir haslet olan hubb-u câha temayül ettirir, ihlası kaçıır, riya kapısını açar.

İşte bu hatanın ve bu yaranın ve bu müthiş maraz-ı ruhanînin ilacı şudur ki:

Cenab-ı Hakk’ın rızası ihlas ile kazanılır. Kesret-i etba ile ve fazla muvaffakiyet ile değildir. Çünkü onlar vazife-i İlahiyeye ait olduğu için istenilmez, belki bazen verilir. Evet, bazen bir tek kelime sebep-i necat ve medar-ı rıza olur. Kemiyyetin ehemmiyeti o kadar medar-ı nazar olmamalı. Çünkü bazen bir tek adamın irşadı, bin adamın irşadı kadar rıza-i İlahîye medar olur. Hem ihlas ve hakperestlik ise Müslümanların nereden ve kimden olursa olsun, istifadelerine taraftar olmaktır. Yoksa “Benden ders alıp sevap kazandırınlar.” düşüncesi, nefsin ve enaniyetin bir hilesidir.

Ey sevaba hırslı ve a’mal-i uhreviyeye kanaatsiz insan! Bazı peygamberler gelmişler ki mahdud birkaç kişiden başka ittiba edenler olmadığı halde, yine o peygamberlik vazife-i kudsiyesinin hadsiz ücretini almışlar. Demek hüner, kesret-i etba ile değildir. Belki hüner, rıza-yı İlahîyi kazanmaktır. Sen neci oluyorsun ki böyle hırs ile “Herkes beni dinlesin.” diye vazifeni unutup vazife-i

İlahiyeye karışyorsun? Kabul ettirmek, senin etrafına halkı toplamak Cenab-ı Hakk’ın vazifesidir. Vazifeni yap, Allah’ın vazifesine karışma.

Hem hak ve hakikati dinleyen ve söyleyene sevap kazandıranlar, yalnız insanlar değildir. Cenab-ı Hakk’ın zîşuur mahlukları ve ruhanîleri ve melaikeleleri kâinatı doldurmuş, her tarafı şenlendirmişler. Madem çok sevap istersin, ihlası esas tut ve yalnız rıza-yı İlahîyi düşün. Tâ ki senin ağzından çıkan mübarek kelimelerin havadaki efradları; ihlas ile ve niyet-i sadıka ile hayatlansın, canlansın, hadsiz zîşuurun kulaklarına gidip onları nurlandırın, sana da sevap kazandırsın. Çünkü mesela, sen “Elhamdülillah” dedin; bu kelâm, milyonlarla büyük küçük “Elhamdülillah” kelimeleri, havada izn-i İlahî ile yazılır. Nakkaş-ı Hakîm abes ve israf yapmadığı için o kesretli mübarek kelimeleri dinleyecek kadar hadsiz kulakları halk etmiş.

Eğer ihlas ile niyet-i sadıka ile o havadaki kelimeler hayatlansalar lezzetli birer meyve gibi ruhanîlerin kulaklarına girer.

Eğer rıza-yı İlahî ve ihlas o havadaki kelimelere hayat vermezse dinlenilmez, sevap da yalnız ağızdaki kelimeye münhasır kalır. Seslerinin ziyade güzel olmadığından, dinleyenlerin azlığından sıkılan hâfızların kulakları çınlasın!

Dördüncü Sebep

Ehl-i hidayetın rekabetkârane ihtilafı, âkıbeti düşünmemekten ve kasr-ı nazardan olmadığı gibi ehl-i dalaletin samimane ittifağı, âkıbet-endişlikten ve yüksek nazardan değildir.

Belki ehl-i hidayet; hak ve hakikatin tesiriyle, nefsin kör hissiyatına kapılmayarak kalbin ve aklın dûr-endişane temayülâtına tabi olmakla beraber, istikameti ve ihlası muhafaza edemediklerinden, o yüksek makamı muhafaza edemeyip ihtilafa düşüyorlar.

Ehl-i dalalet ise nefsin ve hevanın tesiriyle, kör ve âkıbeti görmeyen ve bir dirhem hazır lezzeti bir batman ilerideki lezzete tercih eden hissiyatın mukteziyatıyla, birbirine samimi olarak muaccel bir menfaat ve hazır bir lezzet için şiddetli ittifak ediyorlar. Evet, dünyevî ve hazır lezzet ve menfaat etrafında aşağı, kalpsiz nefis-perestler samimi ittifak ve ittihat ediyorlar.

Ehl-i hidayet, âhirete ait ve ileriye müteallik semerat-ı uhreviyeye ve kemalâta, kalp ve aklın yüksek düsturlarıyla müteveccih oldukları için esaslî bir istikamet ve tam bir ihlas ve gayet fedakârane bir ittihat ve ittifak olabilirken; enaniyetten tecerrüd edemedikleri için ifrat ve tefrit yüzünden, ulvi bir

menba-ı kuvvet olan ittifakı kaybedip ihlas da kırılır ve vazife-i uhreviye de zedelenir. Kolayca rıza-yı İlahî de elde edilmez.

Bu mühim marazın merhemi ve ilacı **الْحُبُّ فِي اللَّهِ** sırrıyla, tarîk-ı hakta gidenlere refakatle iftihar etmek ve arkalarından gitmek ve imamlık şerefini onlara bırakmak ve o Hak yolunda kim olursa olsun kendinden daha iyi olduğunun ihtimaliyle enaniyetinden vazgeçip ihlası kazanmak ve ihlas ile bir dirhem amel, ihlassız batmanlar ile amellere racih olduğunu bilmekle ve tabiiyeti dahi sebep-i mes'uliyet ve hatarlı olan metbuiyete tercih etmekle o marazdan kurtulur ve ihlası kazanır, vazife-i uhreviyesini hakkıyla yapabilir.

Beşinci Sebep

Ehl-i hidayetin ihtilafı ve adem-i ittifakı zaaflarından olmadığı gibi ehl-i dalaletin kuvvetli ittifakı da kuvvetlerinden değildir.

Belki ehl-i hidayetin ittifaksızlığı, iman-ı kâminden gelen nokta-i istinad ve nokta-i istinaddan neş'et eden kuvvetten ileri geldiği gibi; ehl-i gaflet ve ehl-i dalaletin ittifakları, kalben nokta-i istinad bulmadıkları itibarıyla zaaf ve aczlerinden ileri gelmiştir. Çünkü zayıflar ittifaka muhtaç oldukları için kuvvetli ittifak ederler. Kavîler ihtiyacı tam hissetmediklerinden, ittifakları zayıftır. Arslanlar, tilkiler gibi ittifaka muhtaç olmadıkları için ferdi yaşıyorlar. Yabani keçiler, kurtlardan muhafaza için bir sürü teşkil ederler.

Demek, zayıfların cemiyeti ve şahs-ı manevîsi kavî olduğu gibi

{*Hâşiye: Avrupa komiteleri içinde en şiddetlisi ve en tesirlisi ve bir cihette en kuvvetlisi, cins-i latîf ve zayıf ve nazik olan kadınların Amerika'daki Hukuk ve Hürriyet-i Nisvan Komitesi olduğu; hem milletler içinde az ve zayıf olan Ermenilerin komitesi, gösterdikleri kuvvetli fedakârane vaziyetle bu müddeamızı teyid ediyor.}

kavîlerin cemiyeti ve şahs-ı manevîsi ise zayıftır. Bu sırra bir işaret-i latîfe ve zarif bir nükte-i Kur'anîyedir ki ferman etmiş: **مُيَنِّنَاتٍ فِي الْمَدِينَةِ** **وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ** Müenneslerin cemaatine, iki katlı müennes olduğu halde, müzekker fiili olan **قَالَ** buyurması hem **قَالَتُ** buyurmakla müzekkerlerin cemaatine, müennes fiili olan **قَالَتُ** tabiriyle, latîfane işaret ediyor ki:

Zayıf ve halîm ve yumuşak kadınların cemiyeti kuvvetleşir, sertlik ve şiddet kesbedip bir nevi reculiyet kazanır. Müzekker fiilini iktiza ettiğinden **قَالَ نِسْوَةٌ** tabiriyle, gayet güzel düşmüş. Kavî erkekler ise hususan bedevî A'rab olsa kuvvetlerine güvendikleri için cemiyetleri zayıf olup hem ihtiyatkârlık hem yumu-

şaklık vaziyetini aldığından, bir nevi kadınlık hâsiyeti takındıkları için müennes fiilini iktiza ettiğinden **قَالَتُ الْأَعْرَابُ** müennes fiiliyle tabiri tam yerindedir.

Evet, ehl-i hak gayet kuvvetli bir nokta-i istinad olan iman-ı billahtan gelen tevekkül ve teslim ile başkalarına arz-ı ihtiyaç edip muavenet ve yardımlarını istemez. İstese de gayet fedakârane yapışmaz.

Ehl-i dünya, dünya işlerinde hakiki nokta-i istinadlarından gaflet ettiklerinden, zaaf ve acze düşüp şiddetli bir surette yardımcılarına ihtiyacını hisseder; samimane, belki fedakârane ittifak ederler.

İşte ehl-i hak, ittifaktaki hak kuvvetini düşünmediklerinden ve aramadıklarından, haksız ve muzır bir netice olan ihtilafa düşerler.

Haksız ehl-i dalalet ise ittifaktaki kuvveti, aczleri vasıtasıyla hissettiklerinden, gayet mühim bir vesile-i makasid olan ittifakı elde etmişler.

İşte ehl-i hakkın bu haksız ihtilaf marazının merhemi ve ilacı **وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا** **وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا** âyetindeki şiddetli nehy-i İlahî **وَالْتَقْوَى** **وَالْتَقْوَى** âyetinde hayat-ı içtimaiyece gayet hikmetli emr-i İlahîyi düstur-u hareket etmek ve ihtilafın İslâmiyet'e ne derece zararlı olduğunu ve ehl-i dalaletin ehl-i hakka galebesini ne derece teshil ettiğini düşünüp, kemal-i zaaf ve acz ile o ehl-i hakkın kafilisine fedakârane, samimane iltihak etmektir; şahsiyetini unutmakla riya ve ta-sannudan kurtulup ihlası elde etmektir.

Altıncı Sebep

Ehl-i hakkın ihtilafı nâmertliklerinden, himmetsizliklerinden, hamiyetsizliklerinden olmadığı gibi; gafletli ehl-i dünyanın ve ehl-i dalaletin, hayat-ı dünyeviye ait işlerde samimane ittifakları dahi mertlikten, hamiyetten, himmetten değildir.

Belki ehl-i hakkın ekseriyetle âhirete ait olan faydaları düşünmekle, o ehemmiyetli ve kesretli meselelere hamiyeti, himmeti, mertliği inkısam eder. Hakiki sermaye olan vaktini bir meseleye sarf etmediği için meslektaşlarıyla ittifakı muhkemleşmiyor. Çünkü meseleler çok, daire dahi geniştir.

Gafletli ehl-i dünya ise yalnız hayat-ı dünyeviye düşündüklerinden, bütün hissiyatıyla ve ruh ve kalbiyle şiddetli bir surette hayat-ı dünyeviye ait meselelere sarılır. Ve o meselede ona yardım edene kuvvetli yapışır. Ve hakikat nokta-i nazarında beş paraya değmeyen ve ehl-i hak ona on para kıymet vermeyen meselelere, divane olmuş elmasçı bir Yahudi'nin beş paralık cam

parçasına beş lira fiyat verdiği gibi beş yüz lira kıymetindeki vaktini o mesele-ye hasreder. Elbette bu kadar fiyat verip ve şiddetli hissiyat ile sarılmak, bâtil yolunda dahi olsa samimi bir ihlas olduğundan, o meselede muvaffak olur ve ehl-i hakka galebe eder. Bu galebe neticesinde ehl-i hak zillete ve mahkûmiyete ve tasannua ve riyaya düşüp ihlası kaybeder. O nâmert, himmetsiz, hamiyetsiz bir kısım ehl-i dünyaya dalkavukluk etmeye mecbur olur.

Ey ehl-i hak! Ey hakperest ehl-i şeriat ve ehl-i hakikat ve ehl-i tarikat! Bu müthiş maraz-ı ihtilafa karşı birbirinizin kusurunu görmeyerek, yekdiğerinizin ayıbına karşı gözünüzü yumunuz!

وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا edeb-i Furkanî ile edepleniniz! Ve haricî düşmanın hücumunda dâhilî münakaşatı terk etmek ve ehl-i hakkı sukuttan ve zilletten kurtarmayı en birinci ve en mühim bir vazife-i uhreviye telakki edip, yüzer âyât ve ehadîs-i Nebviyenin şiddetle emrettikleri uhuvvet, muhabbet ve tea-vünü yapıp bütün hissiyatınızla ehl-i dünyadan daha şiddetli bir surette meslektaşlarınızla ve dindaşlarınızla ittifak ediniz yani ihtilafa düşmeyiniz.

Böyle küçük meseleler için kıymettar vaktimi sarf etmekten ise o çok kıymetli vaktimi zikir ve fikir gibi kıymettar şeylere sarf edeceğim deyip çekilerek, ittifakı zayıflaştırmayınız. Çünkü bu manevî cihadda küçük mesele zannettiğiniz, çok büyük olabilir. Bir neferin, bir saatte mühim ve hususi şerait dâhilindeki nöbeti bir sene ibadet hükmüne bazen geçmesi gibi; bu ehl-i hakkın mağlubiyeti zamanında, manevî mücahede mesailinde, küçük bir mesele-ye sarf olunan senin kıymettar bir günün, o neferin o saati gibi bin derece kıymet alabilir, bir günün bin gün olabilir.

Madem livechillahtır; o işin küçüğüne büyüğüne, kıymetli ve kıymetsizliğine bakılmaz. İhlas ve rıza-yı İlahî yolunda zerre, yıldız gibi olur. Vesilenin mahiyetine bakılmaz, neticesine bakılır. Madem neticesi rıza-yı İlahîdir ve mâyesi ihlastır; o küçük değildir, büyüktür.

Yedinci Sebep

Ehl-i hak ve hakikatin ihtilaf ve rekabetleri, kıskançlıktan ve hırs-ı dünyadan gelmediği gibi; ehl-i dünyanın ve ehl-i gafletin ittifakları dahi civanmertlikten ve ulüvv-ü cenabdan değildir.

Belki ehl-i hakikat, hakikatten gelen ulüvv-ü cenab ve ulüvv-ü himmet ve tarîk-ı hakta memduh olan müsabakayı tam muhafaza edemediklerinden ve nâ-ehillerin girmesi yüzünden bir derece sû-i istimal ettiklerinden;

rekabetkârane ihtilafa düşüp hem kendine hem cemaat-i İslâmiyeye ehemmiyetli zarar olmuş.

Ehl-i gaflet ve ehl-i dalalet ise meftun oldukları menfaatlerini kaçırmamak ve menfaat için perestiş ettikleri reislerini ve arkadaşlarını küstürmemek için zilletlerinden ve nâmertliklerinden, hamiyetsizliklerinden; mutlak arkadaşlarıyla, hattâ denî ve hain ve muzır olsalar dahi hâlisane ittihat hem menfaat etrafında toplanan ne şekilde olursa olsun şerikleriyle samimane ittifak ederler. Samimiyet neticesi olarak istifade ederler.

İşte ey musibettede ve ihtilafa düşmüş ehl-i hak ve ashab-ı hakikat! Bu musibet zamanında ihlası kaçırdığımızdan ve rıza-yı İlahîyi münhasıran gaye-i maksat yapmadığımızdan, ehl-i hakkın bu zillet ve mağlubiyetine sebebiyet verdiniz. Umûr-u diniye ve uhreviyede rekabet, gıpta, hased ve kıskançlık olmamalı ve hakikat nokta-i nazarında olamaz.

Çünkü kıskançlık ve hasedin sebebi; bir tek şeye çok eller uzanmasından ve bir tek makama çok gözler dikilmesinden ve bir tek ekmeği çok mideler istemesinden müzahame, münakaşa, müsabaka sebebiyle gıptaya, sonra kıskançlığa düşerler. Dünyada bir şey-i vâhîde çoklar talip olduğundan ve dünya dar ve muvakkat olması sebebiyle insanın hadsiz arzularını tatmin edemediği için rekabete düşüyorlar.

Fakat âhirette tek bir adama beş yüz sene

{*Hâşiye: Mühim bir taraftan ehemmiyetli bir soru: Rivayette gelmiş ki cennette bir adama beş yüz senelik bir cennet verilir. Bu hakikat akl-ı dünyevînin havsalasında nasıl yerleşir?

Elcevap: Nasıl ki bu dünyada herkesin dünya kadar hususi ve muvakkat bir dünyası var. Ve o dünyanın direği onun hayatıdır. Ve zahîrî ve bâtınî duygularıyla o dünyasından istifade eder. Güneş bir lambam, yıldızlar mumlarımdır der. Başka mahlukat ve zîruhlur bulunmaları, o adamın mâlikiyetine mani olmadıkları gibi bilakis onun hususi dünyasını şenlendiriyorlar, ziyetlendiriyorlar.

Aynen öyle de fakat binler derece yüksek, her bir mü'min için binler kasır ve hurileri ihtiva eden has bahçesinden başka, umumî cennetten beş yüz sene genişliğinde birer hususi cenneti vardır. Derecesi nisbetinde inkişaf eden hissiyatıyla, duygularıyla cennete ve ebediyete lâıyk bir surette istifade eder. Başkaların iştiraki onun mâlikiyetine ve istifadesine noksan vermedikleri gibi kuvvet verirler. Ve hususi ve geniş cennetini ziyetlendiriyorlar.

Evet, bu dünyada bir adam, bir saatlik bir bahçeden ve bir günlük bir seyrangâhtan ve bir aylık bir memleketten ve bir senelik bir mesiregâhta

seyahatinden; ağızıyla, kulağıyla, gözüyle, zevkiyle, zaikasıyla, sair duygularıyla istifade ettiği gibi; aynen öyle de fakat bir saatlik bir bahçeden ancak istifade eden bu fâni memleketteki kuvve-i şâmm ve kuvve-i zaika, o bâki memlekette bir senelik bahçeden aynı istifadeyi eder. Ve burada bir senelik mesiregâhtan ancak istifade edebilen bir kuvve-i bâsıra ve kuvve-i sâmia, orada beş yüz senelik mesiregâhtaki seyahatten; o haşmetli, baştan başa ziyetli memlekete lâyük bir tarzda istifade eder.

Her mü'min derecesine ve dünyada kazandığı sevaplar, haseneler nisbetinde inbisat ve inkişaf eden duygularıyla zevk alır, telezüz eder, müstefid olur.}

mesafelik bir cennet ihsan edilmesi ve yetmiş bin kasır ve huriler verilmesi ve ehl-i cennetten herkes kendi hissesinden kemal-i rıza ile memnun olması işaretiyle gösteriliyor ki âhirette medar-ı rekabet bir şey yoktur ve rekabet de olamaz. Öyle ise âhirete ait olan a'mal-i salihada dahi rekabet olamaz, kıskançlık yeri değildir.

Kıskançlık eden ya riyakârdır, a'mal-i salih suretiyle dünyevî neticeleri arıyor veyahut sadık cahildir ki a'mal-i salih nereye baktığını bilmiyor ve a'mal-i salihanın ruhu, esası ihlas olduğunu derk etmiyor. Rekabet suretiyle evliyaullahaya karşı bir nevi adâvet taşımakla, vüs'at-i rahmet-i İlahiyeyi ittiham ediyor. Bu hakikati teyid eden bir vakıa:

Eski arkadaşlarımızdan bir adamın, bir adama karşı adâveti vardı. O adamın yanında senakârane onun düşmanı amel-i salihle, hattâ velayetle tavsif edildi. O adam kıskanmadı, sıkılmadı.

Sonra birisi dedi: “Senin o düşmanın cesurdur, kuvvetlidir.” Baktık ki o adamda şiddetli bir kıskançlık ve bir rekabet damarı uyandı.

Ona dedik: “Velayet ve salahat hadsiz bir hayat-ı ebediyenin pırlantası gibi bir kuvvet ve bir yükseklidir. Sen buna bu cihette kıskanmadın. Dünyevî kuvvet öküzde ve cesaret canavarda dahi bulunmakla beraber, velayet ve salahate nisbeten; bir âdi cam parçasının elmasa nisbeti gibidir.”

O adam dedi ki: “Bir noktaya, bir makama ikimiz bu dünyada gözümüzü dikmişiz. Oraya çıkmak için basamaklarımız da kuvvet ve cesaret gibi şeylerdir. Onun için kıskandım. Âhîret makamı hadsizdir. O burada benim düşmanım iken, orada benim samimi ve sevgili kardeşim olabilir.”

Ey ehl-i hakikat ve tarikat! Hakka hizmet, büyük ve ağır bir defineyi taşımak ve muhafaza etmek gibidir. O defineyi omuzunda taşıyanlara ne kadar

kuvvetli eller yardıma koşarsa daha ziyade sevinir, memnun olurlar. Kıskanmak şöyle dursun, gayet samimi bir muhabbetle o gelenlerin kendilerinden daha ziyade olan kuvvetlerini ve daha ziyade tesirlerini ve yardımlarını müftehirane alkışlamak lâzım gelirken, nedendir ki rekabetkârane o hakiki kardeşlere ve fedakâr yardımcılarına bakılıyor ve o hal ile ihlas kaçıyor. Vazifenizde müttehem olup ehl-i dalaletin nazarında, sizden ve sizin mesleğinizden yüz derece aşağı olan, din ile dünyayı kazanmak ve ilm-i hakikatle maişeti temin etmek, tama' ve hırs yolunda rekabet etmek gibi müthiş ittihamlara maruz kalıyorsunuz.

Bu marazın çare-i yegânesi: Nefsini ittiham etmek ve nefesine değil, daima karşısındaki meslektaşına taraftar olmak. Fenn-i âdab ve ilm-i münazaranın uleması mabeynindeki hakperestlik ve insaf düsturu olan şu: “Eğer bir meselenin münazarasında kendi sözünün haklı çıktığına taraftar olup ve kendi haklı çıktığına sevinse ve hasmının haksız ve yanlış olduğuna memnun olsa insafsızdır.” Hem zarar eder. Çünkü haklı çıktığı vakit o münazarada bilmediği bir şeyi öğrenmiyor, belki gurur ihtimaliyle zarar edebilir. Eğer hak hasmının elinde çıkarsa zararsız, bilmediği bir meseleyi öğrenip menfaattar olur, nefsin gururundan kurtulur.

Demek insafli hakperest, hakkın hatırı için nefsin hatırını kırıyor. Hasımının elinde hakkı görse yine rıza ile kabul edip taraftar çıkar, memnun olur.

İşte bu düsturu ehl-i din, ehl-i hakikat, ehl-i tarikat, ehl-i ilim kendilerine rehber ittihaz etseler ihlası kazanırlar. Ve vazife-i uhreviyelerinde muvaffak olurlar. Ve bu feci sukut ve musibet-i hazıradan rahmet-i İlahiye ile kurtulurlar.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

YİRMİ ÜÇÜNCÜ LEM'A

Tabiat Risalesi

On Yedinci Lem'a'nın On Altıncı Notası iken, ehemmiyeti-ne binaen Yirmi Üçüncü Lem'a olmuştur. Tabiattan gelen fikr-i küfrîyi dirilmeyecek bir surette öldürüyor, küfrün temel taşını zîr ü zeber ediyor.

İhtar

Şu notada, tabiiyunun münkir kısmının gittikleri yolun içyüzü ne kadar akıldan uzak ve ne kadar çirkin ve ne derece hurafe olduğu, lâekall doksan muhali tazammun eden dokuz muhal ile beyan edilmiş. Sair risalelerde o muhaller kısmen izah edildiğinden burada gayet muhtasar olmak haysiyetiyle, bazı basamaklar tayyedilmiştir. Onun için birdenbire, bu kadar zahir ve aşikâre bir hurafeyi nasıl bu meşhur âkil feylesoflar kabul etmişler, o yolda gidiyorlar, hatıra geliyor.

Evet onlar, mesleklerinin içyüzünü görememişler. Hem hakikat-i meslekleri ve mesleklerinin lâzımı ve muktezası odur ki yazılmış her bir muhalin ucunda beyan edilen o çirkin ve müstekreh ve gayr-ı makul

*{*Hâşiye: Bu risalenin sebab-i telifi; gayet mütecevizane ve gayet çirkin bir tarz ile hakaik-i imaniyeyi tezyif edip, bozulmuş aklı yetişmediği şeye hurafe deyip, dinsizliği tabiata bağlayarak, Kur'an'a hücum edilmesidir. O hücum ise şiddetli bir hiddeti (kalbe) kaleme verdi ki şiddetli ve galiz tokatları o mühlidlere ve haktan yüz çeviren bâtl mezheplilere yedirdi.*

Yoksa Risale-i Nur'un mesleği, nezihane ve nazikane ve kavlı-ı leyğindir.} hülâsa-i mezhepleri, mesleklerinin lâzımı ve zarurî muktezası olduğunu gayet bedihî ve kat'î bürhanlarla şüphesi olanlara tafsilen beyan ve ispat etmeye hazırım.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قَالَتْ رَسُولُهُمْ أَفَى اللَّهِ شَكُّ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

Şu âyet-i kerîme, istifham-ı inkârî ile “Cenab-ı Hak hakkında şek olmaz ve olmamalı.” demekle; vücud ve vahdaniyet-i İlahiye, bedahet derecesinde olduğunu gösteriyor.

Şu sırrı izahtan evvel bir ihtar

1338'de Ankara'ya gittim. İslâm ordusunun Yunan'a galebesinden neşe alan ehl-i imanın kuvvetli efkârı içinde, gayet müthiş bir zındıka fikri, içine girmek ve bozmak ve zehirlendirmek için derrasane çalıştığını gördüm. Eyvah dedim, bu ejderha imanın erkânına ilişecek! O vakit, şu âyet-i kerîme bedahet derecesinde vücud ve vahdaniyeti ifham ettiği cihetle ondan istimdad edip, o zındıkanın başını dağıtacak derecede Kur'an-ı Hakîm'den alınan kuvvetli bir bürhanı, Arabî risalesinde yazdım. Ankara'da, Yeni Gün Matbaasında tabet-tirmiştım. Fakat maatteessüf Arabî bilen az ve ehemmiyetle bakanlar da nadir olmakla beraber, gayet muhtasar ve mücmel bir surette o kuvvetli bürhan tesirini göstermedi. Maatteessüf, o dinsizlik fikri hem inkişaf etti hem kuvvet buldu. Bilmecburiye, o bürhanı Türkçe olarak bir derece beyan edeceğim. O bürhanın bazı parçaları, bazı risalelerde tam izah edildiğinden burada icmalen yazılacaktır. Sair risalelerde inkısam etmiş olan müteaddid bürhanlar, bu bürhanda kısmen ittihat ediyor; her biri bunun bir cüzü hükmüne geçiyor.

Mukaddime: Ey insan! Bil ki insanların ağzından çıkan ve dinsizliği işmam eden dehşetli kelimeler var. Ehl-i iman, bilmeyerek istimal ediyorlar. Mühimlerinden üç tanesini beyan edeceğiz:

Birincisi: **أَوْجَدْتُهُ الْأَسْبَابَ** Yani, esbab bu şeyi icad ediyor.

İkincisi: **تَشَكَّلَ بِنَفْسِهِ** Yani, kendi kendine teşekkül ediyor, oluyor, bitiyor.

Üçüncüsü: **اِقْتَضَتْهُ الطَّبِيعَةُ** Yani, tabiîdir, tabiat iktiza edip icad ediyor.

Evet, madem mevcudat var ve inkâr edilmez. Hem her mevcud, sanatlı ve hikmetli vücuda geliyor. Hem madem kadîm değil, yeniden oluyor. Herhalde ey mühlid! Bu mevcudu mesela, bu hayvanı ya diyeceksin ki esbab-ı âlem onu

icad ediyor; yani esbabın içtimanda o mevcud vücud buluyor veyahut o kendi kendine teşekkül ediyor veyahut tabiat muktezası olarak, tabiatın tesiriyle vücuda geliyor veyahut bir Kadîr-i Zülcelal'in kudretiyle icad edilir.

Madem aklen bu dört yoldan başka yol yoktur, evvelki üç yol muhal, battal, mümteni, gayr-ı kabil oldukları kat'î ispat edilse; bizzarure ve bilbedahe dördüncü yol olan tarîk-i vahdaniyet, şeksiz şüphesiz sabit olur.

Amma Birinci Yol Ki:

Esbab-ı âlemin içtimayıyla teşkil-i eşya ve vücud-u mahlukattır. Pek çok muhalaatından yalnız üç tanesini zikrediyoruz.

Birincisi: Bir eczahane, gayet muhtelif maddelerle dolu, yüzer kavanoz şişeler bulunuyor. O edviyelerden, zîhayat bir macun istenildi. Hem hayattar hârika bir tiryak onlardan yapılmak icab etti. Geldik, o eczahane, o zîhayat macunun ve hayattar tiryakin çoklukla efradını gördük. O macunlardan her birisini tetkik ettik. Görüyoruz ki o kavanoz şişelerden her birisinden, bir mizan-ı mahsus ile bir iki dirhem bundan, üç dört dirhem ötekenden, altı yedi dirhem başkasından ve hâkeza muhtelif miktarlarda eczalar alınmış.

Eğer birinden, bir dirhem ya noksan veya fazla alınsa o macun zîhayat olmaz, hâsiyetini gösteremez. Hem o hayattar tiryakı da tetkik ettik. Her bir kavanozdan bir mizan-ı mahsus ile bir madde alınmış ki zerre miktarı noksan veya ziyade olsa, tiryak hâssasını kaybeder. O kavanozlar elliden ziyade iken, her birisinden ayrı bir mizan ile alınmış gibi ayrı ayrı miktarda eczaları alınmış.

Acaba hiçbir cihette imkân ve ihtimal var mı ki o şişelerden alınan muhtelif miktarlar, şişelerin garib bir tesadüf veya fırtınalı bir havanın çarpmasıyla devrilmesinden, her birisinden alınan miktar kadar yalnız o miktar aksın, beraber gitsinler ve toplanıp o macunu teşkil etsinler? Acaba bundan daha hurafe, muhal, bâtil bir şey var mı? Eşek muzaaf bir eşekliğe girse, sonra insan olsa "Bu fikri kabul etmem!" diye kaçacaktır.

İşte bu misal gibi her bir zîhayat, elbette zîhayat bir macundur ve her bir nebat, hayattar bir tiryak gibidir ki çok müteaddid eczalardan, çok muhtelif maddelerden, gayet hassas bir ölçü ile alınan maddelerden terkip edilmiştir. Eğer esbaba, anâsıra isnad edilse ve "Esbab icad etti." denilse aynen eczahane-deki macunun, şişelerin devrilmesinden vücud bulması gibi yüz derece akıldan uzak, muhal ve bâtildir.

Elhasıl, şu eczahane-i kübra-yı âlemde, Hakîm-i Ezelî'nin mizan-ı kaza ve kaderiyle alınan mevadd-ı hayatiye, hadsiz bir hikmet ve nihayetsiz bir ilim ve her şeye şâmil bir irade ile vücud bulabilir. "Kör, sağır, hudutsuz, sel gibi akan küllî anâsır ve tabâyi ve esbabın işidir." diyen bedbaht "O tiryak-ı acib, kendi kendine şişelerin devrilmesinden çıkıp olmuştur." diyen divane bir hezeyancı, sarhoş bulunan bir ahmaktan daha ziyade ahmaktır. Evet o küfür; ahmakane, sarhoşane, divanece bir hezeyandır.

İkinci Muhal: Eğer her şey, Vâhid-i Ehad olan Kadîr-i Zülcelal'e verilmezse, belki esbaba isnad edilse lâzım gelir ki âlemin pek çok anâsır ve esbabı, her bir zîhayatın vücudunda müdahalesi bulunsun. Halbuki sinek gibi bir küçük mahlukun vücudunda, kemal-i intizam ile gayet hassas bir mizan ve tamam bir ittifak ile muhtelif ve birbirine zıt, mübayin esbabın içtimai, o kadar zahir bir muhaldir ki sinek kanadı kadar şuuru bulunan "Bu muhaldir, olamaz!" diyecektir.

Evet, bir sineğin küçücük cismi, kâinatın ekser anâsır ve esbabı ile alâkadardır, belki bir hülâsasıdır. Eğer Kadîr-i Ezelî'ye verilmezse, o esbab-ı maddiye onun vücudu yanında bizzat hazır bulunmak lâzım; belki onun küçücük cisminin girmek gerektir. Belki cisminin küçük bir numunesi olan gözündeki bir hüceyresine girmeleri icab ediyor. Çünkü sebep maddî ise müsebbebin yanında ve içinde bulunması lâzım geliyor. Şu halde, iki sineğin iğne ucu gibi parmakları yerleşmeyen o hüceyrecikte erkân-ı âlem ve anâsır ve tabâyiin, maddeten içinde bulunup usta gibi içinde çalıştıklarını kabul etmek lâzım geliyor.

İşte, sofestaînin en eblehleri dahi böyle bir meslekten utanıyorlar.

Üçüncü Muhal: **الْوَالِدُ لَا يَصُدُّ إِلَّا عَنِ الْوَالِدِ** kaide-i mukarreresiyle: "Bir mevcudun vahdeti varsa elbette bir vâhiddin, bir elden sudûr edebilir." Hususan o mevcud, gayet mükemmel bir intizam ve hassas bir mizan içinde ve câmi' bir hayata mazhar ise bilbedahe sebebi ihtilaf ve keşmekeş olan müteaddid ellerden çıkmadığını; belki gayet Kadîr, Hakîm olan bir tek elden çıktığını gösterdiği halde; hadsiz ve camid ve cahil, müteceviz, şuursuz, karmakarışıklık içinde, kör, sağır esbab-ı tabiiyenin karmakarışık ellerine, hadsiz imkânat yolları içinde ve içtima ve ihtilat ile o esbabın körlüğü, sağırlığı ziyadeleştiği halde; o muntazam ve mevzun ve vâhid bir mevcudu onlara isnad etmek, yüz muhali birden kabul etmek gibi akıldan uzaktır.

Haydi bu muhalden kat'-ı nazar, esbab-ı maddiyenin elbette tesirleri, mü-

başeretle ve temasla olur. Halbuki o esbab-ı tabiiyenin temaslari, zîhayat mevcudların zahirleriyle. Halbuki görüyoruz ki o esbab-ı maddiyenin elleri yetişmediği ve temas edemedikleri o zîhayatın bânını, on defa zahirinden daha muntazam, daha latîf, sanatça daha mükemmeldir.

Esbab-ı maddiyenin elleri ve âletleriyle hiçbir cihetle yerleşemedikleri, belki tam zahirine de temas edemedikleri küçücük zîhayat, küçücük hayvancıklar, en büyük mahluklardan daha ziyade sanatça acib, hilkatçe bedî' bir surette oldukları halde; o camid, cahil, kaba, uzak, büyük ve birbirine zıt olan sağır, kör esbaba isnad etmek, yüz derece kör, bin derece sağır olmakla olur!

Amma İkinci Mesele:

تَشَكُّلٌ بِنَفْسِهِ dir. Yani kendi kendine teşekkül ediyor. İşte bu cümlelerin dahi çok muhalatı var. Çok cihetle bâtıldır, muhaldır. Numune için muhalatından üç tanesini beyan ederiz.

Birincisi: Ey muannid münkir! Senin enaniyetin seni o kadar ahmaklaştırmış ki yüz muhali birden kabul etmeyi, bir derece hükmediyorsun. Çünkü sen mevcudsun. Ve basit bir madde ve camid ve tagayyürsüz değilsin. Belki daima teceddüde olarak, gayet muntazam bir makine ve hârika ve daima tahavvülde bir saray gibisin. Senin vücudunda her vakit zerrelere çalışıyorlar. Senin vücudun kâinatla, hususan rızık münasebetiyle, hususan beka-i nevî itibarıyla alâkadar ve alışverişi vardır. Senin vücudunda çalışan zerrelere, o münasebatı bozmamak ve o alâkadarlığı kırmamak için dikkat ediyorlar. Öylece ihtiyatla ayaklarını atıyorlar. Güya bütün kâinata bakıyorlar. Senin münasebatını kâinata görüp öyle vaziyet alıyorlar. Sen zahiri ve bânîni duygularınla, o zerrelere o hârika vaziyetine göre istifade edersin.

Eğer sen vücudundaki zerrelere, Kadîr-i Ezeli'nin kanunuyla hareket eden küçücük memurları veya bir ordusu veya kalem-i kaderin uçları, her bir zerre bir kalem ucu veya kalem-i kudretin noktaları, her bir zerre bir nokta olduğunu kabul etmezsen; o vakit senin gözünde çalışan her bir zerreye öyle bir göz lâzım ki senin mecmu-u cesedinin her tarafını görmekle beraber, münasebetar olduğun bütün kâinatı dahi görecek bir gözü ve bütün senin mazi ve müstakbel ve nesil ve aslın ve anâsırının menbalarını ve rızıkının madenlerini bilecek, tanıyacak yüz dâhî kadar bir akıl vermek lâzım geliyor. Senin gibi bu meselelerde zerre kadar akıllı olmayanın bir zerresine bin Eflatun kadar bir ilim ve şuur vermek, bin derece divanece bir hurafeciliktir!

İkinci Muhal: Senin vücudun bin kubbeli hârika bir saraya benzer ki her kubbesinde taşlar, direksiz birbirine baş başa verip muallakta durdurulmuş. Belki senin vücudun, bin defa bu saraydan daha acibdir. Çünkü o saray-ı vücudun, daima kemal-i intizamla tazelenmektedir. Gayet hârika olan ruh, kalp ve manevî letaiften kat'-ı nazar, yalnız cesedindeki her bir aza, bir kubbeli menzil hükmündedir. Zerrelere, o kubbedeki taşlar gibi birbirleriyle kemal-i muvazene ve intizam ile baş başa verip hârika bir bina, fevkalâde bir sanat, göz ve dil gibi acib birer mu'cize-i kudret gösteriyorlar.

Eğer bu zerrelere, şu âlemin ustasının emrine tabi birer memur olmasalar; o vakit her bir zerre, umum o cesetteki zerrelere hem hâkim-i mutlak hem her birisine mahkûm-u mutlak hem her birisine misil hem hâkimiyet noktasında zıt hem yalnız Vâcibü'l-vücud'a mahsus olan ekser sıfâtın masdarı, menbâ hem gayet mukayyed hem gayet mutlak bir surette olmakla beraber, sırr-ı vahdetle yalnız bir Vâhid-i Ehad'in eseri olabilen gayet muntazam bir masnû-u vâhidi o hadsiz zerrata isnad etmek; zerre kadar şuur olan, bunun pek zahir bir muhal belki yüz muhal olduğunu derk eder.

Üçüncü Muhal: Eğer senin vücudun, Vâhid-i Ehad olan Kadîr-i Ezeli'nin kalemiyle mektup olmazsa ve tabiata, esbaba mensup matbu ise o vakit senin vücudundaki bir hüceyre-i bedenden tut, birbiri içinde daireler misillü, binler mürekkebler adedince tabiat kalıplarının bulunması lâzım gelir.

Çünkü mesela, bu elimizdeki kitap eğer mektup olsa bir tek kalem, kâtibinin ilmüne istinad edip bütün onları yazar. Eğer o, mektup olmazsa ve onun kalemine verilmezse, kendi kendine olmuş denilse veya tabiata verilse o vakit, matbu kitap gibi her bir harfi için ayrı bir demir kalem lâzımdır ki tabedilsin. Nasıl ki matbaada hurufat adedince demir harfler bulunur, sonra o harfler vücud bulur; o vakit bir tek kaleme bedel, o hurufat adedince kalemler bulunması lâzım gelir. Belki o hurufat içinde bazen olduğu gibi küçük kalem ile bir büyük harfte bir sahife –ince hatla– yazılmış ise binler kalem bir tek harf için lâzım geliyor. Belki birbirinin içine girip muntazam bir vaziyetle, senin cesedin gibi bir şekil alıyorsa o vakit, her bir dairede, her bir cüz için o mürekkebat adedince kalıplar lâzım geliyor.

Haydi, yüz muhal içinde bulunan bu tarzı, mümkün desen dahi bu muntazam sanathı demir harfleri ve mükemmel kalıpları ve kalemleri yapmak için yine bir tek kaleme verilmezse o kalemler, o kalıplar, o demir harflerin yapılması için onların adetlerince yine kalemler, kalıplar ve harfler lâzım. Çünkü

onlar da yapılmışlar ve onlar da muntazam sanatlıdırlar. Ve hâkeza müteselsilen gittikçe gidecek...

İşte sen de anla! Bu öyle bir fikirdir ki senin zerratın adedince muhalat ve hurafeler, içinde bulunuyor. Ey muannid muattıl! Sen de utan, bu dalaletten vazgeç!

Üçüncü Kelime

اقتضتہ الطبیعة Yani tabiat iktiza ediyor, tabiat yapıyor. İşte bu hükmün çok muhalatı var. Numune için üçünü zikrediyoruz.

Birincisi: Eğer mevcudatta, hususan zîhayatta görünen basîrane, hakîmane olan sanat ve icad, Şems-i Ezelî'nin kalem-i kader ve kudretine verilmezse belki kör, sağır, düşüncesiz olan tabiata ve kuvvete isnad edilse lâzım gelir ki tabiat; icad için her şeyde hadsiz manevî makine ve matbaaları bulundursun veyahut her şeyde, kâinatı halk ve idare edecek bir kudret ve hikmet dercetsin.

Çünkü nasıl şemsin cilveleri ve akisleri, zemin yüzündeki zerrecik cam parçalarında ve katrelerde görünüyor. Eğer o misalî ve aksî güneşçikler, semadaki tek güneşe isnad edilmese, lâzım gelir ki bir kibrit başı yerleşmeyen bir zerrecik cam parçasında tabîi, fitrî ve güneşin hâsiyetlerine mâlik, zahiren küçük, manen çok derin bir güneşin haricî vücudunu kabul ederek, zerrat-ı züciye adedince tabîi güneşleri kabul etmek lâzım geldiği gibi...

Aynen bu misal gibi mevcudat ve zîhayat doğrudan doğruya Şems-i Ezelî'nin cilve-i esmasına verilmezse her bir mevcudda, hususan her bir zîhayatta hadsiz bir kudret ve irade ve nihayetsiz bir ilim ve hikmet taşıyacak bir tabiatı, bir kuvveti, âdeta bir ilahî içinde kabul etmek lâzım gelir. Bu tarz-ı fikir ise kâinatın muhalatın en bâtıl en hurafesidir. Hâlık-ı kâinat'ın sanatını mevhum, ehemmiyetsiz, şuursuz bir tabiata veren insan; elbette yüz defa hayvandan daha hayvan, daha şuursuz olduğunu gösterir.

İkinci Muhal: Eğer gayet intizamlı, mizanlı, sanathı, hikmetli şu mevcudat; nihayetsiz Kadîr, Hakîm bir zata verilmezse, belki tabiata isnad edilse lâzım gelir ki tabiat; her bir parça toprakta, Avrupa'nın umum matbaaları ve fabrikaları adedince makineleri, matbaaları bulundursun. Tâ o parça toprak, menşe ve tezgâh olduğu hadsiz çiçekler ve meyvelerin yetişmelerine ve teşkillerine medar olabilsin.

Çünkü çiçekler için saksılık vazifesini gören bir kâse toprak içine tohumla-

rı nöbetle atılan umum çiçeklerin birbirinden çok ayrı olan şekil ve heyetlerini teşkil ve tasvir edebilir bir kabiliyeti, bilfiil görüyor.

Eğer Kadîr-i Zülcelal'e verilmezse o vakit, o kâsedeki toprakta, her bir çiçek için manevî, ayrı, tabîi bir makinesi bulunmazsa, bu hal vücuda gelemes. Çünkü tohumlar ise nutfeler ve yumurtalar gibi maddeleri birdir. Yani müvellidü'l-mâ, müvellidü'l-humuza, karbon, azotun intizamsız, şekilsiz, hamur gibi halitasından ibaret olmakla beraber hava, su, hararet, ziya dahi her biri basit ve şuursuz ve her şeye karşı sel gibi bir tarzda gittiğinden, o hadsiz çiçeklerin teşkilleri ayrı ayrı ve gayet muntazam ve sanathı olarak o topraktan çıkması, bilbedahe ve bizzarure iktiza ediyor ki o kâsedeki bulunan toprakta, manen Avrupa kadar, manevî ve küçük mikyasta matbaaları ve fabrikaları bulunsun. Tâ ki bu kadar hayattar kumaşları ve binler ayrı ayrı nakışlı mensucatları doku-yabilsin.

İşte tabiiyyunların fikr-i küfrîleri, ne derece daire-i akıldan hariç saptığını kıyas et. Ve tabiatı mücid zanneden insan suretindeki ahmak sarhoşlar "Mütefennin ve akıllıyız." diye dava ettikleri halde, akıl ve fenden ne kadar uzak düştüklerini ve mümteni ve hiçbir cihetle mümkün olmayan bir hurafeyi kendilerine meslek ittihaz ettiklerini gör, gül ve tükür!

Eğer desen: Mevcudat, tabiata isnad edilse böyle acib muhaller olur, imtina derecesinde müşkülât olur; acaba Zat-ı Ehad ve Samed'e verildiği vakit, o müşkülât nasıl kalkıyor? Ve o suubetli imtina, o suhuletli vücuba nasıl inkılab eder?

Elcevap: Birinci Muhal'de nasıl ki güneşin cilve-i in'ikası, kemal-i suhuletle, külfetsiz en küçük zerrecik camdan tut, tâ en büyük bir denizin yüzüne kadar feyzini ve tesirini misalî güneşçiklerle gayet kolaylıkla gösterdikleri halde, eğer güneşten nisbeti kesilse o vakit her bir zerrecikte, tabîi ve bizzat bir güneşin haricî vücudu imtina derecesinde bir suubetle olabilmesi, kabul edilmek lâzım gelir.

Öyle de her bir mevcud, doğrudan doğruya Zat-ı Ehad ve Samed'e verilse vücub derecesinde bir suhulet, bir kolaylık ile ve bir intisap ve cilve ile her bir mevcuda lâzım her bir şey, ona yetiştirilebilir.

Eğer o intisap kesilse ve o memuriyet başıbozukluğa dönse ve her bir mevcud kendi başına ve tabiata bırakılsa, o vakit imtina derecesinde yüz bin müşkülât ve suubetle sinek gibi bir zîhayatın, kâinatın küçük bir fihristesi olan gayet hârika makine-i vücudunu icad eden, içindeki kör tabiatın, kâinatı halk

ve idare edecek bir kudret ve hikmet sahibi olduğunu farz etmek lâzım gelir. Bu ise bir muhal değil belki binler muhaldir.

Elhasıl, nasıl ki Zat-ı Vâcibü'l-vücut'un şerik ve naziri mümteni ve muhaldir. Öyle de rububiyetinde ve icad-ı eşyada başkalarının müdahalesi, şerik-i zatî gibi mümteni ve muhaldir.

Amma ikinci muhaldeki müşkülât ise müteaddid risalelerde ispat edildiği gibi eğer bütün eşya Vâhid-i Ehad'e verilse bütün eşya, bir tek şey gibi suhuletli ve kolay olur. Eğer esbaba ve tabiata verilse bir tek şey, umum eşya kadar müşkülâtlı olduğu, müteaddid ve kat'î bürhanlarla ispat edilmiş. Bir bürhanın hülâsası şudur ki:

Nasıl ki bir adam, bir padişaha askerlik veya memuriyet cihetiyle intisap etse o memur ve o asker o intisap kuvvetiyle, yüz bin defa kuvvet-i şahsiyesinden fazla işlere medar olabilir. Ve padişahı namına bazen bir şahı esir eder. Çünkü gördüğü işlerin ve yaptığı eserlerin cihazatını ve kuvvetini kendi taşıyor ve taşımaya mecbur olmuyor. O intisap münasebetiyle, padişahın hazineleri ve arkasındaki nokta-i istinadı olan ordu; o kuvveti, o cihazatı taşıyor. Demek gördüğü işler, şahane olarak bir padişahın işi gibi ve gösterdiği eserler, bir ordu eseri misillü hârika olabilir.

Nasıl ki karınca, o memuriyet cihetiyle Firavun'un sarayını harap ediyor. Sinek o intisap ile Nemrut'u gebertiyor. Ve o intisap ile buğday tanesi gibi bir çam çekirdeği, koca çam ağacının bütün cihazatını yetiştiriyor.

{*Hâşiye: Evet, eğer intisap olsa o çekirdek, kader-i İlahiden bir emir alır, o hârika işlere mazhar olur. Eğer o intisap kesilse o çekirdeğin hilkati, koca çam ağacının hilkatinden daha ziyade cihazat ve iktidar ve sanatı iktiza eder. Çünkü dağdaki, kudret eseri olan mücessem çam ağacının bütün azaları ve cihazatıyla o çekirdekteki, kader eseri olan manevî ağaçta mevcut bulunması lâzım gelir. Çünkü o koca ağacın fabrikası, o çekirdektir. İçindeki kaderî ağaç, kudretle hariçte tezahür eder, cismanî çam ağacı olur.}

Eğer o intisap kesilse, o memuriyetten terhis edilse yapacağı işlerin cihazatını ve kuvvetini, belinde ve bileğinde taşımaya mecburdur. O vakit, o küçücük bileğindeki kuvvet miktarınca ve belindeki cephanedince iş görebilir. Evvelki vaziyette gayet kolaylıkla gördüğü işleri bu vaziyette ondan istenilse, elbette bileğinde bir ordu kuvvetini ve belinde bir padişahın cihazat-ı harbiye fabrikasını yüklemek lâzım gelir ki güldürmek için acib hurafeleri ve masalları hikâye eden maskaralar dahi bu hayalden utanıyorlar!..

Elhasıl: Vâcibü'l-vücut'a her mevcudu vermek, vücub derecesinde bir suhuleti var. Ve tabiata icad cihetinde vermek, imtina derecesinde müşkül ve haric-i daire-i akliyedir.

Üçüncü Muhal: Bu muhali izah edecek bazı risalelerde beyan edilen iki misal:

Birinci Misal: Bütün âsâr-ı medeniyetle tekmil ve tezyin edilmiş, hâlî bir sahrada kurulmuş, yapılmış bir saraya; gayet vahşi bir adam girmiş, içine bakmış. Binlerle muntazam sanatlı eşyayı görmüş. Vahşetinden, ahmaklığından, hariçten kimse müdahale etmeyip o saray içinde o eşyadan birisi, o sarayı müstemilatıyla beraber yapmıştır diye taharriye başlıyor. Hangi şeye bakıyor, o vahşetli aklı dahi kabil görmüyor ki o şey bunları yapsın.

Sonra o sarayın teşkilat programını ve mevcudat fihristesini ve idare kanunları içinde yazılı olan bir defteri görür. Çendan elsiz ve gözsüz ve çekişsiz olan o defter dahi sair içindeki şeyler gibi hiçbir kabiliyeti yoktur ki o sarayı teşkil ve tezyin etsin. Fakat muztar kalarak bilmecburiye, eşya-yı âhere nisbeten, kavanin-i ilmîyenin bir unvanı olmak cihetiyle, o sarayın mecmuuna bu defteri münasebettar gördüğünden "İşte bu defterdir ki o sarayı teşkil, tanzim ve tezyin edip bu eşyayı yapmış, takmış, yerleştirmiş." diyerek vahşetini; ahmakların, sarhoşların hezeyanına çevirmiş.

İşte aynen bu misal gibi; hadsiz derecede misaldeki saraydan daha muntazam, daha mükemmel ve bütün etrafı mu'cizane hikmetle dolu şu saray-ı âlemin içine, inkâr-ı uluhiyete giden tabiiyyun fikrini taşıyan vahşi bir insan girer. Daire-i mümkinat haricinde olan Zat-ı Vâcibü'l-vücut'un eser-i sanatı olduğunu düşünmeyerek ve ondan i'raz ederek, daire-i mümkinat içinde kader-i İlahînin yazar bozar bir levhası hükmünde ve kudret-i İlahîyenin kavanin-i icraatına tebeddül ve tagayyür eden bir defteri olabilen ve pek yanlış ve hata olarak "Tabiat" namı verilen bir mecmua-i kavanin-i âdât-ı İlahiye ve bir fihriste-i sanat-ı Rabbaniyeyi görür. Ve der ki:

"Madem bu eşya bir sebep ister, hiçbir şeyin bu defter gibi münasebeti görünmüyor. Çendan hiçbir cihetle akıl kabul etmez ki gözsüz, şuursuz, kudretsiz bu defter, rububiyet-i mutlakanın işi olan ve hadsiz bir kudreti iktiza eden icadı yapamaz. Fakat madem Sâni'-i Kadîm'i kabul etmiyorum; öyle ise en münasibi, bu defter bunu yapmış ve yapar diyeceğim." der. Biz de deriz:

Ey ahmakü'l-humakadan tahammuk etmiş sarhoş ahmak! Başını tabiat bataklığından çıkar, arkana bak; zerrattan, seyyarata kadar bütün mevcudat,

ayrı ayrı lisanlarla şehadet ettikleri ve parmaklarıyla işaret ettikleri bir Sâni'-i Zülcelal'i gör ve o sarayı yapan ve o defterde sarayın programını yazan Nakkaş-ı Ezelî'nin cilvesini gör, fermanına bak, Kur'an'ını dinle, o hezeyanlardan kurtul!

İkinci Misal: Gayet vahşi bir adam muhteşem bir kışla dairesine girer. Gayet muntazam bir ordunun umumî beraber talimlerini, muntazam hareketlerini görür. Bir neferin hareketiyle; bir tabur, bir alay, bir fırka kalkar, oturur, gider; bir ateş emriyle ateş ettiklerini müşahede eder. Onun kaba, vahşi aklı, bir kumandanın, devletin nizamıyla ve kanun-u padişahî ile kumandasını anlamayıp inkâr ettiğinden, o askerlerin iplerle birbiriyle bağlı olduklarını tahayyül eder. O hayalî ip, ne kadar hârikalı bir ip olduğunu düşünür; hayrette kalır.

Sonra gider Ayasofya gibi gayet muazzam bir camiye, cuma gününde dâhil olur. O cemaat-i müsliminin, bir adamın sesiyle kalkar, eğilir, secde ederek oturduklarını müşahede eder. Manevî ve semavî kanunların mecmuundan ibaret olan şeriatı ve şeriat sahibinin emirlerinden gelen manevî düsturlarını anlamadığından, o cemaatin maddî iplerle bağlandığını ve o acib ipler onları esir edip oynattığını tahayyül ederek en vahşi insan suretindeki canavar hayvanları dahi güldürecek derecede maskaralı bir fikirle çıkar, gider.

İşte aynı bu misal gibi Sultan-ı ezel ve ebed'in hadsiz cünudunun muhteşem bir kışlası olan şu âleme ve o Mabud-u Ezelî'nin muntazam bir mescidi olan şu kâinata; mahz-ı vahşet olan, inkârlı fikr-i tabiatı taşıyan bir münkir giriyor. O Sultan-ı Ezelî'nin hikmetinden gelen nizam-ı kâinatın manevî kanunlarını, birer maddî madde tasavvur ederek ve saltanat-ı rububiyetin kavanin-i itibariyesi ve o Mabud-u Ezelî'nin şeriat-ı fitriye-i kübrasının manevî ve yalnız vücut-u ilmîsi bulunan ahkâmlarını ve düsturlarını birer mevcud-u haricî ve maddî birer madde tahayyül ederek, kudret-i İlahiyenin yerine, o ilim ve kelâmdan gelen ve yalnız vücut-u ilmîsi bulunan o kanunları ikame etmek ve ellerine icad vermek, sonra da onlara "Tabiat" namını takmak ve yalnız bir cilve-i kudret-i Rabbanîye olan kuvveti, bir zükudret ve müstakil bir kadîr telakki etmek; misaldeki vahşiden bin defa aşağı bir vahşettir!

Elhasıl, tabiiyyunların, mevhum ve hakikatsiz tabiat dedikleri şey, olsa olsa ve hakikat-i hariciye sahibi ise ancak bir sanat olabilir, Sâni' olamaz. Bir nakıştır, nakkaş olamaz. Ahkâmıdır, hâkim olamaz. Bir şeriat-ı fitriyedir, şâri' olamaz. Mahluk bir perde-i izzettir, hâlik olamaz. Münfail bir fitrattır, fâtır bir

fâil olamaz. Kanundur, kudret değildir; kâdir olamaz. Mistardır, masdar olamaz.

Elhasıl: Madem mevcudat var. Madem On Altıncı Nota'nın başında denildiği gibi mevcudun vücuduna, taksim-i akli ile dört yoldan başka yol tahayyül edilmez. O dört cihetten üçünün her birinin üç zahir muhaller ile butlanı, kat'î bir surette ispat edildi. Elbette bizzarure ve bilbedahe dördüncü yol olan vahdet yolu, kat'î bir surette ispat olunuyor. O dördüncü yol ise baştaki **أَفَى اللَّهِ شَأْنُ** **فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** âyeti, şeksiz ve şüphesiz bedahet derecesinde Zat-ı Vâcibü'l-vücut'un uluhiyetini ve her şey doğrudan doğruya dest-i kudretinden çıktığını ve semavat ve arz kabza-i tasarrufunda bulunduğunu gösteriyor.

Ey esbab-perest ve tabiata tapan bîçare adam! Madem her şeyin tabiatı, her şey gibi mahluktur çünkü sanatlıdır ve yeni oluyor. Hem her müsebbeb gibi zahirî sebebi dahi masnûdur. Ve madem her şeyin vücudu, pek çok cihazat ve âletlere muhtaçtır. O halde, o tabiatı icad eden ve o sebebi halk eden bir Kadîr-i Mutlak var. Ve o Kadîr-i Mutlak'ın ne ihtiyacı var ki âciz vesaiti, rububiyetine ve icadına teşrik etsin. Hâşâ! Belki doğrudan doğruya müsebbebi, sebep ile beraber halk ederek, cilve-i esmasını ve hikmetini göstermek için bir tertip ve tanzim ile zahirî bir sebebiyet, bir mukarenet vermekle, eşyadaki zahirî kusurlara, merhametsizliklere ve noksaniyetlere merci olmak için esbab ve tabiatı dest-i kudretine perde etmiş; izzetini o suretle muhafaza etmiş.

Acaba bir saatçi, saatin çarklarını yapsın; sonra saati çarklarla tertip edip tanzim etsin, daha mı kolaydır? Yoksa hârika bir makineyi, o çarklar içinde yapsın; sonra saatin yapılmasını o makinenin camid ellerine versin, tâ saati yapsın, daha mı kolaydır? Acaba imkân haricinde değil midir? Haydi o insafsız aklınla sen söyle, sen hâkim ol!

Veyahut bir kâtip; mürekkep, kalem, kâğıdı getirdi. Onunla kendi bizzat o kitabı yazsa daha mı kolaydır? Yoksa o kâğıt, mürekkep, kalem içinde o kitaptan daha sanatlı, daha zahmetli, yalnız o tek kitaba mahsus olarak bir yazı makinesi icad etsin; sonra o şuursuz makineye "Haydi sen yaz!" desin de kendi karışmasın, daha mı kolaydır? Acaba yüz defa yazıdan daha müşkül değil midir?

Eğer desen: Evet, bir kitabı yazan makinenin icadı, o kitaptan yüz defa daha müşküldür. Fakat o makine, aynı kitabın birçok nüshalarını yazmasına vasıta olmak cihetiyle, belki bir kolaylık var?

Elcevap: Nakkaş-ı Ezelî, hadsiz kudretiyle nihayetsiz cilve-i esmasını her

vakit tazelandirmekle, ayrı ayrı şekilde göstermek için eşyadaki teşahhusları ve hususi simaları öyle bir surette halk etmiştir ki hiçbir mektub-u Samedanî ve hiçbir kitab-ı Rabbanî, diğer kitapların aynı aynına olamıyor. Alâküllihal, ayrı manaları ifade etmek için ayrı bir siması bulunacak.

Eğer gözün varsa insanın simasına bak, gör ki zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar, belki ebede kadar, bu küçük simada, aza-yı esasîde ittifak ile beraber her bir sima, umum simalara nisbeten, her birisine karşı birer alâmet-i farikası var olduğu kat'iyen sabittir.

Bunun için her bir sima, ayrı bir kitaptır. Yalnız sanatın tanzimi için ayrı bir yazı takımı ve ayrı bir tertip ve telif ister. Ve maddelerini hem getirmek hem yerleştirmek ve hem de vücuda lâzım olan her şeyi dercetmek için bütün bütün başka bir tezgâh ister.

Haydi, farz-ı muhal olarak tabiata bir matbaa nazarıyla baktık. Fakat bir matbaaya ait olan tanzim ve basmak, yani muayyen intizamını kalıba sokmaktan başka, o tanzimin icadından, icadları yüz derece daha müşkül bir zihayattın cismindeki maddeleri, aktar-ı âlemden mizan-ı mahsusla ve has bir intizamla icad etmek ve getirmek ve matbaa eline vermek için yine o matbaayı icad eden Kadîr-i Mutlak'ın kudret ve iradesine muhtaçtır. Demek, bu matbaalık ihtimali ve farzı, bütün bütün manasız bir hurafedir.

İşte bu saat ve kitap misalleri gibi Sâni'-i Zülcelal, Kâdir-i külli şey', esbabı halk etmiş; müsebbebatı da halk ediyor. Hikmetiyle, müsebbebatı esbaba bağlıyor. Kâinatın harekâtının tanzimine dair kavanin-i âdetullahtan ibaret olan şeriat-ı fitriye-i kübra-yı İlahiyenin bir cilvesini ve eşyadaki o cilvesine yalnız bir âyine ve bir ma'kes olan tabiat-ı eşyayı, iradesiyle tayin etmiştir. Ve o tabiatın vücut-u haricîye mazhar olan vechini, kudretiyle icad etmiş ve eşyayı o tabiat üzerinde halk etmiş, birbirine mezcetmiş. Acaba gayet derecede makul ve hadsiz bürhanların neticesi olan bu hakikatin kabulü mü daha kolaydır? – Acaba vücut derecesinde lâzım değil midir? – Yoksa camid, şuursuz, mahluk, masnû, basit olan o sebep ve tabiat dediğiniz maddelere, her bir şeyin vücuduna lâzım hadsiz cihazat ve âlâtı verip hakîmane, basîrane olan işleri kendi kendilerine yaptırmak mı daha kolaydır? – Acaba imtina derecesinde, imkân haricinde değil midir? – Senin, o insafsız aklının insafına havale ediyoruz.

Münkir ve tabiat-perest diyor ki:

Madem beni insafa davet ediyorsun. Ben de diyorum ki şimdiye kadar yanlış gittiğimiz yol hem yüz derece muhal hem gayet zararlı ve nihayet derecede

çirkin bir meslek olduğunu itiraf ediyorum. Sâbık tahkikatınızdan zerre miktar şuurunu bulunan anlayacak ki esbaba, tabiata icad vermek mümtenidir, muhaldir. Ve her şeyi doğrudan doğruya Vâcibü'l-vücut'a vermek vâcibdir, zarurîdir. Elhamdülillahi ale'l-iman deyip iman ediyorum.

Yalnız bir şüphem var: Cenab-ı Hakk'ın Hâlık olduğunu kabul ediyorum fakat bazı cüz'î esbabın ehemmiyetsiz şeylerde icada müdahaleleri ve bir parça medh ü sena kazanmaları, saltanat-ı rububiyetine ne zarar verir? Saltanatına noksanıyet gelir mi?

Elcevap: Bazı risalelerde gayet kat'î ispat ettiğimiz gibi; hâkimiyetin şe'ni, müdahaleyi reddetmektir. Hattâ en edna bir hâkim, bir memur; daire-i hâkimiyetinde oğlunun müdahalesini kabul etmiyor. Hattâ hâkimiyetine müdahale tevehhümüyle, bazı dindar padişahlar –halife oldukları halde– masum evlatlarını katletmeleri, bu “redd-i müdahale kanunu”nun hâkimiyette ne kadar esaslı hükmettiğini gösteriyor. Bir nahiyede iki müdürden tut tâ bir memlekette iki padişaha kadar, hâkimiyetteki istiklaliyetin iktiza ettiği “men'-i iştirak kanunu” tarih-i beşerde çok acib herc ü merc ile kuvvetini göstermiş.

Acaba âciz ve muavenete muhtaç insanlardaki âmiriyet ve hâkimiyetin bir gölgesi, bu derece müdahaleyi reddetmeyi ve başkasının müdahalesini men'etmeyi ve hâkimiyetinde iştirak kabul etmemeyi ve makamında istiklaliyetini nihayet taassupla muhafazaya çalışmayı gör, sonra hâkimiyet-i mutlaka rububiyet derecesinde ve âmiriyet-i mutlaka uluhiyet derecesinde ve istiklaliyet-i mutlaka ehadiyet derecesinde ve istiğna-yı mutlak kâdiriyet-i mutlaka derecesinde bir Zat-ı Zülcelal'de, bu redd-i müdahale ve men'-i iştirak ve tard-ı şerik, ne derece o hâkimiyetin zarurî bir lâzımı ve vâcib bir muktezası olduğunu kıyas edebilirsen et.

Amma ikinci şık şüphem ki: Bazı esbab, bazı cüz'iyatın bazı ubudiyetlerine merci olsa, o Mabud-u Mutlak olan Zat-ı Vâcibü'l-vücut'a müteveccih zerrattan seyyarata kadar mahlukatın ubudiyetlerinden ne noksan gelir?

Elcevap: Şu kâinatın Hâlık-ı Hakîm'i, kâinatı bir ağaç hükmünde halk edip en mükemmel meyvesini zîşuur ve zîşuurun içinde en câmi' meyvesini insan yapmıştır. Ve insanın en ehemmiyetli, belki insanın netice-i hilkatı ve gaye-i fitratı ve semere-i hayatı olan şükür ve ibadeti; o Hâkim-i Mutlak ve Âmir-i Müstakil, kendini sevdirmek ve tanıttirmek için kâinatı halk eden o Vâhid-i Ehad, bütün kâinatın meyvesi olan insanı ve insanın en yüksek meyvesi olan şükür ve ibadetini başka ellere verir mi? Bütün bütün hikmetine zıt olarak,

netice-i hilkati ve semere-i kâinatı abes eder mi? Hâşâ ve kellâ... Hem hikmetini ve rububiyetini inkâr ettirecek bir tarzda mahlukatın ibadetlerini başkalarına vermeye rıza gösterir mi, hiç müsaade eder mi? Ve hem hadsiz bir derecede kendini sevdirmeyi ve tanıttırmayı ef'aliyle gösterdiği halde, en mükemmel mahlukatının şükür ve minnetarlıklarını, tahabbüb ve ubudiyetlerini başka esbaba vermekle kendini unutturup kâinattaki makasid-ı âliyesini inkâr ettirir mi? Ey tabiat-perestlikten vazgeçen arkadaş! Haydi sen söyle!

O diyor: Elhamdülillah, bu iki şüphem hallolmakla beraber, vahdaniyet-i İlahiyeye dair ve Mabud-u Bi'l-hak o olduğuna ve ondan başkaları ibadete lââyık olmadığına o kadar parlak ve kuvvetli iki delil gösterdin ki onları inkâr etmek, güneşi ve gündüzü inkâr etmek gibi bir mükâberedir.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ LEM'A

Tesettür hakkında

On Beşinci Nota'nın İkinci ve Üçüncü Meseleleri iken ehemmiyetine binaen Yirmi Dördüncü Lem'a olmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

âyeti, tesettürü emrediyor. Medeniyet-i sefihe ise Kur'an'ın bu hükmüne karşı muhalif gidiyor. Tesettürü fitrî görmüyor “Bir esarettir.” diyor.

{*Mahkemeye karşı ve mahkemeyi susturan lâyiha-i Temyizin müdafaatından bir parça:

“Ben de adliyenin mahkemesine derim ki: Bin üç yüz elli senede ve her asırda üç yüz elli milyon insanların hayat-ı içtimaiyesinde en kudsî ve hakiki ve hakikatli bir düstur-u İlahîyi, üç yüz elli bin tefsirin tasdiklerine ve ittifaklarına istinaden ve bin üç yüz elli sene zarfında geçmiş ecdadımızın itikadlarına iktidaen tefsir eden bir adamı mahkûm eden haksız bir karar, elbette rûy-i zeminde adalet varsa o kararı red ve bu hükmü nakzedecektir!”}

Elcevap: Kur'an-ı Hakîm'in bu hükmü tam fitrî olduğuna ve muhalifi gayr-ı fitrî olduğuna delâlet eden çok hikmetlerinden yalnız dört hikmetini beyan ederiz.

Birinci Hikmet

Tesettür, kadınlar için fitrîdir ve fitratları iktiza ediyor. Çünkü kadınlar hil-katen zayıf ve nazik olduklarından, kendilerini ve hayatından ziyade sevdiği yavrularını himaye edecek bir erkeğin himaye ve yardımına muhtaç bulunduğundan kendini sevdirmek ve nefret ettirmemek ve istiskale maruz kalmamak için fitrî bir meyli var.

Hem kadınların on adetten altı yedisi ya ihtiyardır ya çirkindir ki ihtiyarlığını ve çirkinliğini herkese göstermek istemezler. Ya kıskançtır kendinden daha güzellere nisbeten çirkin düşmemek veya tecavüzden ve ittihandan korkar, taarruza maruz kalmamak ve kocası nazarında hıyanetle müttehem olmak için fitraten tesettür isterler. Hattâ dikkat edilse en ziyade kendini saklayan ihtiyarlardır. Ve on adetten ancak iki üç tanesi bulunabilir ki hem genç olsun hem güzel olsun hem kendini göstermekten sıkılmasın. Malûmdur ki insan sevmediği ve istiskal ettiği adamların nazarından sıkılır, müteessir olur. Elbette açık saçıklık kıyafetine giren güzel bir kadın, bakmasına hoşlandığı nâmahrem erkeklerden onda iki üçü varsa yedi sekizinden istiskal eder.

Hem tefahhuş ve tefessüh etmeyen bir güzel kadın, nazik ve seriü't-teessür olduğundan maddeten tesiri tecrübe edilen belki semlendiren pis nazarlardan elbette sıkılır. Hattâ işitiyoruz; açık saçıklık yeri olan Avrupa'da çok kadınlar, bu dikkat-i nazardan sıkılarak "Bu alçaklar, bizi göz hapsine alıp sıkıyorlar." diye polislerle şekva ediyorlar.

Demek, medeniyetin ref-i tesettürü, hilaf-ı fitrattır. Kur'an'ın tesettür emri fitrî olmakla beraber, o maden-i şefkat ve kıymettar birer refika-i ebediye olabilen kadınları, tesettür ile sukuttan, zilletten ve manevî esarettten ve sefaletten kurtarıyor.

Hem kadınlarda, ecnebi erkeklere karşı fitraten korkaklık, tahavvüf var. Tahavvüf ise fitraten tesettürü iktiza ediyor. Çünkü sekiz dokuz dakika bir zevki cidden acılaştırarak sekiz dokuz ay ağır bir veled yükünü zahmet ile çekmekle beraber, hâmisiz bir veledin terbiyesiyle sekiz dokuz sene, o sekiz dokuz dakika gayr-ı meşru zevkin belasını çekmek ihtimali var. Ve kesretle vaki olduğundan cidden şiddetle nâmahremlerden fitratı korkar ve cibilliyeti sakınmak ister. Ve tesettür ile nâmahremin iştihasını açmamak ve tecavüzüne meydan vermemek, zayıf hilkatı emreder ve kuvvetli ihtar eder. Ve bir siperi ve kalesi çarşafı olduğunu gösteriyor.

Mesmuatıma göre merkez ve payitaht-ı hükûmette, çarşı içinde, gündüzde,

ahalinin gözleri önünde, gayet âdi bir kundura boyacısı, dünyaca rütbeten büyük bir adamın açık bacaklı karısına bilfiil sarkıntılık etmesi, tesettür aleyhinde olanların hayâsız yüzlerine bir şamar vuruyor!

İkinci Hikmet

Kadın ve erkek ortasında gayet esaslı ve şiddetli münasebet, muhabbet ve alâka; yalnız dünyevî hayatın ihtiyacından ileri gelmiyor. Evet, bir kadın, kocasına yalnız hayat-ı dünyeviye mahsus bir refika-i hayat değildir. Belki hayat-ı ebediyede dahi bir refika-i hayattır. Madem hayat-ı ebediyede dahi kocasına refika-i hayattır, elbette ebedî arkadaşı ve dostu olan kocasının nazarından gayrı başkasının nazarını kendi mehasinine celbetmemek ve onu darıltmamak ve kıskandırmamak lâzım gelir.

Madem mü'min olan kocası, sırr-ı imana binaen onun ile alâkası hayat-ı dünyeviye münhasır ve yalnız hayvanî ve güzellik vaktine mahsus muvakkat bir muhabbet değil belki hayat-ı ebediyede dahi bir refika-i hayat noktasında esaslı ve ciddi bir muhabbetle, bir hürmetle alâkadardır. Hem yalnız gençliğinde ve güzellik zamanında değil belki ihtiyarlık ve çirkinlik vaktinde dahi o ciddi hürmet ve muhabbeti taşıyor. Elbette ona mukabil, o da kendi mehasinini onun nazarına tahsis ve muhabbetini ona hasretmesi mukteza-yı insaniyettir. Yoksa pek az kazanır fakat pek çok kaybeder.

Şer'an koca, karıya küfüv olmalı, yani birbirine münasip olmalı. Bu küfüv ve denk olmak, en mühimmi diyanet noktasındadır.

Ne mutlu o kocaya ki kadınının diyanetine bakıp taklit eder, refikasını hayat-ı ebediyede kaybetmemek için mütedeyyin olur.

Bahtiyardır o kadın ki kocasının diyanetine bakıp "Ebedî arkadaşımı kaybetmeyeyim." diye takvaya girer.

Veyl o erkeğe ki salih kadını ebedî kaybettirecek olan sefahete girer. Ne bedbahttır o kadın ki müttaki kocasını taklit etmez, o mübarek ebedî arkadaşını kaybeder.

Binler veyl o iki bedbaht zevce ve zevceye ki birbirinin fiskını ve sefahetini taklit ediyorlar. Birbirine ateşe atılmasında yardım ediyorlar.

Üçüncü Hikmet

Bir ailenin saadet-i hayatiyesi, koca ve karı mabeyninde bir emniyet-i mü-

tekabile ve samimi bir hürmet ve muhabbetle devam eder. Tesettürsüzlük ve açık saçıklık; o emniyeti bozar, o mütekebil hürmet ve muhabbeti de kırar. Çünkü açık saçıklık kılığına giren on kadından ancak bir tanesi bulunur ki kocasından daha güzeli görmediğinden kendini ecnebiye sevdirmeye çalışmaz. Dokuzu, kocasından daha iyisini görür. Ve yirmi adamdan ancak bir tanesi, karısından daha güzelini görmüyor. O vakit o samimi muhabbet ve hürmet-i mütekebile gitmekle beraber, gayet çirkin ve gayet alçakça bir his uyandırmaya sebebiyet verebilir. Şöyle ki:

İnsan, hemşire misillü mahremlerine karşı fitraten şehvanî his taşıyamıyor. Çünkü mahremlerin simaları, karabet ve mahremiyet cihetindeki şefkat ve muhabbet-i meşruayı ihsas ettiği cihetle nefsî, şehvanî temayülâtı kırar. Fakat bacaklar gibi şer'an mahremlere de göstermesi caiz olmayan yerlerini açık saçık bırakmak, süflî nefislere göre gayet çirkin bir hissin uyanmasına sebebiyet verebilir. Çünkü mahremin siması mahremiyetten haber verir ve nâmahreme benzemez. Fakat mesela, açık bacak, mahremin gayrıyla müsavidir. Mahremiyeti haber verecek bir alâmet-i farikası olmadığından hayvanî bir nazar-ı hevesi, bir kısım süflî mahremlerde uyandırmak mümkündür. Böyle nazar ise tüyleri ürpertecek bir sukut-u insaniyettir!

Dördüncü Hikmet

Malûmdur ki kesret-i nesil herkesçe matlubdur. Hiçbir millet ve hükûmet yoktur ki kesret-i tenasüle taraftar olmasın. Hattâ Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm ferman etmiş: **تَنَاصَحُوا تَكَثَّرُوا فَإِنِّي أَبْأَجِبُ بِكُمْ الْأُمَّمَ - أَوْ كَمَا قَالَ** - Yani “İzdivaç ediniz, çoğalınız. Ben kıyamette sizin kesretinizle iftihar edeceğim.”

Halbuki tesettürün ref'i, izdivacı teksir etmeyip çok azaltıyor. Çünkü en serseri ve asrî bir genç dahi refika-i hayatını namuslu ister. Kendi gibi asrî, yani açık saçık olmasını istemediğinden bekâr kalır, belki de fuhşa sülûk eder.

Kadın öyle değil, o derece kocasını inhisar altına alamaz. Çünkü kadının – aile hayatında müdür-ü dâhilî olmak haysiyetiyle kocasının bütün malına, evladına ve her şeyine muhafaza memuru olduğundan– en esaslı hasleti sadakattir, emniyettir. Açık saçıklık ise bu sadakati kırar, kocası nazarında emniyeti kaybeder, ona vicdan azabı çektirir. Hattâ erkeklerde iki güzel haslet olan cesaret ve sehavet kadınlarda bulunsa bu emniyete ve sadakate zarar olduğu için ahlâk-ı seyyiedendir, kötü haslet sayılırlar. Fakat kocasının vazifesi, ona hazinedarlık ve sadakat değil belki himayet ve merhamet ve hürmettir. Onun için o erkek inhisar altına alınmaz, başka kadınları da nikâh edebilir.

Memleketimiz Avrupa'ya kıyas edilmez. Çünkü orada düello gibi çok şiddetli vasıtalarla açık saçıklık içinde namus bir derece muhafaza edilir. İzzet-i nefis sahibi birisinin karısına pis nazarla bakan, boynuna kefenini takar, sonra bakar. Hem memalik-i bâride olan Avrupa'daki tabiatlar, o memleket gibi bârid ve camiddirler. Bu Asya, yani âlem-i İslâm kıtası, ona nisbeten memalik-i harredir. Malûmdur ki muhitin, insanın ahlâkı üzerinde tesiri vardır. O bârid memlekette, soğuk insanlarda hevesat-ı hayvaniyeyi tahrik etmek ve iştihayı açmak için açık saçıklık, belki çok sû-i istimalata ve israfata medar olmaz.

Fakat seriüt-teessür ve hassas olan memalik-i harredeki insanların hevesat-ı nefsanîyesini mütemadiyen tehyic edecek açık saçıklık, elbette çok sû-i istimalata ve israfata ve neslin zafiyetine ve sukut-u kuvvete sebeptir. Bir ayda veya yirmi günde ihtiyac-ı fitrîye mukabil, her birkaç günde kendini bir israfata mecbur zanneder. O vakit, her ayda on beş gün kadar hayız gibi arızalar münasebetiyle kadından tecennüb etmeye mecbur olduğundan, nefisine mağlup ise fuhşiyata da meyler.

Şehirli; köylülere, bedevîlere bakıp tesettürü kaldıramaz. Çünkü köylerde, bedevîlerde, derd-i maişet meşgalesiyle ve bedenen çalışmak ve yorulmak münasebetiyle hem şehirliye nisbeten nazar-ı dikkati az celbeden masume işçi ve bir derece kaba kadınların kısmen açık olmaları, hevesat-ı nefsanîyeyi tehyice medar olamadığı gibi; serseri ve işsiz adamlar az bulunduğundan şehirdeki mefasidin onda biri onlarda bulunmaz. Öyle ise onlara kıyas edilmez.

* * *

Ehl-i İman Âhîret Hemşirelerim Olan Kadınlar Taifesi ile Bir Muhaveredir

Bazı vilayetlerde taife-i nisadan samimi ve hararetli bir surette Nurlara karşı alâkalarını gördüğüm ve haddimden pek ziyade, onların Nurlara ait derslerime itimatlarını bildiğim sıralarda, mübarek Isparta'ya ve manevî Medresetü'z-Zehraya üçüncü defa geldiğim zaman işittim ki o mübarek âhîret hemşirelerim olan taife-i nisa, benden bir ders bekliyorlarmış. Güya vaaz suretinde camilerde onlara bir dersim olacak. Halbuki ben, dört beş vecihle hastayım ve hem perişan, hattâ konuşmaya ve düşünmeye iktidarsız bulunduğum halde, bu gece şiddetli bir ihtar ile kalbime geldi ki madem on beş sene evvel gençlerin istemeleriyle Gençlik Rehberi'ni onlar için yazdın ve pek çok istifade edildi. Halbuki hanımlar taifesi, gençlerden daha ziyade bu zamanda öyle bir rehber muhtaçtırlar. Ben de bu ihtara karşı gayet perişan ve zaaf ve acizimle beraber üç nükte ile gayet muhtasar bazı lüzumlu maddeleri, o mübarek hemşirelerime ve manevî genç evlatlarıma beyan ediyorum.

Birinci Nükte: Risale-i Nur'un en mühim bir esas şefkat olmasından nisa taifesi, şefkat kahramanları bulunmaları cihetiyle daha ziyade Risale-i Nur'la fitraten alâkadarlırlar. Ve lillahi'l-hamd, bu fitrî alâkadarlık çok yerlerde hissediliyor. Bu şefkattaki fedakârlık, hakiki bir ihlası ve mukabelesiz bir fedakârlık manasını ifade ettiğinden şimdi bu zamanda pek çok ehemmiyeti var.

Evet, bir valide veledini tehlikeden kurtarmak için hiçbir ücret istemeden ruhunu feda etmesi ve hakiki bir ihlas ile vazife-i fitriyesi itibarıyla kendini evladına kurban etmesi gösteriyor ki hanımlarda gayet yüksek bir kahramanlık var. Bu kahramanlığın inkişafı ile hem hayat-ı dünyeviyesini hem hayat-ı ebediyesini onunla kurtarabilir. Fakat bazı fena cereyanlarla, o kuvvetli ve kıymetli seciye inkişaf etmez veyahut sû-i istimal edilir.

Yüzer numunelerinden bir küçük numunesi şudur: O şefkatli valide, çocuğunun hayat-ı dünyeviyede tehlikeye girmemesi, istifade ve fayda görmesi için her fedakârlığı nazara alır, onu öyle terbiye eder. "Oğlum paşa olsun." diye bütün malını verir; hâfız mektebinden alır, Avrupa'ya gönderir. Fakat o çocuğun hayat-ı ebediyesi tehlikeye girdiğini düşünmüyor ve dünya hapsinden kurtarmaya çalışıyor, cehennem hapsine düşmesini nazara almıyor. Fitrî şef-

katın tam zıddı olarak o masum çocuğunu, âhîrette şefaatçi olmak lâzım gelirken davacı ediyor. O çocuk "Niçin benim imanımı takviye etmeden bu helâketime sebebiyet verdin?" diye şekva edecek. Dünyada da terbiye-i İslâmiyeyi tam almadığı için validesinin hârîka şefkatinin hakkına karşı lâyıkiyle mukabele edemez, belki de çok kusur eder.

Eğer hakiki şefkat sû-i istimal edilmeyerek bîçare veledini, haps-i ebedî olan cehennemden ve idam-ı ebedî olan dalalet içinde ölmekten kurtarmaya o şefkat sırrı ile çalışsa; o veledin bütün ettiği hasenatının bir misli, validesinin defter-i a'maline geçeceğinden validesinin vefatından sonra her vakit hasenatları ile ruhuna nurlar yetiştirdiği gibi âhîrette de değil davacı olmak, bütün ruh u camî ile şefaatçi olup ebedî hayatta ona mübarek bir evlat olur.

Evet, insanın en birinci üstadı ve tesirli muallimi, onun validesidir. Bu mü-nasebetle ben kendi şahsımda kat'î ve daima hissettiğim bu manayı beyan ediyorum:

Ben, bu seksen sene ömrümde, seksen bin zatlardan ders aldığım halde, kase ediyorum ki en esaslı ve sarsılmaz ve her vakit bana dersini tazeler gibi merhum validemden aldığım telkinat ve manevî derslerdir ki o dersler fitratımda, âdeta maddî vücudumda çekirdekler hükmünde yerleşmiş. Sair derslerimin o çekirdekler üzerine bina edildiğini aynen görüyorum. Demek, bir yaşındaki fitratıma ve ruhuma, merhum validemin ders ve telkinatını, şimdi bu seksen yaşındaki gördüğüm büyük hakikatler içinde birer çekirdek-i esasiye müşahede ediyorum.

Ezcümle: Meslek ve meşrebimin dört esasından en mühimmi olan şefkat etmek ve Risale-i Nur'un da en büyük hakikati olan acımak ve merhamet etmeyi, o validemin şefkatli fiil ve halinden ve o manevî derslerinden aldığımı yakînen görüyorum. Evet, bu hakiki ihlas ile hakiki bir fedakârlık taşıyan validelik şefkati, sû-i istimal edilip masum çocuğunun elmas hazinesi hükmünde olan âhîretini düşünmeyerek, muvakkat fânî şişeler hükmünde olan dünyaya o çocuğun masum yüzünü çevirmek ve bu şekilde ona şefkat göstermek, o şefkati sû-i istimal etmektir.

Evet, kadınların şefkat cihetiyle bu kahramanlıklarını hiçbir ücret ve hiçbir mukabele istemeyerek, hiçbir faide-i şahsiye, hiçbir gösteriş manası olmayarak ruhunu feda ettiklerine; o şefkatın küçücük bir numunesini taşıyan bir tavuğun yavrusunu kurtarmak için arslana saldırması ve ruhunu feda etmesi ispat ediyor.

Şimdi terbiye-i İslâmiyeden ve a'mal-i uhreviyeden en kıymetli ve en lüzumlu esas, ihlastır. Bu çeşit şefkattteki kahramanlıkta o hakiki ihlas bulunuyor.

Eğer bu iki nokta, o mübarek taifede inkişafa başlasa daire-i İslâmiyede pek büyük bir saadete medar olur. Halbuki erkeklerin kahramanlıkları mukabelesiz olamıyor, belki yüz cihette mukabele istiyorlar. Hiç olmazsa şan ve şeref istiyorlar. Fakat maatteessüf bîçare mübarek taife-i nisaiye, zalim erkeklerinin şerlerinden ve tahakkümlerinden kurtulmak için başka bir tarzda, zafiyetten ve aczden gelen başka bir nevide riyakârlığa giriyorlar.

İkinci Nükte: Bu sene inzivada iken ve hayat-ı içtimaiyeden çekildiğim halde bazı Nurcu kardeşlerimin ve hemşirelerimin hatırları için dünyaya baktım. Benimle görüşen ekseri dostlardan, kendi ailevî hayatlarından şekvalar işittim. “Eyvah!” dedim. İnsanın hususan Müslüman'ın tahassungâhı ve bir nevi cenneti ve küçük bir dünyası aile hayatıdır. Bu da mı bozulmaya başlamış, dedim. Sebebini aradım. Bildim ki nasıl, İslâmiyet'in hayat-ı içtimaiyesine ve dolayısıyla din-i İslâm'a zarar vermek için gençleri yoldan çıkarmak ve gençlik hevesatıyla sefahete sevk etmek için bir iki komite çalışıyormuş. Aynen öyle de bîçare nisa taifesinin gafil kısmını dahi yanlış yollara sevk etmek için bir iki komitenin tesirli bir surette perde altında çalıştığını hissettim. Ve bildim ki bu millet-i İslâm'a bir dehşetli darbe, o cihetten geliyor.

Ben de siz hemşirelerime ve gençleriniz olan manevî evlatlarıma kat'iyen beyan ediyorum ki: Kadınların saadet-i uhreviyesi gibi saadet-i dünyeviyeleri de ve fitratlarındaki ulvi seciyeleri de bozulmaktan kurtulmanın çare-i yegânesi, daire-i İslâmiyedeki terbiye-i diniyeden başka yoktur! Rusya'da o bîçare taifenin ne hale girdiğini işitiyorsunuz.

Risale-i Nur'un bir parçasında denilmiş ki: Akli başında olan bir adam; refikasına muhabbetini ve sevgisini, beş on senelik fâni ve zahirî hüsn-ü cemaline bina etmez. Belki kadınların hüsn-ü cemalinin en güzeli ve daimîsi, onun şefkatine ve kadınlığa mahsus hüsn-ü sîretine sevgisini bina etmeli. Tâ ki o bîçare ihtiyarladıkça kocasının muhabbeti ona devam etsin. Çünkü onun refikası, yalnız dünya hayatındaki muvakkat bir yardımcı refika değil belki hayat-ı ebediyesinde ebedî ve sevimli bir refika-i hayat olduğundan, ihtiyarlandıkça daha ziyade hürmet ve merhamet ile birbirine muhabbet etmek lâzım geliyor. Şimdiki terbiye-i medeniye perdesi altındaki hayvancasına muvakkat bir refakatten sonra ebedî bir müfarakata maruz kalan o aile hayatı, esasıyla bozuluyor.

Hem Risale-i Nur'un bir cüzünde denilmiş ki: Bahtiyardır o adam ki refika-i ebediyesini kaybetmemek için salih zevcesini taklit eder, o da salih olur. Hem bahtiyardır o kadın ki kocasını mütedeyyin görür, ebedî dostunu ve arkadaşını kaybetmemek için o da tam mütedeyyin olur; saadet-i dünyeviyesi içinde saadet-i uhreviyesini kazanır. Bedbahttır o adam ki sefahete girmiş zevcesine ittiba eder; vazgeçirmeye çalışmaz, kendisi de iştirak eder. Bedbahttır o kadın ki zevcinin fiskına bakar, onu başka bir surette taklit eder. Veyl o zevc ve zevceye ki birbirini ateşe atmakta yardım eder. Yani medeniyet fanteziyelerine birbirini teşvik eder.

İşte, Risale-i Nur'un bu mealdeki cümlelerinin manası budur ki: Bu zamanda aile hayatının ve dünyevî ve uhrevî saadetinin ve kadınlarda ulvi seciyelerin inkişafının sebebi, yalnız daire-i şeriattaki âdab-ı İslâmiyet'le olabilir.

Şimdi aile hayatında en mühim nokta budur ki: Kadın, kocasında fenalık ve sadakatsizlik görse, o da kocasının inadına kadının vazife-i ailevîsi olan sadakat ve emniyeti bozsa aynen askerîdeki itaatin bozulması gibi o aile hayatının fabrikası zîr ü zeber olur. Belki o kadın, elinden geldiği kadar kocasının kusurunu ıslaha çalışmalıdır ki ebedî arkadaşını kurtarsın. Yoksa o da kendini açıklık ve saçıklıkla başkalara göstermeye ve sevdirmeye çalışsa her cihetle zarar eder. Çünkü hakiki sadakati bırakan, dünyada da cezasını görür. Çünkü nâmahremlerin nazarından fitratı korkar, sıkılır, çekilir. Nâmahrem yirmi erkeğin on sekizinin nazarından istiskal eder. Erkek ise nâmahrem yüz kadından ancak birisinden istiskal eder, bakmasından sıkılır. Kadın o cihette azap çektiği gibi sadakatsizlik ittihamı altına girer, zafiyetiyle beraber hukukunu muhafaza edemez.

Elhasıl: Nasıl ki kadınlar kahramanlıkta, ihlasta şefkat itibarıyla erkeklere benzemedikleri gibi erkekler de o kahramanlıkta onlara yetişemiyorlar; öyle de o masum hanımlar dahi sefahette hiçbir vecihle erkeklere yetişemezler. Onun için fitratlarıyla ve zayıf hilkatleriyle nâmahremlerden şiddetli korkarlar ve çarşaf altında saklanmaya kendilerini mecbur bilirler. Çünkü erkek, sekiz dakika zevk ve lezzet için sefahete girse ancak sekiz lira kadar bir şey zarar eder. Fakat kadın sekiz dakika sefahetteki zevkin cezası olarak dünyada dahi sekiz ay ağır bir yükü karnında taşır ve sekiz sene de o hâmisiz çocuğun terbiyesinin meşakkatine girdiği için sefahette erkeklere yetişemez, yüz derece fazla cezasını çeker. Az olmayan bu nevi vukuat da gösteriyor ki mübarek taife-i nisaiye, fitraten yüksek ahlâka menşe olduğu gibi fisk ve sefahette dünya zevki için kabiliyetleri yok hükmündedir.

Demek onlar, daire-i terbiye-i İslâmiye içinde mesud bir aile hayatını geçirmeye mahsus bir nevi mübarek mahlukturlar. Bu mübarekleri ifsad eden komiteler kahrolsunlar! Allah bu hemşirelerimi de bu serserilerin şerlerinden muhafaza eylesin, âmin!

Hemşirelerim! Mahremce bu sözümü size söylüyorum: Maişet derdi için serseri, ahlâksız, Frenk-meşrep bir kocanın tahakkümü altına girmektense fitratınızdaki iktisat ve kanaatle, köylü masum kadınların nafakalarını kendileri çıkarmak için çalışmalarını nevinde kendinizi idareye çalışınız, satmaya çalışmayınız. Şayet size münasip olmayan bir erkek kısmet olsa siz kısmetinize razı olunuz ve kanaat ediniz. İnşâallah rızanız ve kanaatinizle o da ıslah olur. Yoksa şimdiki işittiğim gibi mahkemelere boşanmak için müracaat edeceksiniz. Bu da haysiyet-i İslâmiye ve şeref-i milliyemize yakışmaz!

Üçüncü Nükte: Aziz hemşirelerim! Kat'iyen biliniz ki daire-i meşruanın haricindeki zevklerde, lezzetlerde; on derece onlardan ziyade elemeler ve zahmetler bulunduğunu Risale-i Nur yüzer kuvvetli delillerle, hâdisatlarla ispat etmiştir. Uzun tafsilatı Risale-i Nur'da bulabilirsiniz.

Ezcümle, Küçük Sözler'den Altıncı, Yedinci, Sekizinci Sözler ve Gençlik Rehberi benim bedelime sizlere tam bu hakikati gösterecek. Onun için daire-i meşruadaki keyfe iktifa ediniz ve kanaat getiriniz. Sizin hanenizdeki masum evlatlarınızla masumane sohbet, yüzer sinemadan daha ziyade zevklidir.

Hem kat'iyen biliniz ki bu hayat-ı dünyeviyede hakiki lezzet, iman daire-sindedir ve imandadır. Ve a'mal-i salihanın her birisinde bir manevî lezzet var. Ve dalalet ve sefahette, bu dünyada dahi gayet acı ve çirkin elemeler bulunduğunu Risale-i Nur yüzer kat'î delillerle ispat etmiştir. Âdeta imanda bir cennet çekirdeği ve dalalette ve sefahette bir cehennem çekirdeği bulunduğunu, ben kendim çok tecrübelerle ve hâdiselerle aynelyakîn görmüşüm ve Risale-i Nur'da bu hakikat tekrar ile yazılmış. En şedit muannid ve muterizlerin eline girip hem resmî ehl-i vukuf ve mahkemeler o hakikati cerh edememişler. Şimdi sizin gibi mübarek ve masum hemşirelerime ve evlatlarım hükmünde küçüklerinize, başta Tesettür Risalesi ve Gençlik Rehberi ve Küçük Sözler benim bedelime sizlere ders versin.

Ben işittim ki benim size camide ders vermekliğimi arzu ediyorsunuz. Fakat benim perişanlığım ve çok esbab, bu vaziyete müsaade etmiyor. Ben de sizin için yazdığım bu dersimi okuyan ve kabul eden bütün hemşirelerimi, bütün manevî kazançlarıma ve dualarıma Nur şakirdleri

gibi dâhil etmeye karar verdim. Eğer siz benim bedelime Risale-i Nur'u kısmen elde edip okusanız veya dinleseniz, o vakit kaidemiz mücibince bütün kardeşleriniz olan Nur şakirdlerinin manevî kazançlarına ve dualarına da hissedar oluyorsunuz.

Ben, şimdi daha ziyade yazacaktım fakat çok hasta ve çok zayıf ve çok ihtiyar ve tashihat gibi çok vazifelerim bulunduğundan şimdilik bu kadarla iktifa ettim.

الْباقى هُوَ الْباقى

Duanıza muhtaç kardeşiniz

Said Nursî

MESNEVÎ-İ NURİYE

*Risale-i Nur'un Bir Nevi Arabî Mesnevî-İ Şerifi Hük-
münde Olan Bu Mecmuanın Mukaddimesi*

Beş Noktadır

Birinci Nokta: Kırk elli sene evvel Eski Said, ziyade ulûm-u akliye ve felsefiyede hareket ettiği için hakikatü'l-hakaike karşı ehl-i tarikat ve ehl-i hakikat gibi bir meslek aradı. Ekser ehl-i tarikat gibi yalnız kalben harekete kanaat edemedi. Çünkü aklı, fikri hikmet-i felsefiye ile bir derece yaralı idi; tedavi lâzımdı.

Sonra hem kalben hem aklen hakikate giden bazı büyük ehl-i hakikatın arkasında gitmek istedi. Baktı, onların her birinin ayrı cazibedar bir hâssası var. Hangisinin arkasından gideceğine tahayyürde kaldı. İmam-ı Rabbanî de ona gaybî bir tarzda “Tevhid-i kible et!” demiş, yani “Yalnız bir üstadın arkasından git!” O çok yaralı Eski Said’in kalbine geldi ki:

“Üstad-ı hakiki Kur’an’dır. Tevhid-i kible bu üstadla olur.” diye yalnız o üstad-ı kudsinin irşadıyla hem kalbi hem ruhu gayet garib bir tarzda sülûka başladılar. Nefs-i emmaresi de şükûk ve şübehâtıyla onu manevî ve ilmî mücahedeye mecbur etti. Gözü kapalı olarak değil belki İmam-ı Gazalî (ra), Mevlana Celaleddin (ra) ve İmam-ı Rabbanî (ra) gibi kalp, ruh, akıl gözleri açık

olarak, ehl-i istiğrakın akıl gözünü kapadığı yerlerde, o makamlarda gözü açık olarak gezmiş. Cenab-ı Hakk’a hadsiz şükür olsun ki Kur’an’ın dersiyile, irşadıyla hakikate bir yol bulmuş, girmiş. Hattâ **وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ تَذُلُّ عَلَيْهِ إِنَّهُ وَاحِدٌ** haki-katine mazhar olduğunu, Yeni Said’in Risale-i Nur’uyla göstermiş.

İkinci Nokta: Mevlana Celaleddin (ra) ve İmam-ı Rabbanî (ra) ve İmam-ı Gazalî (ra) gibi akıl ve kalp ittifakıyla gittiği için her şeyden evvel kalp ve ruhun yaralarını tedavi ve nefsin evhamdan kurtulmasını temine çalışıp lillahi'l-hamd Eski Said, Yeni Said’e inkılab etmiş. Aslı Farisî sonra Türkçe olan Mesnevî-i Şerif gibi o da Arapça bir nevi Mesnevî hükmünde Katre, Hubab, Habbe, Zühre, Zerre, Şemme, Şule, Lem’alar, Reşhalar, Lâsiyyemalar ve sair dersleri ve Türkçede o vakit Nokta ve Lemaat’ı gayet kısa bir surette yazmış; fırsat buldukça da tabetmiş. Yarım asra yakın o mesleği Risale-i Nur suretinde fakat dâhilî nefis ve şeytanla mücadeleye bedel, haricte muhtaç mütehayyirlerle ve dalaletle giden ehl-i felsefeye karşı Risale-i Nur, geniş ve küllî Mesnevîler hükmüne geçti.

Üçüncü Nokta: O Yeni Said’in münazarasıyla, nefis ve şeytanın tam mağlup edilmesi ve susturulması gibi Risale-i Nur dahi yaralanmış talib-i hakikati kısa bir zamanda tedavi ettiği gibi ehl-i ilhad ve dalaleti de tam ilzam ve iskât ediyor.

Demek bu Arabî Mesnevî mecmuası, Risale-i Nur’un bir nevi çekirdeği ve fidanlığı hükmündedir. Bu mecmuanın yalnız dâhilî nefis ve şeytanla mücadelesi, nefis-i emmarenin ve şeytan-ı cinnî ve insînin şübehâtından tamamıyla kurtarıyor. Ve o malûmat ise meşhudat hükmünde ve ilmelyakîn ise aynelyakîn derecesinde bir itminan ve bir kanaat veriyor.

Dördüncü Nokta: Eski Said ilm-i hikmet ve ilm-i hakikatın çok derin meseleleriyle meşgul olması ve büyük ulemalarla derin meseleler üzerinde münazarası ve medresenin yüksek derslerini gören eski talebelerinin fehimlerinin derecesine göre yazması ve Eski Said’in de terakkiyat-ı fikriye ve kalbiyesinde, yalnız kendisi anlayacak bir surette, gayet kısa cümlelerle ve gayet muhtasar bir ifade ile uzun hakikatlere kısa kelimelerle işaretler nevinde o mecmuayı yazdığı için bir kısmını en müdakkik âlimler de zorla anlayabilir. Eğer tam izah olsa idi, Risale-i Nur’un mühim bir vazifesini görecekti.

Demek o fidanlık Mesnevî, turuk-u hafiye gibi enfüsî ve dâhilî cihetinde çalışmış; kalp ve ruh içinde yol açmaya muvaffak olmuş. Bahçesi olan Risale-i Nur hem enfüsî hem ekseri cihetinde turuk-u cehriye gibi âfakî ve haricî dai-

reye bakıp marifetullaha geniş ve her yerde yol açmış. Âdeta Musa aleyhisselâmın asâsı gibi nereye vurmuş ise su çıkarmış.

Hem Risale-i Nur, hükema ve ulemanın mesleğinde gitmeyip Kur'an'ın bir i'caz-ı manevisiyle, her şeyde bir pencere-i marifet açmış; bir senelik işi bir saatte görür gibi Kur'an'a mahsus bir sırrı anlamıştır ki bu dehşetli zamanda hadsiz ehl-i inadin hücumlarına karşı mağlup olmayıp galebe etmiş.

Beşinci Nokta: Eski Said'in Yeni Said'e inkılab etmesi zamanında, yüzer ilimlerle alâkadar binler hakikatler, ayrı ayrı birer risaleye mevzu olacak kıymette iken, o Said telif ederken meselelerin başında "İ'lem, İ'lem, İ'lem"lerle her bir hakikati –ki bir risale olacak derecede ehemmiyetli iken– birkaç satırda, bazen bir sahifede, bazen bir iki satırda zikrediyorlar. Âdeta her bir "İ'lem" bir risalenin şifresidir.

Hem "İ'lem"ler birbirine bakmayarak muhtelif ilimlerin ve hakikatlerin fihristeleri hükmünde yazıldığından o mecmuayı okuyanlar, bu noktaları nazara alıp itiraz etmesinler.

Said Nursî

KATRE

Tevhid Denizinden

İfade-i Meram

Malûmdur ki insan, hasbe'l-kader çok yollara sülûk eder. Ve o yolda çok musibet ve düşmanlara rast gelir. Bazen kurtulursa da bazen de boğulur. Ben de kader-i İlahînin sevkiyle pek acib bir yola girmiştım. Ve pek çok belalara ve düşmanlara tesadüf ettim. Fakat acz ve fakrımı vesile yaparak Rabb'ime iltica ettim. İnyet-i ezeliye beni Kur'an'a teslim edip Kur'an'ı bana muallim yaptı.

İşte Kur'an'dan aldığım dersler sayesinde o belalardan halâs olduğum gibi nefis ve şeytan ile yaptığım muharebelerden de muzaffer kurtuldum. Bütün ehl-i dalaletin vekili olan nefis ve şeytanla ilk müsademe **سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ** kelimelerinde vuku buldu. Bu kelimelerin kalelerinde tahassun ederek o düşmanlarla münakaşalara giriştim. Her bir kelime otuz defa meydan muharebesi vukua geldi. Bu risalede yazılan her bir kelime her bir kayıt, kazandığım bir muzafferiyete işaret etti.

Bu risalede yazılan hakikatler, zıtlarına bir imkân-ı vehmî kalmayacak derecede yazılmıştır. Uzun bir hakikate delili ile beraber bir kayıt veya bir sıfatla işaret yapıyor.

İhtar: Bu zamanın cereyanı, benim gibi çoklarını vehmî tehlikelere atmıştır. İnşâallah bu eser Allah'ın izniyle onları kurtaracak ümidindeyim.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ وَالصَّلَاةُ عَلَى نَبِيِّهِ

(Bu risale, dört bab ile bir hâtîme ve bir mukaddime
üzerine tertip edilmiştir.)

Mukaddime

Kırk sene ömrümde, otuz sene tahsilimde yalnız dört kelime ile dört kelâm öğrendim. Tafsilten beyan edilecektir. Burada yalnız icmalen işaret edilecektir.

Kelimelerden maksat: Mana-yı harfî, mana-yı ismî, niyet, nazardır. Şöyle ki:

Cenab-ı Hakk'ın mâsivasına yani kâinata mana-yı harfîyle ve onun hesabına bakmak lâzımdır. Mana-yı ismiyle ve esbab hesabına bakmak hatadır.

Evet, her şeyin iki ciheti vardır. Bir ciheti Hakk'a bakar. Diğer ciheti de halka bakar. Halka bakan cihet, Hakk'a bakan cihete tenteneli bir perde veya şeffaf bir cam parçası gibi altında Hakk'a bakan cihet-i isnadı gösterecek bir perde gibi olmalıdır. Binaenaleyh nimete bakıldığı zaman Mün'im, sanata bakıldığı zaman Sâni', esbaba nazar edildiği vakit Müessir-i Hakiki zihne ve fikre gelmelidir.

Ve keza nazar ile niyet, mahiyet-i eşyayı tağyir eder. Günahı sevaba, sevabı günaha kalbeder. Evet niyet, âdi bir hareketi ibadete çevirir. Ve gösteriş için yapılan bir ibadeti günaha kalbeder. Maddiyata esbab hesabıyla bakılırsa ce-halettir. Allah hesabıyla olursa marifet-i İlahiyedir.

Birinci Kelâm: **إِنِّي لَأَسْتُ مَالِكِي** Ben kendime mâlik değilim. Ancak mâlikim kâinatın mâlikidir. Fakat kendime mâlik nazarıyla bakıyorum ki Mâlik-i Hakiki'nin sıfatını ve sıfatların bir derece mahiyetini ve hududunu bileyim. Evet mevhum, mütenahî hududum ile Mâlik-i Hakiki'nin sıfatlarının bir cihette gayr-ı mütenahî hududunu bildim.

İkinci Kelâm: **الْمَوْتُ حَقٌّ** Ölüm haktır. Evet, bu hayat ve bu beden şu azîm dünyaya direk olacak kabiliyette değildir. Zira onlar demir ve taştan değildir. Ancak et, kan ve kemik gibi mütehalif şeylerden tereküp etmiş. Kısa bir zamanda tevafukları, içtimaları varsa da iftirakları ve dağılmaları her vakit mel-huzdur.

Üçüncü Kelâm: **رَبِّي وَاحِدٌ** Rabb'im birdir. Evet, herkesin bütün saadetleri, bir Rabb-i Rahîm'e olan teslimiyete bağlıdır. Aksi takdirde pek çok rablere muhtaç olur. Çünkü insan, câmiyeti itibarıyla bütün eşyaya ihtiyacı ve alâkası vardır. Ve her şeye karşı hissederek veya etmeyerek teessürü, elemeleri vardır. Bu ise tam cehennem gibi bir halettir. Fakat erbab tevehhüm edilen esbab yed-i kudretine bir perde olan Rabb-i Vâhid'e teslimiyet, firdevsî bir vaziyettir.

Dördüncü Kelâm: **أَنَا** ile tabir edilen benlik, yani kendisine bir vücut, bir kıymet vermektir ki bu ene, Cenab-ı Hakk'ın sıfatını, şuuratını bilmek için bir santral ve bir vâhid-i kıyasıdır.

Hâtîme

Şu hâtîme, dört çeşit hastalıkları beyan eder ve tedavi çarelerini gösterir.

Birinci Hastalık: "Yeis"tir.

Arkadaş! Amele ve taate muvaffak olamayan azaptan korkar, yeise düşer. Böyle bir meyusun gözüne, dinî meselelere münafi edna ve zayıf bir emare, kocaman bir bürhan görünür. Böyle birkaç emareyi elde eder etmez, diğer emarelerin sâikasıyla ilan-ı isyan ederek İslâm dairesinden çıkar, şeytanın ordusuna iltihak eder.

Binaenaleyh a'male muvaffak olamayanlar, yeise düşmemek için şu âyete müracaat etsin: **قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ**

İkinci Hastalık: "Ucub"dur.

Arkadaş! Yeise düşen adam, azaptan kurtulmak için istinad edecek bir noktayı aramaya başlar. Bakar ki bir miktar hasenat ve kemalâtı var, hemen o kemalâtına bel bağlar. Güvenerek der ki: "Bu kemalât beni kurtarır, yeter." diye bir derece rahat eder. Halbuki a'male güvenmek ucubdur. İnsanı dalalete atar. Çünkü insanın yaptığı kemalât ve iyiliklerde hakkı yoktur, mülkü değildir, onlara güvenemez.

Hem insanın vücudu ve cesedi bile onun değildir. Çünkü kendisinin eser-i sanatı değildir. O vücudu yolda bulmuş, lakîta olarak temellük de etmiş değildir. Kıymeti olmayan şeylerden olduğu için yere atılmış da insan almış değildir. Ancak o vücut hâvi olduğu garib sanat, acib nakışların şahadetiyle, bir Sâni'-i Hakîm'in dest-i kudretinden çıkmış kıymettar bir hane olup insan o

hanede emaneten oturur. O vücudda yapılan binlerce tasarrufattan ancak bir tane insana aittir.

Ve keza esbab içerisinde en eşref, en kuvvetli bir ihtiyar sahibi insan iken, e'fal-i ihtiyariye namıyla kendisine mal zannettiği e'falın ekl, şürb gibi en âdi bir fiilin husulünde, yüz cüzünden ancak bir cüzü insana aittir.

Ve keza insanın elindeki ihtiyar pek dardır. Havassının en geniş hayal olduğu halde o hayal, akli ve aklın semerelerini ihata edemez. Bunları, bu kadar büyük iken nasıl daire-i ihtiyarına idhal edip onlarla iftihar ediyorsun?

Ve keza şuurî olmaksızın, senin lehine ve aleyhine çok fiiller cereyan etmektedir. O fiiller şuurî oldukları halde, şuurun taalluk etmediğinden sabit olur ki o fiillerin fâili bir Sâni'-i Zîşuur'dur. Ne sen fâilsin ve ne senin esbâbın...

Binaenaleyh mâlikiyet davasından vazgeç. Kendini mehasin ve kemalâta masdar olduğunu zannetme. Ve kat'iyen bil ki senden sana yalnız noksan ve kusur vardır. Çünkü sû-i ihtiyarınla, sana verilen kemalâtı bile taşıyor. Senin hanen hükmünde bulunan cesedin bile emanettir. Mehasinin hep mevhubedir, seyyiatın meksûbedir. Binaenaleyh **لَا فَؤَادَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ** de.

Üçüncü Hastalık: "Gurur"dur.

Evet, gurur ile insan maddî ve manevî kemalât ve mehasinden mahrum kalır. Eğer gurur sâikasıyla başkaların kemalâtına tenezzül etmeyip kendi kemalâtını kâfi ve yüksek görürse o insan nâkıstır. Böyle insanlar, malûmat ve keşfiyatlarını daha yüksek görmekle, eslâf-ı izamın irşadat ve keşfiyatlarından mahrum kalırlar. Ve evhama maruz kalarak bütün bütün çizgiden çıkarlar. Halbuki eslâf-ı izamın kırk günde yaptıkları bir keşfiyatı, bunlar kırk senede bulamazlar.

Dördüncü Hastalık: "Sû-i zan"dır.

Evet, insan hüsn-ü zanna memurdur. İnsan, herkesi kendisinden üstün bilmelidir. Kendisinde bulunan sû-i ahlâkı, sû-i zan sâikasıyla başkalara teşmil etmesin. Ve başkaların bazı harekâtını, hikmetini bilmediğinden takbih etmesin. Binaenaleyh eslâf-ı izamın hikmetini bilmediğimiz bazı hallerini beğenmemek, sû-i zandır. Sû-i zan ise maddî ve manevî içtimaiyatı zedeler.

Arkadaş! Tahte'l-arz yaptığım hayalî bir seyahatte gördüğüm bazı hakikatleri zikredeceğim:

Birinci Hakikat: Arkadaş! Mâlik-i Hakiki'den gaflet, nefsin firavunluğuna sebep olur. Evet, taht-ı tasarrufunda bulunan bütün eşyanın Mâlik-i Hakiki'sini unutan, kendisini kendisine mâlik zannederek hâkimiyet tevehhümünde bulunur. Ve başkaları da bilhassa esbabı kendisine kıyas ile hâkim ve mâlik defterine kaydeder. Ve bu vesile ile Allah'ın mülkünü, malını kendilerine taksim ederek ahkâm-ı İlahiyeye karşı muaraza ve mübareze başlar.

Halbuki Cenab-ı Hak tarafından insanlara verilen benlik ve hürriyet, uluhiyet sıfatlarını fehmetmek üzere bir vâhid-i kıyasî vazifesini görüyor. Maalesef sû-i ihtiyar ile hâkimiyet ve istiklalîyete âlet ederek tam bir firavun olur.

Arkadaş! Bu ince hakikat, tam vuzuh ve zuhuruyla şöyle bana göründü ki: Gaflet suyu ile tenebbüt eden benlik, Hâlık'ın sıfatlarını fehmetmek için bir vâhid-i kıyastır. Çünkü insanlar görmedikleri şeyleri kıyas ve temsiller ile bilirler.

Mesela, bir adam Cenab-ı Hakk'ın kudretini anlamak için bir taksimat yapar: "Buradan buraya benim kudretimdedir, bundan o yanı da onun kudretindedir." diye vehmî bir çizgi çizmekle meseleyi anlar. Sonra mevhum haddi bozar, hepsini de ona teslim eder. Çünkü nefis, nefesine mâlik olmadığı gibi cisminde de mâlik değildir. Cismi ancak acib bir makine-i İlahiyedir. Kaza ve kader kalemiyle kudret-i ezeliye (bir cilveciği) o makinede çalışıyor.

Binaenaleyh insan o firavunluk davasından vazgeçmekle, mülkü mâlikine teslim etsin, emanete hıyanet etmesin! Eğer hıyanetle bir zerreyi nefesine isnad ederse Allah'ın mülkünü esbab-ı camideye taksim etmiş olacaktır.

İkinci Hakikat: Ey nefis-i emmare! Kat'iyen bil ki senin hususi amma pek geniş bir dünyan vardır ki âmâl, ümit, taallukat, ihtiyacat üzerine bina edilmiştir. En büyük temel taşı ve tek direği, senin vücudun ve senin hayatındır. Halbuki o direk kurtludur. O temel taşı da çürüktür. Hülâsa esastan fâsid ve zayıftır. Daima harap olmaya hazırdır.

Evet, bu cisim ebedî değil, demirden değil, taştan değil ancak et ve kemikten ibaret bir şeydir. Âni olarak senin başına yıkılıyor, altında kalıyorsun. Bak zaman-ı mazi senin gibi geçmiş olanlara geniş bir kabir olduğu gibi istikbal zamanı da geniş bir mezaristan olacaktır. Bugün sen iki kabrin arasındasın, artık sen bilirsin...

Arkadaş! Bildiğimiz, gördüğümüz dünya bir iken insanlar adedince dünyaları hâvidir. Çünkü her insanın tam manasıyla hayalî bir dünyası vardır. Fakat öldüğü zaman dünyası yıkılır, kıyameti kopar.

Üçüncü Hakikat: Şu gördüğün dünyayı, bütün lezaiziyle, sefahetleriyle, safalarıyla pek ağır ve büyük bir yük gördüm. Ruhu fâsîd, kalbi hasta olanlardan başka kimse o ağır yükün altına giremez. Çünkü bütün kâinatla alâkadar olmaktansa ve her şeyin minnetine girmektense ve bütün esbab ve vesaitte el açıp arz-ı ihtiyaç etmektense bir Rabb-i Vâhid, Semî' ve Basîr'e iltica etmek daha rahat ve daha kârlı değil midir?

Dördüncü Hakikat: Ey nefis!

{*(Müellif-i muhterem, kendi nefisine tasrihen, başkalarına da ta'rizen söylüyor.)}

Kâinatın uzak çöllere gidip Sâni'in ispatına deliller toplamaya ihtiyaç yoktur. Bir kulübecik hükmünde bulunan içerisinde oturduğün cisim kafesine bak! Senin o kulübenin duvarlarına asılan icad silsilelerinden, hilkatın mu'cizelerinden ve hârika sanatlarından, kulübeden harice uzatılan ihtiyaç ellerinden ve pencerelerinden yükselen "Âh! Oh!" ve enînler lisan-ı haliyle istenilen yardımlarından anlaşılır ki o kulübeyi müstemilatıyla beraber yaratan Hâlık'ın o âh u enînleri işitir, şefkat ve merhamete gelir, hâcat ve âmâlin ne varsa taht-ı taahhüde alır. Zira sineğin kafasındaki o küçük küçük hüceyratın nidalarına "Lebbeyk" söyleyen o Sâni'-i Semî' ve Basîr'in, senin dualarını işitmemesi ve o dualara müsbet cevaplar vermemesi imkân ve ihtimali var mıdır?

Binaenaleyh ey bu küçük hüceyrelere mürekkebe ve "ene" ile tabir edilen hüceyre-i kübra! O kulübeciğin küçüklüğüyle beraber, dolu olduğu hârika icadlarını gör, imana gel! Ve "Yâ İlahî! Yâ Rabbî! Yâ Hâlıkî! Yâ Musavvirî! Yâ Mâlikî ve yâ men lehül-mülkü ve'l-hamd! Senin mülkün ve emanetin ve veditan olan şu kulübecikte misafirim, mâlik değilim." de, o bâtil temellük davasından vazgeç! Çünkü o temellük davası, insanı pek elîm elemlere maruz bırakır.

Nokta

Arkadaş! Kalp ile ruhun hastalığı nisbetinde felsefe ilimlerine meyil ve muhabbet ziyade olur. O hastalık marazı da ulûm-u akliyeye tevaggul etmek nisbetindedir. Demek manevî olan hastalıklar, insanları akli ilimlere teşvik ve sevk eder. Ve akliyat ile iştigal eden, emraz-ı kalbiyeye müptela olur.

Ve keza dünyanın iki yüzünü gördüm:

Bir yüzü: Az çok zahirî bir ünsiyet, bir güzelliği varsa da bâtını ve içi daimî bir vahşet ile doludur.

İkinci yüzü: Filcümle zahiren vahşetli ise de bâtınen daimî bir ünsiyetle doludur.

Kur'an-ı Azîmüşşan, nazarları âhiret ile muttasıl olan ikinci veche tevcih eder. Birinci vecih ise âhiretin zıddı olup ademle muttasıldır.

Ve keza mümkinatın da iki vechi vardır:

Birisi: Enaniyet ile vücuddur. Bu ise ademe gider ve ademe kalbolur.

İkincisi: Enaniyetin terkiyle ademdir. Bu ise Vâcibü'l-vücut'a bakar bir vücud kazanır.

Binaenaleyh vücud istersen, mün'adim ol ki vücudu bulasın...

Remiz

Arkadaş! Bütün zamanlarda, bütün insanların maddî ve manevî ihtiyaçlarını temin için nâzil olan Kur'an'ın hârikulâde haiz olduğu câmiyet ve vüs'at ile beraber, tabakat-ı beşerin hissiyatına yaptığı müraat ve okşamalar, bilhasna en büyük tabakayı teşkil eden avam-ı nâsın fehmini okşayarak, tevcih-i hitap esnasında yaptığı tenezzülât, Kur'an'ın kemal-i belâgatına delil ve bâhir bir bürhan olduğu halde, hasta olan nefislerin dalaletine sebep olmuştur.

Çünkü zamanların ihtiyaçları mütehaliftir. İnsanlar fikirce, hisçe, zekâca, gabavetçe bir değıllerdir. Kur'an mürşiddir, irşad umumî oluyor. Bunun için Kur'an'ın ifadeleri zamanların ihtiyaçlarına, makamların iktizasına, muhatapların vaziyetlerine göre ayrı ayrı olmuştur.

Hakikat-i hal bu merkezde iken en yüksek en güzel ifade çeşitlerini Kur'an'ın her bir ifadesinde aramak hata olduğu gibi; muhatabın hissine, fehmine uygun olan bir üslubun mizan ve mirsadıyla mütekellime bakan elbette dalalete düşer.

Remiz

Arkadaş! Dünyanın üç vechi vardır:

Birisi: Âhirete bakar. Çünkü onun mezraasıdır.

İkincisi: Esmâ-i hüsnaya bakar. Çünkü onların mektep ve tezgâhlarıdır.

Üçüncüsü: Kasden ve bizzat kendi kendine bakar. Bu vecihle insanların hevesatına, keyiflerine ve bu fâni hayatın tekâlifine medar olur.

Nur-u imanla dünyanın evvelki iki vechine bakmak, manevî bir cennet gibi olur. Üçüncü vecih ise dünyanın fena yüzüdür ki zatî ve ehemmiyetli bir kıymeti yoktur.

Remiz

Arkadaş! “Katre” namındaki eserimde Kur’an’dan ilhamen takip ettiğim yol ile ehl-i nazar ve felsefenin takip ettikleri yol arasındaki fark şudur:

Kur’an’dan tavr-ı kalbe ilham edilen –asâ-yı Musa gibi– manevî bir asâ ihsan edilmiştir. Bu asâ ile kitab-ı kâinatın herhangi bir zerresine vurulursa derhal mâ-i hayat çıkar. Çünkü müessir ancak eserde görünebilir.

Manevî asansör hükmünde olan murakabeler ile mâü’l-hayatı bulmak pek müşküldür.

Vesaite lüzum gösteren ehl-i nazar ise etraf-ı âlemi arşa kadar gezmeleri lâzımdır. Ve o uzun mesafede hücum eden vesveselere, vehimlere, şeytanlara mağlup olup caddeden çıkmamak için pek çok bürhanlar, alâmetler, nişanlar lâzımdır ki yolu şaşırtmasınlar.

Kur’an ise bize asâ-yı Musa gibi bir hakikat vermiştir ki nerede olsam, hattâ taş üzerinde de bulunsam asâyı vuruyorum; mâü’l-hayat fıskırıyor. Âlemin haricine giderek uzun seferlere ve su borularının kırılmaması ve parçalanmaması için muhafazaya muhtaç olmuyorum. Evet **وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهٗ آيَةٌ تَذَلُّ عَلَىٰ** **وَإِنَّ** beytiyle bu hakikat, hakikatiyle tebarüz eder.

İ’lem eyyühe’l-aziz! Kâfirlerin medeniyeti ile mü’minlerin medeniyeti arasındaki fark:

Birincisi, medeniyet libasını giymiş korkunç bir vahşettir. Zahirî parlıyor, bâtını da yakıyor. Dışı süs içi pis, sureti me’nus sîreti makûs bir şeytandır.

İkincisi, bâtını nur zahiri rahmet, içi muhabbet dışı uhuvvet, sureti muavemet sîreti şefkat, cazibedar bir melektir.

Evet mü’min olan kimse, iman ve tevhid iktizasıyla, kâinata bir mehd-i uhuvvet nazarıyla baktığı gibi; bütün mahlukatı, bilhassa insanları, bilhassa İslâmları birbiriyle bağlayan ip de ancak uhuvvettir. Çünkü iman bütün mü’minleri bir babanın cenah-ı şefkati altında yaşayan kardeşler gibi kardeş addediyor.

Küfür ise öyle bir bürüdtir ki kardeşleri bile kardeşlikten çıkarır. Ve bütün eşyada bir nevi ecnebilik tohumunu ekliyor. Ve her şeyi her şeye düşman yapıyor. Evet, hamiyet-i milliyelerinde bir uhuvvet varsa da muvakkattır. Ve ezeli, ebedî iftirak ve firak ile muttasıl ve mahduddur.

Amma kâfirlerin medeniyetinde görülen mehasin ve yüksek terakkiyat-ı

sanayi, bunlar tamamen medeniyet-i İslâmiyeden, Kur’an’ın irşadatından, edyan-ı semaviyeden in’ikas ve ictibas edildiği “Lemaat” ile “Sünuhât” eserlerimde istenildiği gibi izah ve ispat edilmiştir.

رَاجِعُهُمَا تَزَىٰ أَمْرًا عَظِيمًا غَفَلَ عَنْهُ النَّاسُ İ’lem eyyühe’l-aziz! Ehl-i ilhad ile ve bilhassa Avrupa mukallidleriyle münazara ile iştigal edenler büyük bir tehlikeye maruzdurlar. Çünkü nefisleri tezkiyesiz ve emniyetsiz olması ihtimaliyle tedricen hasımlarına mağlup olur ki bîtarafane muhakeme denilen münsifane münazarada nefis-i emmareye emniyet edilemez.

Çünkü insafî bir münazır, hayalî bir münazara sahasında, ara sıra hasmının libasını giyer, ona bir dâva vekili olarak onun lehinde müdafaada bulunur. Bu vaziyetin tekrarıyla, dimağında bir tenkit lekesinin husule geleceğinden zarar verir. Lâkin niyeti hâlis olursa ve kuvvetine güvenirse zararı yoktur. Böyle bir vaziyete düşen bir adamın çare-i necatı, tazarru ve istiğfar ile o lekeyi izale edebilir.

İ’lem eyyühe’l-aziz! Otuz seneden beri iki tağut ile mücadele vardır. Biri insandadır, diğeri âlemedir. Biri “ene”dir, diğeri “tabiat”tır.

Birinci tağutu gayr-ı kasdî, gölgevari bir âyine gibi gördüm. Fakat o tağutu kasden veya bizzat nazar-ı ehemmiyete alanlar, Nemrut ve Firavun olurlar.

İkinci tağut ise onu İlahî bir sanat, Rahmanî bir sıbgat, yani nakışlı bir boya şeklinde gördüm. Fakat gaflet nazarıyla bakılırsa tabiat zannedilir ve maddiyunlarca bir ilah olur. Maahâzâ o tabiat zannedilen şey, İlahî bir sanattır.

Cenab-ı Hakk’a hamd ve şükürler olsun ki Kur’an’ın feyziyle, mezkûr mücadele her iki tağutun ölümüyle ve her iki sanemin kırılmasıyla neticelendi.

Evet Nokta, Katre, Zerre, Şemme, Habbe, Hubab Risalelerimde ispat ve izah edildiği gibi; mevhum olan tabiat perdesi parçalanarak altında şeriat-ı fitriye-i İlahiye ve sanat-ı şuuriye-i Rahmaniye güneş gibi ortaya çıkmıştır. Ve keza firavunluğa delâlet eden “ene”den, Sâni’-i Zülcelal’e râci olan “Hüve” tebarüz etti.

İ’lem eyyühe’l-aziz! Kur’an-ı Mu’cizü’l-Beyan’ın hak ve hakikat olduğuna en sadık deliller:

1- Tevhidin bütün iktizalarını ve lâzımlarını mertebeleriyle muhafaza etmesidir.

2- Esmâ-i hüsnanın tenasüp ve iktizası üzerine hakaik-i âliye-i İlahiyedeki muvazeneyi mûraat etmesidir.

3- Rububiyet ve uluhiyete ait şunatı kemal-i muvazene ile cem'etmesidir.

Kur'an'ın bu hâsiyeti beşerin eserlerinde bulunmadığı gibi melekût cihetine geçen evliya ve sair büyüklerin netaic-i fikirlerinde de bulunamamıştır. Ve eşyanın bâtınında dalmış olan işrakıyyun ve âlem-i gayba nüfuz eden ruhaniyyun dahi Kur'an'ın bu hâsiyetini bulamamışlardır. Zira onların nazarları mukayyed olduğundan hakikat-i mutlakayı ihata edemez. Bunlar ancak hakikatin bir tarafını bulur ve ifrat tefrit ile tasarrufa başlarlar. Bunun için tenasübü bozup muvazeneyi ihlâl ediyorlar.

Mesela, enva-ı cevahiri hâvi ziyetli ve kıymetli bir defineyi keşfetmek için birkaç adam denizin dibine dalarlar. Denizin dibinde araştırma yaparken birisinin eline uzunca bir parça elmas geçer. Definenin müstemilatını tamamen bu gibi elmaslardan ibaret olduğunu hükmeder. Sonra arkadaşlarından başka çeşit cevherin bahsini işittiğinde onların buldukları cevahirin kendi bulduğu elmasın nakışları olduklarını tahayyül eder. Diğer kürevî bir yakutu bulur. Öteki arkadaşı da başka bir çeşidini buluyor. Ve hâkeza her birisi definenin esas müstemilatı kendi bulduğu çeşitten ibaret olduğunu ve arkadaşlarının buldukları çeşitler de definenin zevaid ve teferruatından olduğunu itikad eder. Mesele bu şekle girmekle muvazene kayıp ve tenasüp zâil olur. Sonra mesele nin hakikatini keşif ve izah için tevilat ve tekellüfata başlarlar. Hattâ definenin inkârına bile zehab eden olur.

Evet, sünnet-i seniye ile muvazene yapılmazdan evvel, hemen meşhudatına itimat eden işrakıyyun ile mutasavvifenin eserlerini teemmül eden zatlar, şu söylediğime hak verir. Bilâ-tereddüt kabul ederler.

Arkadaş! Kur'an da o defineyi keşfetmek için o denize dalmıştır. Fakat Kur'an'ın gözü açık olduğundan defineyi tamamıyla ihata ile görmüştür. Ve hakikate uygun bir tarzda tenasüp ve muvazeneyi riayet ederek kemal-i intizam ve ittırad ile hakikati izhar etmiştir.

Arkadaş! Nev-i beşerde envaen dalaletle düşen fırkaların sebep-i dalaletleri, imamlarının kusurudur. Evet, imamları bâtından bahsetmişlerse de meşhudatlarına itimat ve iktifa ederek esna-i tarikten dönmüşlerdir. Ve **حَفِظْتَ شَيْئًا وَ غَابَتْ عَنْكَ أَشْيَاءُ** kavline mâsadak olmuşlardır.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Fısk çamuruyla mülevves olan medeniyet, insanları da

o çamur ile telvis ediyor. Ezcümle: Riyayı şan ve şeref ile telvis etmiş. İnsanları da o pis ahlâka sevk ediyor. Hakikaten insanlar o riyaya öyle alışmışlar ki şahıslara yaptıkları gibi milletlere hattâ unsurlara bile yapıyorlar. Gazeteleri o riyaya dellâl, tarihleri de alkışçı yapmışlardır. Bu yüzden şahsî hayatlar "hamiyet-i cahiliye" unvanı altında unsurî hayatlara feda edilmektedir.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Nübüvvet-i Ahmediyeyi (asm) ispat eden delillerden biri de tevhiddir. Evet, meratibiyle tevhid bayrağını kâinatın en üst tepesi üstünde dikmiş olan ve enzar-ı âleme karşı makamlarıyla beraber tevhide dellâllik eden ve enbiyanın mücmel bıraktıkları hakaiki tafsilatıyla beyan eden ve açıklayan ancak ve ancak Hazret-i Muhammed aleyhissalâtü vesselâmdır. Binaenaleyh tevhidin hakikat ve kuvveti nisbetinde nübüvvet-i Ahmediye (asm) hak ve hakikattir.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Ekseriyyet-i mutlakayı teşkil eden avam-ı nâsın fehimleri Kur'anca o kadar mûraat edilmiştir ki birkaç dereceyi, birkaç ciheti ihtiva eden bir meselede avamın fehimlerine en me'nus en karib ciheti ve nazarlarına en vâzih en zahir dereceyi söylüyor. Çünkü öyle olmasa delilin neticeden hafî olması lâzım gelir.

Kur'an'ın kâinattan yaptığı bahis, Hâlık'ın sıfatlarını ispat ve izah içindir. Binaenaleyh ne kadar cumhurun fehmine yakın olursa irşada daha lâyük ve daha muvafık olur. Mesela, Hâlık'ın tasarrufatına delâlet eden âyetlerden en zahir en aşikâr olan tabakayı **وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَ أَلْوَابِكُمْ** âyetiyle zikretmiştir. Halbuki bu tabakanın arkasında vücuhun taayyünat, teşahhusat tabakası vardır. Evvelki tabakanın fehmi, ikinci tabakanın fehmin-den daha yakındır.

Ve keza en aşikâr dereceyi **إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ** âyetiyle zikretmiştir. Bu derecenin arkasında, arzın şems etrafında emir ve irade-i İlahî kanunuyla tahrik ve tedviri derecesi de vardır. Lâkin bu derece, evvelki dereceden bir derece mahfî olduğundan terkedilmiştir.

Ve keza **وَجَعَلْنَا الْجِبَالَ أَوْتَادًا** cümlesiyle en okunaklı sahifeyi göstermiştir. Halbuki bu sahifenin arkasında "Direk ve kazıklar ile tehlikeden muhafaza edilen bir sefine gibi arz da içerisinde vukua gelen herc ü merceden dolayı parçalanmak tehlikesinden korumak için dağlar ile kazıklanmıştır." sahifesi de vardır. Fakat bu sahife, avam-ı nâşça o kadar okunaklı olmadığından terk edilmiştir. Ve bu sahifenin altında da şöyle bir hâşiye vardır:

Hayatı besleyip sağlamak üzere dağlar arza direk yapılmıştır. Çünkü dağlar

suların mahzenidir. Havanın tarağıdır, tasfiye ediyor. Toprağın hâmisidir, denizin istilasından vikaye ediyor. Zaten hayatın direkleri bu unsurlardır.

Bu sırra binaendir ki şeriatça hilâlin tulû ve gurûbu nazara alınmıştır. Çünkü bu ise ayları, günleri hesap etmekten avamca daha kolaydır. Ve yine o sırra binaendir ki ezhan-ı avamda tesbit ve takrir için Kur'an'da tekrarlar vukua gelmiştir.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Kâinatın miftahı, anahtarı insanın elindedir. Âlemin kapıları açık ise de manen kapalıdır. Cenab-ı Hak bütün o kapıları ve kenz-i mahfiyi açan "ene" namında bir miftahı insanın eline vermiştir. Fakat, "ene" de kapısı kapalı bir bilmedir. Bunun kapısı açılıyorsa kâinatın da kapıları açılıyor.

Evet, Cenab-ı Hak insana bir benlik, bir nevi hürriyet vermiştir ki Cenab-ı Hakk'ın rububiyetine ait evsafı bilmek için mevhum, farazî bir vâhid-i kıyasî yapsın.

Mahiyet-i beşerde pek ince bir ip insanın vücudunda şuurlu bir kıl, şahsın kitabında bir elif kıymetinde ve miktarında olan "ene"nin iki vechi vardır. Biri hayra bakar. Bu vecihle yalnız kabil-i feyizdir, fâil değildir. Diğer vechi ise şerre bakar. Bu vecihle kendisini fâil bilir.

"Ene"nin mahiyeti mevhumedir, rububiyeti hayalîdir. Vücudu bir şeye hâmil olamaz. Ancak mizanü'l-hararet gibi Vâcibü'l-vücut'un rububiyetine ait sıfat-ı mutlaka-i muhitayı bilmek için bir mizan vazifesini görüyor.

Eğer insan, benliğine mizan nazarıyla bakarsa kâinattan zihnine akıp gelen âfakî malûmatı kendi malûmatı ile tasarrufat ve sıfat-ı İlahiyeyi de kendi sıfatıyla tasdik eder. Yine merciine iade eder. Ve bu sayede **قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا** deki مَنْ şümülüne dâhil olarak bihakkın emaneti îfa etmiş olur.

Fakat kendisine müstakil nazarıyla bakmakla kendisini mâlik itikad ederse **قَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا** nin şümülüne dâhil olmakla emanette hıyanet etmiş olur. Zira semavat ve arzın, hamlinden korkarak imtina ettikleri cihet "ene"nin bu cihetidir. Çünkü dalaletler, şirkler, şerler bu cihetten doğarlar.

Eğer vaktiyle o "ene"nin şiddetli bir terbiye ile başı kırılmaz ise büyür, insanın vücudunu yutar. Eğer milletin de enaniyeti inzimam ederse Sâni'in emrine karşı mübareze çıkar. Tam manasıyla bir şeytan olur. Sonra halkı da kendisine kıyas eder, esbabı da o kıyasa dâhil eder, büyük bir şirke düşer. El-iyazü billah!

Mühim bir mesele: "Ene"nin iki vechi vardır. Bir vechini nübüvvet almıştır. Bir vechini de felsefe almıştır.

Birinci vecih, ubudiyet-i mahzaya menşedir. Mahiyeti harfiye olup müstakil değildir. Vücudu tebeî olup aslı değildir. Mâlikiyeti vehmî olup hakiki değildir. Vazifesi, Hâlık'ın sıfâtını fehmetmek için bir mizan ve bir mikyas olmaktır. Enbiya aleyhimüsselâm enaniyetin bu vechine bakmakla, mülkü tamamen Allah'a teslim ederek ne mülkünde, ne rububiyetinde, ne uluhiyetinde şeriki olmadığına hükmetmişlerdir. Ene'nin bu vechinden Cenab-ı Hak, şecere-i tûba-i ubudiyeti inbat edip dal ve budakları kâinat bahçesinde enbiya, evliya, sıddıkîn gibi mübarek semereleri vermiştir.

İkinci vechi alan felsefe, enenin vücudunu aslı ve kendisini müstakil ve mâlik-i hakiki olduğunu zu'metmişlerdir. Vazifesi de yalnız hubb-u zatıyla tekemmül-ü hayattır. Ene'nin bu siyah yüzünden envaen şirkler, dalaletler çıkmıştır.

Ezcümle: Kuvve-i behimiye dalında sanemler doğmuşlardır. Kuvve-i gaza-biye gusnundan firavunlar, nemrutlar çıkmıştır. Kuvve-i akliyeden dehriyyun, maddiyyun, felasife çıkmışlardır ki Vâcibü'l-vücut'a bir mahluk-u vâhidi verir. Bâki kalan mülkünü gayra taksim ederler.

Hülâsa: Ene, haddizatında bir hava, bir buhar gibi iken verilen ehemmiyete göre mayi haline gelir. Sonra ülfetle kalınlaşır. Sonra gaflet ve isyan ile öyle kalınlaşır ki sahibini yutar. Halkı, esbabı da kendisine kıyas ederek Hâlık'ın evamirine mübareze başlar. Küçük âlemde yani insanda ene, büyük insanda yani kâinatta tabiata benziyor. İkisi de tağutlardandır.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Felsefe talebesiyle medeniyet tilmizleri, Müslümanları ecnebi âdetlerine ittiba ile şair-i İslâmiyeyi terk etmeye davet ettiklerinde, Kur'an Nurcuları böylece müdafaada bulunurlar:

Eğer dünyadan zeval ve ölümü ve insandan acz ve fakrı kaldırmaya iktidarınız varsa pekâlâ, dini de terk ediniz, şairi de kaldırınız. Ve illâ dilinizi kesin, konuşmayınız.

Bakınız, arkamızda pençelerini açmış hücumu hazır ecel arslanı tehdit ediyor. Eğer iman kulağıyla Kur'an'ın sadâsını dinleyecek olursan o ecel arslanı bir burak olur. Bizleri rahmet-i Rahman'a ulaştıracaktır. Ve illâ o ecel, yırtıcı bir hayvan gibi bizleri parçalar. Bâtl itikadınız gibi ebedî bir firak ile dağıtacaktır.

Ve keza önümüzde idam sehpaları kurulmuştur. Eğer iman, îkanla Kur'an'ın irşadını dinlersen, o sehpa ağaçlarından sefine-i Nuh gibi sahil-i selâmete, yani âlem-i âhirete ulaştırıcı bir sefine yapılacaktır.

Ve keza sağ yanımızda fakr yarası, solda da acz, zaaf cerihası vardır. Eğer Kur'an'ın ilaçlarıyla tedavi edersen fakrımız, rahmet-i Rahman'ın ziyafetine şevk u iştiyaka inkılab edecektir. Acz ve zaafımız da Kadîr-i Mutlak'ın dergâh-ı izzetine iltica için bir davet tezkeresi gibi olur.

Ve keza bizler uzun bir seferdeyiz. Buradan kabre, kabirden haşre, haşirden ebed memleketine gitmek üzereyiz. O yollarda zulûmatı dağıtacak bir nur ve bir erzak lâzımdır. Güvendiğimiz akıl ve ilimden ümit yok. Ancak Kur'an'ın güneşinden, Rahman'ın hazinesinden tedarik edilebilir. Eğer bizleri bu seferden geri bırakacak bir çareniz varsa pekâlâ. Ve illâ sükût ediniz, Kur'an'ı dinleyelim, bakalım ne emrediyor: **فَلَا تُغْوِئَكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغْوِئَكُمُ بِاللَّهِ الْعَزُورُ**

Hülâsa: Ayık olan sana tabi olmaz. Ancak siyaset şarabıyla veya şöhet hırsıyla veya rikkat-i cinsiye ile veya felsefenin dalaleti ile veya medeniyetin sefahetiyle sarhoş olanlar senin meşrep ve mesleğine tabi olurlar. Fakat insanın başına indirilen darbeler ve yüzüne vurulan tokatlar, onun sarhoşluğunu izale ile aylıtacaktır.

Ve keza insan, hayvan gibi yalnız zaman-ı hal ile müptela ve meşgul değildir. Belki müstakbelin korkusu ve mazinin hüznü ve kederi ile hal elemelerine maruzdur. Fakat kendisini şakî, dâll, ahmaklardan addetmeyen adam, Kur'an'ın şu beşaretini dinlesin: **أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ * الَّذِينَ آمَنُوا** **وَكَانُوا يَتَّقُونَ * لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ** İlem eyyühe'l-aziz! İnsan-ı mü'minin kıymeti, ihtiva ettiği sanat-ı âliye ile esma-i hüsnadan in'ikas eden cilvelerin nakışları nisbetindedir. İnsan-ı kâfirin kıymeti ise et, kemikten ibaret fâni ve sâkıt maddesinin kıymetiyle ölçülür.

Kezalik bu âlem de eğer Kur'an'ın tarif ettiği gibi mana-yı harfiyle, yani Cenab-ı Hakk'ın azametini bir âlet nazarıyla bakılırsa o nisbette kıymettar olur. Eğer felsefenin dediği gibi mana-yı ismiyle yani hiçbir fâil, Hâlık ile bağılı olmayıp müstakill-i bizzat nazarıyla bakılırsa kıymeti camid, mütegayyir maddesinde münhasır kalır.

Kur'an'dan istifade edilen ilmin felsefe ilminden ne derece yüksek olduğu, şu misal ile tebarüz eder: **وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا** Bu hükm-ü Kur'anî esma-i hüsnanın cilvelerine bakmak için bir pencere açıyor. Şöyle ki:

Ey insan! Bu şems, azametiyle beraber size musahhardır. Meskenleriniz

nur veriyor. Yemeklerinizi hararetiyle pişirtiyor. Sizin öyle Azîm, Rahîm bir Mâlik'iniz var ki bu şems onun bir lambası olup misafirhanesinde sakın misafirlerini ziyalandırıyor.

Felsefenin hikmetince şems büyük bir ateştir, yerinde dönüyor. Arz ile sey-yarat, ondan uçan parçalardır. Cazibe ile şemse merbut kalarak medarlarında hareket ediyorlar.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Mü'min olan zat, mana-yı harfiyle, yani gayra bir hâdim ve bir âlet sıfatıyla kâinata bakıyor. Kâfir ise mana-yı ismiyle, yani müstaktil bir “ağa” nazarıyla âleme bakıyor.

Bu itibarla her bir masnuda, iki cihet vardır. Bir ciheti, kendi zat ve sıfâtından ibarettir. Diğer ciheti, Sâni'e ve esma-i hüsnadan kendisine olan tecelliyata bakar.

İkinci cihetin dairesi daha geniş ve mealce daha kâmindir. Zira bir harf, kendi zatına bir harf miktarı –o da bir vecihle– delâlet eder, kâtibine çok vecihler ile delâlet eder. Ve kâtibini, bakanlara tarif ve tavsif eder.

Kezalik kudret-i ezeli kitabından olan bir masnû, kendi nefesine kendi cirmi kadar ve bir vecihle delâlet eder. Amma Nakkaş-ı Ezeli'ye pek çok vücuhla delâlet eder. Ve kendisine tecelli eden esmadan uzun bir kasideyi inşad eder.

Kavaid-i mukarreredendir ki: “Mana-yı harfi, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz. Ve o mana-yı harfinin inceliklerine tetkikat yapılamaz. Fakat mana-yı ismî; sadık, kâzib her hükme mahal olur.” Bu sırta binaendir ki mana-yı ismî ile kâinata bakan felasifenin kitaplarında kâinata ait hükümler, nefsü'l-emirde örümceğin nescinden zayıf ise de zahire göre daha muhkem görünüyor.

Ehl-i kelâm, felsefî meselelerde ve ulûm-u kevnîyeye mana-yı harfiyle, istidlal için tebeî bir nazar ile bakıyor. Hattâ şemsin sirac olması, arzın beşik, cibalin evtad olması, ehl-i kelâmın müddealarını ispata kâfidir. Hattâ ehl-i kelâmın reyleri, hiss-i umumîye ve tearüf-ü âmme mutabık olduktan sonra, vakıa mutabık olmasa bile onların müddeasına zarar vermez ve tekzibe de müstahak olmazlar. Bunun içindir ki ehl-i kelâmın reyleri mesail-i felsefiyede edna ve zayıf görünür. Amma mesail-i İlahiyede demirden daha metindir.

Emirdağ Lahikası-2

İkinci Soru: Sen eskiden şarktaki bedevi aşairde seyahat ettiğin vakit, onları medeniyet ve terakkiyata çok teşvik ediyordun. Neden, kırk seneye yakındır, medeniyet-i hazıradan “mimsiz” diyerek hayat-ı içtimaiyeden çekildin, inzivaya sokuldun?

Elcevab: Medeniyet-i hazıra-i garbiye, semavî kanun-u esasîlere muhalif olarak hareket ettiği için seyyiatı hasenatına; hataları, zararları, faydelerine racih geldi. Medeniyetteki maksud-u hakikî olan istirahat-i umumiye ve saadet-i hayat-ı dünyeviye bozuldu. İktisad, kanaat yerine israf ve sefahet ve sa'y ve hizmet yerine tenbellik ve istirahat meyli galebe çaldığından, bîçare beşeri hem gayet fakir, hem gayet tenbel eyledi. Semavî Kur'anın kanun-u esasîsi *لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى * كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا* ferman-ı esasîsiyle: “Beşerin saadet-i hayatiyesi, iktisad ve sa'ye gayrette olduğunu ve onunla beşerin havas, avam tabakası birbiriyle barışabilir.” diye Risale-i Nur bu esası izaha binaen kısa bir-iki nükte söyleyeceğim:

Birincisi: Bedevilikte beşer üç-dört şeye muhtaç oluyordu. O üç-dört hâcatını tedarik etmeyen on adede ancak ikisi idi. Şimdiki garb medeniyet-i zalime-i hazırası sû'-i istimalât ve israfat ve hevesatı tehyic ve havaic-i gayr-ı zaruriyeyi, zarurî hâcatlar hükmüne getirip görenek ve tiryakilik cihetiyle şimdiki o medenî insanın tam muhtaç olduğu dört hâcatı yerine, yirmi şeye bu zamanda muhtaç oluyor. O yirmi hâcatı tam helâl bir tarzda tedarik edecek, yirmiden ancak ikisi olabilir. Onsekizi muhtaç hükmünde kalır. Demek bu medeniyet-i hazıra insanı çok fakir ediyor. O ihtiyaç cihetinde beşeri zulme, başka haram kazanmaya sevk etmiş. Bîçare avam ve havas tabakasını daima mübareze teşvik etmiş. Kur'anın kanun-u esasîsi olan “vücub-u zekat, hurmet-i riba” vasıtasıyla avamın havassa karşı itaatini ve havassın avama karşı şefkatini temin eden o kudsî kanunu bırakıp burjuvaları zulme, fukaraları isyana sevk etmeye mecbur etmiş. İstirahat-i beşeriyeyi zîr ü zeber etti!

İkinci Nükte: Bu medeniyet-i hazıranın hârikaları, beşere birer nimet-i Rabbaniye olmasından, hakikî bir şükür ve menfaat-i beşerde istimali iktiza ettiği halde, şimdi görüyoruz ki: Ehemmiyetli bir kısım insanı tenbelliğe ve sefahete ve sa'y ve çalışmayı bırakıp istirahat içinde hevesatı dinlemek meylini verdiği için sa'yin şevkini kırıyor. Ve kanaatsizlik ve iktisadsızlık yoluyla sefahete, israfa, zulme, harama sevk ediyor. Meselâ: Risale-i Nur'daki “Nur Anahtarı”nın dediği gibi: “Radyo büyük bir nimet iken, maslahat-ı beşeriyeye sarf edilmek ile bir manevî şükür iktiza ettiği halde, beşte dördü hevesata, lüzumsuz malayani şeylere sarf edildiğinden; tenbelliğe, radyo dinlemekle he-

veslenmeye sevk edip, sa'yin şevkini kırıyor. Vazife-i hakikiyesini bırakıyor. Hattâ çok menfaatli olan bir kısım hârika vesait, sa'y ve amel ve hakikî maslahat-ı ihtiyac-ı beşeriyeye istimali lâzım gelirken, ben kendim gördüm; ondan bir-ikisi zarurî ihtiyacata sarfedilmeye mukabil, ondan sekizi keyf, hevesat, tenezzüh, tenbelliğe mecbur ediyor. Bu iki cüz'î misale binler misaller var.

Elhasıl: Medeniyet-i garbiye-i hazıra, semavî dinleri tam dinlemediği için, beşeri hem fakir edip ihtiyacatı ziyadeleştirmiş. İktisad ve kanaat esasını bozup, israf ve hırs ve tama'ı ziyadeleştirmeye, zulüm ve harama yol açmış. Hem beşeri vesait-i sefahete teşvik etmekle o bîçare muhtaç beşeri tam tenbelliğe atmış. Sa'y ve amelin şevkini kırıyor. Hevesata, sefahete sevk edip ömrünü faidesiz zayı' ediyor. Hem o muhtaç ve tenbelleşmiş beşeri hasta etmiş. Sû'-i istimal ve israfat ile yüz nevi hastalığın sirayetine, intişarına vesile olmuş.

Hem üç şiddetli ihtiyaç ve meyl-i sefahet ve ölümü her vakit hatıra getiren kesretli hastalıklar ve dinsizlik cereyanlarının o medeniyetin içlerine yayılmasıyla; intibaha gelip uyanmış beşerin gözü önünde ölümü i'dam-ı ebedî suretinde gösterip, her vakit beşeri tehdid ediyor. Bir nevi cehennem azabı veriyor.

İşte bu dehşetli musibet-i beşeriyeye karşı Kur'an-ı Hakîm'in dörtyüz milyon talebesinin intibahıyla ve içinde semavî, kudsî kanun-u esasîleriyle bin üçyüz sene evvel gösterdiği gibi, yine bu dörtyüz milyonun kendi kudsî esasî kanunlarıyla beşerin bu üç dehşetli yarasını tedavi etmesini; ve eğer yakında kıyamet kopmazsa, beşerin hem saadet-i hayat-ı dünyeviyesini, hem saadet-i hayat-ı uhreviyesini kazandıracakını ve ölümü, i'dam-ı ebedîden çıkarıp âlem-i nura bir terhis tezkeresi göstermesini ve ondan çıkan medeniyetin mehasini, seyyiatına tam galebe edeceğini ve şimdiye kadar olduğu gibi; dinin bir kısmını, medeniyetin bir kısmını kazanmak için rüşvet vermek değil, belki medeniyeti ona, o semavî kanunlara bir hizmetkâr, bir yardımcı edeceğini Kur'an-ı Mu'cizül-Beyan'ın işaret ve rumuzundan anlaşıldığı gibi rahmet-i İlahiyeden şimdiki uyanmış beşer bekliyor, yalvarıyor, arıyor!

الْباقِي هُوَ الْباقِي

Emirdağ-2 – 99

Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumları

Hazırlayan: İbrahim Said İçtenal

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı tarafından uzun yıllardır düzenlenmeye başlanan uluslararası sempozyumlar, Bediüzzaman Said Nursi'nin eserleri ve düşünceleri ışığında modern çağın sorunlarına Kur'anî çözümler sunmayı amaçlamaktadır. 1999 yılından 2021 yılına kadar uzanan bu süreçte ele alınan konu başlıkları ve özetleri aşağıda sıralanmıştır.

1. 1991 - Vefatının 30. Yılında Bediüzzaman Said Nursi'nin Fikirleri ve İslâm Düşüncesindeki Yeri
2. 1992 - Bediüzzaman Said Nursi ve Risale-i Nur'un Temel Yaklaşımları (1991'de ele alınan ana temaların genişletilmiş ve kurumsal devamı)
3. 1995 - 20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve Bediüzzaman Said Nursi
4. 1998 - Kur'an'ı Anlamada Çağdaş Bir Yaklaşım: Risale-i Nur Örneği
5. 2000 - Risale-i Nur'a Göre Kur'an'ın İnsana Bakışı
6. 2002 - Risale-i Nur Işığında Küreselleşme ve Ahlâk
7. 2004 - Çok Kültürlü Bir Dünyada İmanlı, Anamlı ve Barış İçinde Yaşama: Risale-i Nur Yaklaşımı
8. 2007 - Adalet: İnsanlık Onuruna Layık Bir Dünya İçin
9. 2010 - İnsanlık Onuruna Layık Bir Gelecek İçin: İlim, İman, Ahlâk
10. 2013 - Hakikat Arayışında Nübüvvetin Yeri ve Rolü
11. 2017 - Kur'an ve Sünnet Rehberliğinde Bir İman Hizmeti: Müsbet Hareket
12. 2021 - Fert ve Toplum Hayatında İman

1. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu (1991)

Tema: Vefatının 30. Yılında Bediüzzaman Said Nursi'nin Fikirleri ve İslam Düşüncesindeki Yeri

Ahmet Borhot	Bediüzzaman'ın Fikirlerine Genel Bir Bakış	İslami uyanışın genel bir değerlendirilmesi ve Nursi'nin bu süreçteki yeri.
Prof. Dr. İbrahim Canan	İslam Aleminin Ana Meseleleri	Cehalet, zaruret ve ihtilafa karşı eğitim ve birlik temelli çözüm yolları.
Prof. Dr. Abdülaziz Çelebi	Bediüzzaman'ın Telif ve Islah Metodu	Risale-i Nur'un yazılış yöntemi ve toplumu manevi açıdan ıslah etme modeli.
Prof. Dr. İmaduddin Halil	Risale-i Nur'un Edebi Yapısı	Eserlerin edebi kıymeti ve Kur'an'ın belagatıyla olan estetik bağı.
Prof. Dr. Ayhan Songar	Akal ve Kalp Bütünlüğü	Fen ilimleri ile din ilimlerinin sentezi ve insan psikolojisi üzerindeki etkisi.
Prof. Dr. Saffet Solak	Tıbbi ve Sosyal Görüşler	Tıp ve dinin birleştiği noktalar, insan sağlığının manevi boyutu.
Necmettin Şahiner	Said Nursi ve Cumhuriyet Dönemi	Bediüzzaman'ın hayat kronolojisi ve Cumhuriyet dönemi hatıraları.
Edip İbrahim Debbağ	Bediüzzaman ve İnsan Edebiyatı	Risale-i Nur'un edebi ve ahlaki bir terbiye metodu olarak incelenmesi.
Doç. Dr. Ursula Spuler	Batılı Bir Gözle Said Nursi	Dinler arası diyalog, hoşgörü ve evrensel barış mesajlarının analizi.
Hüseyin Aşır	İttihad-ı İslam Fikri	İslam dünyasının birliği için Nursi'nin sunduğu stratejiler.
Muhammed Ahmed el-Şerif	Risale-i Nur'un Eğitim Metodu	Modern eğitim sistemlerine karşı Risale-i Nur'un pedagojik yaklaşımı.
Dr. Muhammed Said Ramazan el-Buti	Bediüzzaman ve İman Hakikatleri	İman meselelerinin akli ve kalbi delillerle ispatı.
Prof. Dr. Şerif Mardin	Sosyolojik Açıdan Bediüzzaman	Nursi hareketinin toplumsal değişimdeki yeri ve sivil toplum etkisi.
Ümit Şimşek	Risale-i Nur'da Tabiat ve Sanat	Kainatın sanatkarane yaratılışı ve tabiatın gerçek mahiyeti.
Prof. Dr. Şener Dilek	İnsan ve Marifetullah	İnsanın yaratılış gayesi olan Allah'ı tanıma süreci.
Sefa Mürsel	Sosyal ve Siyasi Görüşler	Hürriyet, adalet ve meşveret kavramlarının toplumsal temelleri.
Prof. Dr. Ahmet Akgündüz	Hukuki Yaklaşım ve Said Nursi	İslam hukuku ve modern hukuk bağlamında Nursi'nin yaklaşımları.
Dr. Ahmad Abu Zayd	Kur'an'ın Mucizeliğine Katkıları	Nursi'nin tefsirindeki özgün belagat ve icaz keşifleri.

Mary Weld (Ş. Vahide)	Bediüzzaman'ın Hayatı	Bir model olarak Nursi'nin hayatı ve eserlerinin kronolojik gelişimi.
Prof. Dr. Anas Masala	Mevlana ve Bediüzzaman	İki büyük İslam düşünürünün yöntem ve fikir açısından karşılaştırılması.

2. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu (1992)

Tema: İslam Düşüncesinin 20. Asırda Yeniden Yapılanması ve Bediüzzaman Said Nursi

Yazar	Bildiri Adı (Konu)	Kısa Özet / İçerik
Mary Weld (Şükran Vahide)	Risale-i Nur'un Evrensel Mesajı	Eserlerin dünyaya sunduğu mesajlar ve Nursi'nin hayat felsefesi.
Ümit Şimşek	İman Hakikatleri ve Modern Bilim	Kâinatın bir kitap gibi okunması ve bilimsel verilerin imanla yorumlanması.
Sefa Mürsel	Sosyal ve Siyasi Görüşler	Hürriyet, adalet ve meşveret kavramlarının İslamî ve toplumsal temelleri.
Necmettin Şahiner	Bediüzzaman ve Tarihçe-i Hayat	Nursi'nin biyografik verileri ve hayatının dönüm noktaları.
Ahmet Akgündüz	Hukuki Yaklaşım ve Said Nursi	Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde hukuk anlayışı ve Nursi.
Hüseyin Aşır	İttihad-ı İslam ve Strateji	İslam birliği için Nursi'nin önerdiği pratik çözümler.
Edip İbrahim Debağ	Bediüzzaman ve İnsan Psikolojisi	Risale-i Nur'un ruh sağlığı ve ahlaki gelişim üzerindeki etkisi.
Prof. Dr. Anas Masala	Mevlana ve Nursi: Bir Karşılaştırma	Tasavvufî kökenler ve modern çağın gerekleri arasında iki alim.
Muhammed Said Ramazan el-Buti	İslam Düşüncesinde Tecdid	Nursi'nin 20. yüzyıldaki yenileyici (müceddid) fonksiyonu.
Mehmet Nuri Yılmaz	Sempozyum Sunuşu	İslam dünyasının sorunları ve çözüm merkezi olarak Risale-i Nur.
Doç. Dr. Ursula Spuler	Batı Gözüyle Nursi	Nursi'nin eserlerinin Batı dünyasındaki yankıları.
Doç. Dr. İbrahim Canan	Eğitim ve Risale-i Nur	Modern eğitim sistemine manevi bir alternatif: Medresetüzzehra.
Prof. Dr. Abdülaziz Çelebi	Tefsirde Metodoloji	Nursi'nin Kur'an ayetlerini anlama ve anlatma usulü.
Prof. Dr. İmaduddin Halil	Risale-i Nur'un Edebi Gücü	Eserlerin edebi üslubu ve tesir gücü üzerine bir inceleme.
Prof. Dr. Ahmed Abu Zayd	Kur'an'ın Mucizeliği	Belagat ve icaz yönünden Kur'an ve Risale-i Nur.
Prof. Dr. Ayhan Songar	Tıp ve İman	İnsan vücudundaki harika sanatlar ve iman bağı.
Prof. Dr. Saffet Solak	Sosyolojik Bakış	Toplumsal krizlerin manevi reçeteleri.

Prof. Dr. Şener Dilek	Marifetullah ve İnsan	İnsanın kainattaki konumu ve Allah'ı tanıma mertebeleri.
Colin Turner	Tevhid İnancı ve Bireysel Dönüşüm	Tevhidin insanın iç dünyasında sağladığı hürriyet ve değişim gücü.
Şerif Mardin	Sosyal Değişim ve Bediüzzaman	Nursi hareketinin sosyolojik analizi ve modernleşme sürecindeki yeri.

3. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu (1995)

Tema: 20. Asırda İslam Düşüncesinin Yeniden Yapılanması (Bilgi, Ahlak ve Toplum)

Yazar	Bildiri Adı (Konu)	Kısa Özet / İçerik
Doç. Dr. Ömer Çelik	Kur'an Tefsiri Metodu	Nursi'nin Kur'an ayetlerini çağın anlayışına göre yorumlama tekniği.
Prof. Dr. Fuat Ahmed	İslam Medeniyetinin İhyası	İslam medeniyetinin manevi dinamiklerle yeniden canlandırılması.
Velid Ahmed Lütfi	Modernite ve İslam	Modern dünyanın sorularına Kur'ani cevaplar ve çözüm yolları.
Ahmed Tolga	Bediüzzaman'ın Sosyal Görüşleri	Toplumsal hayatın huzuru için gerekli olan ahlaki temeller.
Dr. Hasan el-Amrani	Risale-i Nur'un Poetika Yönü	Eserlerdeki edebi derinlik ve estetik dilin analizi.
Dr. M. M. Kahliyyan	Marifetullah ve Risale-i Nur	Allah'ı tanımanın yolları ve Risale-i Nur'un bu konudaki özgünlüğü.
Dr. Ahmed Khalid Shukri	Kur'an'ın Belagati	Kur'an metnindeki mucizevi ifadelerin Nursi tarafından şerhi.
Dr. Davut Dursun	Toplumsal Değişim ve Sivil Toplum	Nursi'nin sivil toplum anlayışı ve toplumsal dönüşüm vizyonu.
Dr. Yamina B. Mermer	Bilimin Hermeneutik Boyutu	Modern bilime eleştirel bakış ve "mana-yı harfi" metodu.
Prof. Dr. Alparslan Açıkgöç	Bilgi Felsefesi (Epistemoloji)	Risale-i Nur'da bilgi tanımı, kaynakları ve bilimsel bakış açısı.
Prof. Dr. Mim Kemal Öke	Küresel Dünyada İslam ve Barış	Şiddete karşı barış dili ve İslam'ın küresel dünyadaki konumu.
Prof. Dr. John Obert Voll	Küresel Bir Din Alimi Olarak Nursi	Nursi'nin dünya genelindeki etkisi ve fikirlerinin evrenselliği.
Prof. Dr. Amer al-Roubaie	İktisat ve Sosyal Adalet	Nursi'nin ekonomi ve toplumsal denge üzerine görüşleri.

4. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu (Kur'an Temalı)

Tema: Kur'an'ın Çağımıza Hitabı ve Risale-i Nur

Yazar	Bildiri Adı (Konu)	Kısa Özet / İçerik
Prof. Dr. Aref Ali	Kur'ani Bir İnsan Olarak Bediüzzaman	Nursi'nin hayatının Kur'an ahlakıyla nasıl şekillendiği.
Dr. 'Abd al-'Aziz Barghuth	Bilgi Teorisi, Halifelik ve Medeniyet	Bilginin medeniyet inşasındaki ve insanın halifelik görevindeki rolü.
Dr. Mahdiyya Amnuh	Kur'an'ın İnsanla İlgili Sorularına Yaklaşımı	Varoluşsal sorulara Risale-i Nur perspektifinden cevaplar.
Doç. Dr. Muhittin Akgül	İnsanın Problemlerine Kur'ani Çözümler	Modern insanın krizlerine Kur'an'ın sunduğu reçeteler.
Prof. Dr. Abdullah Özbek	İnsanı Tanımının Önemi	"Kendini bilen Rabbin bilir" düsturuyla insan mahiyeti.
Dr. Rauf Samidli	İnsanın Problemlerine Kur'ani Çözümler	Çağdaş insanın manevi boşluğuna yönelik çözümler.
Prof. Dr. Ashrati Sulayman	Said Nursi ve Kur'an	Nursi'nin Kur'an ile kurduğu derin ve doğrudan bağ.
Doç. Dr. Niyazi Beki	Kur'an ve İrşad Metodu	İnsanları ikna etmede kullanılan Kur'ani üslubun özellikleri.
Prof. Dr. 'Abd al-Mu'ti Bayyumi	Kur'an Günümüzde Nasıl Uygulanabilir?	Risale-i Nur ışığında Kur'an hükümlerinin modern çağa tatbiki.
Dr. İmtiyaz Yusuf	Allah'ın Varlığına İman Söylemi	Risale-i Nur metinlerinde tevhid delillerinin analizi.
Prof. Dr. Musa al-Basit	Said Nursi'nin Kur'an Kıssalarına Yaklaşımı	Kıssaların güncel dersler ve ibretler açısından yorumu.
Prof. Dr. Ahmad Abu Zayd	Kur'an'ın Mucizeliğine Özgün Katkılar	İ'caz-ı Kur'an konusundaki özgün keşifler ve izahlar.
Prof. Dr. Sadreddin Gümüş	Risale-i Nur'da Tevil (Yorumlama)	Ayetlerin mana tabakaları ve doğru yorumlama kriterleri.
Prof. Dr. M. S. R. al-Buti	Allah'ın Kitabından İki Muhteşem Hakikat	Kur'an'ın sarsılmaz hakikatleri üzerine bir inceleme.
Prof. Dr. Wahbi Zuhayli	Kur'an'ın Evrenselliği ve Bediüzzaman	Kur'an mesajının her çağa ve mekana hitap etmesi.
Prof. Dr. M. Zaki M. Khadar	Kur'an'daki Sayısal Mucizeliğin Kuralları	Kur'an'ın matematiksel mucizelerinin kuramsal çerçevesi.
Prof. Dr. Lütfullah Cebeci	Kur'an-ı Kerim Daima Taze ve Yenidir	Kur'an'ın eskimeyen, her daim genç kalan hitabı.
Prof. Dr. Vehbi Karakaş	Kur'an Tercümesi ve Ana Dil	Kur'an'ın tercüme edilebilirliği ve ibadet dili üzerine.
Prof. Dr. Z. K. M. al-Daghamin	Kur'an'ın Gayeleri	Kur'an'ın dört temel maksadı: Tevhid, nübüvvet, haşir, adalet.
Dr. Qutb Mustafa Sanu	Kur'an'ın Gayeleri: Analitik Çalışma	Kur'an'ın amaçları üzerine karşılaştırmalı bir çalışma.
Prof. Dr. Muhsin 'Abd al-Hamid	Kur'an'da Bilgi Teorisi	Vahiy temelli bilgi anlayışının felsefi altyapısı.

Prof. Dr. Sami 'Afifi Hijazi	Kur'an ve Kâinat Kitabı	Vahiy ile doğa arasındaki uyumun analizi.
Prof. Dr. Yılmaz Özakpınar	Kur'ani Medeniyet	Kur'an esaslarına dayalı medeniyet tasavvuru.
Şükran Vahide	Kâinat Kitabı	Kâinatın bir kitap gibi okunması fikrinin gelişimi.
Prof. Dr. Hasan al-Amrani	Kur'an'daki Tekrarların Belagatı	Tekrarların belagat ve vurgu açısından önemi.
Prof. Dr. Ghanim Q. al-Hamad	Kur'an'daki Tekrarların Gayeleri	Tekrarlanan ayetlerin pedagojik amaçları.
Dr. Ahmad Khalid Shukri	Kur'an'daki Tekrarların Amaçları	Kur'an'da aynı ifadelerin tekrar edilme hikmetleri.
Dr. Ahmad M. M. al-Qudat	Kur'an'daki Tekrar Teorisi	Nursi'nin tekrarlar konusundaki özgün görüşleri.
Prof. Dr. 'Ali Muhammad Lagha	Kur'an-ı Kerim ve Semavi Kitaplar	Kur'an'ın önceki vahiylerle olan ilişkisi.
Doç. Dr. Osman Cilacı	Kitab-ı Mukaddes Hakkındaki Yorumlar	Nursi'nin Tevrat ve İncil'deki haberlere yaklaşımı.
Prof. Dr. 'Abd al-'Aziz Shahbar	Ehl-i Kitap ve Kur'an	Kur'an'ın Ehl-i Kitap'a yaklaşımının Nursi üzerinden yorumu.
Dr. Mustafa Abu Sway	Said Nursi ve Ehl-i Kitap	Nursi'nin diğer din mensuplarına yönelik hoşgörü zemini.
Kadir Canatan	Ekolojik Krize Paradigmatik Arka Plan	Çevre krizine manevi çözüm: İktisat ve temizlik.
Prof. Dr. Sadık Kılıç		
	Ekolojik Bağlamda Risale-i Nur	Yaratılışın dengesi ve insanın koruma görevi.
Dr. İbrahim Özdemir	Bediüzzaman'ın Çevreye Yaklaşımı	Nursi'nin eserlerinde doğa sevgisi ve ekoloji.
Prof. Dr. 'Irfan 'A. H. Fattah	Gazali ve Said Nursi Arasındaki Fikir Birliği	İki alimin yöntem ve fikirlerindeki paralellikler.
Prof. Dr. John Obert Voll	1950'lerde Bediüzzaman ve Din	Nursi'nin modern dünyadaki dini uyanış içindeki konumu.
Prof. Dr. Dale F. Eickelman	Kur'ani Tefsir ve Kamusal Alan	Nursi'nin eserlerinin toplumsal ve kamusal etkisi.
Prof. Dr. Seyyid Vali Reza Nasr	Modern Asya Tefsiri ve Risale-i Nur	Nursi'nin Asya'daki tefsir ekolleri ile karşılaştırılması.
Doç. Dr. Durmuş Hocaoğlu	İslam ve Modernite	İslam'ın modernleşme süreçleri ve Nursi'nin tavrı.
Prof. Dr. Amer al-Roubaie	Ekonomik Yaptırımların Değerlendirilmesi	Nursi'nin öğretileri ışığında ekonomik ve sosyal analiz.

5. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu (2000) Bildiri Listesi

Risale-i Nur'a Göre Kur'an'ın İnsana Bakışı

No	Tebliğ Sunan	Tebliğ Başlığı	Kısa Özeti
1	Prof. Dr. Abd El-Helîm Ewiss	Risale-i Nur'a Göre Kur'an'da İnsan Problemleri ve Çözümleri	Said Nursî, ümmetin problemleriyle ilgilenmiş; Kur'an ve kâinatın birlikte okunması gerektiğini savunmuştur. İnsan, Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sını yansıtan bir ayna olarak değerlendirilmiştir; Kur'an bakışıyla insanın ilâhî isimleri temsil etme potansiyeli işlenmiştir.
2	Prof. Dr. Musa Al-Basit	Risale-i Nur'un Işığında Tevhid Merkezli İnsan Modeli	İnsanın yaratılışında tevhid eksenini vardır. Kur'an'a göre insan, dahi isimlerin tecelli ettiği bir varlıktır. Risale-i Nur ışığında insanın mahiyeti, amacı ve Esmâ-i Hüsnâ ile olan ilişkisi tevhid ekseninde işlenmiştir.
4	Dr. Mustafa Pustil	Risale-i Nur Gözüyle Kur'an'da Marifet	Marifet, insanın varoluşsal gayesidir. Risale-i Nur'da marifet; Allah'ı tanımamın yolları olan vahiy, akıl, ilham ve kâinat üzerinden açıklanır. Marifet-i imaniyye tüm ilimlerin özüdür.
5	Prof. Dr. Ammar Cidal	Risale-i Nur Gözüyle Kur'an'da İnsanın Niteliği	İnsanın mahiyeti, biyolojik ve sosyal vasfıyla değil, Risale-i Nur bağlamında ele alınmıştır. Kur'an, bu ilişkileri iman ve görev bilinciyle bütünleştirir.
6	Prof. Dr. Abdülaziz Shahbar	Risale-i Nur Gözüyle Tevrat ve İncil'de İnsan	İnsan, yaratılış itibarıyla yüklenen vasıflar yönüyle ele alınır. Risale-i Nur, Tevrat ve İncil'deki insan anlayışını imanlı bir nazarla inceleyerek sunar.
7	Prof. Dr. Vehbe Zuhayli	Risale-i Nur'da İnsan ve Sorumluluk	İnsan, özünde kıymet kazanır. Kur'an'ın mesajını yeryüzünde temsil etme görevinin üstlenmesi bir varlık meselesidir. Risale-i Nur'da insanın varlık gayesi ve manevî sorumlulukları işlenmiştir.
8	Prof. Dr. Adnan Süleyman	Risale-i Nur'da İnsan ve Eşref-i Mahlukat	İnsan, Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sının tecelligahı olan en şerefli varlıktır. Risale-i Nur, insani ruhu ve toplumsal yönleriyle ele alarak evrensel bir değer atfeder.
9	Prof. Dr. Faruk Hamade	Varlık, Vazife ve Gayesiyle İnsan	Said Nursî'ye göre insan, Kur'an'ın tefsiri hükmündedir. İnsanın varlık nedeni, Allah'ın mesajını anlamak ve yaymaktır. Kâinat ve kâinatla birlikte okunması gereken iki kitaptır.
10	Prof. Dr. Grigoriy Grigorov	Bediüzzaman Said Nursî'nin Risale-i Nur İsimli Eserlerine Göre Mükemmel Olarak İnsan	İnsan "ben" kavramı üzerinden fitri sıfatlarını açıklayan olan emanetin taşıyıcısıdır. Risale-i Nur'da insan, mikrokosmos olarak tanımlanır ve Allah'ın rahmetinin merkezi olarak değerlendirilir.

11	Yard. Doç. Dr. Şahin Gürlek	Eğitim Prensipleri ve Metotları Bağlamında Risale-i Nur'da Değerler Eğitimi	Risale-i Nur, tarihsel süreçte İslami değerleri koruyan ve eğitimde ahlaki bir model oluşturma amacı taşır. Eğitimde Batı etkilerine karşı geleneksel İslami prensipleri esas alarak kendi pedagojik yaklaşımını geliştirir.
12	Yard. Doç. Dr. İhsan Yıldız	Güçlü Dönem Din Eğitiminde Model Arayışı	Cumhuriyet'in ilk yıllarında resmî din eğitimi yasaklandığı için Risale-i Nur, halk arasında dini eğitim boşluğunu doldurmuş; medrese, tekke ve fen bilimlerini birleştiren alternatif bir model sunmuştur.
13	Prof. Dr. İbrahim Yakut	Bediüzzaman Said Nursî ve Ahmed Sirhîndî'ye Göre Allah-İnsan İlişkisi	Bu iki İslami mütefekkirde, insan-Allah arasındaki bağ iman kavramı üzerinden kurulur. İslam'ın evrensel boyutlu içinde, insanın Allah ile olan ilişkisini tevhidi anlayış üzerinden ele alırlar.
15	Prof. Dr. İsmail Dalıcı	Said Nursî, İmam Gazzalî ve Şah Veliyullah'a Göre Kur'an'da Nübüvvet Müessesesi	Üç âlimin ufku çerçevesinde peygamberliğin epistemolojik ve ontolojik temelleri ele alınmış; nünün beşeriyet için zaruri bir kurum olduğu vurgulanmıştır.
16	Abdülvahit Vanlıoğlu	Risale-i Nur'un İnsan Anlayışına ve İnsan Hakları	Peygamberlik, insanın hem bireysel hem sosyal olarak hürriyeti temin eden temel bir özelliktir. Risale-i Nur, mükemmel insani vasıfları hürriyete bağlar.
17	Prof. Dr. Jane I. Smith	Bediüzzaman Said Nursî'nin Eserlerinde Hayat ve Ölüm: Tevhid ve Ahiret	Nursî, imanlı ve tevhidi bir bakışla insanın ölümle olan ilişkisini ve bunun süreklilik hissini inceler. Bu yöntemi, insanın ölüm korkusunu yenmesine katkı sağlayan bir yaklaşımdır.
18	Prof. Dr. Mehmet Paçacı	Haşir Risalesi'nde İnsan ve Dünya Ötesi Hayat	Haşir Risalesi, pozitivist ve materyalist anlayışlara karşı ahiret inancına deliller sunar. Kur'anî bakışla modern şüphelere karşı kapsamlı bir savunma sunar.
19	Prof. Dr. Alparslan Açıkgöç	Risale-i Nur'da İlmi Kavram	Bediüzzaman'a göre ilim, insanın bu dünyadaki bilgi anlamından kopmasıyla sağlanabilir. Gerçek ilim, hikmet ve imanın bütünleşmesidir.
21	Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay	Said Nursî'nin Vahdet-i Vücuda Bakışı	Nursî, vahdet-i vücud fikrini, panteizmle karıştırılmadan değerlendirir. Allah'ın varlık üzerindeki tecellilerinin kabulünden eder, fakat mahlukatın zatını korumaz. Bu yönüyle tasavvufî yorumları tevhid anlayışıyla dengeler.
22	Prof. Dr. Bünyamin Duran	Bediüzzaman'da Vahiy, Akıl, Hürriyet ve Ahlak İlişkisi	Nursî'ye göre vahiy akıl tarafından test edilerek kabul edilir; ardından insanın sorumluluğu, hür iradesi ve ahlaki davranışları şekillenir. Akıl-vahiy etkileşimi insan kimliğinin temelini oluşturur.
23	Doç. Dr. Hüseyin Çelik	Bediüzzaman'a Göre Demokrasi ve Cumhuriyet Kavramları	Nursî, meşrutiyet esası yönetimi savunur. Cumhuriyetin İslami şura ilkesiyle birleşmesini bekler; despotizmle karşı adalet ve hürriyet temelinde bir sistem önerir.

24	Prof. Dr. İbrahim Canan	Bediüzzaman'ın Sevgi Anlayışı	Kâinatın mayası sevgidir. Nursi, muhabbeti yaratılışın temel sebebi olarak sunar. İnsani ilişkilerde merhamet, ihsan ve cemel odaklı bir muhabbet anlayışı benimser.
25	Prof. Dr. Abdülkadir Muhammed Ahmed	Risale-i Nur'da Allah'ın Şefkat ve Merhamet Sıfatları	Nursi, Kur'an'da Allah'ın şefkat ve merhamet sıfatlarını ön plana çıkarır. Bu sıfatların tecellisi olan insanın şefkatle hareket etmesinin zaruri olduğunu vurgular.
26	Prof. Dr. İlker Karakaş	Risale-i Nur'a Göre Kur'an'da Zaman, Tarih ve İnsan	Zaman ve tarih, insanın imtihan tecrübe ettiği alanlardır. Nursi'ye göre insan, tarihsel bir varlık olarak Kur'an'daki hakikatleri zaman içinde yaşayarak öğrenir.
27	Dr. Ali Mermer	Risale-i Nur'da Kalamullah	Kâinat, Allah'ın kitabıdır. Nursi, evreni anlamlı bir kitap olarak okumayı ilke edinir. Bu kitabın yorumu olan Kur'an, hakikatin rehberidir.
28	Dr. Cecilia Maron Moreira	Risale-i Nur Üzerine Psikolojik Bir Bakış Açısı	Risale-i Nur, insanın içsel boşluk, yalnızlık ve stres gibi psikolojik sorunlarına manevi çözümler sunar. Bu eserler, içselleştirilmiş ruh sağlığına katkı sağlar.
29	Dr. Mustafa Ulusoy	"Ben" - "Öteki" Dünyadan "Biz'e Geçişte Melekler İmanı	Meleklerle iman, bireyin yalnızlık ve yabancılaşma sorunlarını aşmasında ruhsal destek sunar. Risale-i Nur, bireysel bencillikten iman temelli bir topluluk bilinci türetir.
30	Dr. Furkan Aydın	İnsan Fitratı ve Mutluluk	Nursi'ye göre mutluluk, Allah'a yönelişle elde edilir. Modern felsefi mutluluk anlayışıyla karşılaştırıldığında, iman merkezli saadet anlayışı kalıcı huzuru hedefler.
31	Kadir Canatan	İnsanın Yabancılaşması: Tek Boyutlulaşma	Modern toplum insanı, kendi fitri değerleri, teknoloji ve toplumsal yapılar karşısında ezilmiş hale gelmiştir. Nursi'ye göre çözüm, bu yabancılaşmadan iman ve marifetle kurtulmaktır.
32	Nevzat Kösoğlu	Bediüzzaman'a Göre İnsan ve Gayesi	İnsanın yaratılış gayesi Allah'ı tanımak ve O'na ibadet etmektir. Nursi'ye göre insan, kâinatın fihristi, Esmâ-i Hüsnâ'nın yansımasıdır ve varlığın anlamı imanla kavranır.
33	İnam Ali Lutfia	Risale-i Nur'a Göre Kur'an'da İki İnsan Olarak Kadın ve Erkek	Kur'an ve Risale-i Nur, kadını ve erkeği aynı yaratılış gayesine sahip varlıklar olarak değerlendirir. Tesettür ve şefkat gibi kavramlar, kadının manevi konumundaki rolünü vurgular.

6. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu (2002)

"Risale-i Nur Işığında Küreselleşme ve Ahlak"

No	Tebliğ Sunan	Tebliğ Başlığı	Kısa Özeti
1	Prof. Dr. Nevzat Tarhan	Ahlakın Güzelleşmesinde Yeni Bir Tarz: Said Nursi Modeli	Tebliğde, modern psikoloji ve nörobilim ışığında bireyin iyileştirilmesinde Said Nursi'nin yaklaşımı model olarak ele alınmakta; etik değerlere dayalı bir kişilik inşasının mümkünlüğü vurgulanmaktadır.
2	Prof. Dr. İbrahim Canan	Bediüzzaman'da Sıdk ve Doğruluk	İslam'da sıdkın (doğruluğun) merkezi yeri açıklanarak, Said Nursi'nin hayatı ve eserlerinde sıdk anlayışı detaylandırılmış; bu değerlerin topluma ve birey üzerindeki etkileri vurgulanmıştır.
3	Prof. Dr. Abdülmecit Amrani	Çağdaş İslami Düşüncesinde Küreselleşme ve Ahlak	Küreselleşmenin getirdiği kültürel etkiler ve İslami ahlak arasındaki ilişki analiz edilmiş; yeni dünya düzeni içinde İslami değerlerin korunması gerekliliği savunulmaktadır.
4	Doç. Dr. İbrahim Hakkı Aydın	Globalleşmeye Ahlaki Bir Yaklaşım	Küreselleşmenin felsefi ve tarihsel arka planı ele alınmakta; İslam'ın evrenselliği vurgulanarak Said Nursi'nin bu bağlamdaki görüşlerine yer verilmektedir.
6	Prof. Dr. Ammar Cidal	Küreselleşme ve Milletlerin Hastalıkları	Küreselleşmenin kültürel asimilasyon ve ahlaki çöküş etkileri analiz edilmekte; Said Nursi'nin Kur'an merkezli çözüm önerileri sunulmaktadır.
7	Prof. Dr. Yunus A. Çengel	Müspet Küreselleşme Üzerine Risale-i Nur'dan Bazı Tespitler	Risale-i Nur ekseninde küreselleşmenin olumlu boyutları ele alınmakta; bilgi paylaşımı ve insanlık yararına olan küresel etkileşimler savunulmaktadır.
8	Prof. Dr. Hassan Ahmed İbrahim	Risale-i Nur Açısından Küreselleşme ve Ahlak	Küreselleşmenin ahlaki ve sosyal etkileri Risale-i Nur perspektifiyle değerlendirilmekte; İslami ahlakın evrensel değer olarak korunması gerektiği vurgulanmaktadır.
9	Sajjad Ghavvazhy	Risale-i Nur'a Göre Küreselleşen Dünyada Kimlik ve Sosyal Adalet	Said Nursi'nin modern dünyada kimlik problemlerine karşı önerilerine odaklanılarak; Risale-i Nur'un kimlik ve adalet konusunda sunduğu ahlaki çerçeve ele alınmıştır.
10	Prof. Dr. Mujahid Mursit Bahjar	Risale-i Nur'da İslam Ahlakı	Risale-i Nur'da ahlakın İslam'ın özü olarak konumlandığı; bireysel ve toplumsal dönüşümde ahlaki ilkelerin merkezi rol oynadığı vurgulanmaktadır.
11	Prof. Dr. Zeyid Halil Muhammed Ed-Dugman	Risale-i Nur'da Küreselleşme Ahlakı ve Buna Karşı Direnmenin Yolu	Modern çağın küreselleşme ahlakı, Nursi tarafından şahsi bir düzen olarak değerlendirilir. Risale-i Nur bu düzene karşı sarsılmaz bir iman ve Kur'an hakikatine kadar kapsamlı bir karşı duruş ahlakı getirir.
12	Prof. Dr. Muhammed Abdunnebi	Risale-i Nur'da Küreselleşme Etkilerine Karşı Durma	Said Nursi'nin materyalist dünyaya, onun fıkırsel ve ahlaki düşünüş projesine karşı Risale-i Nur'da şekillenmiş bilgi ve vicdanla küresel ahlaki yıkıma karşı koyar.

13	Dr. Osman Abdüs-selam	Risale-i Nur'da Sosyal Adalet Kavramı ve Küreselleşme	Küreselleşmenin sosyal adaletsizliği artırması karşısında Risale-i Nur'un adil ve manevi merkezli yaklaşımıyla bu adaletsizliğe karşı çözümler sunduğu anlatılmaktadır.
14	Prof. Dr. Kurti Museid Sami	Risale-i Nur'da Yeni Medeniyet	Tebliğde, medeniyet-i Kur'aniye'nin temel esasları ile İslam medeniyeti kavramı, B. Nursi'nin medeniyet vizyonu bilimsel ve evrensel biçimde analiz edilir.
15	Dr. Musa İsmail El-Basit	Risale-i Nur Düşüncesinde Küreselleşme ve Ahlak	Küreselleşmenin ahlaki yapı üzerindeki etkileri incelenerek; İslam'ın evrensel ve değişmez ahlaki yaklaşımıyla bu sürece yön vermesinin gerekliliği vurgulanır.
16	Prof. Dr. Ahmed Muhammed Al-Gali	Risale-i Nur Düşüncesinde Tecdit	Nursi'nin tecdit anlayışı; akıl ve kalbi donatmış, iman temelli bir diriliş projesi olarak sunulur; bu düşünce tarihsel süreçteki ahlaki selametiyle irtibatlandırılır.
17	Fulsh Ha	Risale-i Nur Işığında Kur'an Ahlakı, Küreselleşme ve Medya	Risale-i Nur'un Kur'an ahlakını medya ve küreselleşme bağlamında nasıl sunduğu anlatılmakta; Risale-i Nur'un küresel yayılımı üzerindeki etkisi incelenmektedir.
18	Dr. Ahmed Mahmudi	Risale-i Nur Açısından Küreselleşme ve Değerler Manzumesi	Batının kültürel hegemonyasına karşı Nursi'nin iman ve değer merkezli ahlaki, Risale-i Nur'un ahlaki ve toplumsal kodları üzerinden analiz edilir.
19	Dr. Muhammed Hamrani	Risale-i Nur'da Ahlakî Kültür	Tebliğ, Risale-i Nur'da ahlakın evrensel değerler sistemi şeklinde tanımlanarak, laiklik anlayışına ahlaki prensipler çerçevesinde bakılmaktadır.
21	Dr. Ebubekir Azami	Said Nursi'de Ahlak Sistemi	Nursi'nin ahlak sistemi iman, ihlas ve Kur'an merkezli olup, bireyin iç dünyasında hazırlık kapsayan bir eğitim sistemi sunar ve ahlakın yanlışlıktan gelen asıl bir unsur olduğunu savunur.
22	Dr. Muhammed Bintiille	Said Nursi'nin Batı Medeniyetine Bakışı	Nursi, Batı medeniyetini "sefih" olarak nitelendirilir, bu medeniyetin küresel ahlaki yozlaşmaya yol açtığını savunur; çare olarak gerçek iman ve Kur'an'a dönüşü önerir.
23	Dr. Adil Muhammed Bedir	Said Nursi'nin İlerleme Çağdaş ve Kalam İlmine Bakışı	Nursi, geleneksel kalam ilminden farklı olarak canlı bir Kur'anî metot sunar, düşünceyi yeniden canlandırma ve iman-ahlak bütünlüğü üzerine çalışma yapar.
24	Abdülvahab El-Meşhedani	Said Nursi ve Kalam İlmindeki Yeri	Said Nursi, kalam ilmine yeni yapıcı hem de eleştirel yaklaşır; klasik yöntemleri sorgular ve imanı güçlendirmede odaklı yeni bir kelâm anlayışı geliştirir.
25	Dr. Ahmet Altayrak	Said Nursi ve Muhammed İkbal'e Göre Ahlak Psikolojisi Açısından 'İhlas' Faktörü	Nursi ve İkbal'in düşüncelerinde ihlas, ahlak psikolojisinin temel taşı olarak ele alınmakta; değerlerin akıl ve davranışlarla tutarlı olarak tanımlanmaktadır.
26	Prof. Dr. Hüseyin Ayet Said	Said Nursi'ye Göre Ahlakın Temel Öğeleri	Tebliğ, Nursi'nin Risaleleri ışığında Kur'an'ın ahlaki ilkelerini eğitim metodolojisi içinde nasıl uyguladığını ve imanı temeli ahlak inşasını detaylandırır.

27	Dr. Muhammed Amin Parveiz	Said Nursi'ye Göre Küreselleşme ve İnsani Değerler	Küreselleşmenin tüketim ve kültürel yozlaşma gibi olumsuz etkileri karşısında Nursi'nin Kur'an'a dayalı insani değer anlayışı sunulmaktadır.
29	Dr. Ahmed Mahmudi	Risale-i Nurlar Açısından Küreselleşme ve Değerler Manzumesi	Nursi'nin değer odaklı yaklaşımı, modern Batı'nın bireyciliğine ve ahlaki yıkımına karşı Kur'an merkezli evrensel bir etik sistem olarak sunulmaktadır. Risale-i Nur'un bu bağlamda sunduğu reçeteler ele alınmaktadır.

7. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu (2004)

"Çok Kültürlü Bir Dünyada İmanlı, Anamlı ve Barış İçinde Yaşama Pratiği: Risale-i Nur Yaklaşımı"

No	Tebliğ Sunan	Tebliğ Başlığı	Kısa Özeti
1	Dr. Vehbi Karakaş	Barışı Tesis Etmede Nebevî Metottan Bediüzzaman'a Yansımalar	Hz. Peygamber'in barış temelli sünnetini esas alan Bediüzzaman, Risale-i Nur aracılığıyla bu metodu çağımıza taşıyarak Kur'an ve Sünnet'e dayalı bir tebliğ ve irşat anlayışı ortaya koymuştur. Barış ve İslam ahlakını yaymayı merkeze alan yaklaşımı...
2	Prof. Dr. Nevzat Tarhan	Bediüzzaman'ın Vicdani ve Sosyal Hukuk Vurgusu	Adaletin sadece hukuki değil, aynı zamanda vicdani bir boyutu olduğunu savunan Bediüzzaman, insanın iç dünyasındaki ahlaki ölçülerin toplumsal barışta hayati rol oynadığını vurgular. Modernizmin bireyi bencilleştirmediğini belirterek, kalpteki imana...
3	Doç. Dr. İsa Yüceer	İnançlararası Diyalog	İnkarnın temel bir problem olduğunu belirten Yüceer, iman ile inkar arasındaki kopukluğun diyalog ile giderilebileceğini savunur. Bediüzzaman'ın Kur'an merkezli yaklaşımıyla bireyin iç dünyasında inancı güçlendirme yoluna odaklanır.
4	M. Said Özdemir	İslam ve Şiddet: Risale-i Nur Perspektifi	Bediüzzaman'ın hayatı boyunca şiddete başvurmuş olması ve Nur Talebelerinin de bu çizgide ilerlemesi, İslam'ın barış ve emniyet esaslı bir din olduğunu ortaya koymaktadır. Risale-i Nur, şiddetin değil, akıl ve kalple yapılan bir mücadelenin rehberidir.
5	Dr. Mustafa Ulusoy	Nursi'nin Nefret ve Şiddete Karşı Tavrı	Modern çağın getirdiği yıkım ve nefret ortamına rağmen Bediüzzaman, sevgi ve merhameti esas alan bir yaklaşımı savunur. Şiddetin psikolojik kökenlerine inen tebliğ, Nursi'nin pozitif bir direniş modeli sunduğunu vurgular.
6	Dr. Suad Alkan	Risale-i Nur'da Bilim ve Modern Sanat Felsefesi	Doğu ve Batı arasında sıkışmış modern insanın iç dünyasındaki çelişkiye dikkat çeken Alkan, Risale-i Nur'un bilim ve sanatın metafizik yönünü ihmal etmeyen bütünsel bir yaklaşım sunduğunu savunur.

7	Prof. Dr. Yunus A. Çengel	Risale-i Nur Işığında Terörle Mücadele ve Kitle İmha Silahlarından Arınma	Teknolojik ilerlemenin yanlış kullanımı ile ortaya çıkan terör tehdidine karşı Bediüzzaman'ın önerdiği maneviyat temelli yaklaşım öne çıkar. İslam'ın barışçıl mesajı, terörle mücadelenin vicdan ve adalet ekseninde olması gerektiğini ortaya koyar.
8	Dr. Necati Aydın	Said Nursî ve Jeremy Bentham'da Acı ve Lezzet Kavramları	Bentham'ın faydacılık felsefesi ile Bediüzzaman'ın ahlaki yaklaşımları karşılaştırılarak, gerçek mutluluğun kapitalist sistem değil, Kur'an merkezli bir hayat ile mümkün olduğu ortaya konur.
9	Doç. Dr. Faruk Karaca	Saldırıcılık, Şiddet ve Din	Saldırıcılık ve şiddetin bireysel ve toplumsal boyutları incelenirken, dinlerin bu konudaki tutumları analiz edilmiştir. İslam'ın şiddeti reddeden ve barışı esas alan ilkeleri Bediüzzaman örneğiyle ortaya konur.
10	Yrd. Doç. Dr. Nurettin Turgay	Sosyal Adalet, İnsan Hakları ve Bediüzzaman	İslam dünyasının içinde bulunduğu krizlerin temelinde sosyal adaletsizlik ve insan hakları ihlalleri yer alır. Bediüzzaman'ın insan onurunu esas alan adalet anlayışı, çözüm için bir model olarak sunulmuştur.

8. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu (2007)

“Adalet: İnsanlık Onuruna Layık Bir Dünya İçin”

No	Tebliğ Sunan	Tebliğ Başlığı	Kısa Özeti
1	Prof. Dr. Colin Turner	El-Adl İsm-i İlahisi: Risale-i Nur'da Adalet Kavramı ve Ontolojisi	Turner, adalet kavramının seküler modern algılardan farklı olarak Risale-i Nur'da ilahi isim olan “El-Adl” ile ilişkilendirilerek nasıl hakiki bir anlam kazandığını işler. Aydınlanma sonrası bireylerin adalet algısındaki sapmalar örneklerle anlatılır.
2	Prof. Dr. Bilal Kuşpınar	Yaratılıştaki Adalet ve Denge: Said Nursî'nin Analizi	Bilal Kuşpınar, Nursî'nin adaleti Kur'an'ın dört temel esasından biri olduğunu görüşünü merkeze alarak, adaleti metafizik ve ontolojik bir düzlemde inceler. Nursî'nin adalet yaklaşımını Gazzali, İbn Arabi gibi âlimlerin düşünceleriyle ilişkilendirir.
4	Prof. Dr. Abdulaziz Berghout	Adalet: Hikmetin Hakikati ve Medeniyet	Berghout, Risale-i Nur'daki adalet kavramını ilahi isimlerle bağlantılı şekilde bütüncül bir zihinsel modelle ele alır. Nursî'nin adalet vizyonunu vahiy bilgisi, insanın adaletle olan ihtiyacı ve sosyal düzenin kurulması açısından çok katmanlı olarak analiz eder.
5	Yrd. Doç. Dr. Necmeddin Kadir Kerim ez-Zengi	Adaletin Değeri ve Dünya Anlayışımızla Olan İlişkisi	Zengi, adaletin sadece hukuki değil, aynı zamanda şeriat ve akıl arasındaki ilişkinin de bir tezahürü olduğunu belirtir. Nursî'nin mirası üzerinden adaletin metodolojik bir şekilde yeniden nasıl okunması gerektiğini ortaya koyar.

6	Dr. Nazif Ali Abdullah es-Sadi	Said Nursî'de Terimlerin Delaleti: Adalet Terimi Örneği	Es-Sadi, adalet kavramının lügat ve terim anlamlarını Nursî'nin eserleri üzerinden inceleyerek, bu terimin Risale-i Nur'daki kullanımını çok katmanlı ve bağlamsal bir analizle değerlendirir. Terimin kavramsal sınırları ve diğer terimlerle ilişkileri detaylandırılır.
7	Doç. Dr. Mehmet Faik Yılmaz	Bediüzzaman'ın Adalet Kavramına Getirdiği Açılımlar	Yılmaz, Bediüzzaman'ın adalet kavramına getirdiği özgün açılımları, Risale-i Nur'daki terkipler üzerinden inceler. Adalet-i mahza, adalet-i izafiye gibi kategorileri ayırarak adaletin müsbet ve menfi yönlerini sistematik olarak ele alır.
8	Muhammed er-Roki	Risale-i Nur'da Adalet-İbâdet İlişkisi	İÇERİĞE ULAŞILAMADI
9	Prof. Dr. Nevzat Tarhan	Bediüzzaman'ın Vicdani ve Sosyal Hukuk Vurgusu	Tarhan, adaletin genetik ve sosyal yönlerine dikkat çekerek Bediüzzaman'ın vicdani esas alan hukuk anlayışını ele alır. Modernizmin ahlaki ölçüleri bozduğuna vurgu yaparak, Kur'an'a dayalı iç denetim sisteminin önemini vurgular.
10	Dr. Murat Binbay	Bediüzzaman Said Nursî'nin Görüşleri ve İnsan Hakları Teorisi Işığında Fert-Devlet İlişkilerinde Adaletin Tesisi	Binbay, insan hakları doktrini çerçevesinde Bediüzzaman'ın birey-devlet ilişkilerindeki adalet anlayışını ele alır. Hürriyet, mülkiyet ve adalet ekseninde bireyin korunmasının esas olduğunu ortaya koyar.
11	Prof. Dr. Şadiye Akkaya	Kâinata Erkanlararası İlahi Adalet Karşısında Otururuz: İnsanın Nezafet, İktisat, İbadet ve Adaleti	Akkaya, Risale-i Nur'da geçen ilahi adaletin kâinattaki tezahürlerini inceleyerek, günümüz insanının bu düzene nasıl uzaklaştığını değerlendirir. Risale-i Nur'un insani temelli çözümler sunduğunu vurgular.
12	Murat Çiftkaya	Nisa Suresi Işığında Kadın ve Erkek Arasında Adalet ve Eşitlik	Çiftkaya, modern eşitlik yaklaşımlarını Kur'an'daki adalet anlayışıyla çelişkisini sorgulayarak, Nisa Suresi üzerinden kadın-erkek ilişkilerine dair Kur'anî ilkeleri analiz eder. Eşitlik değil, adalet ve hikmet merkezli bir bakışın gerekliliğini savunur.
13	Prof. Dr. Dmitriy D. Vasilyev	Said Nursî'nin Manevi Mirası ve Avrasyacılık Teorisi	Vasilyev, Said Nursî'nin fikirlerinin Avrasyacılık düşüncesiyle benzer yönlerine dikkat çeker. Nursî'nin farklı inançlara sahip halklar arası diyaloga dayanan yaklaşımının, Avrasya medeniyet anlayışıyla örtüştüğünü savunur.
14	Prof. Dr. Server Armağan	Temel Hakları İhlal Edilen ve Adalet Arayan Said Nursî	Armağan, Bediüzzaman'ın hayatında uğradığı adaletsizlikleri ve temel hak ihlallerini belgelerle ortaya koyar. Eskişehir, Denizli ve Afyon davaları özelinde bireysel özgürlük, eşitlik ve düşünce hürriyetine dair anayasal ilkeleri analiz eder.

9. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu Bildiri Listesi

İnsanlık Onuruna Layık Bir Gelecek İçin: İlim, İman, Ahlâk

No	Tebliğ Sunan	Tebliğ Başlığı
1	Prof. Dr. Syed Farid Alatas	Bediüzzaman Said Nursi'nin Sosyal Teolojisi ve Modern Medeniyet Eleştirisi
2	Prof. Dr. Bilal Kuşpınar	Sorunlara Çözüm Bulmada İnanç ve Bilginin Füzyonu: Nursi'nin Aydınlatıcı Yolu
3	Dr. Muhammed Yusuf	Teori ve Pratikte Bilginin Entegrasyonu: Bediüzzaman Said Nursi'nin Katkısı
4	Prof. Dr. Leo D. Lefebure	Modern Dünyada İnanç, Akıl ve Bilim: Karl Rahner ve Said Nursi'nin Katkıları
5	Prof. Dr. Yunus Çengel	Risale-i Nur'da Bilimler ve Bilimsel Yaklaşım
6	Dr. Wilhelmus Valkenberg	Said Nursi'nin Fatıha Suresi Tefsiri: Hristiyanlar ve Müslümanlar Arasındaki Diyalog ve Karşılıklı Anlayıştaki Rolü
7	Prof. Dr. Cristoph Elsas	İnsanın Aciziyeti ve Fakriyeti Temelinde Müslüman ve Hristiyan Hizmeti: Nursi ve Eckhart'ın Sorunlara Çözümleri
8	Dr. Vaffi Foday Sheriff	Bediüzzaman Said Nursi'nin Risale-i Nur Işığında Sorumluluk ve Hesap Verebilirlik Duygusu Geliştirmede İnançın Rolü
9	Dr. Muhammad Abdullah	Sorumluluk ve Hesap Verebilirlik Duygusu Geliştirmede İnançın Rolü
10	Prof. Dr. Colin Turner	Nursi ve Ölümsüzlük: Beckerci Bir Bakış Açısıyla 'Dünyevi' ve 'Uhrevi' Giriş
11	Prof. Dr. Andi Faisal Bakti	İletişim Çalışmalarına Davetin Katkısı: Risale-i Nur Külliyyatı Perspektifi
12	Dr. Benaouda Bensaid	Modern Dünyada Irkçılık Sorunu ve Çözümleri: Risale-i Nur Perspektifi
13	Prof. Dr. Michael J. Lenaghan	Çoğulcu Bir Dünyada Bediüzzaman Said Nursi: Hakikat, Barış ve Sürdürülebilir Değişim Kanah!
14	Prof. Dr. Stephen W. Need	İsrail ve Filistin'de Adalet ve Şiddetsizlik: Bediüzzaman Said Nursi'nin Katkısı
15	Tubanur Yeşilhark	Bediüzzaman Said Nursi'ye Göre Şerrin Varlığı ve Sonuçları
16	Prof. Dr. Norton Mezvinsky	Nursi, Schneerson ve Ginzburg
17	Nurhidayakti Md Miharja	Said Nursi ve Terakki Kavramı
18	Prof. Dr. Hayati Aydın	Müslüman Alimlerde, Özellikle Bediüzzaman Said Nursi'de Benlik / (Ego) Bilinci
19	Dr. Muhammed Haron	Sosyal Dönüşüm İçin Kritik Bir Araç Olarak Nursi'nin 'İman' Kavramı: Bir Değerlendirme
20	Dr. İbnor Azli	Risale-i Nur'da Bir Odak Noktası ve Işık Feneri Olarak "İman"
22	Zubair Hudawi	Hintli Müslümanlar ve Seküler-Dini İnkilap: Said Nursi'nin Öğretilerinden Çözüm Aramak
23	Dr. Sayed Abdul Muneem Pasha	Said Nursi'nin İslami Düşüncesi: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Uygunluğu

24	Norshahril Bin Saat	Çağdaş Malezya'da İslamlaşma Gündemini Yeniden Düşünmek: B. Said Nursi'nin İslam, Bilgi ve Kalkınma Tartışmalarına Katkısı
25	Furkan Aydınar & E. Manusov	Materyalizm, Hedonizm, Maneviyat ve Öznel Refah: Risale-i Nur Okuyucuları Üzerine Ampirik Çalışma
26	Prof. Dr. Ibrahim Abu Rabi'	Nursi, Söylem ve Anlatı
27	Dr. Asror Yusuf	Modern Bilimlerde Manevi ve Ahlaki Değerlerin Güçlendirilmesi: Modernizmin Yıkıcı Etkisini Aşındırmak
28	Elmira Akhmetova	Modern Dünyada Irkçılık Sorunu ve Çözümleri: Risale-i Nur Perspektifi
30	Rev. Drs. Marten De Vries	Dost Olarak Müslümanlar
31	Prof. Dr. David J. Goa	Dünyanın İyileşmesi İçin Manevi Disiplinlerin Kusurluluk Yolları
32	Dr. Muhammad Zaidin	Kozmoloji İçinde Dünya İstikrarı: Risale-i Nur'dan Esinlenmeler
33	Prof. Dr. Y. R. Santos Morales	Bilgi ve İnanç Arasındaki İlişkinin Bir Öğretmen Tarafından Bağlantılandırılması
34	Suendam Birinci	Sorumluluk ve Hesap Verebilirlik: Said Nursi'nin Görüşünde Kişisel ve Sosyal Ahlak
35	Juvanni Yahya A. Caballero	Mindanao Sorununa Çözüm Olarak Risale-i Nur ve Bediüzzaman Said Nursi'nin Düşünceleri
36	Prof. Dr. Muzaffer Iqbal	Umut Çocukları: Bir Asır Sonra "Şam Hutbesi"ni Yeniden Okumak
37	Elmira Akhmetova	Vahiy ve Kültür
38	Tubanur Yesilhark Ozkan	Risale-i Nur ve Küreselleşme
39	Zeyneb Sayilgan	Kutsal Metin ve Çağdaş Kültür: 'Homo Sapiens Qur'anicus' Ruhunu Yeniden Canlandırmak
40	Norshahril Saat	'Normatif' Bir İslam'a Doğru: Küreselleşen İslam ve Yerel Gelenekler Üzerindeki Etkileri
41	Salih Sayilgan	Din Bilimlerinde Bilişsel Yaklaşım: Nursi'den Bir Cevap
42	Dusmammat Karimov	Risale-i Nur ve Küreselleşme
43	Hüseyin Kurt	Küresel İslam'a Doğru: Risale-i Nur Yaklaşımı

10. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu (2013)

"Hakikat Arayışında Nübüvvetin Yeri ve Rolü"

No	Tebliğ Sunan	Tebliğ Başlığı	Kısa Özeti
1	Prof. Dr. Almaz Üvi (Binnatova)	Gözallık ve Eşç Öxləq Dəyərlərimizin Motivasi Kimi, yaxud Çağının Bənzərsiz Gözəlliyi	İnsan ilahi güzelliklerle yaratılmıştır. Kur'an'dan ayetlerle desteklenen bu tebliğ, insanın kalbiyle manevi güzelliğe erişmesi gerektiğini savunur. Hz. Muhammed'in örnekliliğiyle birlikte Kur'an ahlaki ile insanın kemale ulaşabileceği ifade edilir.

2	Dr. Bilqays Hüseyin qızı Məmmədova	Nübüvvet Misyonunun Tevhid İnancıyla İlişkisi	Peygamberlerin misyonu tevhid inancını yerleştirmek ve sahte ilahları reddetmektir. Nursi'nin eserlerinden yola çıkarak tevhid ve nübüvvet ilişkisi açıklanmakta, vahdetin kainattaki birlikle desteklendiği vurgulanmaktadır.
3	Doç. Dr. Ebülfez Ezimli	Bediüzzaman Said Nursi: Ene'ye (Ben'e) Bakışta Nübüvvet Işığında Feylesofları Tenkid	Said Nursi'nin 'ene' (benlik) anlayışı, nübüvvetin ışığında bir kulluk bilinciyle şekillenirken, filozofların benlik anlayışı ise kibir ve sapkınlığa neden olur. Bu tebliğde felsefi ve dini benlik kavramları karşılaştırılarak nübüvvetin hakikatleri açıklanır.
4	Emirhan Paşayev Zahidoğlu	İnsanlık Niçin Peygamberlere Muhtaçtır?	İnsanlık, yaratılış gayesini, nasıl yaşayacağını ve nereye gideceğini ancak peygamberler sayesinde anlayabilir. Risale-i Nur'dan alıntılarla bu ihtiyaç delillendirilmiş ve peygamberlerin örnekliliği vurgulanmıştır.
5	Doç. Dr. Kadir Canatan	İki Kültürü Aşmak Mümkün mü?	Din ve bilim, tarih boyunca çatışma yaşamış iki kültürdür. Risale-i Nur perspektifinden bu çatışmanın nasıl aşılabileceği, Said Nursi'nin önerileriyle ele alınmıştır. Bilgi türleri arasında denge kurulması gerektiği savunulmuştur.
6	Dr. Mehmet Emin Uludağ	Peygamber Kıssalarının Kurani Tarzla Risale-i Nur'a Yansımaları	Kur'an'daki peygamber kıssalarının hakikati yansıtmaya gücü vurgulanır. Risale-i Nur'daki anlatım tarzı, kıssaların mesajlarının daha etkili bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olur. Hikaye değil, ders alınması gereken hakikatler olarak sunulur.
7	Prof. Dr. Servet Armağan	Peygamberlerin Mucizeleri ve Medeni Hayatımıza Getirdikleri	Peygamberler, mucizeleriyle insanlara sadece dini değil, aynı zamanda sosyal, hukuki ve ahlaki düzenlemeler getirmiştir. Bu katkılar Hz. Muhammed'in hayatında zirveye ulaşmış ve insanlığa örneklik teşkil etmiştir.
8	Prof. Dr. Yunus Çengel	Risale-i Nur Işığında Fizik Kanunları – Mucize İnkilemi	Mucizeler, fizik kanunlarını geçici olarak askıya alarak peygamberliğin doğruluğunu gösteren delillerdir. Bu tebliğde mucizelerin akıl ve irade sınırları çerçevesinde imtihan sırrına uygunluğu tartışılmıştır.

11. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu (2017)

“Kur'an ve Sünnet Rehberliğinde Bir İman Hizmeti: Müsbet Hareket”

No	Tebliğ Sunan	Tebliğ Başlığı	Kısa Özeti
1	Prof. Dr. Kadir Canatan	Beyan Sosyolojisi ve Bir Beyan Biçimi Olarak Müsbet Hareket	Beyan sosyolojisi çerçevesinde bireylerin ve grupların kendilerini ifade etme biçimleri ele alınmış; Said Nursi'nin “müsbet hareket” anlayışı, pasifizm ve sivil itaatsizlik gibi beyan biçimleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

2	Doç. Dr. Niyazi Beki	Kur'an'da Müsbet Hareket Örnekleri: Risale-i Nur Perspektifi	Risale-i Nur'da geçen müsbet hareket anlayışı, Kur'an'daki ayetlerle ilişkilendirilerek incelenmiştir. İslam'da pozitif ve yapıcı tutumun önemi, Bediüzzaman'ın ifadeleriyle desteklenmiştir.
3	Doç. Dr. Şaban Karasakal	Kur'an'a Göre Müsbet Hareketin Temelleri	Kur'an'da yer alan ahlaki ilkeler ve Bediüzzaman'ın eserleri ışığında müsbet hareketin toplumsal barış ve güven ortamına katkısı ele alınmıştır.
4	Dr. Ranua Soylu	Pozitif Yaklaşım Göstergeleri	Said Nursi'nin eserleri ve hayatından örneklerle, negatif durumların pozitif anlamlarla nasıl dönüştürüldüğü, yapıcı çözümlerin analiz yöntemleriyle incelenmiştir.
5	İbrahim Yeşildağ	Daha İyi Bir Dünyanın İnşasında Müsbet Hareketin Yeri ve Rolü: Risale-i Nur Yaklaşımı	Risale-i Nur'daki çevreci bakış ve müsbet hareket anlayışı, çevre sorunlarının çözüm arayışı bağlamında ele alınmıştır. Manevi ve ahlaki değerlerin ekolojiye katkısı vurgulanmıştır.
6	İsa Ceylan	İman ve Değer Odaklı Manevi Yaşamın Müsbet Hareketi Açısından Değerlendirilmesi	Manevi bakım ve değerler ekseninde Said Nursi'nin müsbet hareket anlayışı, bireyin psikolojik sağlamlığı ve sosyal uyumu bağlamında analiz edilmiştir.
7	Prof. Dr. Ali Bakkal	Hak Arayışında Müsbet Hareket	Bireyler arası ve toplumsal düzeyde ortaya çıkan hak arayışlarının, çatışmaya neden olmadan müsbet yollarla nasıl sürdürülmesi gerektiği Risale-i Nur perspektifiyle tartışılmıştır.
8	Prof. Dr. Fikret Karaman	Risale-i Nur'da İman, Tevhid İnancı ve Vahdet Anlayışına Yaklaşımı	İman, tevhid ve vahdet ekseninde Risale-i Nur'un sunduğu barışçıl ve pozitif yaklaşım incelenmiş; bu kavramların toplumda kardeşlik ve huzur inşasına katkısı değerlendirilmiştir.
9	Prof. Dr. Hüseyin Yaşar	Kur'an'ın Sunduğu İnsanın Olumlu (Müsbet) Davranış Donanımı	Kur'an'ın insan anlayışı ve bu anlayışın bireyde müsbet davranışlara dönüşmesi üzerine yapılan değerlendirmelerle İslam toplumunun bugünkü sorunlarına çözüm yolları önerilmiştir.
10	Prof. Dr. İshak Özgel	Risale-i Nurlarda “Müsbet Hareket” Kavramının Anlam Analizi	Bediüzzaman Said Nursi'nin “müsbet hareket” kavramına yüklediği anlam, dünya biçiminde analiz edilerek bu kavramın teorik arka planı ortaya konulmuştur.
11	Prof. Dr. Mesut Erkinçi	Müsbet Hareket Açısından İslam Düşünce Tarihindeki Uygulamalar ve Bediüzzaman Said Nursi	İslam düşünce tarihindeki isyanlar karşısında müsbet yaklaşımı benimseyen âlimlerin görüşleri ile Bediüzzaman'ın tarihi olaylara yaklaşımı karşılaştırılmış; müsbet hareket anlayışının kökenleri analiz edilmiştir.
12	Prof. Dr. Sayın Dalkıran	İslam Tarihinde Farklılıklara Tahammülsüzlük: Bir Firca Olan Haricilik ve Günümüze Yansımaları	Haricilik hareketi tarihsel ve güncel boyutlarıyla ele alınmış, bu anlayışın İslam'ın müsbet hareket prensibine aykırılığı ortaya konulmuştur.

13	Prof. Dr. Şadi Eren	Müsbet Hareket Esasının Kur'anî Temelleri	Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetler ışığında müsbet hareketin dayandığı temel ilkeler değerlendirilmiştir. İslam ahlakında yapıcı davranışların önemi vurgulanmıştır.
14	Prof. Dr. Osman Çakmak	Müsbet Hareketin Zihni Alt Yapısı - Eğitimin Müsbet Boyutu ve Bediüzzaman'ın Müsbet Eğitim Hareket	Bediüzzaman'ın eğitim anlayışı çerçevesinde müsbet hareketin zihinsel temelleri ve eğitim yöntemleri analiz edilmiştir.
15	Yrd. Doç. Dr. Hikmet Atas	Müsbet Hareketin ve Fikhi Temelleri Üzerine Bazı Mülhazalar	İslam fıkhı açısından müsbet hareketin temelleri araştırılmış; Risale-i Nur'dan örneklerle bu yaklaşımın dini dayanakları ortaya konmuştur.
16	Yrd. Doç. Dr. Cihat Yaşaroğlu	Ders Kitapları Ne Söyler, Öğrenciler Ne Anlar: Ders Kitaplarının Muhtevası Hakkında Bir Değerlendirme	İlkokul ders kitaplarının içerikleri öğrenciler üzerindeki etkileri açısından incelenmiş; müsbet eğitimin anlamı ve yansımaları tartışılmıştır.
17	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Dilek	Müsbet Hareketin Bir Esas ve Neticesi Olarak Emniyet ve Âsaiş	Müsbet hareketin emniyet ve asayiş katkısı, Risale-i Nur ışığında değerlendirilmiştir. Bediüzzaman'ın bu alandaki görüşleri aktarılmıştır.
18	Yrd. Doç. Dr. Ali Kuşcul	Risale-i Nur'un Kamu Düzeni ve Asayiş Katkısı Olarak Müsbet Hareket Anlayışı	Risale-i Nur'un kamu düzeni ve toplumsal barışa katkısı ele alınmış, Bediüzzaman'ın müsbet hareket anlayışıyla bağlantısı kurulmuştur.

12. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu (2021)

“Fert ve Toplum Hayatında İMAN”

No	Tebliğ Sunan	Tebliğ Başlığı	Kısa Özeti
1	Reşat Açıkgöz	Bir Yaşam Tarzı Olarak Fakr-u Kanaat: Said Nursi Örneği	Tebliğde, geleneksel fakr-u kanaat yaşam tarzının modern toplumda nasıl temsil edildiği, özellikle Said Nursi'nin hayatı ve eserleri üzerinden ele alınmaktadır. Nursi'nin yaşamı, tüketim toplumuna alternatif olarak manevî zenginlik ve kanaat merkezli bir model olarak sunulur.
2	Prof. Dr. Adem Dölek	Güvenli Bir Toplumun Oluşmasında İmanın Rolü	Bu tebliğde, imanın birey ve toplum düzeyinde güven duygusu oluşturmada temel rolü açıklanmaktadır. Kur'an ve Sünnet ışığında, Bediüzzaman'ın görüşleri ile desteklenerek güvenli ve huzurlu bir toplumun inşasında imanın vazgeçilmezliği vurgulanır.
3	Aishatu Abubakar Kumo	Rehabilitation of Prisoners through Moral and Spiritual Education: The Perspective of Risale-i Nur Therapy	Çalışma, Risale-i Nur'un manevî eğitimiyle mahkûmların ıslahında etkili bir yöntem sunduğunu, suçtan uzaklaşarak Allah'a yönelmenin cezaevi sürecinde dönüşüm sağlayabileceğini ileri sürmektedir. Yusuf Peygamber'in hapisane örneğiyle desteklenir.

4	Dr. Cemil Şahinöz	Bediüzzaman'a Göre İman ve Küfür Kavramları	İman ve inkâr, insanın iç dünyasından davranışlarına yansıyan temel durumlardır. Bediüzzaman'ın iman tanımı ile küfür, mühürlü kalpler ve fetret devri gibi kavramlar üzerinden açıklanmakta; imanın bireyi huzura, küfrün ise mutsuzluğa sürüklediği vurgulanmaktadır.
5	Cuma Karan	Mahkûmların İslahında İmanın Tesiri ve 'Medrese-i Yusufiyye Üfku'	Tebliğ, cezaevlerinin insanın iç muhasebesi ve arınma mekânı olarak değerlendirilmesini savunur. Said Nursi'nin 'Medrese-i Yusufiyye' anlayışı çerçevesinde, iman hakikatlerinin mahkûmlar üzerinde dönüştürücü etkisi anlatılmaktadır.
6	Doç. Dr. Veli Sırım	Bediüzzaman Said Nursi'ye Göre İhtiyaç Kavramı	Bu tebliğ, Batı iktisadının sınırsız ihtiyaç yaklaşımına karşılık Bediüzzaman'ın kulluk perspektifinden ihtiyaç kavramını ele alır. Tüketim kültürünün eleştirisi yapılırken, kanaat ve israf karşıtı bir iktisat anlayışı savunulmaktadır.
7	Metin Şencan	Risale-i Nur'da 'Kadere İmanın Teselli Boyutu'	Tebliğde kader ve irade kavramlarının doğru anlaşılmasının bireyi psikolojik olarak rahatlattığı ve musibetlere karşı teselli sağladığı ifade edilmektedir. Kaderin, insani isyan ve ümitsizlikten koruyan bir inanç boyutu olduğu vurgulanır.
8	Dr. Musa Hub	Bediüzzaman Said Nursi'nin Perspektifinden Küreselleşen Dünyada Din'in Evrensel Anlamı	Tebliğde, Bediüzzaman'ın 'insanîyet-i kübrâ' anlayışı çerçevesinde dinin evrensel tanımı yapılmaktadır. İslam'ın insani değerler temelinde dünya barışına ve medeniyetler arası uzlaşya katkı sağlayabileceği ileri sürülmektedir.
9	Prof. Dr. Orhan Küçük	Kur'an Çağrısında İletişim Usulü Olarak Teşbih ve Temsili Anlatım: Risale-i Nur Örneği	Tebliğ, Risale-i Nur'daki teşbih ve temsil yöntemlerinin Kur'anî iletişim usulleri olarak nasıl kullanıldığını analiz eder. Bu anlatım biçiminin iman esaslarını açıklamada etkili ve zamanın anlayışına uygun olduğu vurgulanmaktadır.
10	Doç. Dr. Rasim Soylu	Bediüzzaman Said Nursi'nin Kuyudaki Adam Öyküsünün Evrensel Tasvirleri ve Göstergebilim Çözümlemesi	Tebliğ, 'kuyudaki adam' hikâyesinin metaforik derinliği ve evrensel imgeler aracılığıyla insanın dünya hayatındaki konumunu anlattığını gösterir. Göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle hikâyedeki semboller yorumlanır.
11	Dr. Seyhan Özsoy	Musibetler ve İman	Bu tebliğde musibetlerin insan hayatındaki yeri, hikmeti ve iman perspektifinden değerlendirilmesi ele alınmaktadır. Bediüzzaman Said Nursi'nin eserleri ışığında, musibetlerin ruhsal olgunlaşma, sabır ve tevekkül bilincini artırıcı yönleri vurgulanmaktadır.

